

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
FOLKLOR İNSTİTUTU

**AZƏRBAYCAN
FOLKLORU
KÜLLİYYATI**

XXIII cild

**DASTANLAR
XIII kitab**

BAKI – 2011

AMEA Folklor İnstitutu
Elmi Şurasının qərarı ilə çap olunur

REDAKSIYA HEYƏTİ

Hüseyn İsmayılov, filologiya elmləri doktoru, prof. (sədr);
İsrafil Abbashı, filologiya elmləri doktoru, professor;
Teymur Bünyadov, akademik;
Tofiq Hacıyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Məhərrəm Cəfərli, filologiya elmləri doktoru, professor;
Paşa Əfəndiyev, filologiya elmləri doktoru, professor;
Oruc Əliyev, filologiya elmləri namizədi;
Qara Namazov, filologiya elmləri doktoru, professor;
Azad Nəbiyev, AMEA-nın müxbir üzvü;
Əziz Ələkbərli, filologiya elmləri namizədi;
Ağaverdi Xəlil, filologiya elmləri namizədi;
Seyfəddin Rzasoy, filologiya elmləri namizədi (məsul katib).

TƏRTİB EDƏNLƏR: f.e.d. prof. **Hüseyn İSMAYILOV**
f.e.n. **Əziz ƏLƏKBƏRLİ**

Azərbaycan folkloru külliyyatı, XXIII cild, Dastanlar (XIII kitab), Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2011, -356 səh.

Azərbaycan folkloru külliyyatının bu cildində 5 cildlik “Azərbaycan dastanları” kitabının görkəmli folklorşünaslar M.H.Təmasib və Ə.Axundovun tərtib etdiyi 1-ci, 2-ci və 5-ci cildlərindəki və AMEA Folklor İnstitutunun Folklor arxivindəki mətnlərdən istifadə olunmuşdur.

4603000000

A ----- **Qrifli nəşr**
N-098-2011

©Folklor İnstitutu, 2011

ŞAHZADƏ ƏBÜLFƏZ

USTADNAMƏ

Qadir allah, budur səndən diləyim,
Sən mərdi namərdə möhtac eləmə.
Qeyb xəzinəndən yetir ruzisin,
Sən mərdi namərdə möhtac eləmə.

Qadir allah, sənin kərəmin çoxdu,
Tənəli söz xəncər, nizədi, oxdu;
Qardaşın qardaşa vəfası yoxdu,
Qardaşı qardaşa möhtac eləmə.

Namərd körpüsündən ölsəm keçməyəm,
Karvan olsam mənzilinə düşməyəm,
Əlindən cami-mey alıb içməyəm,
Sağ əli sol ələ möhtac eləmə.

Şair olan deyər sözün varisi,
Varisi olmasa, olsun yarısı;
Qoy lap olsun gözlərimin birisi,
Bu gözü o gözə möhtac eləmə.

Dəllək Murad deyir sözün zatını,
Əl əldən ötkündü işin çətini,
Qurda quşa qismət elə ətini,
Atanı oğula möhtac eləmə.

Ustadlar ustadnaməni bir deməz, iki deyər, biz də de-
yək iki olsun.

Xalq olunub hamı bir qətrə sudan,
Hər yetən gədayə xan demək olmaz.
Yatıb, qəflətdədi, qalxmaz yuxudan,
Nalayıq insana can demək olmaz.

Xoş keçinsə ömür başın tacıdı,
Tale kəc gətirsə baxt qıyqacıdı;
Hər tənə söz zəhrimardan acıdı,
Bilməyən nadana can demək olmaz.

Düz çıxar həmişə mərdin ilqarı,
Müxənnətin olmaz heç etibarı;
Yığan caynağına şəbnəmdən arı,
Çəkməsə nizama şan demək olmaz.

Əyri olan bilməz yolu, ərkanı,
Saxlayar könlündə şəri-şeytani,
Bədəsil tanımaz yaxşı-yamanı,
Namərd sırfasına nan demək olmaz.

İman yad ellərdə candan usanı,
Hərcayı sözlərdən hərdəm utanı,
Hər gündə cəsədi bir qədər yanı,
Ləhzədə alışıb yan demək olmaz.

Ustadlar ustadnaməni üç deyərlər, biz də üçünü deyək:

Gözüm göz olası, könül oyuncaq,
Ha bu gözlər gördüm tarı təkhatək.
Adəmdən irəli, xatəmdən bəri,
Kimin vardı ümüdvəri təkhatək?

Nəzər salıb qara daşı dindirən,
Hökm ilə ay ilə günü döndərən.
On dörd oxu bir çilləyə mindirən.
Kimin vardı kəmandarı təkhatək?

Göyçək Rza haqda mətləb bitirən,
Cəm məxluqun ruzusunu yetirən,
Göy çadırı tənabsızca götürən,
Kimin vardı tənabdarı təkhatək?

Günlərin bir günü bir tərəkəmə qızı alaçıqdan çıxıb, dərədəki bulağın üstünə gəlib oturdu. Bu vaxt bir qoca qarı yoldan keçirdi. Qızı qəmgin gördükdə yanına gəlib, xəbər aldı:

– Qızım, niyə belə qəmgin oturmusan?

Qız utandığından ona cavab vermədi. Qarı dedi:

– Qızım, yoxsa nişanlıvın ayrılığının qəmini çəkirsən?

Qızın yanaqları qızardı, gözlərinin yaşını tökdü. Qarı ona təsəlli verib dedi:

– Sənin nişanlın hara gedib?

Qız ağlayıb dedi:

– Toyumuzu eləməyə gücü çatmadı, pul qazanmaq üçün diyarbadiyar düşdü.

Qarının qıza yazığı gəlib dedi:

– Qızım, fikir eləmə, inşallah gələr. Qoy mən sənə bir nağıl deyim, bəlkə bir az qəmin dağıla.

Qız dedi:

– Çox sağ ol nənə, danış!

Qarı nağılı söyləməyə başladı:

– Sənə kimdən xəbər verim, qızım, Misirdə bir padşah var idi. Bu padşahın Şahzadə Əbülfəz adlı bir oğlu var idi. Bu oğlan çox gözəl və ağıllı idi. Padşah da oğlanı çox istəyirdi. Ona görə ki, bundan başqa övladı yox idi. Şahzadə

Əbülfəz oxuyub elimləri sinədəftər eləmişdi deyən eyş-işrətə məşğul olurdu. Bir gecə taxtın üstündə yatmışdı. Rüyada gördü ki, bir bağda gəzir. Bağ nə bağ? Bu bağda rəngarəng çiçəklər açılib, bülbüllər cəh-cəh vurub oxuyurdular. Şahzadə çox susuz olduğundan gəlib bir çarhovuzun yanına yetişdi. Gördü bir nazənin sənəm, gəl məni gör, dərdimdən öl, incə miyan qız oturub. QIZ Əbülfəzi görən kimi o saat ayağa qalxdı, çarhovuzun fəvvarəsindən bir cam su doldurub dedi:

– Oğlan, al bu suyu iç.

Şahzadə irəli gedib, camı qızın əlindən alıb içdi. Sonra qızdan xəbər aldı:

– Ey gözəl qız, bura haradı? Sən kimsən?

QIZ cavab verdi:

– Bura Yəmən şəhəridi. Mən də Yəmən padşahının qızı Sərvnaz xanımmam. Məni sənə buta veriblər.

Elə bu vaxt Şahzadə Əbülfəz hövlək yuxudan oyandı. Amma şahzadə dəli kimi olmuşdu. Canı yarpaq kimi əsirdi. Üzüquyulu uzanıb, qəmə mübtələ oldu. Sabah açıldı, padşah oğlunu çox gözlədi, amma oğlu gəlmədi. Əbülfəzin harada olduğunu qul-qarabaşdan soruşdu. Dedilər:

– Bəs, şahzadə naxoşlayıbdı.

Padşah bu sözü eşitdikdə dünya gözünə tar olub, ayağa durdu, oğlunun otağına getdi. Nə gördü? Şahzadənin gül rəngi zəfəran kimi solub, başını yastığa söykəyib, gözlərinin yaşını abi-leysan kimi tökür. Padşah oğlunun başını dizinin üstünə aldı, gözlərindən öpüb, xəbər aldı:

– Oğlum, sana nə olub? Dərdin nədir? Niyə gözlərinin yaşını tökürsən?

Padşah nə elədisə oğlan cavab verməyib, gözünün yaşını tökürdü. Padşah qəzəblənib dedi:

– Əgər dərdivi deməsən, onu bil ki, özümü öldürəcəyəm!

Oğlan ağlaya-ağlaya atasına dedi:
– Şah baba, izn ver sazımı gətirsinlər, dərdimi deyim.
Padşah əmr elədi, şahzadənin sazını gətirdilər. Şahzadə bu sözlərlə görək atasına dərini nə cür bildirir:

Qəflətdə yatmışdım, gəldi yuxuma,
Ürəyim eşq ilə doldu, neyləyim?
Oyandım yuxudan, ayrıldım yardan,
Sevdasın başıma saldı neyləyim?

Padşah oğlunun bu cür yanıqlı oxumağına təəccüb eləyib dedi:

– Oğlum, başa düşürəm nə deyirsən? Açıq söylə!
Əbülfəz aldı sözünün gerisini:

Seyr etmişəm bağçasını, bağını,
Yəməndən almışam mən sorağını,
Əridibdi ürəyimin yağını,
Şaxta vurdu, gülüm soldu, neyləyim?

Gəzib bağın, güllərini biçmişəm,
Eşqin çeşməsindən bir cam içmişəm.
Dost yolunda bu canımdan keçmişəm,
Gözəl yarım mənsiz qaldı, neyləyim?

Şahzadə sözünü qurtarıb, dillə də dedi:
– Ata, Yəmən padşahının qızı Sərvnaz xanımı mənə
buta veriblər, onun dalınca gedəcəyəm.

Padşah mat-məbhut qalıb dedi:

– Oğlum, haraya gedirsən? Mən səni buraxa bilmərəm,
kimin qızın istəyirsən sənə alım.

Oğlan aldı, görək atasına nə dedi:

Aman baba, yetişgilən ərzimə,
Gəl and içim, inangilən sözümə,
Dünya qaranlıqdı, billah, gözümə,
İzn ver, şah babam, mən getməliyəm!

Bülbül kimi itirmişəm gülümü,
Ay ata, gözləmə mənim yolumu,
Tərk edirəm vətənim, elimi,
İzn ver, şah babam, mən getməliyəm!

Xülasə, padşah gördü şahzadənin əhvalı pəjmürdədi, onu saxlamaq mümkün olmayacaq, çarəsi kəsilib, izn verdi.

Şahzadə Əbülfəz mükəmməl geyindi, qılıncını həmayil elədi, ata-anası ilə vidalaşdı, bir qədər də qızıl götürdü, atına süvar oldu, tək-tənha yola düşdü. Dağlardan, dərələrdən, meşələrdən keçib, gecə-gündüz yol getdi, ta ki, bir müddətdən sonra bir qələçəyə yetişdi. Şahzadə çox yorulmuşdu, qələçənin qapısını döydü, bir nəfər qulam qapını açdı. Şahzadə soruşdu:

– Bu qələçənin sahibi kimdi?

Qulam dedi:

– Qələçənin sahibini neyləyirsən?

Şahzadə dedi:

– Mənə bir saat icazə verin, burada rahat olum, yorulmuşam, yol adamıyam, yenə gedəcəyəm.

Qulam diqqətlə şahzadəyə baxıb dedi:

– Olmaya, sən Şahzadə Əbülfəzsən?

Şahzadə təəccüb eləyib dedi:

– Bəli, Şahzadə Əbülfəzəm. Məni haradan tanıyırsınız?

Qulam dedi:

– Biz üç ildi ki, burada sənənin yolunu gözləyirik.

Atın cilovundan tutdu, Şahzadə atdan düşdü. Qulam

onu içəri apardı. Şahzadə gördü bura behişt misallı bir qəsrdi. Qulam dedi:

– Gedim, sizin gəlməyinizdən xanımı muştuluqluyum.

Şahzadə çox təəccüb elədi. Öz-özünə fikirləşdi ki, görəsən bunu haradan tanıyırlar. Bu vaxt gördü bir mələk misallı qız, yanında da neçə kəviz, budu, xuraman-xuraman gəlir. Qız oğlana ədəblə salam verib dedi:

– Şahzadə Əbülfəz, xoş gəlibsən, səfa gətiribsən, buyur içəri!

Qız oğlanın əlindən tutub apardı, öz taxtının üstündə oturdu, özü də yanında oturdu. Kəvizlərə tapşırırdı yemək hazır eləsinlər. Qızın danışıqı Şahzadənin çox xoşuna gəlirdi. Bir azdan sonra cürbəcür xörəklər, içməklər araya gətirildilər. Yeyib içdikdən sonra qız dedi:

– Niyə məndən kim olduğumu, səni haradan tanıdığımı soruşmursan?

Oğlan dedi:

– Vallah, mən elə xəyal eləyirəm ki, bura behiştədi, sən də cənnətdə olan hurilərin ən gözəlisən. Onun üçün də səndən heç bir söz soruşmadım.

Qız gülüb dedi:

– Xeyr, nə bura behiştədi, nə mən huriyəm. Ancaq sənənin məhəbbətindən mən bu biyabanda məsgən salmışam. Mən Çin padşahının qızıyam, adım da Rəna xanımdı. Atamın məndən başqa övladı yoxdu. Atam məni çox oxutdurubdu. On beş yaşına çatdıqda hər vilayətdən şahzadələr mənə elçiliyə gəlirdilər. Mən isə heç birinə getmirdim. Atam da bu barədə mənə etiraz eləmirdi. «İxtiyar özündədi» – deyirdi. Günlərin bir günü çox fikir elədim ki, görəsən mənim axırım necə olacaq? Bu fikir ilə yatdım. Aləm-röyada bir oğlan gördüm. Birdən xəbər aldım:

– Bu oğlan kimdi?

Dedilər:

– Misir padşahının oğlu Şahzadə Əbülfəzdi.

Biixtiyar yuxudan oyandım. Abidləri çağırıb yuxumu nağıl elədim. Abidlər mənə dedilər:

– Xanım, o oğlanın başına bir qəziyyə gələcək ki, vətəmindən ayrı düşüb bu tərəflərə gəlib çıxacaq.

Hər elmdən xəbərdar olduğumdan kitabı alıb baxdım. Gördüm abidlər doğru deyir.

Mən atamdan izn alıb üç ildi ki, bu biyabanlarda məsgən salmışam. Biçarə atam mənim ayrılığımıza tab eləməyib vəfat etdi. Camaat çox istədi ki, mən atamın yerində padşah olam. Amma mən qəbul eləmədim. Dövlətimi cəm eləyib buraya gətirdim. İndi nə vaxtandı ki, sənin yolunu gözləyirəm. Hər yoldan gedən adamın adını xəbər alıram. Ancaq bir dəqiqə də olsun yadımdan çıxmırsan. Elə bil hər gün gözümə görünürsən. Odu ki, bu gün səni görənlər kimi tanıdım. İndi şükür eləyirəm allaha ki, səni gördüm. Bu neçə ildə çəkdiyim zəhmətlər hədəmə getmədi.

Şahzadə bu sözləri eşidən kimi hay-küy ilə ağlamağa başladı. Qız ona təskinlik verib dedi:

– Əzizim, iki gözüm, niyə ağlayırsan? Nə dərdin var söylə, sən dərdinə şərikin olmağa hazırım.

Şahzadə Əbülfəz dedi:

– İzn ver sazla deyim.

Oğlan sazını götürüb döşünə basdı, aldı, görək Rəna xanıma nə dedi:

Can çıxıb cəsəddən, ixtiyarı yox,
Könlümün bir yerdə həm qərarı yox,
Düşdüm eşq oduna, bir kənarı yox,
Qoy gedim gözəl, yenə gələrəm.

Yəmən diyarında var neçə bağlar,
Məhəbbət atəşi ciyərim dağlar,
Atam, anam fərağında qan ağlar,
Qoy gedim gözəlim, yenə gələrəm.

Yerlərin çiçəyi, göyün ulduzu,
Qəflətdən sevdaya salıbdı bizi.
Sərvnazdı, Yəmən şahının qızı,
Qoy gedim gözəlim, yenə gələrəm.

Rəna xanım Əbülfəzin Sərvnazı sevdiyini biləndə
gözünün yaşını tökübdə dedi:

– Heyf olsun, çəkdiyim zəhmətlər zay oldu!

Saçlarından bir tel ayırıb sinəsinə basdı, aldı, görək
ağlaya-ağlaya nə dedi:

Səndən ayrılıandan bir gün görmərəm,
Söylə görüm mana, nə vaxt gələrsən?
Mən meylimi heç kimsəyə vermərəm,
Söylə görüm mana, nə vaxt gələrsən?

Xəbər göndər vətəninə, elinə,
Mayıl oldum göftarına, dilinə,
Neçə ildi göz dikmişəm yoluna,
Söylə görüm mana, nə vaxt gələrsən?

Maral azğın düşüb, qalar çöllərdə,
Sən gedirsən gözüm qalar yollarda,
Aşıqların sözü olar dillərdə,
Söylə görüm mana, nə vaxt gələrsən?

Qızın belə yanıqlı sözlərindən Şahzadənin dərdi, qəmi
daha da artdı. Bir yandan öz dərdi, bir yandan Rəna xa-

nımdan ayrılmaq fikri qəlbini parçaladı. Aldı, görək nə dedi:

Mehman olub, otağına girmədim,
Həsret qalıb, güllərini dərmədim,
Çərxi-dun əlindən bir gün görmədim,
Səbr elə gözəlim, yenə gələrəm.

Aşıqlərdə söhbət olar, saz olar,
Məşuqədə işvə olar, naz olar,
Gedibən gəlməyim, gözəl, tez olar,
Ağlama gözəlim, yenə gələrəm.

Əbülfəzin dərdü qəmin təzələ,
Cavan ömrüm bağı döndü xəzələ;
Fəda olum Rəna adlı gözələ,
Ağlama gözəlim, yenə gələrəm.

Şahzadə Əbülfəz bu sözləri deyib, ayağa durdu:

– Yolçu yolda gərək, – deyib, qılıncı boynuna saldı,
yola düşmək istədikdə Rəna xanım dedi:

– Şahzadə, indi ki, gedirsən, allah köməyin olsun!
Amma səndən bir iltimasım var.

Oğlan soruşdu:

– Buyur! Canla-başla əməl eləməyə hazırım.

Qız dedi:

– Bilirəm, orada sənə çox hiylələr quracaqlar. Hər
hara səni göndərsələr, məbada məni görməmiş gedəsən.

Oğlan «baş üstə», – deyib, yola rəvan oldu. Rəna xanım onun dalınca həsrətlə baxıb, ağlamağa başladı. Amma şahzadə dayanmayıb, gecə-gündüz at sürdü, ta ki, Yəmən şəhərinə çatdı. Bir karvansarayaya düşüb, rahat olandan sonra şəhərə çıxdı. Gəzə-gəzə gedib bir qəssab dükəninin qabağına yetişdi. Gördü bura camaat yığışib. Dükəninin içində

otuz-qırx yaşlı bir kişi, qolları çırmalı, bir neçə cavan şagirdləri ilə alış-veriş eləyirlər. Şahzadə bu işə təəccüb qalıb öz-özünə dedi:

– Yəqin burada bir şey var, yoxsa bir qəssab dükənina bu qədər adam yığılmaz. Bir kişidən soruşdu:

– Bu camaat niyə buraya yığılıb?

Kişi cavab verdi ki:

– Məgər qəribsiniz?

Əbülfəz dedi:

– Bəli, qəribəm. Bu gün şəhərə yeni varid olmuşam.

Kişi dedi:

– O dükənın sahibini ki, görürsən, onun adı Qəssab Həmzədi. Şəhərimizdə ondan elmlı adam yoxdu. Camaat da ona çox hörmət eləyir. Bizim padşahın bir qızı var, gözəllikdə misli bərabəri yoxdu. Şəhərimizdən, bir də qeyri vilayətlərdən o qıza çox aşıq olanlar var. Kürdoğlu adlı bir pəhlivan da qıza aşıqdi. Amma qız onu istəmir, deyir ki, mən özümü öldürərəm, Kürdoğluya getməyəm. Qızın atası padşah da Kürdoğludan qorxur. Ona görə də padşah deyib:

– Şəhərin bir ağaclığında, qədim zamandan qalmış tilsimli bir hamam var, kim o hamama getsə, orada halva çalıb, tilsimi sındırsa, qızımı ona verəcəyəm.

İndi iki ildi, nə qədər padşah oğlanları, pəhlivanlar o hamama gedirsə də, geri qayıdan olmur. Tilsimə düşüb orada qalır. Bu camaatın da buraya yığılmasına səbəb odur ki, Qəssab Həmzə həmin hamamın sirrini bilir.

Şahzadə Əbülfəz əhvalatı bilib, bir tərəfdə dayandı. Bir saat sonra adamlar dağılıb getdilər. Oğlan da başını aşağı salıb fikrə getdi. Bir vaxt gördü Qəssab Həmzə qabağında durub. Oğlan ayağa durub, salam verdi. Həmzə oğlanı qərib bilib, dükənina apardı, şagirdlərinə tapşırıldı yemək hazır elədilər. Oğlana dedi:

– Oğlum, söylə görüm kimsən? Nədən ötrü buraya gəlibsən? Mən uzaqdan səni görəndə bildim ki, qərib adamsan. Çox xoşuma gəldin. Yəqin ki, sən bu şəhərə bir işdən ötrü gəlmisən. Əgər fikrini mana deməsən peşiman olarsan. Sən cavansan, dünyanın hiylələrindən xəbərdar deyilsən. Gizlətmə, dərdini mənə söylə.

Oğlan fikir elədi, gördü ki, düz deyir, gərək bu qərib ölkədə ona bir kömək eləyən olsun. Odu ki, başına gələn əhvalatı başdan ayağa kimi Həmzəyə danışdı. Həmzə ona dedi:

– Oğlum, indi ki, belə oldu, mənim övladım yoxdu. Sən mənim oğlumsan. Nə qədər əlimdən gəlir, sənə kömək eləyəcəyəm. Malımı, canımı sənin yolunda qoyacağam. Amma kənar yerdə olmağına razı deyiləm. Mənim evimə gedək!

Axşam çağı Həmzə oğlanı da götürüb evinə getdi. Arvadı soruşdu:

– A kişi, qonağın kimdi?

Həmzə dedi:

– Bu qonaq deyil. Övladımız yox idi, haqq-taala bizə oğul əta eləyib.

Xülasə, Şahzadənin kim olduğunu arvadına söylədi. Axşam taamı yedikdən sonra hər kəs öz yerinə girdi. Gecədən bir qədər keçmiş oğlan gördü ki, ayaq səsi gəlir. Yavaşca gözü açib gördü ki, Həmzə geyinib, qılıncı boynuna salıb, evdən bayıra çıxdı. Şahzadə elə ki, gördü Həmzə bayıra çıxdı, bu da tez ayağa durdu, qılıncını götürüb, onun dalınca getdi. Bir qədər yol gedib, şəhərin kənarındakı bir qalın meşəyə çatdılar. Qəssab Həmzə meşəyə daxil oldu, oğlan da onun dalınca gedib, gördü meşənin qalın yerində bir böyük otaq var. Otağın yuxarı başında bir taxt qoyulub. Ətrafda adamlar oturub. Adamların hamısının başları aşağı, fikrə getmişdilər. Amma taxtın üstündə heç kim yoxdu. Həmzə içəri girib, keçib taxtın üstündə oturdu. Oğlan da

onun dalınca girib, gördü baxan yoxdu, bir boş yer görüb oturdu. Bir az keçməmiş bir adam qapıdan girib, düz Şahzadənin qabağına gəldi, qolundan tutub dedi:

– Dur mənim yerimdən.

Şahzadə qəzəbləndi, onun başına bir yumruq vurub, yerə sərtdi. Bundan da heç kəsin xəbəri olmadı. Bir-iki saat belə keçdi. Sonra Qəssab Həmzə başını qaldıraraq dedi:

– Mən sizə deyirəm, amma bacara bilmirsiniz. Bu müşgül işdən əl çəkin. Durun, dağılın, gecə keçib, yatmaq vaxtıdır.

Hamı ayağa durdu. Hərəkət bir tərəfə dağılıb getdi. Qəssab Həmzə də istəyirdi çıxsın, bu halda Şahzadəni görüb, xəbər aldı:

– Oğlum, sən də gəlmisən?

Şahzadə dedi:

– Bəli.

Həmzə dedi:

– Bəs harada oturmuşdun?

Oğlan dedi:

– Sənin yanında.

Sonra Şahzadə əhvalatı Həmzəyə danışaraq dedi:

– Ata, çox təvəqqe eləyirəm bu işdən məni əgər eləyəsən.

Həmzə dedi:

– Evə gedək, danışaram.

Yola düşüb evə gəldilər. Evdə Şahzadə yenə ondan əl çəkməyib, yalvardı, bu sirri ona söyləməsini xahiş elədi. Həmzə dedi:

– Oğlum, bizim şəhərimizin bir ağaclığında bir billur hamam var, özü də tilsimdi. Hər kim gedib o hamamda halva bişirib gətirsə tilsim sınıar. O halvanı yeyən adamın da həm ömrü uzun olar, həm də gec qocalar. Padşah bu işdən xəbərdardı. Ona görə şərt qoyub ki, hər kəs o hamamda hal-

va bişirib gətirsə qızını ona verəcək. O gördüyün oğlanlar böyük-böyük adamların oğlanlarıdır. Mənim yanıma onun-çün yığışmışdılar ki, billur hamamın sirrini məndən başqa bilən yoxdu. İndi iki ildi hər gecə mənim yanıma cəm olurlar. Mən də bildiyimi onlara deyirəm. Bir neçə adam gedibsə də qayıdan olmayıb. Çünki orada olan əcayib qorxulu heyvanları gördükdə cürət eləməyirlər.

Şahzadə bu əhvalatı eşidəndə onun əllərindən öpüb dedi:

– İndi ki, sən hamamın sirrini bilirsən, nə olar mənə öyrədəsən. Allah kərimdi, bəlkə bir yol tapıb ora gedə bildim.

Həmzə dedi:

– Oğlum, qəm çəkmə! Mənə yəqindi ki, bu tilsim sənin əlin ilə sındırılacaq. Budu, sənə deyirəm: hər nə gördün, qorxma! Əgər mənim cavan vaxtım olsaydı, bu tilsimi sındırmışdım, padşahın qızına da sahib olmuşdum. Ancaq mənə lazım deyil.

Sonra Həmzə hər nə ki, lazım idi, oğlana öyrətdi. Bir-iki gün keçdi. Bir axşam gecədən bir qədər keçmiş Həmzə dedi:

– Oğlum, ayağa dur, vaxtdı.

Oğlan yerindən durub, qılıncını boynuna saldı. Sonra lazım olan şeyləri götürüb, Həmzə ilə birlikdə yola rəvan oldular. Gəlib bir balaca dağın dibinə yetişdilər. Həmzə dedi:

– Oğlum, tilsimlər bu dağın dalındadı, get, səni allaha tapşırıdım. Yenə sənə deyirəm: məbada qorxasan. Elə ki, tilsimi puç elədin, heç kimə baxmayıb, buraya gələrsən. Mən burada səni gözləyirəm.

Oğlan Həmzənin əlini öpüb, ondan ayrıldı, üz qoydu getməyə. Dağın üstünə çıxdıqda gördü biyabandan işıq gəlir. Işıq gələn tərəfə getməyə başladı. Bir də gördü qabağı dəryadı, mövc verir. Qorxmayıb özünü suya vurdu. Bir neçə addım atandan sonra gördü heç su-zad yoxdu. Yoluna davam elədi. Bir az getmişdi, gördü tamam çöl-biyaban od tutub

yanır. Qorxmayıb özünü odun içinə vurdu. Od da onu yandırmadı. Gedib hamamın lap qapısına yetişdi. Necə ki, Həmzə demişdi, iki nəhib şir oğlana hücum elədi. Onların hərəsinə bir yumruq vurub yerə yıxdı. Qapıdan içəri girib, gördü bir adamı başı aşağı asıblar, birisi də onun ətini tikə-tikə kəsib ağzına verir. Asılan adam oğlanı gördükdə başladı yalvarmağa ki: məni bunun əlindən xilas elə. Oğlan asılanı qılıncla vurub, iki parça elədi. O biri də qaçıb, hamamın içinə girdi. Oğlan da hamama daxil oldu. Gördü hamamın içi gündüz kimi işıqlıdı, heç kəs də yoxdu. Şahzadə əsla qorxmayıb, bir tərəfdə oturdu, halva bişirməklə məşğul oldu. Bu əsnada gördü hər tərəfdən ona kəsilmiş qol, qıç atırlar. Oğlan onları götürüb, odun kimi bir-birinin üstünə qalaqladı. Ondan sonra üç dənə kəsilmiş baş atdılar. Oğlan bunlardan da qorxmayıb, tələsik halvanı bişirdi. Halva bişib qurtaran kimi hamamın hər tərəfindən bir əl uzanıb, ondan halva istədi. Oğlan acıqlandı, hər ələ bir çömçə vurub geri qaytarıldı. Halvanı bir dəsmala bağlayıb, ayağa durdu, bayıra çıxmaq istəyəndə hamamın bir tərəfindən bir nazənin qız, əlində dəf, çala-çala, oxuya-oxuya onun qabağına gəlib dedi:

– Ay oğlan, nə olaydı, mənim ilə bir qədər söhbət eləyəydin, ya da halvadan mənə də bir az verəydin.

Qız əlini uzadıb, istədi oğlanın əlindən tutsun, Şahzadə cəld qılincını çəkib onun başından vurub, iki parça elədi. Bu vaxt bir gurultu, nəriltili qopdu. Oğlan gurultu, nəriltili qurtarana qədər dayandı. Elə ki, gurultu sakit oldu, oğlan baxıb gördü nə hamam var, nə tas, nə çöl, nə biyaban, nə də tilsim.

Sübhün açılmağına az qalmışdı. Oğlan gördü qabaqca gördüyü əlamətlərdən də bir əsər qalmayıb. Bildi ki, tilsim sınıb. Düz Qəssab Həmzənin yanına gəldi. İkisi də şad, xəndan gəldilər evə. Həmzə oğlanı rahat eləyib, halvanı da bir yaxşı yerdə saxladı. Sabah oldu, padşaha xəbər gətirdilər

ki, bu gecə billur hamamın tilsimini sındırmışlar, amma kimin tərəfindən sındırıldığı məlum deyil. Padşah bu xəbərdən çox şad olub dedi:

– Car çəkdirin, hər kəs billur hamamın tilsimini sındırıbdırsa, dayanmayıb yanıma gəlsin.

Kürdoğlu da ki, həmişə padşahın məclisində olardı, bu sözdən çox qəmgin oldusa da biruzə vermədi. Adamlar dəstə-dəstə padşahın yanına gəlir, hərəsi də bir qab halva bişirib gətirirdi. Padşah isə halvalara baxıb qaytarırdı. Üç gün keçdi. Həmzə Şahzadəni təmiz, pakizə geydirdi, halvanı da götürüb, padşahın hüzuruna gəldi. Təzim eləyib dedi:

– Bu oğlan Misir padşahının oğludu. Şərtini eşidib, tilsimi sındırıb. İndi şərtinizə əməl eləyin.

Halvanı da taxtın yanına qoydu.

Padşah şadlığından bilmədi nə eləsin. Oğlanı qucaqladı, üzündən-gözündən öpüb dedi:

– İndi sən mənə oğul oldun.

Ondan sonra vəzirə dedi:

– Rəiyyətə xəbər elə ki, yeddi ilin xəracını onlara bağışladım. Yeddi il onlardan xərac almayacağam.

O günün sabahı bir ali məclis qurdu, əyan-əşrafi çağırıb dedi:

– Bu gündən sonra Şahzadə Əbülfəz mənim oğlumdu, qızımı da ona nişanladım.

Hamı mübarəkbadlıq elədi. Kürdoğlunun çarəsi kəsilib, üzdən oğlan ilə dostluq elədi, batində hiylə qurmağa başladı. Bunun bir sehr bilən qulamı var idi. Onu yanına çağırıb dedi:

– Mənim ürəyim od tutub yanır. Bu haramzadə Sərv-naz xanıma sahib olsun, mən dayanım baxım? Nə hiylə bilirsən eləməlisən.

Qulam dedi:

– Mən bu gecə qızı oğurlayıb apararam, bir ceyran

surətinə döndərib, meşədə saxlaram. Oğlan bir müddət gəzib tapmaz, sonra əli üzülər, vilayətinə çıxıb gedər, yenə qız sənin olar.

Kürdoğlu qulamın tədbirini bəyəndi. Qulam gecənin bir aləmində qızı oğurladı, əfsun oxuyub bir ceyrana döndərdi. Özü də bir qoca şəklinə girib, qız ilə bərabər meşədə oturmaqda olsun, sabah kənizlər qızı mənzilində görməyib, ağlaya-ağlaya padşahın yanına gəldilər, əhvalatı ona bəyan etdilər. Ağlamaq, şivən padşahın sarayına düşdü. Şahzadə bu xəbəri eşitdi, padşahın yanına gəlib, gördü padşah qəm dəryasına qərq olub. Şahzadə dedi:

– Şahım, heç fikir eləmə, tezliklə gedib qızı taparam.

Ondan sonra Şahzadə atına süvar olub, yola düşdü, gedib Rəna xanımın qələçəsinə yetişdi. Rəna xanım onu görüb dedi:

– Əzizim, xoş gəlmisən, nə olub ki, əhvalın pərişandı?

Şahzadə dedi:

Salam olsun sana, nazənin dilbər,
Ağlayıb-ağlayıb gülən varmola?
İtirmişəm qara gözlü ceyranı,
Həmdəm olub onu görən varmola?

Səməndimi qava-qava gətirdim,
Baş götürüb dərgahına yetirdim.
Sərvnazı tapmış idim, itirdim,
O gözəl sənəmi görə varmola?

İstəyirdim seyrə çıxam gülzara,
Çərxi-dun qoymadı, qaldım avara;
Rəhm elə gözəlim, elə bir çara,
Görən onun yerin bilən varmola?

Oğlan əhvalatı Rəna xanıma danışdı. Qız bir qədər fikirdən sonra dedi:

– Bu işlər Kürdoğlunun hiyləsidir. Sərvnazı Kürdoğlunun qulamı aparıb, ceyran surətinə salıb, meşədə saxlayır. Bax, bu yolla gedərsən, meşəyə çatıb görəcəksən ki, bir qoca kişinin yanında bir ceyran var. O qoca kişi Qulamdır, ceyran da Sərvnaz. Əvvəl xoşluq ilə qızı ondan istərsən, əgər verməsə öldürüb, qanını ceyranın üstünə çilərsən, dərhal öz surətinə düşər. Amma yenə sənə tapşırıram, hər yerə səni göndərdilər, məni görməmiş getməzsən.

Oğlan onunla vidalaşdı, yola düşdü. Rəna xanımın göstərdiyi yol ilə gedib, ta ki, meşəyə çatdı. Meşəni gəzdi. Bir qaranlıq yerə yetişib, gördü bir qoca oturub, yanında da bir ceyran var. Şahzadə qocaya salam verdi.

Qoca dedi:

– Kimsən, nə deyirsən?

Şahzadə dedi:

Qoca, bir ərzim var sənə,
Amandı, rəhm eylə mənə!
Qoyma məni yaman günə,
Ver mənə aparım, gedim.

Razı olma gülüm solsun,
Bağçada bağbanım ölsün;
Cavanam, yazığın gəlsin,
Ver mənə aparım, gedim.

Qoca dedi:

– Mən başa düşürəm nəyi aparasan?

Oğlan dedi:

Sənsən bir qoca pıranı,
Sürübsən səfa dövranı;

Qoltuğundakı ceyranı
Gəlmişəm aparım gedim.

Əbülfəzəm, mən şahzada,
Gedərsən əlimdən bada,
Öldürmə səni burada,
Ver mənə aparım, gedim.

Qoca hirslənib dedi:

– Rədd ol buradan, mən heç kimə ceyran-zad vermərəm!

Oğlan dinməz bir qılınc onun başından vurdu, iki parça elədi, qanını da götürüb, ceyranın üstünə tökən kimi qız öz donuna düşüb dedi:

– Sən kimsən ki, məni bu məlun cadunun əlindən xilas elədin?

Oğlan dedi:

– Mən Şahzadə Əbülfəzəm. Bir ildi ki sənin eşqindən tacü taxtı atıb, diyarbadiyar gəzirdim. Sən mənim nişanlımsan.

Qız dedi:

– Bəs mənim nişanlığım sənsən?

Oğlan dedi:

– Bəli.

Bir qədər söhbətdən sonra Şahzadə qızı götürüb, yola rəvan oldu. Az getdilər, çox getdilər, gedib şəhərə çatdılar. Padşah çox şad oldu. Oğlan bütün əhvalatı tamam-kamal padşaha danışdı. Xülasə, toy tədarükünə düşdülər. Kürdoğlu haramzada yenə bir hiylə ilə padşahın yanına gəlib dedi:

– Şah, sənin bu damadın çox qoçaq oğlandı. Padşahlar yanında sənin başını qəlbi eləyib. Ancaq bir iş var, onu da əmələ gətirsə, misli bərabəri heç olmaz.

Oğlan bu sözü eşitdikdə dedi:

– O nə işdi, söylə? Əmələ gətirməyə hazırım.

Kürdoğlu dedi:

– İrəm bağçasında bir bulaq var, üstündə bir alma ağacı var. Altında da bir qara qoyun otlayır. Qoyunun əti, bir də almalar hər dərdə dərmandı. Əgər onları tapıb gətirsən, o vaxt bizə məlum olar ki, sən çox hünərli, bacarıqlı oğlansan.

Şahzadə dərhal yerindən durdu, padşahdan izn aldı, hamı ilə vidalaşdı yola rəvan oldu. Vəzirlər öz aralarında dedilər:

– Heyf olsun şahzadəyə. Kürdoğlu haramzada onu hiylə ilə ölümə göndərmişdi.

Oğlan gecəni gündüzə qatıb at sürdü. Ta ki, gəlib Rəna xanımın qələçəsinə yetişdi. Rəna xanım oğlanı gördükdə biixtiyar ayağa durdu, onun əlindən tutub dedi:

– Söylə görüm, yenə bu zalımlar səni haraya göndərirlər?

Oğlan əhvalatı danışdı. Qız bir qədər fikrə gedib dedi:

– İrəm bağçasını mən sana nişan verərəm, bu şərt ilə ki, qayıdanda bir gecə burada qalıb, sonra gedəsən.

Oğlan dedi:

– Xanım, baş üstə!

Ondan sonra Rəna xanım İrəm bağçasını nişan verdi, yolun da göstərdi. Oğlan dayanmayıb, qızın göstərdiyi yol ilə getməyə başladı.

Qız dediyi kimi, dağın arasından keçib, bağçaya yetişdi. Almaları ağacdən dərmişdi, qoyunu da götürüb qayıtdı. Axşam vaxtı Rəna xanımın qələçəsinə çatdı. Qız gülə-gülə onun qabağına çıxıb dedi:

– Şükür olsun allaha, səni salamat gördüm. Bəs hanı gətirdiyin şeylər?

Oğlan almaları qoyun ilə bərabər ona göstərmişdi, otağa keçdi. Gecə bir qədər söhbətdən sonra, oğlan o biri otağa girib yatdı. Qız almaları götürüb, yerinə başqa alma qoydu,

qoyunun da yerinə başqa qoyun bağladı. Səhər açılcaq Şahzadə yerindən durdu, Rəna xanımın yanına gəlib dedi:

– Getməyimə izn verirsənmi?

Rəna xanım dedi:

– Bəli, gedə bilərsən.

Oğlan Rənaya həsrətlə baxa-baxa yola düşdü.

Bu tərəfdən də padşah, əyan-əşraf şahzadəni gözləyirdilər. Şahzadə gəlib çıxdı. Padşah qollarını oğlanın boynuna salıb üzündən öpdü, çox şad oldu. Üzünü vəzirə tutub dedi:

– Dayanmaq lazım deyil. Gərək bu gündən Şahzadənin toyu başlasın.

Kürdoğlu fikir dəryasına qərq olub, öz-özünə dedi:

– Daha hər tərəfdən əlim üzüldü, ayrı çarə yoxdu, bunu bir tədbirlə öldürməliyəm.

Sonra təklikdə Şahzadəni tutub dedi:

– Şahzadə, səndən bir təmənnam var, zəhmət çəkib, bir gecə mənə qonaq gələrsən.

Oğlan xəyal elədi ki, əgər getməsə, deyər məndən qorxdu. Dedi:

– Niyə zəhmət çəkirsən? Yaxşı, gələrəm.

Kürdoğlu şad yola rəvan odu. Bir neçə gün keçdi. Hamı şad, xəndan toya hazırlıq görürdü. Şahzadə də çox şad idi. Öz-özünə: muradıma çatacağam, – deyirdi. Yenə Kürdoğlu haramzada oğlanın yanına gəldi. Başladı dil tökməyə ki:

– Bu gecə mənə qonaq gəl.

Şahzadə dedi:

– Nə zəhmət çəkirsən? Ayrı vaxt gələrəm. İndi otur burada söhbət eləyək.

Kürdoğlu dedi:

– Sabahdan başımız toya qarışacaq. Ondan sonra da bilirəm ki, vilayətə gedəcəksən. Daha mümkün olmayacaq.

O mələun bilirdi ki, bu gecədən başqa fürsət ələ düşməz. Bir tövr ilə razı salıb, onu öz mənzilinə apardı. Yeyib-içdikdən sonra, söhbətə başladılar. Gecə yarı oldu. Oğlan durub getmək istəyəndə Kürdoğlu dedi:

– Şahzadə, yaxşı qəhfə hazır eləmişəm, bir fincan iç, sonra ixtiyarın var, gedə bilərsən.

Fincanları gətirdi, birin oğlanın qabağına qoydu. Qəhvəni içən kimi oğlanın başı gicəlləndi, bihuş olub, yerə yıxıldı. Zalım Kürdoğlu qılıncı çevirib, onu öldürdü. Tez bir çadırşəbin arasına büküb sandığa qoydu. Sandığın ağzını bərkitdi, dalına götürdü. Gecə sübhədək yol getdi. Sübhə bir az qalmış bir biyabanda sandığı yerə qoydu. Özü isə mənzilinə qoytdı, qanlı şeyləri gizlədib rahat oldu. Bir kimsə onun bu işindən xəbərdar olmadı.

İndi eşit Rəna xanımdan. Rəna xanım yuxusunda gördü ki, qandan bir dərya var, Şahzadə onun içindədi. Qışqırıb deyir: «Ay aman, məni azad eləyin!»

Qız hövlnak yuxudan oyanıb, qulluqçularını çağırdı, hamısı hazır oldular. Qız dedi:

– Tez atları hazırlayın!

Atlar hazır oldu, hamısı atlanıb, yola düşdülər. Rəna xanım gecə vaxtı divanə kimi biyabanı gəzirdi. Sübh zamanı Yəmən şəhərinə gedən yola çıxdı. Bir yerə yetişib, gördü çoxlu quş var. Quşlara tərəf gedib, gördü burada bir sandıq var. Hökm elədi sandığı açdılar. Sandığı açıb nə gördü. Şahzadə Əbulfəz al qanına boyanmış yatır. Rəna xanımın ağı başından çıxıb fəryad elədi. Bir qədər ağladıqdan sonra qulamlara buyurdu, sandığı götürüb evə apardılar. Evdə İrəm bağından gələn qoyunu kəsib bişirtirdi. Yağını oğlanın doğranmış yerlərinə sürtdü. Ətini nazik əskilərə yıgıb bədəninə bağladı. Qoyunun dərisini də üstünə sarıdı. İrəm bağçasından gətirilən almaları da şərbət bişirib hazır qoydu. Ondan sonra oğlana baxıb, görək nə dedi:

Aç şəhla gözünü, yuxudan oyan,
Pozğun əhvalına qurban olduğum!
Məni məcnun edib çöllərdə qoyan,
Mələk surətinə qurban olduğum!

Kəsdirmişəm nazbalışın yanını,
Sanamışam kirpiklərin sanını,
Nə tapmışan bu yuxunun kamını,
Oyan, gözlərinə qurban olduğum!

Nisfi-şəbdə yatmışıdım, oyandım,
Eşqin atəşinə alışdım, yandım,
Məhəbbət yolunda möhkəm dayandım,
Gəzən yerlərinə qurban olduğum!

Eşqindən olmuşam dəli-divana,
Yanmışam odundan misli-pərvana;
Kimlər səni bulaşdırdı al qana?
Sərv qamətinə qurban olduğum.

Rəna qurban olsun qara telinə,
Bu gül camalına, miskin halına,
Qönçə dəhanına, şirin dilinə,
Ahu baxışına qurban olduğum!

Rəna xanım oğlanın yanında ahü zar edib ağlayırdı. Bir neçə gündən sonra oğlan huşa gəldi, yəni ayıldı. Rəna xanım şadlığından bilmədi nə eləsin? Xəbər aldı:

– Mənim əzizim, səni kim bu hala saldı?

Oğlan başına gələni danışib soruşdu:

– Bəs məni buraya kim gətirdi?

Qız əhvalatı söylədi. Bir neçə müddətdən sonra oğlanın yaraları tamam sağaldı. Qız bunun başına pərvanə

kimi dolanıb, xidmətində olurdu. Bunlar burada qalsın, qayıdaq geri, görək padşah neylədi?

Sübh olduqda padşaha dedilər:

– Şahzadə Əbülfəz yoxdu.

Bu xəbərdən padşahın gözüne dünya dar oldu. Keşikçəkənləri çağırıb dedi:

– Bu necə işdi? Şahzadə niyə yox olsun?

Cavab verdilər ki:

– Bizim borcumuz odu ki, gələni içəri qoymayaq. Axşam gördük ki, Şahzadə Kürdoğlu ilə söhbət eləyir. Ondan sonra geyinib getdi. Bizdə nə cürət var ki, soruşaq hara gedirsən.

Padşah onları mürəxxəs eləyib, vəzirə dedi:

–Nə tədbirin var?

Vəzir dedi:

– Padşahım, hər nə bəla onun başına gəlibsə, Kürdoğlundan gəlib. Ona xəbər göndər, gəlsin, görək Şahzadə necə olub.

Padşah adamları göndərdi, Kürdoğlu hazır oldu. Padşah acıqlı ondan xəbər aldı:

– Hanı Şahzadə?

Bu acıqlı sözü eşitdikdə Kürdoğlu qəzabnak olub, cavab verdi:

– Sən bir məkanı məlum olmayan adama qızını verirsən, adın da Şahzadə qoyursan. Hər gecə qızın yanına söhbətə gedirdi. İndi də qızından xəbər al!

Bu sözü deyib acıqlı çıxıb getdi. Padşah dedi:

– Vəzir, bu necə söz idi ki, bu dedi?

Vəzir dedi:

– Yalan deyir, özünün hiyləsidir.

Padşah hərəmxanaya gedib, qızdan xəbər aldı. Qız and içib dedi:

– Şahzadə cadunu öldürüb məni gətirəndən sonra üzünü görməmişəm.

Bəli, bir müddət keçdi. Kürdoğlu padşahın yanına adam göndərdi ki, qızı mənə versin. Padşah məhəttəl qalib dedi:

– Vəzir, necə eləyək?

Vəzir dedi:

– Bir qızdan ötrü vilayətə fitnə-fəsad salmağın heç lüzumu yoxdu. Sən qızı ona verməlisən.

Padşah bir qədər fikirdən sonra durub hərəmxanaya getdi. Əhvalatı qıza söylədi. Qız dəhşətə düşüb dedi:

– Heç vaxt mən bu işə razı olmaram!

Padşah çıxıb getdi. Sonra qızının yanına bir neçə adam göndərdi ki, ona öyüd-nəsihət verib, yola gətirsinlər. Adamlar qızın yanına gəldilər, yalvar-yapış ilə qızı razı eləyib, padşaha, Kürdoğluya xəbər göndərdilər ki, Sərvnaz xanım deyir: mənə qırx gün möhlət verin, nişanlım var, görək ondan nə xəbər çıxır? Əgər xəbər çıxmadı, baş üstə, hazırım, toyumu elər.

Kürdoğlu bu xəbəri eşidib dedi:

– Nə eybi var, qoy gözləsin.

Amma ürəyində deyirdi: mən ki, onu öldürmüşəm, bir də dirilib gəlməyəcək? Qoy nə qədər istəyər gözləsin.

O biri tərəfdən oğlan Rəna xanımın yanında şadü xürrəm gün keçirirdi. Şahzadə bir gecə yuxuda gördü Sərvnaz ağlayır, soruşdu:

– Niyə ağlayırsan?

Dedi:

– Necə ağlamayım? Məni yadından çıxardıb, zalım Kürdoğlunun əlində giriftar elədin.

Oğlan yuxudan oyanıb, sübhədək yatmadı. Elə ki, sübh oldu, Rəna xanım yerindən durub gəldi görsün oğlan oyanıb ya yox, otağa daxil olub, gördü oğlan çox pərişandı. Rəna xanım onun yanında oturub dedi:

– Əzizim, nə olub yenə belə qəmginsən?

Oğlan cavab verməyib ağladı.

Qız onun ağlamağını görüb dedi:
– Niyə ağlayırsan? Bilirəm dərdin nədi? Utanma, söylə?
Oğlan sazı götürüb, görək nə dedi:

Canım Rəna, gözüm Rəna,
Qoy məni gedim, gözəl, yarım!
Sənə qurban özüm Rəna,
Qoy mən gedim, gözəl yarım!

Mən olmuşam şeyda bülbül,
Rəna olubdu qönçə gül;
İxtiyar əlimdə döyül,
Qoy mən gedim, gözəl yarım!

Durna gedər qatar-qatar,
Meşələrdən keçib ötür,
Zalım rəqib kama yetər,
Qoy mən gedim, gözəl yarım!

Oğlan bu sözləri oxuyanda Rəna xanım başaşağı ağlayırdı. Birdən biixtiyar qollarını bunun boynuna salıb dedi:
– Bülbül gülə aşiq olan kimi, mən də sənə aşiq olmuşam. Səndən ayrılmaq istəmirəm. Çox istədim ki, bu eşqi gizlədəm, ta ki, sənin Sərvnaza olan məhəbbətinə mane olmayam, amma nə fayda, mümkün olmadı.

Oğlan onun sözünü kəsib dedi:

– Mənim mələyim, sən mənim canım, iki gözümsən. Mənim diriliyimə səbəb sənsən. Ancaq mən xəcalətimdən bilmirəm nə eləyim. Nə eləyim ki, ixtiyar əlimdə deyil. Nə qədər çalışıram getməyəm, mümkün olmur, dayana bilmirəm. Gərək məndən inciməyəsən?

Sonra qızın əllərindən tutub dedi:

– Mənim gözəlim, bu dəfə də gedirəm, ya gətirərəm,

ya da ölərəm, sən də rahat olarsan.

Rəna ağlayıb dedi:

– Mənim sevgilim, allah eləməsin sənənin başından bir tük əksik olsun. Onsuz da mənim ömrüm sona çatıbdı. Səndən sonra mən yaşayacağammı? Əzizim, mən eşqdən xəbərdaram, bilirəm ki, öz ixtiyarında deyilsən, məhəbbət səni çəkib aparır. Mən əzəl gündən sənənin yolunda canımdan keçmişəm. Sənə izn verirəm, get. Ancaq mənə qulaq as! Gərək təgyir-libas olub gedəsən ki, səni tanımasınlar. Əgər səni tanısalar, yenə başına bəla gətirəcəklər. Kürdoğlu toya başlayıb. Onlar səni ölmüş hesab eləyirlər. Sənənin bura gəlməyin iki aydı. Padşah qorxusundan Kürdoğluya söz verib. Qızın da əli səndən üzöldükdən sonra razı olub.

Bu sözü deyib, əllərin onun əllərindən çəkdi, mələmələm dedi:

– Əzizim, mən səndən əl üzdüüm, get, allah amanatı! Amma məni yaddan çıxartma!

Dübarə qulac saçlarından bir tel ayırıb, sinəsinə basdı, aldı, görək nə dedi:

Nə deyim, nə çarə eləyim,
Heç dönmür könül, sevgilim!
Mən kimə dərdim söyləyim,
Heç dönmür könül, sevgilim!

Nə baxırsan yanı-yanı,
Könlümün sultanı, xanı;
Yolunda qoydum bu canı,
Heç dönmür könül, sevgilim!

Vəhşi maral kimi gəzdim,
Bağçaların gülün düzdüm:

Daha mən səndən əl üzdü,
 Heç dönmür könül, sevgilim!

Dərindi eşqin girdabı,
 Çətindi ayrılıq tabı;
 İçərəm əcəl şərabi,
 Heç dönmür könül, sevgilim!

Şahzadə Əbülfəz dedi:

– Ağlama, sevgilim ölməsəm yenə qayıdıb gələrəm.

Bir-birinin boynuna qol salandan sonra ağlaya-ağlaya bir-birindən ayrıldılar. Rəna xanım ona bir dəst aşiq paltarını geyindirirdi, sazı da əlinə verib dedi:

– Gərək belə gedəsən, heç kəs səni tanımasın, elə bilsin aşiqsan.

Şahzadə ondan ayrılıb yola düşdü, az getdi, üz getdi, dərə-təpə düz getdi, Yəmən şəhərinə çatdı. Gördü bütün bazar, dükan bağlıdı. Adamlardan xəbər aldı:

– Nə üçün bazar, dükan bağlıdı?

Dedilər:

– Padşahın qızı Sərvnaz xanımı Kürdoğlu pəhlivana ərə verirlər. Bu gün toydu. Odu ki, cəmi əhali toydadı.

Şahzadə Əbülfəz bu xəbərdən çox qəmgin oldu, bir baş padşahın sarayına tərəf getdi. Gördü şah sarayında bir cəlal, bir büsat var, gəl görəsən. Oğlan saraya daxil oldu. Adam olan onu sazlı görüb soruşdular:

– Oğlan, aşiqsanmı?

Şahzadə dedi:

– Bəli, aşığam, özü də həmişə şahlar sarayında oxuyuram. Eşitdim ki, şah qızına toy eləyir, gəldim.

Adamlar padşaha xəbər verdilər ki, aşiq gəlib.

Padşah dedi:

– Gətirin görüm necə aşıqdı?

Şahzadəni padşahın yanına apardılar. Şahzadə ədəb salamını yerinə yetirib, xidmət məqamında dayandı. Oğlan gördü padşahın yanında əyanlar, Kürdoğlu oturublar. Sərvnaz xanım da pərdənin dalındadı. Padşah diqqətlə Əbülfəzə baxıb dedi:

– Adam da adama bu qədər oxşayarmı? Gör bu aşıq Şahzadə Əbülfəzə necə oxşayır?

Vəzir dedi:

– Oxşasa nə çıxar? Şahzadə Əbülfəzin indi sümüklərini də qurd-quş yeyib.

Padşah Şahzadəni lap taxtının qabağında əyləşdirdi. Qız pərdənin dalından oğlana baxıb dedi:

– Ay qızlar, baxın o aşıq necə Şahzadəyə oxşayır?

Anası dedi:

– Qızım, onu yaddan çıxart, adam adama oxşayar da.

Qız gözlərindən damla-damla yaş süzüb, yanağı aşağı axıtmağa başladı. Padşah Şahzadəyə dedi:

– Oğlan, bir az oxu, qulaq asaq.

Oğlan sazı sinəsinə mindirib, görək bülbül kimi nə cür fəğan elədi:

Salam olsun sana, rəhimli şahım,
Ədalətli şahım, et divanımı!
Uşaq idim, düşdüm dərdü- möhnətə,
Ədalətli şahım, et divanımı!

Axıb-axıb dəryalara dolmuşam,
Saralmışam, gül rəngimdən solmuşam;
Şah oğluyam, indi gədə olmuşam,
Ədalətli şahım, et divanımı!

Padşah vəzirə dedi:

– Vəzir, qulaq ver gör nə deyir? Burada başqa iş var.

Aldı Şahzadə gerisini:

Gecə-gündüz işim ahü-fəğandı,
Ciyərim kasəsi qırmızı qandı;
Bu cavan canıma rəhm et, amandı,
Ədalətli şahım, et divanımı!

Bu sitəmkar məni saldı tufana,
Rəhm etmədi bir mən kimi cavana;
Qılınc çəkib bulandırdı al qana,
Ədalətli şahım, et divanımı!

Sərvnazım fəraqımda ağladı,
Rəna xanım ürəyini dağladı,
Biinsaf Kürdoğlu məni doğradı,
Ədalətli şahım, et divanımı!

Kürdoğlu adını eşitdikdə diqqətlə baxıb gördü ki, bu oxuyan aşiq deyil, Şahzadə Əbülfəzdi. Ancaq yerində qup-quru qaldı, nitqi qurudu. Padşah, vəzir, vəkil də Şahzadəni tanıdılar, ancaq hələ sakit dayandılar. Qız anasına dedi:

– Ana, bu Əbülfəzdi...

Anası dedi:

– Dayan görək axırı nə olacaq?

Şahzadə sazı döşünə aldı, dübarə görək nə dedi:

Aman şahım, canım şahım,
Yarım əğyara dil verib.
Məgər ölüb şeyda bülbul,
Qönçə gül xara dil verib?

Ərz eləyim sultanıma,
Qəfildən gəldi yanıma;
Bulaşdırdı al qanıma,
Gəlib dildara dil verib.

Yuxusunda məni sevdi,
Durub əhvalımı duydu;
Rəna xanım qanım yudu,
Yar özgə yara dil verib.

Sürməmişəm zövqü-səfa,
Yolunda çox çəkdim cəfa;
Sərvnaz olub bivəfa,
Bir sitəmkara dil verib.

Padşah yerindən qalxdı, qolunu Şahzadənin boynuna saldı, ağlamağa başladı. Vəzir, vəkil, əyan, əşraf Şahzadənin halına yandılar, Kürdoğluya nifrət elədilər. Hamı Şahzadənin salamat olmağına çox şad oldu. Şahzadə Əbülfəz sazı döşünə basıb, görək şaha nə deyir:

Bir ərzim var, şahım, sana,
İzn ver mənə, söyləyim.
Bu zalım zülm edib mana,
Qoy məni, gedim öldürüm.

Yalvarıram zarı-zarı,
Ayırmışdı nazlı yarı;
Rəhm etginən, səni tarı,
İzin ver, gedim öldürüm.

Uşaqılıqda keçdim candan,
Yara dəyib mana yandan;
Budu iltimasım səndən,
İzin ver, gedim öldürüm.

Qoy durum gedim yanına,
Bir qorxu salım canına,

Bulaşdırım al qanına,
İzin ver, gedim öldürüm.

Padşah hökm elədi, Kürdoğlunun qollarını bağladılar, o saat zindana göndərdilər. Oğlan başına gələn qissəyi başdan ayağa kimi, mən sizə nağıl elədiyim kimi, nağıl elədi. Padşah kədərlənib dedi:

– Səni daha öz yanımdan kənara buraxmayacağam.

Əbülfəz dedi:

– Heç insaf deyil mən burada eyş-işrətdə yaşayam, Rəna xanım gözü yaşlı qalsın. Mənim həyatıma səbəb odu.

Padşah dedi:

– Vəziri göndərəm onu gətirər, sən heç narahat olma.

Şahzadə Əbülfəz dedi:

– Rəna xanım çox ağıllı, sədaqətli qızdı. Ola bilər ki, buraya gəlməsin. İzn verərsən mən Sərvnazı oraya apararam. Ata-anamın da gözü yoldadı.

Toy geri çevrildi. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib, Sərvnaz xanımı Şahzadə Əbülfəzə verdilər. Bir neçə gün burada qaldılar. Sonra şahdan icazə alıb, yola düşdülər. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi, badeyi-sərsər kimi gedib, Rəna xanım olan yerə çıxdılar. Rəna xanım külafirəngidən baxırdı, onları gördü, pişvazına çıxdı. Onları evə gətirib, bir qədər rahat eləyəndən sonra o biri evə girib, bir şişə zəhər içdi, tez onların yanına gəlib Şahzadə Əbülfəzə dedi:

– Bu biçarəni niyə cəlalından ayırıb biyabanlara saldın? Mənim kimi bədbəxt elədin? Mən ki, sana həmişəlik icazə vermişdim. Niyə, onda bilmədin ki, mən canımdan keçmişəm?

Şahzadə Əbülfəz baxdı ki, Rəna xanımın rəngi-ruhu qaçıb, dedi:

– Mənim mələyim, niyə elə danışırısan? Məgər sən

ayrılığına mənim tabım var? Sənin eşqin məni buraya gətirmişdir. Mən səndən əl çəkəsi deyiləm.

Rəna xanım yavaş səslə dedi:

– Əzizim, eşqimi sana məlum eləyirəm. Mənimki bura qədər idi.

Rəna sözünü yarımçıq kəsdi, sakit dayandı. Onun ürəyi döyündü, əlləri əsdi... Öz halında deyildi. İçdiyi zəhərin təsirindən bədəni xəzan yarpağıtək əsirdi. Gül rəngi zəfəran kimi saralmışdı. Elə bil gülüstana afat bürküsü çökmüşdü. Nə dinmir, nə danışmır, elə hey ah çəkirdi. Birdən dedi:

– Şahzadə, lap yaxın gəl!

Şahzadə gəlib, onun başını dizinin üstünə aldı. Rəna xanım gözlərini çevirib, yaralı maral kimi onun üzünə baxdı, zarıya-zarıya dedi:

– Əzizim, hazırladığım zəhər şərbətini içmişəm! Eşq yolunda canımı fada elədim! Son dəqiqə üzünə baxıb, pərvanə kimi həlak oluram:

Misir şahzadəsi, qulaq ver mənə,
Halal elə, dəxi mən gedər oldum.
Neçə vəsiyyətim var indi sana,
Halal elə, dəxi mən gedər oldum.

Maral kimi oxlanmışam dizimdən,
Doymamışam yarın şirin sözündən,
Ahu baxışından, xumar gözündən,
Halal elə, dəxi mən gedər oldum.

Anam yoxdu sinəsini dağlasın,
Atam yoxdu fərağında ağlasın;
Qoy kənizlər gözlərimi bağlasın,
Halal elə, dəxi mən gedər oldum.

Şahzadə Rəna xanımı bağrına basdı, ağlaya-ağlaya dedi:
– Zindəganım, bu nə işdi tutmusan? Özünə rəhmin gəlmirdi, bəs mənə niyə rəhmin gəlmədi? Elə xəyal eləyirdin ki, səndən sonra mən sağ qalacağam?..

Rəna xanım dedi:

– Əzizim, bir könülə iki məhəbbət sığmaz. Sizin xoşbəxt yaşamağınız üçün bu işi gördüm:

Məhəbbət rişəsin sökə bilmədim,
Daha göz yollara tikə bilmədim,
Eşqin odunu mən çəkə bilmədim,
Halal eylə, dəxi mən gedər oldum.

Məhəbbətin artdı sahatbasahat,
Eşqindən olmadım bir ləhzə rahat,
Yar yanımda can verirəm farağat.
Halal eylə, dəxi mən gedər oldum.

Rəna xanım bir yanıqlı ah çəkdi: «Əlvida, sevgilim, əlvida!» – deyib, gözlərini yumdu. Şahzadə Əbülfəzlə Sərvnaz xanım fəğan eləyib, başlarını yoldular. Şahzadə dik ayağa qalxdı, gözü yaşlı dedi:

– Gərək mən özümü cananıma yetirəm. Əzizim, məni qoyub, niyə tək gedirsən:

Qurbanı olduğum gül üzlü yarım,
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!
Üzüldü taqətim, getdi qərarım,
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Çərxi-fələk məni qoydu arada,
Həs-rət qalıb, yetişmədim murada,
Cansız cəsəd qala bilməz dünyada,
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Uşaqılıqda seyr elədim cahanı,
Eşq odundan çəkdim ahı, fəğanı,
Səndən sonra istəmirəm dünyanı,
Getmə, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Tərki-vətən olub, gəldim bu dəştə,
Otağın oxşayır bağı-behiştə,
Mələk deyim sana, ya ki, fəriştə,
Getmə, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Sana qurban olum, ay qaş kaman,
Aç şəhla gözünü, ölürem, aman!
Lazım deyil mənə səndən ayrı can,
Getmə, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Sərvnaz ağlaya-ağlaya Şahzadənin yanına gəlib, ona təsəlli verməyə çalışdı. Onun dərдинə ürəkdən şerik oldu. Şahzadə sakit olmadı, gözünü Rənadan ayırmadı. Aldı, ağlaya-ağlaya görək Sərvnaza nə dedi:

Uşaqılıqdan valeh, heyran olduğum,
Xudahafiz, daha mən də gedirəm!
Ağlar gözlərinə qurban olduğum,
Xudahafiz, daha mən də gedirəm!

Oxuyub dərşimi, yetdim tamama,
Qara xəbərimi göndər anama;
Cavan öldüm, yetişmədim mən kama,
Xudahafiz, daha mən də gedirəm!

Sağalmadı bu qəlbimin yarası,
Tapılmadı bu dərşimin davası,

Anama yazgilən saxlasın yası,
Xudahafız, daha mən də gedirəm!

Yazgilən üstümdə qəbir tiksirlər,
Gəlib məzarımda güllər əksirlər,
Bəylik otağıma qara çəksirlər,
Xudahafız, daha mən də gedirəm!

Məndən sonra bu dünyadan doysunlar,
Şahana rəxtimi mənim soysunlar,
Rəna ilə bir məzara qoysunlar,
Xudahafız, daha mən də gedirəm!

Söz tamama yetdi, Şahzadə sazı yerə çırpıb sındırdı.
Xəncərini çəkib, ürəyinin başına sancdı, Rəna xanımın yanına yıxıldı. Can verə-verə aldı, həzin səslə görək nə dedi:

Eşq odundan rəngim saralıb soldu,
Ürəyim rişəsin dərdü qəm aldı,
Tamam arzularım ürəkdə qaldı.
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Məqamın cənnətdi, özünsən mələk,
Ayrılığı saldı bu zalım fələk;
Sərvnaz da nakam qaldı sənintək,
Getmə, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Tərhan kimi gəzdim Yəmən çölündə,
Bülbül olub, oxudum gülşənində,
Can qoyaram vəfalı yar yolunda,
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Ürəyimi qəm ləşgəri bürüdü,
Cigərlərim qana dönüb əridi,

Cavan ömrüm zay oluban çürüdü,
Dayan, gözəl yarım, mən də gəlirəm!

Əbülfəzəm, bitməz olub diləyim,
Cəfa çəkdim, bada getdi əməyim,
Nakam oldu, qubar etdi ürəyim,
Fəda olum sana, mən də gəlirəm!

Oğlan canını Rəna xanıma tapşırırdı. Sərvnaz xanım onların başının üstündə oturub, göz yaşını abi-leysan kimi tökməyə başladı. Yer-göy ağladı. Həzin yağış yağmağa, göy guruldamağa başladı. Şimşək şığıdı, ildırım çaxdı, ruzigar Sərvnaz xanıma səs verdi. Sərvnaz xanım ayağa qalxdı, Əbülfəzin qanlı xəncərini götürüb, ürəyinin başına sancdı, o da onların yanına yığıldı.

Adamlar yığıldılar, ağladılar, hər üçünü bir qəbirdə dəfn elədilər. Kənizlər də qərbdə mücövür olub qaldılar.

Qarı nağılı deyib qurtarana qədər tərəkəmə qızı elə hey ağlayırdı. Elə bu zaman muştuluqçu gəldi ki: – xeyir xəbər... Qızın sevgilisi səfərdən gəlib çıxdı. Öpüşüb görüşdülər, şadlıq keçirdilər. Tərəkəmə qızı muradına çatdı. Qarı da bunlara analıq elədi, ruzigarlarını xoş gün, xoş saatla keçirdilər. Siz də muradınıza çatasınız, biz də çataq.

SƏYYAD VƏ SƏDƏT

USTADNAMƏ

Köhnə Şamaxının seyrin elədim,
Əl dəyməmiş təzə bağlar qalıbdı,
Elə köçüb gedib ulusu, eli,
İşlənməmiş ağ otaqlar qalıbdı.

Fələk, şad könlümdən alma həvəsi,
Ayırma yarımından, tutaram yası,
Necə oldu bu seyvanın yiyəsi?
Dərd-qəmi var, tamam ağlar qalıbdı.

Xəstə Qasım idim, şahə deyili,
Çərx-fələk, səndən mənəm gileyli,
Elə köçüb gedib bivəfa Leyli,
Bircə Məcnun, bir də dağlar qalıbdı.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər. Biz də deyək, iki olsun.

Sən ki, ovçusu deyilsən,
Marınan işin nədi?
Qeyrət çəkən deyilsən,
Arınan işin nədi?

Baş alıb səfaya getmə,
Dostun bağına,
Əl vurma budağına,
Narınan işin nədi?

Dəymə kimsə könlünə,
Çünki hörə bilməzsən.
Bir məclisdə qəlbin çıxar,
Orda dura bilməzsən.

Mərd ustaların yanında,
Cavab verə bilməzsən.
Miskin ol, alçaqdan yeri,
Varınan işin nədi?

Ey yazıq salmaslı Ərtün,
Yazılanlar gələr başa.
Qaynar eşqin badasınan,
İçdim, gəldim coşa,

Sən sınınamamış gücünü,
Yapışma ağır daşa.
Sənin ki, gücün yoxdu,
Zorunan işin nədi?

Ustadlar ustadnaməi iki deməzlər, üç deyərlər, biz də
deyək üç olsun.

Açma mətəni naşı tüccara,
Qiymətini bilib, xiridar olmaz.
Bədüyün qocası olsa da arıx,
Sürsən mənzil kəsər, kəmhünər olmaz.

Qışın firqətindən dağlar qaralı,
Üç hərfdir yerin, göyün qaralı,
Misə qalay vursan axır qaralı,
Nə lələ bənzəməz, nə gövhər olmaz.

Hüseynəm, sinəmdə haqqın baratı,
Yaxşı iyidin olar sözü, söhbəti,
İyidin olmasa binadan zatı,
Tanınıb, heç yerdə aşkar olmaz.

Sizə hardan xəbər verim, Herat şəhərindən. Herat şəhərində kimdən, Hidayət xocadan. Hidayət xoca varı, dövləti ilə hər yanda məşhur olan bir tacir idi. Ancaq günü keçmişdisə də, evladı yox idi. Həmişə evlad həsrəti ilə qəm çəkirdi. Bir gün bir dərviş bunun qapısına gəlib, qəsidə oxumağa başladı. Hidayətin arvadı Nərgiz banı bu dərvişə pay vermək istəyəndə dərviş dedi:

– Mən pay alan dərviş deyiləm, pay verən dərvişəm. Al bu almanı, ərinlə ye, vaxt olacaq sizin evladınız olacaq.

Nərgiz banı sevinə-sevinə ərinin yanına gəldi, əhvalatı ona söylədi. Almanı nimşəq eləyib yedilər. Vaxt gəldi, doqquz ay, doqquz gün, doqquz saat keçdi, bunların bir oğlu oldu. Şənlik edib, qonaqlıq verdilər. Uşağın adını Səyyad qoydular. Xoca Hidayət oğlu üçün dirəyi qızıldan bir bina tikdirdi, dedi:

– Allah qoysa, oğluma toy eləyənə bu evdə onun gəlinini gətirəcəyəm.

Özü də bir bazubənd qayırtdırıb, oğlunun çiyinə tikdirdi. Oğlunun tərbiyəsini arvadına tapşırıb, on beş illik ticarətə getdi. Bəli, vaxt gəlib keçdi, Səyyad on yaşına çatdı. Anası bunu molla yanında oxumağa qoydu. Bir neçə il oxuduqdan sonra molla gördü, bu birinci səhifəni dərs verəndə Səyyad ikinci üçüncü səhifədən xəbər verir. Paxıllığından molla Səyyadı məktəbdən qovdu. Anası naəlac qalıb, onu bir sərraca şagird verdi. Az bir müddətdə Səyyad ustadından qabiliyyətli sənətkar oldu. Ustası görüb, onu öz dükanından qovdu. Səyyad evlərinə gəlib, üzünü üstə uzanıb, yuxuya get-

di. Yuxuda bir nurani dərviş onu yuxudan ayıldıb dedi:
– Oğul, nə bərk yatmısan, al bu badəni, nuş eylə.
Səyyad, – ağa dərviş, badə içmək bizə haramdır, –
dedikdə, dərviş cavabında dedi:
– Oğul, bu badə Leylini Məcnuna, Şirini Fərhadə,
aşıqi məşuqə yetirən badədi, al, nuş et!
Səyyad badəni nuş edib dedi:
– Amandı, baba dərviş, yandım, mənə bir təsəlli!
Dərviş iki barmağını uzadıb dedi:
– Oğlum, barmağımın arasından bax, gör haranı
görürsən?
Səyyad dedi:
– Baba, uzax-uzax yollar görürəm.
Dərviş dedi:
– Daha nə görürsən?
Səyyad dedi:
– Bir şəhər görürəm. Şəhərdə bir uca bina, bu binanın
küləfirəngisində bir nazənin sənəm görürəm.
Dərviş dedi:
– Oğul, gördüyün şəhər Girman şəhəridi, bina Fərrux
Mirzənin binasıdır. O nazənin sənəm də Fərrux Mirzənin
qızı Sədət xanımdır. Səni ona, onu da sənə buta verirəm. Qə-
za-qədər çəkib mətləbinə çatarsan. İndi bax, gör geri yanın-
da gələn kimdir?
Səyyad geri çöyrülüb qayıdanda dərvişi görmədi. Be-
huş olub, yerə yıxıldı, ağzından qanlı köpük fəvvarə verdi.
Anası tez dünyagörmüş adamları çağırırdı. Kimi «qudurub»,
kimi «dəli» dedi. Axırda bir abid dedi:
– Bununku vergidi, qalxanda ya ağasından, yaxud
sevgisindən danışacaq.
Səyyad üç gün, üç gecə yatdıqdan sonra ayıldı. Anası
onun gözlərindən öpüb dedi:

– Can oğul, sənə nə olub, dərđini mana de.
Səyyad saz götürüb, öz dərđini görək anasına necə deyir.

Aldı Səyyad:

Yatmış idim xabi-qəflət içində,
Bəlalı başıma sevda göründü.
Ərənlər sərveri bir nəzər saldı,
Saqinin dəstində bada göründü.

Əbcəd hesabıla gətirdi ana,
İskəndər aslandı, götürdü ana,
Şəhadət barmağı yetirdi ana,
Gözümə bir mələkzadə göründü.

Biqafil guşuma gəldi bir səda,
Ağamın dəstilə mən içdim bada,
Leylini Məcnuna, Şirini Fərhada,
Sədəti Səyyada buta göründü.

Sözü tamama yetirdi, anasına sazla dediyi kimi, sözlə də dedi, Girman şəhərində Fərrux Mirzə qızı Sədətin dalınca getməsini söylədi. Anası ağladı.

Aldı Səyyad, görək anasına nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü ana,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.
Çox əmdim südünü tifil zamanı,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Aldı anası cavabında:

Başına döndüyüm gül üzlü oğul,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.
Sənə yetirmişəm qənd ilə noğul,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Aldı Səyyad:

Ana, lap əzəldən mən qoçaq oldum,
Düşmənin gözünə bir bıçaq oldum,
Xəbis seyrağıbdan mən qaçaq oldum,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Aldı anası:

Neçə gündü yola baxıb ağlaram,
Al geymərəm, başa qara bağlaram;
Oğul deyər, mən sinəmi dağlaram,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Aldı Səyyad:

Səhər-səhər doğan dan ildızıdı,
Atanın, ananın xoş avazıdı,
Səyyad deyər: Fərrux Mirzə qızıdı,
Ağlama, sızlama, məni qoy gedim.

Aldı anası:

Nərgiz bilir, gözəllərin xasıdı,
Əynimə geydiyim qəm libasıdı,
Mən tutduğum indi oğul yasıdı,
Ağlaram, sızlaram, qoymaram səni.

Sözü tamama yetirdi, Səyyad halal-hümmət edib, yola rəvan oldu. Bir qədər getmişdi, bunun qabağını bir dağın döşündə Ziyad Haramı ilə Qanlı Xoca kəsdi. Aşıq olduğu üçün ona toxunmayıb, oxumasını xahiş elədilər.

Aldı Səyyad:

Başına döndüyüm, qurban olduğum,
Bizimkini mövla belə yazıbdı.
Araqçın altında bir dəstə kakıl,
Ucu tər cıqqanı telə yazıbdı.

Barat gecəsində gördüyüm duşlar,
Ağamdan istərəm mana bağışlar;
Dəryada mahılar, havada quşlar,
Alagöz ceyranı çölə düşübdü.

Sirrimi vermərəm hər yetən yada,
Mənim dərdim olub həddən ziyada.
Ağamın əlinnən içmişəm bada,
Sədəti Səyyada mövlam yazıbdı.

Sözü tamama yetirdi. Həmin sözdə Səyyad Ziyad Haramının arvadı Ceyranın, Qanlı Xocanın arvadının adını söylədiyi üçün onu öldürmək istədilər. Səyyad bunu başa düşdü, aldı, görək nə dedi:

Başına döndüyüm Ziyad Haramı,
Ədalətlə eylə burda divanı.
Səyyad olan oyun arar müdami,
Xəstə istər yarasına dərmanı.

Çalxanıram dəryaların üzündə,
Odlar parlar mən fəqirin gözündə,
Qaydadı, deyərlər, arşın sözündə,
Sonanı, tərlanı, həmi ceyranı.

Dərdim tuğyan etdi sən deyən halda,
Gecə-gündüz od tökərəm dahanda,
Fərrux Mirzə qızı şahı-Girmanda,
Səyyadın Sədətdi dərdi-loğmanı.

Söz tamam oldu. Haramılar gördülər aşiq onların arvadlarının adlarını tutmurmuş. Öz sevgilisi var, onun dalınca gedir. Odu ki, onu buraxdılar.

Səyyad bir qədər getdi, bir meşədə qar, çovğun onu bərk tutdu. Səyyad buradan sağ-salamat çıxmasını gumana gətirmədi. Aldı, görək halına münasib nə deyir:

Ağalar ağası, şahların şahı,
Mədət allah, səndən mənə bir imdad!
Düldülün sahibi, Qənbər ağası,
Mədət allah, səndən mənə bir imdad!

Endim enişini, gəldim ucadan,
Oxudum dərsimi, çıxdım hecadan,
Ziyad Haramıdan, Qanlı Xocadan,
Mədət allah, səndən mənə bir imdad!

Yaman olur bu dağların bütünü,
Qurda-quşa qismət etmə ətini,
Yetir muradına Səyyad yetimi,
Mədət allah, səndən mənə bir imdad!

Söz tamama yetişdi, Səyyad yaxında çoban səsi eşidib, oraya tərəf getdi. Bir zağada qoyununu daldalamış çobana pənah apardı. Çoban bunun haraya, nə üçün belə çölə düşməsini soruşanda aldı Səyyad cavabında dedi:

Başına döndüyüm, ay çoban qardaş,
Bir sona salıbdı çöllərə məni.
Ağlaram, gözümdən tökərəm qan-yaş,
Bir sona salıbdı çöllərə məni.

Şirindi söhbəti, şirindi sözü,
Şirindi kəlməsi, xoşdu avazı,
Adı Sədət, Fərrux Mirzənin qızı,
O sona salıbdı çöllərə məni.

Ay qabaq altında siyah tel düzən,
Qaş oynadıb, ala gözünü süzən,
Sədətlə Səyyadı bir-birinə yazan,
Bir sona salıbdı çöllərə məni.

Söz tamama yetdi. Çoban bildi ki, aşığı onun ağası Fərrux Mirzənin qızı Sədət xanımın sevgilisidi. Çovğun açılışında çoban onu yola saldı. Səyyad gedib Sədət xanımın başına çatdı.

Qızlar bağa seyrə çıxmışdılar. Səyyad burada qızların içində sevgilisi Sədət xanımı görüb, aldı, görək nə dedi:

Fələyin qəhrindən, çarxın əlindən,
Döndü ruzigarım, amma gəldim!
Şükür haqqa, gördüm yar camalını,
Elə bil yetişdim imana, gəldim!

Mənim yarım geyib yaşılı, alı,
Məndən qeyrisinə dönməz xəyalı,
Öldürməyə siz bu aşiq abdalı,
Ədalət eşitdim, divana gəldim.

Səyyad deyər: budu yarın durağı,
Əyninə geyib sənd və səndin ağı,
Ölkədən ölkəyə Sədət sorağı,
Heratdan yetişdim Girmana gəldim.

Söz tamama yetişdi. Bağban hirslənib, onun üstünə hücum etmək istədi. Bunu gören Səyyad aldı, görək nə dedi:

Qəzəb edib, salma qəmə,
Bu firqətlə o dəm məni.
Bir alovlu odam özüm,
Nə atırsan oda məni.

Qəm əlindən gəldim dada,
Dərdim dərdlərdən ziyada,
Ağam verib özü bada,
Mən tutmuşam o daməni.

Göstərib yolun düzünü,
Girmanda Fərrux qızını,
Səyyadam, Sədət özünü,
Mən sevmişəm, o da məni.

Sözü tamama yetirdi. Qızlar yaxınlaşıb: – Aşiq, bura nə üçün gəlmisən, – dedikdə aldı Səyyad:

Başına döndüyüm, ay duran qızlar,
Adı Sədət – o gözəli sevmişəm.
Nazlı yarı gördüm bağça içində,
Adı Sədət – o gözəli sevmişəm.

Geymək üçün yaşılı var, alı var,
Əmmək üçün ləblərinin balı var,
Ağ üzündə bir cüt qoşa xalı var,
Adı Sədət – o gözəli sevmişəm.

Seyrağıblar məclisindən qaçılar,
Şux artanda ağı başdan şaşılar,
Səyyad deyər: yazdı, güllər açılar,
Adı Sədət – o gözəli sevmişəm.

Söz tamam oldu, qızların içindən Sədət baxdı ki, gecə
yuxuda gördüyü oğlan, əsil sevgilisi budu. Sədət sevinib,
özünü saxlaya bilməyib, aldı, görək nə deyir:

Başına döndüyüm, ay duran qızlar,
Mənim sevdiciyim oğlan, bax, budu.
Gəlməz eynimə soltanlar, xanlar,
Mənim sevdiciyim oğlan, bax, budu.

Duman qalxdı, çən bürüdü gədiyi,
Zəhər olsun müxənnəsin yediyi,
Doğru imiş ərənlərin dediyi,
Mənim sevdiciyim oğlan, bax, budu.

Könlüm müştəq olur gözü-qaşına,
Şirin canım saldı eşq ataşına,

Sədət deyər – durum, dönüm başına,
Mənim sevdiciyim oğlan, bax, budu.

Sözü tamama yetirdi. Qızlar bildilər ki, doğrudan da aşiq Sədətın sevgilisi imiş. Bu zaman qızlar aşiqdan soruşdular:

– Aşiq xahiş edirik ki, bizə bir tərif oxu.
Aldı Səyyad, görək nə dedi:

Yığılıb bir bölük sonalar kimi,
Geyinib gəliblər tər-təzə qızlar.
Kimi al geyinib, kimi qırmızı,
Kimisi bənzəyir tovuza qızlar.

Cilvəli tərlandı, gir donnan dona,
Qoymaram üstünə bir qubar qona.
Kimisi yaşılbaş, kimisi sona,
Kimisi bənzəyir ağ qaza qızlar.

Mövlanın əlindən içmişəm bada,
Çağıraram, gəlib yetişər dada,
Səyyad ilə Sədət yetsin murada,
Sizinki də qalsın bu yaza qızlar.

Söz tamam oldu, ancaq Sədət öz yanındakı qızları yaxşı tanıyırdı. Bilirdi ki, qızlardan çuğulçuluq eləyən olacaq. Odur ki, bu əhvalatı başa düşməsinlər deyə aldı Sədət, görək nə dedi:

Qızlar, gəlin çıxmaq seyri-gülşənə,
Sazınan, sözünən, əldə tarınan.

Bülbül güldən ötrü dolanır bağı,
Nə lazımdı zövq eləyə xarınan.

Bugünkü məclisin nə yaxşı, gözəl,
Gözəllər içində nə yaxşı gözəl,
Ər-ər bir ağacdən nə yaxşı gözəl,
Sərvi sənubərdir yaxşı yarınan.

Bağban olan gedər bağa yalvarı,
Yoxsul olan gedər vara yalvarı,
Yarı olan gedər yara yalvarı,
Qoy yara yalvarım düz ilqarınan.

Bülbül cəh-cəh edər, ötər bağlarda,
Ahu olan gedər otlar dağlarda,
Sədət ilə Səyyad ağ otaqlarda,
Danışsın, söyləsin xoş göftarınan.

Söz tamam oldu. Bunların içində bir qız var idi, adı Səlmi idi. Qızlar bunun xasiyyətinə görə adına çuğul deyirdilər. Çuğul Səlmi irəli yeriyib dedi:

– Aşıq, düzünü söylə görüm, Sədətmi gözəldi, mənmi gözələm?

Cavabında aldı Səyyad:

Gözəllərdən sən əlasan,
Səlmi, sən də, Səlmi, sən də.
Mənim başıma bəlasan,
Səlmi, sən də, Səlmi, sən də.

Teli əlvən xınalısan,
Guşu qızıl tanalısan,

Qoynu türünc məməlisən,
Səlmi, sən də, Səlmi, sən də.

Səlmi, boyun ər-ərdimi,
Sinən şəmsü qəmərdimi?
Mənim artırma dərdimi,
Səlmi, sən də, Səlmi, sən də.

Şah buyurmaz belə fərman,
Olmazmı dərdinə dərman?
Səyyadam, Sədətə qurban,
Səlmi, sən də, Səlmi, sən də.

Söz Səlmini açıqlandırdı. Səlmi güddü. Səyyadın Sədətə otağına gəldiyini görüb, qaçdı Fərrux Mirzənin yanına, dedi:

– Fərrux Mirzə, gözün aydın olsun, bu gün-sabah bir nəvən olar.

Fərrux Mirzə bu sözdən təəccübləndi. «Bu necə sözdü?»–deyə Səlmidən soruşdu. Səlmi yalandan ona dedi:

– Neçə vaxtdır qızın Sədət xanım tanınmaz bir aşığıla kefdə olur.

Fərrux Mirzə açıqlandı, cəllad göndərib, Səyyadı öz hüzuruna çağırtdırdı.

– Nə cəsarətlə mənim qızım Sədətənin yanında olursan?
– dedikdə aldı Səyyad, görək ona nə cavab verdi:

Fələyin əlindən şikayətim var,
Axır saldın yaman azara məni.
Müxənnəs sözüylə, çuğul əliylə,
Yenə gətirdilər güzara məni.

Atadan, anadan mən yetim qaldım,
Mərdlik mərtəbəsin əlimdən saldım,
Qiymətə getmədim, kəmqiymət oldum,
Sərraflar, götürün bazara məni.

Tanımadım soltanımı, xanımı,
Yar yolunda fəda qıldım canımı,
Buyursan cəlladı, tökər qanımı,
Sədətsiz qoymayın məzara məni.

Ustad olub, sınıq könül hörmədim,
Bağban olub, bağça-barın dərmədim;
Mən Səyyadam, Sədət üzün görmədim,
Nahaq gətirdiniz o zara məni.

Bu sözü eşidəndə Fərrux Mirzənin acığı bir az soyudu,
Səyyadı zindana saldırdı. Səyyad altı ay zindanda qaldı. Bir
gün Abdulla xan zindanı yoxlayırdı. Səyyadı gördü, dedi:

– Balam, bu aşığı niyə zindana salıblar?

Aldı Səyyad, görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm, ay Abdulla xan,
Qurtar bu zindandan məni, bəsdı, bəs.
Nə müddətədi dustağında qalmışam,
Mən olmuşam günü qara, bəsdı, bəs.

Dustağa beləmi baxar ağası?
Sənə eləyirəm bu iltiması,
Məni cana gətədi zindan havası,
Saldın məni dərd-azara, bəsdı, bəs.

Səyyadam, ərzimi oxuyub qansan,
Ədalət divanı, həm adil xansan,
Harada tapılsan dərdə dərmansan,
Elə sən dərdimə çara, bəsdı, bəs.

Abdulla xanın Səyyada ürəyi yandı, Fərrux Mirzədən xahiş elədi ki, Səyyadı buraxsın. Fərrux Mirzə razı olmayıb dedi:

– İsfahana, Şah Cəmşidin hüzuruna göndərməlidir. Buraxmaq olmaz.

Şah Cəmşid xanlıqlardan göndərilən müqəssirləri öldürürdü. Elə həmin günlərdə Fərrux Mirzə Səyyadı İsfahana göndərmək əmrini verdi. Səyyad İsfahana göndərilən vaxt Sədət onun qarşısına çıxdı. Aldı, görək nə dedi:

Oğlan, məndən ayrılırsan,
İllər ilə mən ağlaram.
Ağ üstündən qara örtüb,
Tellər ilə mən ağlaram.

Aldı Səyyad cavabında:

Ala gözlü Sədət xanım,
Sən ağlama, mən ağlaram.
Sana qurban olsun canım,
Sən ağlama, mən ağlaram.

Aldı Sədət:

Ahular gəzər dağlarda,
Piltələr yanar yağlarda,

Bülbüllər ilə bağlarda,
Güllərinən mən ağlaram.

Aldı Səyyad:

Bülbül tək güldən oldum,
Şana tək teldən oldum,
Mən ulusdan, eldən oldum,
Sən ağlama, mən ağlaram.

Aldı Sədət:

Sədət ağlar yana-yana,
Yanar bağrım, dönər qana,
Sən gedirsən İsfahana,
İllər ilə mən ağlaram.

Aldı Səyyad:

Səyyad da dərini bilməz,
Axan göz yaşını silməz,
Bu yollara gedən gəlməz,
Sən ağlama, mən ağlaram.

Səyyad yola düşüb getdi, az getdi, çox getdi, İsfahana
çatdı. Yetircəyin qızla öz əhvalatını Şah Cəmşidə söylədi.

Şah Cəmşid ona dedi:

– Oğul, məndən nə istəyirsən?

Aldı Səyyad, görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm ədalət şahım,
Dəryalar keçibən oda gəlmişəm.

Ağlaya-ağlaya düşüb yollara,
Dərdim olub min ziyada, gəlmişəm.

Bülbül olan əl götürməz gülündən,
Nə müddətədi çıxdım Misir elindən,
O Girmanda çuğul Səlmə əlindən,
Ayaq torpağına dada gəlmişəm.

Ah çəkibən göysün üstə oturdum,
Göz yaşım ilə səccarələr bitirdim,
Səyyad deyər: sana namə gətirdim,
İçmişəm kövsərdən bada, gəlmişəm.

Şah Cəmsid dedi:

– Məndən nə təmənnan var?

Aldı Səyyad cavabında:

Başına döndüyüm ədalət şahım,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.
Sahibim, sərətacım, ey qibləgahım,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

İncimədim ləhcəsindən, dilindən,
Baş açmadım fitnəsindən, felindən,
İndi gəldim o Girmanın elindən,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

Səyyadam, şirindi söhbəti, sözü,
Şirindi işvəsi, xoşdu avazı,
Adı Sədət – Fərrux Mirzənin qızı,
Şahım, mətləbimi düzəsən gərək.

Şah bunun aşiq olduğunu bildi. Götürüb qardaşına belə bir məktub yazdı:

Başına döndüyüm gül üzlü qardaş,
Gərək sən düzəsən işin Səyyadın.
Oxudum naməni, mən xoşhal oldum,
Gərək sən düzəsən işin Səyyadın.

Əgər sevgi olsa, bir-birin tapar,
Bir könül sən yapsan, haq səni yapar.
Əgər ki, verməsən, qiyamət qopar,
Gərək sən düzəsən işin Səyyadın.

Qardaş gərək qardaş sözün eşidə,
Gözün yaşı gül yanağın üşüdə,
Bir qızdı, bağışla şahı-Cəmşidə,
Gərək sən düzəsən işin Səyyadın.

Səyyad naməni götürüb Girmana qayıtmaqda olsun, sənə xəbəri Sədət xanımdan verim.

Səyyad İsfahana gedəndən sonra Fərrux Mirzə öz qızını Mahmud xana ərə verdi. Toyda at çaparkən Mahmud xan atdan yıxılıb həlak oldu. Mahmud xanın qırxı çıxana qədər qızı onun evində saxladılar. Fərrux Mirzə Sədət xanımı Mahmud xanın kiçik qardaşı Məhəmməd xana nigah eləmək fikrində idi. Sədət xanım qarabaşa dedi:

– Bu sözləri, əgər Səyyad gələrsə, ona deyərsən.
Aldı Sədət, görək Səyyada nə sifariş eləyir:

Bani, Səyyad gəlsə şəhri-Girmana,
Söylə Səyyadıma qaldı baqıya.

Görüm ürcah olsun yaman-yamana,
Söylə Səyyadıma qaldı baqıya.

Səyyadla Sədətə badə verdilər,
Dərdi-qəmini ziyadə verdilər,
Söylə ki, zülm ilə yada verdilər,
Söylə Səyyadıma qaldı baqıya.

Sədətəm, sirrimi bəyan etməyəm,
Seyrağıb sözüne hərgiz etməyəm,
Səyyad söygülüsüyəm, yada etməyəm,
Söylə Səyyadıma qaldı baqıya.

O biri tərəfdən Səyyad Girman şəhərinə gəldi. Sədət-
tin bağına girdi. Baxdı ki, bağ pozulub. Bağı gəzərkən Banı
xanımı gördü. Aldı, görək Banıdan Sədət xanımı necə
soruşdu:

Bundan belə qan ağlaram,
Görünməz, Sədət görünməz.
Sinəmi çarpaz dağlaram,
Görünməz, Sədət görünməz.

Hanı yarın yığnaqları,
Şəkər kimi dodaqları,
Veran qalıb oymaqları,
Görünməz, Sədət görünməz.

Banı, qara bağlayıbsan,
Qoca bağban, ağlayıbsan,
Səyyad göysün dağlayıbsan,
Görünməz, Sədət görünməz.

Səyyad Sədətın ərə verilməsini biləndə zar-zar ağlamaqda olsun, sizə xəbəri verim Səyyadın atası Hidayət və əmisi Midayətdən.

Hidayət və Midayət on beş il ticarət səfərində olandan sonra vətənə tərəf qayıtdılar. Bunların yolu Girmandan düşdü. Onlar Mahmud xanın atası İbrahim xanın evinə yasa gəldilər. Qonaqların gəlməsi üçün qonaqlıq düzəldi. Yeyib içən zaman bir qasid gəlib, Fərrux Mirzəyə xəbər verdi ki, sən öldürülməyə göndərdiyin aşiq gəlib, Sədətın bağının yanında oxuyur. Hidayət xoca Fərrux Mirzəyə dedi:

– Fərrux Mirzə, o aşiq kimdi, qoy gəlsin bir qədər oxusun. Bəlkə könlümüz bir az açıla.

Fərrux Mirzə əhvalatı onlara söylədisə də, Hidayət əl çəkməyib, aşığın gətirtirdi.

Aşiq məclisə daxil oldu. Fərrux Mirzə dedi:

– Həzarat, qoyun bir bu aşıqdan soruşum görüm, nə cür oldu ki, onu Şah Cəmşid öldürmədi, sağ geri qayıtdı, sonra oxudarsız. Fərrux Mirzə Səyyaddan soruşduqda aldı Səyyad:

Qadir mövlam mənə irəhm eylədi,
Uzaq yollarımı ada gətirdim.
Tifilkən oxudum haqqın kəlamın,
Həmişə dilimdə nida gətirdim.

Bəsləmə bağ olmaz qızıl söyüddən,
Pis iş çıxmaz hərgiz yaxşı iyiddən,
İsfahan mülkündən, Şahi-Cəmşiddən,
Qardaşına salam-dua gətirdim.

Leyli, Məcnun, Şirin, Fərhad gördünmü?
Səyyad yar yolunda canın verdimi?

Yalvarıb yapışıb dedim dördimi,
Şah dəsti-xətilə namə gətirdim.

Gətirdiyi məktubu Hidayət alıb oxudu, Səyyaddan
haralı olmasını soruşdu:

Aldı Səyyad:

Baxtım qəm bəhrində güzar eylədi,
Mən qərq oldum çərxi-fələk qəhrində.
Eşqin piyaləsin verdilər içdim,
Ağzımda tam verdi ağı təhrində.

Ağladım, ah çəkdim, köksüm ötürdüm,
Göz yaşım ilə səccarələr bitirdim,
Bir bağça bəslədim, bara yetirdim,
Heç gülün dərmədim, gülün təhrində.

Aşılıq Səyyada gəldi nəhayət,
Leyli-Məcnun dərdi məndə hekayət.
Kimi vardı, kimə edim şikayət?!
Əslim Xocalıdı, Herat şəhrində.

Söz tamama yetdi. Fərrux Mirzə bunu bir yalançı kimi
qələmə vermək istəyədə aldı Səyyad:

Fələyin əlindən şikayətim var,
Zülmənən ayırıb yarı yarından,
Bağ içində gözü yaşlı bülbüləm,
Ayıra bilmirəm gülü xarından.

Bəyaz əllər, ağ biləklər, bəzilər,
Oxuyan alimlər, yaxşı yazılar,

Əl götürün, dua qılın, qazılar,
Haq sizi saxlasın çuğul şərindən.

Qərib iyid, sənin arxan vətəndi,
Acal gəlib göz öyünnən ötəndi,
Bir qızı var, iki ərə satandı,
Heç utanmır namusundan, arından.

Tifilkən vətəndən olmuşam kənar,
Mən gələli anam günümü sanar,
Bir ah çəksəm daş əriyə, dağ yanar,
Sədətin, Səyyadın ahi-zarından.

Xoca Hidayət baxdı ki, aşığa çox əziyyət veriblər.
Onun halına acıdı. Səyyad bunu hiss elədi, aldı, görək nə dedi:

Əyləşən alimlər, duran qazılar,
Eşq elindən qərib sevdaya düşdüm.
Leylidən, Məcnundan, Şirin, Fərhaddan,
Onlardan betərin cəfaya düşdüm.

Tifil ikən vətənimdən atıldım,
Ayaqyalın at döşünə qatıldım,
Bir nainsaf xocakıya satıldım,
Canımdan bezikdim, cəfaya düşdüm.

İsfahandan çıxdım bahar fəslində,
Kamil ovçu gördüm ovu dəstində,
Zimistan qəhrində, ənzəl üstündə,
Şirar istisində mən yaya düşdüm.

Sevmədim şöhrəti, şövkəti, şanı,
Yar yolunda fəda qıldım bu canı,
Yusif-Züleyxanı, Vərqa-Gülşanı,
Onlardan kədərli qovğaya düşdüm.

Yar sağ olsun ulusunda, elində,
Şəkər əzib dəhanında, dilində,
Mən Səyyadam, xan Sədət yolunda,
Tükənməz dərdlərə, bəlaya düşdüm.

Bu zaman Fərrux Mirzənin adamları aşığın üstünə
düşdülər, onu öldürmək istədilər.

Aldı Səyyad dübarə:

Qərib igid olmaz sözün miqdarı,
Ha söyləsən, doğru desə saği yüz.
Heç bilmirəm nədi mənim günahım,
Çəkdirirlər sinəm üstədən dağı yüz.

Bir yar görüm burdan belə verana,
Abad könlüm yəqin oldu verana,
Gəldim, gördüm bağlarını verana,
Dolanıram dağlarını çaği yüz.

Marallar otlayıb gəlir dağından,
Ovçular boylanır solu sağından,
Səyyadı yandırır yar fərağından,
Seyr edirlər həm solunu, saği yüz.

Hidayət aşığa dedi:

– Bizdən nə xələt alırsan al, burdan çıx get.

Səyyad dedi:

– İzn ver, xələti saznan istəyim.

Aldı Səyad:

Qadir mövlam, budu səndən diləyim,
Əzəlkindən artıq bir ünüm ola.
Babamın dövləti gələ başıma,
İncidən düzölmüş bir dönüm ola.

İsfahandan gələ qızıl almalar,
Yaxşı olur yar yanına gəlmələr,
İpək dəstərxanlar, qızıl bölmələr,
Ortalıqdan qalxmaz bir xunum ola.

Yüklənə barxanam, çəkə bir şatır,
Özbək dövələri, misiri qatır,
Tənəfləri ipək, atlasdan çadır,
Bu yurddan o yurda köç qonum ola.

Yüz birim atlana, yüz birim düşə,
Gündə yüz öyəcim çəkilə şişə,
Ağrı dağı kimi şülənim bişə,
Axar Araz kimi sel yağım ola.

Ay ağalar, bu qürbətdə nə deyim,
Sağına gəlir mənim üç yüz inəyim,
Mərmər otağım var, qızıl dirəyim,
Onun da içində bir xanım ola.

Yerim xəbər alsan Heratdı, Herat,
Anam Nərgiz banı, əmim Midayət,
Atam Hidayətđi, adım da Səyyad,
Sədətə yetişən bir günüm ola.

Söz tamama yetəndə Hidayət öz oğlunu tanıdı, dedi:

– Oğul, bir nişanan varmı?

Səyyad bazubəndini ona göstərdi. Hidayət oğlunu öpüb, Fərrux Mirzəyə dedi:

– Fərrux Mirzə, sənın qızını istəmirəm. Mənim borcunu ver. Mənim oğlumu öldürsəydin əlimdən necə qurtara bilərdin?

Oturanlar Səyyadın Hidayətin oğlu olduğunu bildilər. Fərrux Mirzə qızı Sədəti Səyyada verdi. Molla çağırıb, kəbin kəsdirmək istədilər. Qıza adam göndərdilər ki, o Səyyada gedərmi?

Aldı Sədət, görək nə dedi:

Başına döndüyüm yarın qasidi,
Söylə atam versin Səyyada məni.
Ağlaram, didəmdən tökərəm qan-yaş,
Götürüb versələr bir yada məni.

İstədim özümü dəryaya atam,
Qumuna qərq olam, lilinə batam,
İnsafa gəldisə bimürvət atam,
Söylə atam versin Səyyada məni.

Yığsınlar məclisə xanın, paşasın,
Yar yolunda pəyandazlar döşəsin,
Necə verib, eyləcə də boşatsın,
Söylə atam versin Səyyada məni.

Tapılan soltanı, tapılan xanı,
Yar yolunda fəda qıldım bu canı,
İstəməm at, qatır, nə ki cavanı,
Versələr gedərəm piyada məni.

Sədət ilə Səyyad girsin otağa,
Üz-üzə, göz-gözə, qabaq-qabağa,
Yar gələn yollara mənəm sadağa,
Söylə atam versin Səyyada məni.

Molla nigah kəsdi, toy məclisi quruldu, toya bir aşiq
çağırdılar, aşiq toyu bu duvaqqapma ilə keçirdi:

Həzarat, yaxşı baxın,
Qarşıda duran gözələ.
Ay qabaq, lələ yanaq,
Qaşları kaman gözələ.
Ya huridir, ya pəridir,
Behiştə qılman gözələ.
Bu surətdə, bu sifətdə,
Kim deyər insan gözələ?

Kərəmin kirdigarı,
Bir belə bəşər yaradıb.
Qurəşin nurudu bu,
Nuri-münəvvər yaradıb.
Şəms olub gözəlliyi,
Aləmdə aşkar yaradıb.
Bel nəzik, bədən nəzik,
Qaməti ər-ər yaradıb.
Gör necə ziynət verir,
Xaliqi-sübhan gözələ!

Yasəmən zülflərini,
Töküb gərdənə, dolanır.
Ağ biləkdə biləziyi,
Qulaqda tana dolanır.

Pərişan tellərində
Şirmayı şana dolanır.
Bəxtəvər gümüş kəmər,
Dönür hər yana, dolanır.
Gizləmir mah camalın,
Mərdi-mərdana dolanır.
Çoxlarını eşqə salıb,
Dəli-divana dolanır.
Adına layiqdirmi,
Bu qədər isyan gözələ?!

Şəms olub gözəlliyi,
Nuru qalxıb təcəllaya.
Mələklər əhsən deyir,
Ərşdə durur tamaşaya.
Hər kəsin dərdi olsa,
Ona gəlir təmənnaya.
Kafirlər görsə əgər,
Daha getməz kəlisaya.
Könül verib, bənd olar,
Gətirər iman gözələ.

Tavus kimi cilvələyib,
Çıxır qabağa, yaraşır.
Tər libas tər əndama,
Başdan-ayağa yaraşır.
Ağzında mirvari dişi,
Qoymaq dodağa yaraşır.
Zərəfşan xalları var,
Büllur buxağa yaraşır.
Çay süzür, padnosa düzür,
Verir qonağa, yaraşır.

Afərin, səd afərin,
Alıcı tər lan gözələ!

Əyləşibdi təxt üstündə,
Gözəllər sərdarıdı bu.
Əlləri həyyat naxışlı,
Qüdrətin nəccarıdı bu.
Açılıb tər sinəsi,
Savalanın qarıdı bu.
Qoynu əttar dükanı,
Firdövs bazarıdı bu.
Bilmirəm bəxtəvərin,
Hansının şikarıdı bu.
Mərhəba səyyadına,
Avçı kamandarıdı bu.
Nə əcəb tora salıb,
Çəkibdi plan gözələ.

Dodağın şərəbi-kövsər,
Behiştin balından betər.
Xoş sözü, xoş kəlməsi,
Təbrizin balından betər.
Ox salıb ay qabağa,
Həbəşi xalından betər.
Çəkilib qələm qaşı,
Qüdrət hilalından betər.
Kamalını əla gördüm,
Loğman kamalından betər.
Mah camalı şölə verir,
Yusif camalından betər.
Hüseynin xoşuna gəlib,
Bağlayıb dastan gözələ.

DİLSUZ VƏ XƏZANGÜL

Keçmiş zamanlarda Şəhrzar şəhərində Kərim Xocə adlı bir şəxs var idi. O, izzət və dövlət sahibi idi. Vaxt oldu Kərim Xocə vəfat elədi. Xocənin ölümündən sonra oğlu Dilsuz atasının mal-mülkünə sahib oldu. Dilsuzun həm sənətkarlığı, həm də şairliyi var idi. O, on il mədrəsədə oxuyub yaxşı savadlanmışdı. Dilsuz 25 yaşa çatmışdı. Xoş xasiyyətli, rəhmdil bir oğlan idi. Özü də bütün elmləri sinə-dəftər eləmişdi. Onun adı hər yerə yayılmışdı.

Şəhrzarın Əbdülkəbir adlı zalım bir hakimi var idi. Bir gün o, öz müavinlərinə dedi:

– Bizim əhali arasında bir nəfər elə adam tapırlarmı ki, dəftərxana işlərində işləməyi bacarsın?

Yanıdakılar cavab verdilər:

– Bu şəhərdə bir cavan var, elm sahibidi, adına da Dilsuz deyirlər; hərgah o sənin yanına gələrsə, onda işlərimiz asan gedər.

Hakim bu sözləri eşidəndə dərhal iki nəfər fərraş göndərib Dilsuzu gətirdi. Dilsuz divanxanaya daxil olub salam verdi. Əli sinəsində, xidmət yerində durdu. Dedi:

– Ey hakim, əgər mənim günahım varsa, hər nə etsəniz razıyam, yoxdursa, nə üçün məni tutub bura gətirdib-siniz?

Hakim dedi:

– Ey Dilsuz, bil və agah ol. Səni elə işə vadar etməyəcəyik ki, sənin üçün cəza olsun, divanxana işlərimizdə bizə lazım olacaqsan, hörmətin də artıq olacaq.

Dilsuz onun bu sözünü qəbul edib, öz-özünə dedi: «Vay mənim halıma! Nə cür olar ki, mən zalımla bir yerdə işləyəm? Bu zalım zülmədən əl çəkməyəcək, mən də zülmün əleyhinə olacağam, onda o da ölümümə fərman verəcək.

Təvəkkül Allaha, görək axırı nə olacaq?»

Dilsuz bir müddət hakimin hüsurunda qaldı. O, həm hökumət işlərinə baxırdı, həm də şairlik edirdi. Onun bir neçə nəfər rəhmdil, sədaqətli dostu var idi. Bunlardan birinin adı Mirzə Dana idi. Dünya işlərini çox yaxşı bilən, tədbirli adam idi. Dilsuz ilə bir yerdə olurdu, onunla səyahətə gedirdi.

Şəhərin kənarında xoş havalı lələzar bağlar var idi. Dilsuz adət etmişdi, hər həftə öz dostları ilə bu bağa gülüstan səyahətinə gedirdilər.

Bir gün baharın səfalı sakit çağы idi. Dilsuz adəti üzrə Mirzə Dananı və başqa dostlarını çağırdı, atlara süvar olub şəhərin kənarındakı gülüstana getdilər. Atları çəmənərə buraxıb, özləri eyş-işrətə məşğul oldular.

Qoy bunlar kefdə-damaqda olsunlar, bir neçə kəlmə eşit Şəhrzarın köhnə hakimi Səlim xanın qızı Xəzangüldən. Xəzangül 8 il oxumuş gözəl bir qız idi. Hər yerdə onun gözəlliyi adla deyilirdi. Çox şahzadələr onun eşqi ilə yanıb qovrulurdu, amma Xəzangül onların heç birinə getmirdi. Ancaq atası onu öz qardaşı oğlu Fəttah xana ad eləmişdi. Qız Fəttah xana da ərə getmək istəmirdi. Qızın çox gözəl kənizləri var idi. Vaxtlarını kənizlərlə birlikdə gülüstanlarda keçirirdi. Onun yanında Mələktovus adlı gözəl bir qız var idi.

Bir gün Xəzangül bir dəstə qızla güllü bağa gəlmişdi. Bunlar bağa girəndə Dilsuzgili gördülər. Dilsuz Xəzangülü görən kimi bir könüldən min könülə ona aşiq oldu. Dözə bilməyib sazı sinəsinə basdı, görək nə dedi:

Baharın işrətli gözəl çağında,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Gül, nərgiz dərirsiz gülşən bağında,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Zülflər o rüxsara salıbdı saya,
Sanasan buluddu gəlibdi aya,
Bənzərsiz tovuza, göldə sonaya,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Huri, mələk olmaz dəstəniyə tay,
Xudam verib gözəlliyi sizə pay,
Əlvən geyibsiz hamı sərapay,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Sürahi gərdənsiz tamam xoşnəzər,
Bu güllü bağlara edirsiz güzar,
Qəddiniz sənubər minaya bənzər,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Nə xoş gündə gülüstana vardınız,
Almasın, heyvasın, gülün dərdiniz,
Dilsuzun canını vaxtsız aldınız,
Xoş gəlibsiz siz də bu bağa, qızlar.

Dilsuz sözünü tamam edəndən sonra, Xəzangülün kim olduğunu dübarə görək nə cür soruşdu:

Aldı Dilsuz:

Gülüstan seyrində, çeşmə başında,
Biqafil qarşıma çıxan gözəlim.
Söylə, görüm hansı bağın barısan?
Canım eşq oduna yaxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

Gülüstan gözəllər seyrəngahıdı,
Gəşt eləyib mən gəzirəm bu bağı.
Əslimi gəl sorma, düşmə bəlaya,
Məcnun tək gəzərsən çölləri, dağı.

Aldı Dilsuz:

Yəqindi dünyada səntək maralı,
Görənlərin olar bağı yaralı.
Sən huri mələksən, əslin haralı?
Ahu gözlü oğrun baxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

Aşiq olan müdam çalar tarını,
Axtarıb ölkəni tapar yarını,
Dərə bilməz özgə bağıın barını,
Ha gəzsən bağçanı, bostanı, tağı.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, yolum düşdü bu bağa,
Gəzmişəm, tapmışam, getməm irəğa,
Kənar gəlib məni salma sorağa,
Qonça gül buxağa taxan gözəlim.

Aldı Xəzangül:

İgidlər xasısan, özün mötədil,
İgidlər sözünə mən ollam qail.

Atam Səlim xandı, adım Xəzangül,
Eşqin sərkərdəsi, qəmin dustağı.

Söz tamama yetdi. Nə qədər ki, Dilsuz Xəzangülə bənd olmuşdu, bir o qədər Xəzangül Dilsuza bənd oldu. Xəzangül dedi:

– Cavan, mən öz əmim oğluna dedikliyəm, özüm isə ona getmək istəmirəm. Gələn yaza kimi məni gözlə. Bunu deyib qızlarla çıxıb getdi. Dilsuz onun ayrılığına dözə bilməyib aldı görək nə dedi:

Məcnun könül oldu hicranla viran,
Gözəllər söhbəti saldı, qayıtdı.
Əzrailtək aldı tiri-xədəngi,
Bu dərdli canımı aldı, qayıtdı.

Bir cüt huri gəldi xublارın xası,
Birinin başında eşqin havası.
Kəsilməz guşimdən o nazlı səsi,
Mən dərdlini qəmə saldı, qayıtdı.

Ala göz tərланım, bir şux nigarım,
Afitab tələtli o gülüzarım,
Durmayıb qayıtdı, aldı bu canım,
Dilsuzu atəşə saldı, qayıtdı.

Söz tamama yetdi. Mirzə Dana Dilsuzu bu qıza aşiq olmaq yolundan qaytarmaq üçün ona çox dəlalət elədi. Aldı görək Mirzə Dana Dilsuza nə dedi:

Dərdli Dilsuz, nə xəyaldı düşübsən,
Bu sevdadan sana xeyri-bar olmaz.

Tərgit, sən də çəkmə əfsanə zəhmət,
Gözəllər heç vaxt beh-bazar olmaz.

Aldı Dilsuz:

Eşqin sövdasına aşıq düşəndə,
Eləməz nəsihət heç əsər nədi?
Bülbül tək tutulur, heç olmaz xəndə,
Verə yar yolunda can, bu sər nədi?

Aldı Mirzə Dana:

Eşit, sözüm sınıq düşüb xar olma,
Kərəmtək alışıb odlara yanma,
Gecə-gündüz qəmə, ah-zara dalma,
Yüz il keçsə, ondan sənə yar olmaz.

Aldı Dilsuz:

Eşq əhliyəm deyə, məcnun gəzən mən,
Xəzəngül yolunda zülmə dözən mən,
Pünhan dərdi çəkib, pünhan yazan mən,
Usanmaq, diksinmək bu qədər nədi?

Aldı Mirzə Dana:

Mirzə deyər gəl fikrinə qələm çək,
Mümkün olmaz, gəl bu kardan sən əl çək,
Düşmə rahi-eşqə, nə qilü qal çək
Eşqi yaman dərddi, dərmanı olmaz.

Aldı Dilsuz:

Dilsuz deyər gırrəm dərd meydanına,
Qəbul edə gərək dərdi canına,
Ya ölə, ya dözə öz ilqarına,
Zəhmətin etməyə tez hədər nədi?

Mirzə Dana söz ilə dediyi kimi, dil ilə də Dilsuza nəsihət verdi. Nəsihəti heç bir fayda vermədi. Bağdan qayıdıb öz mənzillərinə gəldilər. Dilsuz eşqə giriftar olub gündəngünə zəifləyirdi. Səbri qərarı kəsilməmişdi. Xəzangülü görmək mümkün deyildi. Qızın namizədi Fəttah xan onların görüşmələrinə mane olurdu.

Bir neçə müddət keçdi, Dilsuz və Xəzangül görüşmək fürsəti axtarırdılar. Amma mümkün olmurdu ki, olmurdu. Bir gün Xəzangül qızlarla gəzirdi, iki nəfər aşığa rast gəldi. Öz-özünə dedi: «Nə yaxşı fürsət düşdü, bunları göndərim Dilsuzun mənzilinə, axşamçağı özüm də aşiq məclisinə gedərəm. Bir bəhanə ilə bəlkə Dilsuzu görə». Bu fikirlə dedi:

– Aşıqlar, bu Şəhrzarda bir aşiq var, adına Dilsuz deyərlər, bu gecə ona mehman olun, mən də bir dəstə qızgəlinlə söhbətinizə gələcəyəm.

Aşıqlar bu sözləri eşitcəyin əllərini gözlərinin üstə qoyub razı oldular. Aşiq tayfası gözələ mayil olar. Düşdülər yola. Dilsuzun mənzilinə tərəf rəvan oldular. Ta gəlib Dilsuzun həyətinə yetişdilər. Dilsuz aşıqları görcəyin çox şad oldu, çox ehtiramla mənzilə aparıb eyş-işrətə məşğul oldular. Dilsuz dedi:

– Aşıqlar, mənim mənzilimi sizə kim nişan verdi?

Cavab verdilər ki:

– Bir dəstə qıza rast gəldik. Onların içində bir Xə-

zangül adlı qız var idi. Mələksima bir gözəl idi. O, sizi bizə nişan verdi.

Dilsuz çox şad oldu. Məclis düzəltdi, yolu gözləməkdə oldu.

Axşamçağı Xəzangül qız-gəlinlə Dilsuzgilə gəldilər. Dilsuz görək onun gəlməsi münasibətilə nə dedi:

Nə müddətdi hicran dağı çəkən can,
Çarəsiz dərdimə dərman gəlibdi.
Bir mahi-mənzərim, sərvə-xuraman,
Yada salıb, bizə mehman gəlibdi.

Qarşıda əyləşib bir sultan kimi,
Canım alır zalım, can alan kimi,
Bir dəstə gözəllə mahtaban kimi,
Qırmızı geyinib, əlvan gəlibdi.

Dilsuz gördü ki, otağın bir tərəfində mahtaban camallı gözəllər intizar çəkirlər ki, görək Dilsuz bizim üçün bir tərif deyəcəkmi? Dilsuz sazını basdı sinəsinə, görək məclisdəki oğlanlara, qızlara nə dedi:

Həzarat, məclisimiz ruzeyi-rizvan kimidi,
Ziynəti, hər büsatı nəqşi-Süleyman kimidi,
Dərdimənd cavanları Yusifi-Kənan kimidi,
Mələksifət gözəlləri bir mahtaban kimidi,
Sazı-nəvazi, söhbəti-işrəti sultan kimidi.

Saği dəstində badə doldurub hər yan dolanır,
Cürəsi abi-həyat, xəstəyə dərman dolanır,
Əlində şəhdi-şəkər, şərabi-əlvan dolanır,

Pərvanə tək dövr eləyir, bəndəyi-fərman dolanır,
Gül düzülüb, qönçələri sühən Gülüstan kimidi.

Sərgəştə canım olsun birinə qurban bunların,
Sinəyə, sima gərdənə tökülüb gəysuların,
Bənzəyir dörd gecəlik göydə aya əbruların,
Düzülüb gül yanağa hakimi-qoşa xalların,
Əndamı pakizədi, sərvə-xuraman kimidi.

Gözlərin qövsi-qüzeh, kirpiklər müjkan kimidi,
Bal dodaq, büllur buxaq xəstəyə dərman kimidi,
Baxışı ahu kimi, gərdişi tərən kimidi,
Gözəllikdə tər yaranıb, hureyi qılman kimidi,
Gözəllikdə Züleyxa tək, kamalda loğman kimidi.

Gəzmişəm hər mahalı, görmədim belə maralı,
Gül camalın görənlər qocalıb vaxtsiz saralı,
Dünyada misli yoxdu, gəzəsən hər bir mahalı,
Görəni bihuş edir, qəmər hüsnü, xətti-xalı,
Qarşı gələn baş endirir, əmri-Süleyman kimidi.

Eşqinin zövqü məni salıb biyabana, deyim,
Bu cismim parə yandı misli-pərvanə deyim,
Mələk tavus bəlli gözəl, gəlməyib cahana deyim,
Hamı əla gözəldir, vəsfini hər yana deyim,
Boyları xub çəkilib, ol sərvə-rəvan kimidi.

Dilsuz, gəl çəkmə sən ah, bu zövqi-səfa çağıdı,
Gör necə hər tərəfin sanasan cənnət bağıdı,
Xəzangülün mah camalı sərimdə fikrim dağıdı,
Gözəllər sultanıdı, bu yazıq ömrüm tağıdı,
Eşq atəşindən ciyərim alışıb büryan kimidi.

Söz tamama yetişdi. Xəzangül öz-özünə dedi: «Mənim başımda qəza-qədər çoxdu. O kimsə ki, mənim aşığımdı, gərək onda iyid nişanəsi olsun». Bu fikirlə dedi:

– Ey Dilsuz, söylə görüm, iyidəm deyən kimsələrdə nə kimi nişanələr olar?

Dilsuz sazı sinəsinə basıb sözə başladı:

Gəl sənə söyləyim iyid nişanın,
İyidlərdə namus, qeyrət, ar gərək,
İmran dilli ola, göhər kəlməli,
Bey bazarı, etibarı var gərək.

Hərcayı danışib hədyan gülmüyə,
Bilmədiyi sözləri lafa vurmaya,
Zərrəcə dilində yalan olmaya,
Zahirdə, batində düz ilqar gərək.

Səxavətli ola, açıq süfrəli,
Hər yaxşı kəlməyə söyləyə bəli,
Çalışıb razı edə özündən eli,
Hər babətdə ola bəxtəvər gərək.

Dosta şirin ola, düşmənə acı,
Hər kəsi öpüb verməyə bacı,
Cəhd edib olmaya düşmən möhtacı,
Dost həmdəmiynən bərabər gərək.

Hər namərdin körpüsündən keçməyə,
Binamusun şərbətini içməyə,
Gördüyü sirlərin birin açmaya,
Saxlaya canında canı var gərək.

İşi müdam ola yaxşı sənətlər,
Pis ilə yaxşıya qoya qiymətlər,
Həqiqi dost ilə çəkə ləzzətlər,
Axırda sərf ola dövlət, var gərək.

Eyb olmaya gərdeşində, işində,
Ağlı müdam düzgün ola başında.
Dilsuz deyər on dörd-on beş yaşında,
Özünə bab bir cavan yar gərək.

Xəzangül və məclis əhli Dilsuza afərin dedilər. Sabaha yaxın gözəllər mənzillərinə getdilər.

Dilsuz öz işində olsun, eşit şəhərin hakimindən. Bir gün şəhərin hakimi Əbdülkəbirə padşahdan əmr gəldi ki, bəs qırx haramı sənə vilayətində, Cəbəl dağında məskən edib, camaata, hökumətə əziyyət yetirir. Tez qoşun cəm edib onun şərini başımızdan dəf et.

Əbdülkəbir xeyli qoşun cəm edib haramıların cənginə getdi. Neçə gün dava elədi. Axırda hakimin qoşunu məğlub oldu. Haramının başçısına Məhəmməd haramı deyirdilər. Çox dilavər, hünərli, tədbirli adam idi. Neçə dəfə davaya düşmüşdü, heç kimsə ona qalib gələ bilməmişdi. Axır vaxtlarda gəlib Şəhrzardan iki günlük məsafədə Cəbəl dağında qərar tutub gəlib-gedənə əziyyət verirdi.

Hakimin qoşunu geri qayıtdığı vaxt qəzadan Xəzangülə rast gəldi. Xəzangül bir dəstə qızla gedirdi. Əbdülkəbir diqqətlə Xəzangülə nəzər salanda nə gördü: heç dünyaya baxan gözləri belə huri-nisbət, mələksifət, zibə çeşm gözəl görməyib. Bir könüldən min könülə aşiq giriftar olub, az qaldı ki, atın ayağının altına yıxılsın. Yenə özünü saxladı, soruşdu:

– Ay xanım, bəyan elə görüm əslin kimdi, adın nədi?

Mənim ciyərimi eşqin oduna kabab elədin.

Xəzangül əslini, adını bəyan elədi, çox qorxuya düşdü. Öz-özünə dedi: «Dünyaya nə qədər ki, məni istəmək təmənnası ilə gələn olmuşdu, hamısından can qurtarmışdım, yəqin ki, bu zalımın əlindən can qurtarmaq çox çətin olacaq. Bu məni Dilsuzun vüsalına həsrət qoyacaq».

Hakim oradan gəlib mənzilinə düşdü.

Onun bir əyyarı var idi, adına Mehrab deyərdilər. O, həmişə hakimin yanında olub, onun qəlbini açardı. Hakimin necə mühüm sirləri, sözləri olsa idi, Mehraba deyərdi. Ondan tədbir gözlərdi. Dərhal Mehrabı çağırıb, dedi:

– Mehrab, bu gün bazardan gələndə bir gözəl qarşıma çıxdı, o mənim aqlımı başımdan alıb, məni eşqə saldı. Adını soruşdum, dedi: adım Xəzangüldü. İndi tez onu mənim hüzuruma gətirərsən.

Mehrab çox çevik adam idi. Əlini gözünün üstünə qoyub, yel kimi özünü Xəzangülün qəsrinə yetirdi. Salam verib dedi:

– Xanım, Əbdülkəbir səni öz mənzilinə çağırır.

Xəzangül Mehrabdan bu sözləri eşitcək rəngi üzündən qaçdı, çox qorxdı. Bir bəhanəsi olmadı, dedi:

– Get, hakimə deynən üzr istəyirəm, gecə vaxtı məni əfv buyursun, sabah xidmətinə gələrəm.

Mehrab qayıdıb eşitdiyini hakimə nağıl elədi. Hakim o gecə sabaha kimi əqrəb vuran adamlar kimi yatmadı. Elə ki, sabah açıldı, yenə də Mehrabı göndərib Xəzangülü yanına çağırtdı. Xəzangül əlacsız qalıb bir neçə qızla hakimin mənzilinə getdi, salam elədi, cavab eşitdi. Əbdülkəbir zarafat-yana söhbətə başladı. Bir qədər söhbətdən sonra dedi:

– Ey Xəzangül, səni görəndən bəri gecə qərarım, gündüz səbrim yoxdu. Əgər rəyiniz olsa, mənim nikahıma gəliniz.

Xəzangül bu sözü eşidəndə qəlbindəki qəm-qüssəsi yatdı, cavab verdi:

– Ey hakim, mən öz əmim oğlu Fəttah xana namizə-dəm. Ona da meylim yoxdu. Gələcək bahar fəslinə kimi mənə möhlət ver, ondan qurtarım. O vaxt hər nə xahişin olsa, əmələ gətirərəm.

Xəzangül Dilsuzla əhd-peyman etdiyini, onunla aşıq-məşuq olduğunu hakimdən gizlətdi. Gələcək bahar fəslini vədə verməkdə Xəzangülün məqsədi bu idi ki, bəlkə hakim o vaxta kimi özgə vilayətə dəyişdirildi.

Hakim Xəzangülün gələn bahar fəslinə vədə verdiyinə razı oldu. Xəzangül bu dillə Əbdülkəbirdən ayrılıb evlərinə getdi.

Əbdülkəbir vaxtı gözləməkdə olsun, sizə Dilsuzdan xəbər verim.

Dilsuz bu xəbəri eşitdi, acığından az qaldı həlak olsun. İşıqlı dünya gözündə qaranlıq oldu. Amma bu iş üstündə nə hakimlə mübahisəyə girməyə təqəti var idi, nə də səbir etməyə.

Əbdülkəbir bir gün Xəzangülün anası Mələknisəni çağırtdırdı, dedi:

– Mələknisə, Xəzangülü qoyma gözəlliyini hər yetənlərə göstərsin.

Mələknisə bu sözləri eşitcəyin sevindi, çünki qızı Xəzangülün hakimə getməsinə meyli var idi.

Mələknisə hakimin yanından qayıdıb evlərinə getdi. Gördü ki, qızı Xəzangül qəmgin halda əyləşib bahar buludu kimi gözlərinin yaşını tökür, bu sözləri oxuyur:

Əfsus ki, oldu qəfildən,
Siyah ruyum, qara baxtım!

Düşdüm tükənməz bəlaya,
Yanır cismim nara, baxtım!

Bilsəydim, seyrə getməzdim,
Həvəslə şəhri gəzməzdim,
Əslim hakimə deməzdim,
Getdi axır hara, baxtım!

Qəm məhbusu dustaq oldum,
Hicr əlindən naçaq oldum,
Gültək saralıban soldum,
Qismət oldu xara, baxtım.

Söz tamama yetişdi. Mələknisə içəri girib dedi:

– Qızım, səbəb nədi ki, belə ah-zar edirsən? Niyə belə pərişansan?

Xəzangül dedi:

– Ana, mənim dərdim əlacsız dərddi. Şəhərin hakimi mənə bənd olub. Bu zalım cəllad yaxamdan əl çəkməyəcək, mən də zülm altında yaşamayıb özümü öldürəcəyəm.

Mələknisə bu sözü Xəzangüldən eşidib dedi:

– Qızım, bu saat hakimin yanından gəlirəm. Məni çağırıb dedi ki, nəbadə-nəbadə qızın Xəzangül naməhrəmlərin evinə gedib gözəlliyini hər yetənə göstərsin. Hərgah elə iş olarsa, o vaxt mənim zülmümün girdabında qalacaqsan. Ona görə qızım, bir kənara çıxıb, biganələrə görünmə, görək işin axırı necə olacaq.

Bundan sonra Xəzangül işıqlı dünyaya baxmaqdan məhrum olub gününü iki divar arasında ah-zarla keçirməkdə oldu. Dərd-qəm onu bulud kimi bürüdü. Həmişə dərđini Mələktovusa deyərđi. Xəzangül bu cür gün keçirməkdə olsun, nağılı eşit binəva Dilsuzdan.

Dilsuza Xəzangüldən nə bir məktub gəldi, nə də bir soraq. Dilsuzun bir qarı xidmətçisi var idi. Adına Reyhan deyirdilər. Dilsuzu qəmgin görcək soruşdu:

– Cavan, sənə nə olubdu ki, belə pərişan əhvaldasan?

Dilsuz dedi:

– Ana, bir dərdin ki əlacını etməyə qadir deyilsən, heç soruşmasan yaxşıdı.

Qarı dedi:

– Ey Dilsuz, nə üçün məndən öz dərdini gizlədirsən, bəlkə əlac edəcəyəm? Əgər əlac edə bilməsəm də, dərdinə şarik olaram.

Dilsuz dedi:

– Ana, söylə görüm, gizlin işləri qəlbində saxlamağa qadirsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, ömrümün çoxunu belə işlərdə keçirmişəm. Ehtiyat eləmə, qəlbində nə varsa bəyan elə.

Dilsuz qarıdan bu sözü eşitcək dedi:

– Ana, bir məktubum var, onu Xəzangülə yetirə bilərsənmi?

Qarı əlini gözünün üstə qoyub dedi:

– Oğul, qəm yemə, həmişə mən sənə itaətdəyəm, yetirərəm.

Aldı Dilsuz görək qarıya nə dedi:

Başına döndüyüm Xoşqədəm qarı,
Bu naməni yetir yara, de gəlsin.
Pünhan get-gəl, bir kimsənə bilməsin,
Könül oldu qəmdən yara, de gəlsin.

Pünhan sırım özgələrə bildirmə,
Qanlı yaşım rüxsarımdan sildirmə,

Denən zalım, rəva görüb öldürmə,
Rəhm eləsin intizara, de gəlsin.

Mən Dilsuzam, yollara göz tikərəm,
Fəraqında qanlı yaşlar tökərəm,
Ahi-zarın müdam yanıb çəkərəm,
Eyləsin dərdimə çarə, de gəlsin.

Dilsuz qarıya sözlə dediyi kimi, dillə də deyib, bu məzmununda Xəzangülə bir kağız yazdı:

Aləmin sərvəri ey mehitaban,
Əvvəlcə sizlərə çox salamım var.
Abad könlüm viran oldu hicrində,
Sərgəştə Məcnuntək qəm-ələmim var.

Hüsnün görcək oldum valehi-heyran,
Müjgan kirpiklərin qətlimə fərman,
Eşqin məraziyəm, dil şikəstə can,
Göz yolda həsrətəm, ahi-zarım var.

Aşiq gəzər məşuqunun elini,
Bülbül də dövr elər gülşən gülünü,
Əgər sorsan bu Dilsuzun halını,
Didarın görməyə intizarım var.

Qarı məktubu götürüb özünü yetirdi Xəzangülün otağına. Naməni Xəzangülə verdi. Xəzangül naməni açıb oxuyanda pərvanə misal oda yanıb dərindən bir ah çəkdi. Kağız-qələm alıb namənin cavabını belə yazdı:

Dərdli Dilsuz, çəkmə dərdü qəm, ələm,
Seyrəqib kəsibdi aranı neynim?
Yaralı ahuyam, gəzmək istərəm,
Səyyadım tutubdu bərəni, neynim?

İntizar çəkməkdən gəldim amana,
Kaş ki, gəlməyəydim mən bu cahana,
Bilsə Əbdülkəbir, boyayar qana,
Mən yazığı, bəxti qaranı, neynim?

Xəzangül həsrətdi seyri-səfaya,
Zülm altında düşdüm yaman cəfaya,
Ədalət yox, edə rəhm binəvaya,
Dönsün çərxi-fələk dövrəni, neynim?

Sözünü tamam edib, naməni qarıya verib dedi:

– Dilsuza deynən Əbdülkəbir qadağan edib, bir kənara çıxma bilməyirəm. Hərgah fürsət olsa görüşərik.

Qarı naməni götürüb Dilsuza yetirdi. Dilsuz namənin məzmununu biləndən sonra ah çəkib öz-özünə dedi: «Yarəb, görəsən ədalətli bir adam varmı ki, bu zülmün intiqamını o zalımdan alsın?»

Bir gün Xəzangül anasına dedi:

– Ana, qəlbim çox pərişandı. Dur gəzək, bəlkə fikir qəlbimdən dağıla.

Anası razı oldu. Onlar bir neçə çarşı ilə gəzə-gəzə gəlib Dilsuz olan məhəlləyə yetişdilər. Xəzangül dedi:

– Ana, şəhərin hakimi Əbdülkəbirin xidmət yoldaşlarından Dilsuz adlı cavan bir oğlan bu görünən qəsrədə olur. Gəl gedək bir qədər onunla söhbət edək.

Mələknisə razı oldu, gəldilər Dilsuzun yanına. Dilsuz onları görcəyin qalxıb pişvaza çıxdı, təzim edib mənzilə

gətirdi. Sazı alıb sözə başladı:

Başına döndüyüm, ay Mələknisə,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!
Dərdli canım yolunuza sadağa,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!

Sən pərisən, qızın mahi-tabandı,
Alışıb bu cismim odlara yandı,
Bir cüt mələk gəlib, bizə mehmandı,
Eylərəm canımı fəda, xoş gəldin.

Dilsuzam, qalmışdım qəm otağında,
Üstümə gəldiniz dost sayağında,
Könlümün tənəzzül, viran çağında,
Əcəb saldın bizi yada, xoş gəldin!

Dərdli Dilsuz istəmirdi ki, Mələknisənin yanında sirri zahir olsun. Məşuqunun əhvalını pozğun görüb, yenə sözə başladı:

Ala gözlü nazlı dilbər,
İnciməyin çağı deyil.
Özü eşq əhli dərdimənd,
İnciməyin çağı deyil.

Eyləmə dərdimi tüğyan,
Sirrimi eyləmə bəyan,
Möhtərəmdi səndən anan,
İnciməyin çağı deyil.

Könlüm dop-dolu alqandı,
Yazan qələm oda yandı,
Bu Dilsuz sizə qurbandı,
İnciməyin çağı deyil.

Mələknisə onların bu söhbətlərindən aşıq-məşuq olduqlarını bilib, çox şad oldu. Hər üçü hakimin şərrindən xilas olmaları barədə danışmağa başladılar.

Bu zaman Mehrab Xəzangülün qəsrinə gəldi, gördü ki, Xəzangül evdə yoxdu. Hər tərəfdən soraq ala-ala gəlib Dilsuzun qəsrinə yetişəndə ayaq saxlayıb qulaq asmağa başladı. Gördü ki, onların danışdığı sözlər Əbdülkəbirin bədinədi. O saat anladı ki, Xəzangül Disuza bənd olubdu. Özünü yetirdi Əbdülkəbirin yanına, eşitdiyindən bir qədər də artıq ona nəql elədi. Əbdülkəbir bu sözləri eşitcəyin aşıqlı dünya gözündə qaraldı. Dedi:

– Ay Mehrab, həmişə mənim dərdimə çarə sən eləyirsən, bu işə də çarə elə! Əgər indi cəllad göndərib Dilsuzu gətirib işgəncə versəm, camaat bunu eşidib mənə töhmət edər. Odur ki, buna tədbir lazımdı.

Haramzada Mehrab dedi:

– Ey hakim, niyə belə işlərdə aciz qalırsan. Özün bilirən ki, sənın vilayətində Cəbəl dağında haramılar məskən salıblar. Dilsuzu göndər getsin, onların əlində həlak olsun.

Hakim bu sözü bəyəndi. Adam göndərib Dilsuzu çağırtdı, dedi:

– Ey Dilsuz, Cəbəl dağında məskən salan haramılar camaata çox əziyyət verir. Sənə bir dəstə qoşun verim. Bu gecə gedib onları qırıb gələrsən. Əgər məğlub olub qayıtsan, o vaxt qətlinə fərman verəcəyəm.

Dilsuz nə qədər bəhanə gətirdisə, heç bir faydası olmadı.

Əbdülkəbir qoşun əhlinə gizlicə tapşırırdı ki, Dilsuzu haramıların arasında qoyub qaçsınlar. Qoşun əhli qorxusundan bir söz demədi. Amma ürəklərində deyirdilər: «Haşa, hardan belə iş olar ki, Dilsuz kimi mürvət sahibi, xoş əxlaq adamı ölüm girdabında qoyub, binamusluq təriqilə qaçaq».

Dilsuz mənzilə gəlib qəmli-qəmli hazırlaşdı. Yüz min xəyal qəlbində dolanıb dünya gözünə dar olmuşdu. Öz-özünə deyirdi: «Kaş, nə ola idi, mən bu əcəl bazarına gedən çağımda Xəzangülü görəydim». Birdən Reyhan qarı yadına düşüb özünü yetirdi onun yanına, dedi:

– Özünü yetir Xəzangülə, deynən ki, dayanmayıb mənim mənzilimə gəlsin; əgər bir saat ləng gələrsə, daha mənim üzümü görməyi qiyamətə qaldı. Dilsuz üstəlik bu məzmununda bir məktub da yazdı:

Namə, yetiş yar yanına,
Əvvəl başdan salam elə!
Yalvar, düş əl-ayağına,
Ərzi-halım bəyan elə!

Canım namə, sən əl çəkmə,
Yarsız bizə doğru gəlmə,
Deynən zalım, rəva görmə,
Həs-rət qala bülbül gülə.

Məgər bu halımı bilmir?
Dilsuzun halına qalmır.
Canım neçün vaxtsız ölmür?
Çəkir qəm, ahu-zar belə.

Qarı məktubu götürüb özünü Xəzangülün qəsrinə yetirdi. Qız naməni oxuyub fəğan etdi, anasından rüsxət alıb,

qarı ilə Dilsuzun mənzilinə gəldilər. Xəzangül salam verib cavab aldı, dedi:

– Dilsuz, gecənin bu vaxtında bu nə dava hazırlığıdı?

Dilsuz dərđini görək nə cür bəyan etdi:

Başına döndüyüm gözəllər xanı,
Salıblar dərmanın azara məni,
Yusif tək düşmüşəm Misrin çahinə,
Satmağa göndərir bazara məni.

Dad eylərəm çərxi-fələk əlindən,
Qurtarmadım müxənnəsin felindən,
Cida saldı zalım bülbül gülündən,
Məcnun tək etdi avara məni.

Əbdülkəbir hökmün rəvan elədi,
Haramı cənginə sərvan elədi,
Dilsuzun qətlinə fərman elədi,
Vüsalından atdı kənara məni.
Aldı Xəzangül cavabında:

Zalımda zülm olar, haqda ədalət,
Mədəd allah, özün bir imdad elə!
Qəvi düşmən çəkir yaman ədavət,
Mədəd allah, özün bir imdad elə!

Göy üzü buluddu, bəd oldu hava,
Görməyibdi Dilsuz cəng ilə dava,
Haqq özü yetişsin bu dəmdə hova,
Mədəd allah, özün bir imdad elə!

Ahu kimi səhra olar məskənim,
Əhdimdən dönmərəm ta çıxı canım,
Xəzangüləm, ərşə çıxıb fəğanım,
Mədəd allah, özün bir imdad elə!

Aldı Dilsuz:

Nazlı dilbər, çox ağlama,
Halal elə, hümmət elə!
Başına qara bağlama,
Halal elə, hümmət elə!

Harda qaldı mənim elim?
Qanlı cəngə düşdü yolum,
Güman olmaz ki, sağ gəlim,
Halal elə, hümmət elə!

Dilsuzam, kamım almadım,
Ölüb yanında qalmadım,
Bir gecə mehman olmadım,
Halal elə, hümmət elə!

İki aşiq-məşuq vidalaşdılar. Xəzangül ağlaya-ağlaya qəsrinə gəldi. Dilsuz da əlli nəfərlik qoşunla yola düşdü. İki gün, iki gecə yol gedib Cəbəl dağına çatdı. Haramılar həmin dağda bir zağada məskən salmışdılar. Gündüzlər qəsrləri, karvanları çalıb-çapıb gətirib oraya yığırdılar. Dilsuz bir adam göndərdi, haramıların yerini öyrənib qoşunu sakit elədi. Gecə oldu, qoşunu dörd yerə böldü. Sübhə kimi hər kəs öz yerində durdu. Elə ki, sabah açıldı, haramılar yerlərindən durub gördülər ki, hər tərəfdən mühasirə olunublar. Dava

etməyə məcbur oldular. Haramıbaşı bu qoşunu çox hesab edib, ehtiyat elədi, Dilsuza dedi:

– Ey qoşun sərkərdəsi, hərgah mərd-mərdana iyidsənsə, gəl bu gün ərəbi dava eliyək. Mərdinən namərd məlum olsun.

Dilsuz bu sözü eşidib atının ziltəngini yeddi yerdən möhkəm bağlayıb quş kimi atın üstündə qərar tutdu. Misri qılınc, nizə götürüb meydana çıxdı. Meydanı sərpa dolanıb atının cilovunu çəkib durdu. Ərəb rəsmi ilə qabaqca cəng havasında söz deməyə başladı:

Aldı Dilsuz:

Yoldaşlarım, bu gün meydan mənimdi,
Bu cəngi-cəngaha heç kəs gəlməsin.
Məhəmməd haramı bimürüvvətdi;
Bu cəngi-cəngaha heç kəs gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Gəl görüm, gəl görüm şahbaz şikarı,
Bu meydana gələn baş verib gedər.
Təng edərəm sənə bu ruzigarı,
Bu meydana gələn baş verib gedər.

Aldı Dilsuz:

Şir kimi meydanda edərəm cəngi,
Bu meydanda sənə tutaram həngi,
Çalaram qılıncı, vurram xədəngi,
Bu gün bu meydana bir kəs gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Şəhrzarda bu dəm pəhlivan mənəm,
Əzrayiltək çalib can alan mənəm,
Qırıb bu meydanı boş qoyan mənəm,
Cəngimə ilişən leş qoyub gedər.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, talan sallam elinə,
Zənən kimi hənək gəlmə dilinə,
İyidsən, qılıncı sən al əlinə,
Namərd olan bu cəngaha gəlməsin.

Aldı Məhəmməd haramı:

Pəhlivanlar gəlib dəstimə zara,
Şahinşahlar çəkib əlimdən nala,
Məhəmməd zərbindən qaçarsan hara?
Bu meydanda gələn baş verib gedər.

Əllərini qılıncın dəstinə yetirib qılafından çəkdilər, hər ikisi qalxanı başına çəkib bir neçə zərbə vurdularsa da, qılıncdan kar olmadı. Əl atıb nizələrini götürdülər. Nizədən də murad hasil olmadı. Atlarından enib bir-birinin kəmərinə yapışıb küştü tutdular, o qədər çalışdılar ki, bədənlərindən qan-tər axdı. Axırda Dilsuz Məhəmməd haramını götürüb yerə vurdu. Əl atıb belindən xəncərini çəkib onun başını kəsdi. Sonra Dilsuzun dəstəsi haramıları tamamilə dağıtdı. Onların məskən etdiyi zağada hər nə var idisə, qarət edib yola düşdülər. O gün yol qət edib axşam yaylağa yetişdilər. Dilsuz oradan bir adamla Şəhrzar hakimi Əbdülkəbirə hara-

mıların qırılmağını yazıb göndərdi.

Qoy bunlar yaylaqda qalmaqda olsunlar, bir neçə kəlmə eşit Əbdülkəbirdən. Elə ki qasid məktubu gətirib Əbdülkəbirə verdi, Əbdülkəbir oxuyub məzmununu bilcəyin işıqlı dünya gözündə qaranlıq oldu. Öz-özünə dedi: «Dilsuz bu fəthi edib haramıları qırdı, bunun qabağında mən dura bilməyəcəyəm». Xəzangülü, anası Mələknisəni yanına çağırıb, dedi:

– Yaylaq mövsümüdür. Bu gün yaylağa köçərsiniz. Hərgah bu gün köçməsəniz, zülmümə giriftar olacaqsınız.

Mələknisə qızı Xəzangüllə yaylağa yola düşdü. Yolda qız bir bəhanə ilə ayrılıb özünü Reyhan qarının komasına yetirdi, dedi:

– Ana, bir kağızım var, görək Dilsuza yetirəsən.

Qarı əlini göz üstə qoyub dedi:

– Qızım, nə minnəti var, baş üstə.

Aldı Xəzangül, görək nə yazır:

Başına döndüyüm səfalı Dilsuz,
Səndən sonra bir gəl gör, nələr oldu.
Girdabda qalmışam zalım əlində,
Təqətim qırılıb dərbədər oldu.

Necə tab gətirim mən belə dağa?
Vüsalından yaman düşdüm irağa,
Yükləndi qəfiləm, yollandı dağa,
Heyf ki, zəhmətim tez hədər oldu.

Əcəl yetməz, mən də ölüb qurtaram,
Bir saat səbrim yox, eyləməm aram.
Çəkmədi bu zülmü heç Əsli, Kərəm,
Xəzangül bu zülmə tab edər oldu.

Qoy onlar getməkdə olsunlar, bir neçə kəlmə də eşit Dilsuzdan. Kağız yazıb Əbdülkəbirə göndərəndən sonra köç eləyib ikinci mənzildə, bir çayın kənarında düşdülər. Dilsuzun səbri, qərarı kəsilib, ixtiyarı əlindən getmişdi. Nigaran qalıb yollara baxırdı, gördü Şəhrzad tərəfdən bir qafilə gəlir. Qəlbi şad olub, adam göndərdi, qafilə başçısını yanına çağırtdı, görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm, ay Xəyyat əmi,
Bəyan elə görüm, hardan gəlirsən?
Sinəmi dağlıyıb hicranın qəmi,
Bəyan elə görüm, hardan gəlirsən?

Xəyyat cavabında dedi:

Başına döndüyüm dərqli cavanım,
Yük tutuban Şəhrzardan gəlirəm.
Pünhan sözün mənə gəl elə bəyan,
Yük tutuban Şəhrzardan gəlirəm.

Aldı Dilsuz:

Bir xəbər ver mənə o Şəhrzardan,
O şəhərin zinyəti o gülüzardan,
Qovğadan, həm cəngdən, həm simi-zərdən,
Söylə xacəm, söylə, hər nə bilirsən.

Aldı Xəyyat:

Gəl qulaq as Xəzangülün çağına,
Hakim sürgün etdi Məzə dağına,

Qayıt sən də, getmə qəm otağına,
Çox çəkərsən dərdi pünhan, bilirəm.

Aldı Dilsuz:

Dilsuzam, edərəm ah ilə zarı,
Bir kəsim yox, kömək ola mənə, tarı!
Kənara saldılar vəfalı yarı...
Müşküllər həll edən, özün görürsən.

Aldı Xəyyat:

Sənə qurban olsun Xəyyatın canı,
Eyləmə ahu zar, çəkmə amanı,
Bu dərдинin olsa hərgiz dərmanı,
Haqdan savay yoxdu çarə, bilirəm.

Dilsuzun dərdi, qəmi həddən ziyadə olub, fikir dəryasına qərq oldu.

Baharın tərəvətli vaxtı idi, rəngbərəng çiçəklər yer üzünü bəzəmişdi. İnsanların qəlbi açılıb hər kəs həvəslə bir işə məşğul idi. Bülbüllər gülüstanda cəh-cəh vurub, gül ətrafında gərmiş edirdi. Binəva Dilsuz baharın bu gözəl çağını görüb bir daşın üstündə əyləşdi, görək nə dedi:

Bahar fəsli yenə cənnətə bənzər,
Açılıb gülləri xəndan olubdu.
Havadakı quşlar tamam sərbəsər,
Kimi oxur, kimi seyran olubdu.

Çaylar aşıb gedir bəhri-ümmana,
Baxdıqca açılır qəlbim hər yana,

Nə xoş mənzərədi, dönüb rizvana,
Boyanıb yer üzü əlvan olubdu.

Bülbül gül üstündə eyləyir səda,
Hər kəs öz işinə olub amada,
İnsanlar tamamən çatır murada,
Yetibdi mətləbə şadan olubdu.

Bir yanda əkinçi əkir zəmini,
Bostançı bostanı, gülçü gülünü,
Baharın işrətli bu xoş dəmini,
Gördü gözüm, qəlbim al qan olubdu.

Dilsuz üçün dünya olubdu zindan,
Ciyərim qan, çeşmim olubdu giryan,
Bu müşkül dərdimə kim edər dərman,
Bahar ömrüm bir zimistan olubdu.

Gecəni qalıb, sabahı qoşun əhli ilə atlarına süvar olub,
Əbdülkəbirin divanxanasına gəldilər, tamam əhvalatı nağıl
etdilər. Əbdülkəbir Dilsuzun bu şücaətinə həsəd aparıb hər
növ hiylə axtardı ki, Dilsuzu yox etsin. Dilsuz xudahafiz
edib öz mənzilinə gəldi, qəmə mübtəla oldu. O biri tərəfdən
Xəzangül Dilsuzun sağ-salamat gəldiyini eşidib, Dilsuza
belə bir namə yazdı:

Mən ha öldüm zülm, sitəm əlindən,
Dad sənin əlindən, aman, ayrılıq!
Zimistan çəkərəm Məzə dağında,
Olubdu əhvalım yaman, ayrılıq!

Cismim yandı narə misli pərvanə,
Zülm oxuna qoydum sinəm nişana,
Bezikmişəm səndən axır zamana,
Üzür məni axır zaman, ayrılıq!

Dağlar yanır mənim qəm ataşımdan,
Sellər axır gözlərimin yaşından,
Hərdən-hərdən ağlım uçur başımdan,
Nə din qoydun, nə də iman, ayrılıq!

Zalım məni sürgün etdi elimdən,
Zülmənə dəmənin üzdü əlimdən,
Bu ayrılıq yaman oldu ölümdən,
Oldu əlif qəddim kaman, ayrılıq!

Xəzangülün çox artıbdı mələli,
Müqəvvadı, deyil dağlar maralı,
Çıxmır bu can, sənsiz yamandı halı,
Yoxdu sağlığımıza güman, ayrılıq!

Payız fəslı yetişdi. Yaylaqdan arana köçən zamanı Mələknisə də köçüb şəhərə gəldi. Amma Əbdülkəbirin qorxusundan Xəzangülü gətirmədi.

Bir müddətdən sonra Xəzangül Məliktoş və başqa qızlarla qafilələrini düzəldib şəhərə rəvan oldular. Gizli gəlib şəhərə çatdılar. Xəzangülün gəlməsindən Əbdülkəbirin xəbəri olmadı. Hər iki aşiq-məşuq bir-birini görməyə fürsət axtarırdılar. Bir gecə Xəzangül qarının yanına getdi. Qarı Xəzangülü görcəyin üzündən-gözündən öpüb dedi:

– Qızım, nə əcəb gecə vaxtında bizi yada salıbsan, xeyirdimi?

Qız dedi:

– Ana, neçə müddəttdi ki, Dilsuzdan ayrı düşmüşəm, nə olar ki, bir məktubum var, onu Dilsuza yetirəsən.

Qarı bu sözü eşidib, əlini gözünün üstə qoydu. Dedi:

– Yaz, məktubu sabah Dilsuza çatdıraram. İndi Dilsuzun yanına getmək olmaz. Çünki Əbdülkəbir küçələrə qorovul qoydurub.

Qarı sözünü tamam edəndə Xəzangül qələm-kağız götürüb bu məzmununda bir məktub yazdı:

Bu məktubu yazdım qanlı yaşımdan,
Uzaq yolları mən pünhan gəldim.
Nələr keçdi gəl söyləyim başımdan,
Təbibsən, dərdimə dərmana gəldim.

Oxuyub naməni halim bilginən,
Demək olmaz bu dərdimi dilinən,
İntizar çəkərəm, durma gəlginən,
Axır hicr əlindən əfgana gəldim.

Xəzangüləm, gəzdim bu gecə hər yan,
Düşmənin xofindən mən zarı-giryan,
Didarın bir görüb, onda verrəm can,
Sığınıb bir həqqi-sübhana gəldim.

Kağızı yazıb qarıya verdi, özü yüz qorxu içərisində mənzilinə gəldi.

Sabah açıldı, qarı yerindən qalxıb getdi Dilsuzun mənzilinə. Gördü ki, Dilsuz mənzilində yoxdu. Soruşdu, dedilər ki, Dilsuz divanxanada Əbdülkəbirin yanındaı. Qarı divanxanaya tərəf gedib nə gördü? Gördü ki, qarovullar hər tərəfi tutublar. Hakimin mənzilinə getmək mümkün deyil. Əlacsız qalıb, qayıdıb gəldi evinə.

Axşamcağı gördü ki, Mirzə Dana ilə Dilsuz gəlirlər. Qarı öz-özünə dedi: «Bundan yaxşı fürsət olmayacaq, aparıb naməni verim». Qarı bilmədi ki, Mirzə Dana Dilsuzla Xəzangülün işlərinin düzəldilməsinə mane olur.

Mirzə Dananın yanında Xəzangülün kağızını ona verdi. Dilsuz naməni alıb istədi ki, pünhan etsin. Mirzə Dana işi anladı, dedi:

– Dilsuz, ver görüm nə məktubdu, onsuz da mətləbi bilirəm. Ver kağızı oxuyum.

Dilsuzun mənzilinə gəlib əyləşdilər. Mirzə Dana naməni oxuyur, aldı görək nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü cavan,
Gəl düşmə bu işə, çox zavalı var.
Eşit nəsihətimi, olma kəl xəyal,
Bu sevdanın böyük qeylü-qalı var.

Dilsuz cavabında dedi:

Mehribanım, həm zabanım, ay Mirzə,
Qorxu, xətər, qeylü-qalı nədəndi?
Agah elə məni bu pünhan sirdən,
Dərdi-bəla, həm zavalı nədəndi?

Aldı Mirzə Dana:

Ey cavan, düşmüşən eşqin gölünə,
Uyma gözəllərin fitnə-felinə,
Aşiq olma bu bağçanın gülünə,
Xarın qismətidi, başqa yarı var.

Aldı Dilsuz:

Mən Dilsuzam, haqdan dilək dilərəm,
Yardan qeyri-özgəsini neylərəm,
Eşq oduna yandı o yazıq Kərəm,
Oda yanmaq rəsmi rəvanədəndi.

Mirzə Dananın dediyi sözlər Dilsuza əsər eləmədi.

Bir neçə gün aradan keçdi, Xəzangül gördü ki, şəhər əhli tamam yuxuya gedib, amma Dilsuzun qəsrindən şam işığı gəlir, yavaş-yavaş onun yanına getdi. İki aşiq-məşuq qol-boyun oldular. Dərdləşdilər. Dilsuz görək nə dedi:

Başına döndüyüm ay huri-nisbət,
Qədəm qoyub bu diyara xoş gəldin.
Mən mərizə verdin şəfayi-rəhmət,
Can almağa bu diyara xoş gəldin.

Aldı Xəzangül cavabında:

Şükür haqqa, gördüm gül camalını,
Sağaldı qəlbimdə yara, xoş gördük.
Məcnunsuz Leylitək dağlar gəzirəm,
Məni bikəs, baxtı qara, xoş gördük.

Aldı Dilsuz:

Dağlar damənindən su olar carı,
Açıldı, könlümün getdi qubarı,
Yada saldın məntək qəmli bimarı,
Ala gözlü, zülfü qara, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Dərdimi artırıb həzar yüz edən,
Şahzadələr şahı, özü gül bədən,
Nə müddətədi yarın tərək edib gedən,
Eyləyəm bu sinəm yara, xoş gördük.

Aldı Dilsuz:

Söylə bu Dilsuza dərdi-dilindən,
Cida düşdüm vətənimdən, elimdən,
Əziz vəfadarım, bil ki, dilimdən,
Uf deməm çəksələr dara, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Asta danış, müxənnəslər bilməsin,
Nə gəldi başıma kafir görməsin.
Xəzangül dərdirin hansı birisin,
Nə söyləsin sən bimara, xoş gördük.

Sonra dərdləşməyə başladılar.

Aldı Dilsuz:

Nə müddətədi yarım, eşqin əsəri,
Salıbdı qaralmaz odlara məni.
Bir söz deyim qəbul elə, de bəli,
Çəkmə zülflərindən o dara məni.

Aldı Xəzangül:

Büsati-işrətdə, xəlvət xanada,
Sirri-pünhan bəyan etmək çağıldı,

Vəchi nədi, nə eşitsən iradə?
Yar yarın haqqına yetmək çağıdı.

Aldı Dilsuz:

Səndən iltimasım budu, cavan yar,
Bu zalım əlindən eyləyək fərar,
Düşmənin əlində gəl olmayaq xar,
Gəl gözlətməginən bahara məni.

Aldı Xəzangül:

Bax necə yol versin namus, qeyrət, ar,
Düşmənin xofundan biz edək fərar,
Sığıl girdikara, tapginən qərar,
Zülmə dözüb, səbr eləmək çağıdı.

Aldı Dilsuz:

Dilsuz səhv edirsə, bağışla, yarım,
Çaşıb gedib vallah, əqli-kəmalım,
Bir çarə qıl mənə, gəlsin qərarım,
Yar, öldür, qoyginən məzara məni.

Aldı Xəzangül:

Xəzangülün qəddi kəmana bənzər,
Sözün, əqlin vallah, Loğmana bənzər,
Səndən qabaq qismət mənimdi məzar,
Alıb bu xanəndə bitmək çağıdı.

Elə ki, söz tamama yetişdi, Xəzangül yüz dilnəvazlıq

vədlər ilə Dilsuza təsəlli verdi. Hər növ söhbətlər araya gətirildilər.

Aldı Dilsuz:

Olubdu bağban sərməst,
Görün bağın havasından.
Açılmış bülbülün könlü,
Gülün zövqi-səfasından.

Aldı Xəzangül:

Şanlı, zinətli otaqlar
Olubdu rizvan bu gecə.
Gül qurtarıb xar əlindən,
Bülbülə mehman bu gecə.

Aldı Dilsuz:

İçib şərabi məst oldum,
Ləblərindən busə aldım,
Səndəl üstə şamı saldım,
O da eşqin sevdasından.

Aldı Xəzangül:

Eşqin badəsini içdim,
Nə yaxşı kama yetişdim,
Cənnəti əlayə düşdüm,
Mən, bura pünhan bu gecə.

Onlar burada qalsınlar, bir neçə kəlmə eşit bazarın darğasından.

Gecə bir neçə fərraş darğa ilə məhəllələri dolanırdı. Gördülər Dilsuzun evindən işıq gəlir. Gəlib pəncərədən baxıb gördülər ki, Xəzangül ilə Dilsuzdu. Eşqin zövqündən məst olublar. Darğa bunların bu aşiqanə söhbətini eşidib fərraşlar ilə geri qayıtdılar. Darğa bilirdi ki, Əbdülkəbir Xəzangülə bənd olmuşdu, qızın Dilsuzla görüşməyini qadağan etdiyini də bilirdi. Yoldaşlarına dedi:

– Gəlin qayıdaq, Dilsuzu, Xəzangülü dəstgir edib Əbdülkəbirə verək.

Yoldaşları qoymadılar.

Sabah oldu, darğa tez özünü yetirdi Əbdülkəbirin yanına. Gecə Dilsuzla Xəzangülün bir yerdə olmasını, birə yüz artıq da üstünə qoyub tamam Əbdülkəbirə nağıl elədi. Əbdülkəbir bu bədxəbəri eşitcəyin qəzəbnak olub, dünya gözündə tarımar oldu, səslədi:

– Cəllad! Cəllad!

Cəlladların səkkizi birdən gəlib dedilər:

– Hakim, bizim üçün nə qulluq!? Kimin qətli fərmandı? Elə boynun vuraq ki, bir qətrə qanı yerə dammasın.

Əbdülkəbir dedi:

– Bu saat Dilsuz haradadırsa, dəstgir edib mənim hüzuruma gətirin!

İki cəllad yola rəvan olub, özlərini yetirdilər Dilsuzun qəsrinə, qapını açıb içəri daxil oldular. Dilsuzu tutub apar-dılar. Əbdülkəbir Dilsuzu görcəyin qəzəblənib dedi:

– Cəlladlar, onun başını bədənindən cida edin!

Cəlladlar bu sözü eşitcəyin, istədilər ki, Dilsuzun boynunu vursunlar. Dilsuz bu müşkül çağında hər tərəfə göz dolandırıb bir hayına yetişən görməyib, dedi:

Başına döndüyüm ədalət hakim,
Gəl tökmə qanıma, aman günüdü!

Bildir xalqa nədi mənim günahım,
Öldürmə günahsız, aman günüdü!

Dünyada etmədi bu zülmü Şəddad,
Nə Firon, nə Nəmrud, a zalım cəllad,
Nə eşmişəm sənə, mən qəlbi naşad,
Öldürmə günahsız, aman günüdü!

Qalmaz bu dünyada zülm, ədavət,
Artıq yetər bir gün həqqi-ədalət,
Bağışla Dilsuzu, vergilən möhlət,
Sürgün et elindən, aman günüdü!

Hakimin yanında olanlar tamam iltimas etdilər:

– Ay Əbdülkəbir, Dilsuzun qətlindən keç, öldürmə, başqa vilayətə sürgün elə. Biz bilirik ki, nə üçün Dilsuzu həlak edirsən. Əgər qeyri-vilayətin hakimləri bu barədə adam qətlə yetirməyini eşitsələr, sənə böyük töhmət edərlər. Padşahlar arasında başını yuxarı qaldıra bilməzsən.

Əbdülkəbir bu sözləri eşidib xeyli fikrə getdi. Baxıb gördü ki, həqiqətən yaxşı sözdü, qəbul edib, Dilsuzu verdi iki nəfər cəlladın əlinə, dedi:

– Bu bədbaxtı aparıb mənim torpağımdan çıxardıb gəlin.

Cəlladlar Dilsuzu əsir kimi qabaqlarına qatıb getməkdə olsunlar, bir neçə kəlmə eşit Xəzangüldən. Xəzangül bu bəd xəbəri bilcəyin öz otağında şivən edib, ah-zarlığa başladı.

Aldı Xəzangül anasına dərdi-dilini, görək nə cür dedi:

Başına döndüyüm, ana,
Şikayətim kimə deyim?

Qaldım burda yana-yana,
Şikayətim kimə deyim?

Qəm xörəyim, qüssə suyum,
Dərdimi mən kimə deyim?
Öz əlimlə yıxdım evim,
Şikayətim kimə deyim?

Könlüm dop-dolu al qandı,
Yazan qələm oda yandı,
Zülm asimana dayandı,
Şikayətim kimə deyim?

Mələknisə dedi:

– Qızım, hərçənd zülm, sitəmdəsən, amma niyə bu qədər pərişanlıq edirsən?

Xəzangül dedi:

– Ana, qoy deyim nə üçün pərişan-hal olub ağlıyırım:

Baxtı iqbal döndü yana,
Yaman oldu halım mənim!
Ciyərim döndü al qana,
Yaman oldu halım mənim!

Bahar olcaq açar güllər,
Yanın dolanar bülbüllər.
Pozuldu süsən-sünbüllər,
Cida düşdü yarım məndən!

Əbdülkəbir gör neylədi,
Xəzangül bağrın peylədi,

Dilsuzu sürgün eylədi,
Artdı ahu-zarım mənim.

Mələknisə əhvalatdan xəbərdar olanda qəmgin olub,
Xəzangülə təsəlli verdi, dedi:

– Qızım, ah-zarlıq eləmə, əgər qismətindir sə öz baxtın
yar olacaq, muradına çatacaqsan.

Xəzangül gecə-gündüz qəm dəryasına qər q olub səbri-
qərarı kəsilmədi.

Əbdülkəbir Dilsuzu sürgün edəndən sonra bir neçə
nəfər fərraş göndərüb Xəzangülü yanına çağırırdı, dedi:

– Ay biədəb, haçan məndən izin aldın ki, Məzə yayla-
ğından köçüb gəldin. Şəhrzarda belə işlər gördün? Məgər
mənim əzabımdan qorxmadın?

Qəzəbnak olub istədi Xəzangülü qətlə yetirsin, sonra
fikir elədi ki, zənən tayfasını öldürmək qəbih işdi. Xəzangül
bu namünasib hərəkəti, bu zülmü Əbdülkəbirdə görüb az
qaldı qeyzindən həlak olsun. Baxıb gördü ki, bir kömək
yoxdu, aldı görək nə dedi:

Dad əlindən sənin, çərxi-sitəmkar,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!
Eylədin zülm ilə məni xunciyər,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Eyləmişən zalım, dəstigir məni,
Salmısan zindana sən əsir məni,
Yandırılıb elədin xakizər məni,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Xəzangülü saldın Yusiftək çaha,
Eyləmə bu zülmü, bax bir allaha,

İncitmə sən məni, batma günaha,
Yetişmişəm cana ədalət, haray!

Əbdülkəbir dedi:

– Ey Xəzangül, gəl sən bu gündən mənim nikahımı qəbul elə. Dilsuzu da qaytarım vilayətinə. Sən də, mən də asudə olub vüsalımıza yetişək.

Xəzangül dedi:

– Ey Əbdülkəbir, gələcək bahar fəslini sənə vəd vermişəm, bir gün də əskik olsa, qəbul etmərəm.

Əbdülkəbir bu sözdən acıqlanıb dedi:

– Zənən tayfasında harda bu cürət ki, ölüm bazarında öz bildiyi fikri unutmayıb dursun. İxtiyar məndədi, istəsəm, bu gündən gətirib özümə mal edərəm.

Xəzangül dedi:

– İndi elə tənqə gəlmişəm ki, belə bir sağlıqdan ölüm yaxşıdı. İxtiyarın var, istərsən öldür.

Əbdülkəbir baxıb gördü ki, fikri işə keçəsi deyildi. Əmr elədi, bir xali otaqda Xəzangülə yer verib, məhbus misalında saxlatdı. Ancaq Xəzangülün yanına yoldaşlarının və anası Mələknisənin gəlmələrini qadağan eləmədi.

Bu minvalla qış mövsümü keçib bahar fəslə yetişdi. Novruz bayramı günü şəhərin qız-gəlini bəzənib Əbdülkəbirin yanına gəldilər, dedilər:

– Əbdülkəbir, izin ver Xəzangül bizimlə gəzməyə çıxsın.

Əbdülkəbir icazə verdi. Xəzangül qanadı sınımış quş kimi gedib gülüstanları gəzdi. Qızlar gəzə-gəzə yetişdilər o bağa ki, vaxtilə Dilsuz ilə Xəzangül bu yerdə görüşüb, bir-birinə aşıq-məşuq olub, əhdi-peyman etmişdilər. Xəzangülü dərd-qəm aldı, sərçəşmənin başında əyləşib zar-zar ağladı.

Qızların hərəsi bir tərəfdə gəzib gül, nərgiz dərirtilər.

Bülbüllər güllərin üstündə nəğməzar olub dövr edirdi. Yeni açılmış çiçəklər gülüstanı xoş mənzərəli idi. Binəva Xəzangül bunlara nəzər salıb bu sözləri deməyə başladı:

Məlul könlüm, gəl seyr etmə bu bağı,
Əlin yardan üzən yerdi güllü bağı.
O yar ilə sənin əhdi-peymanın,
Bərhəm edib pozan yerdi güllü bağı.

Gözəllər köksündə sərxoş gəzəndə,
Gül nərgizi dəst tutub üzəndə,
Qəza qələm alıb yazı yazanda,
Bəxtin qara yazan yerdi güllü bağı.

Əcəb məni etdi qəmin dustağı,
Səndə gəzən hanı, gəlməz sorağı,
Xəzangül bağrının sağalmaz dağı,
Çəkib çarpaz düzən yerdi güllü bağı.

Mələktovus dedi:

– Bacı, dərдин mənə məlumdu, ancaq təsəlli ver özünə, bu gün əziz gündü, səyahətə varmışıq.

Xəzangül cavab verdi:

Yetişibdi bahar fəslı,
Gəzib gülüstana baxdım.
Süsən-sünbül, lələ əlvən,
Qonçə, gül reyhana baxdım.

İtirmişəm bülbülümü,
Hər bülbül qucar gülünü,

Fələk, kəsəydim əlini,
Niyə yazdın fəna baxtım?

Dünya mənə dar olubdu,
Baharım zindan olubdu,
Sevgilim harda qalıbdı,
Nə yatıb, oyana baxtım?

Xudaya, sən yetiş dada,
Xəzangül şəninə fəda.
Dilsuz məndən düşüb cida,
Göz dünyanı, yana baxtım.

Qızlar Xəzangülə təsəlli verib Şəhrzara gəldilər. Hər kəs öz aramgahına gedib fərağat oldu.

Xəzangül məhbus misalında ah-zarlıqla həyat keçirməkdə olsun, indi eşit vilayətin padşahından.

Vilayətin padşahından Əbdülkəbirə əmr gəldi ki, sən Dərbəndə hakim təyin olunduğundan, Şəhrzari boşlayıb ora gedərsən, yerinə özgə hakim göndərirəm.

Bu xəbəri Əbdülkəbir eşidib öz əmirlərini, nayiblərini, xidmət əhlini başına cəm edib bu əhvalatı nağıl elədi. Əmr elədi ki, mirqəzəblər, qulamlar köç tedarükünü görsünlər. Bir xadim göndərib Xəzangülü tələb etdi. Xəzangül gəlib salam elədi.

Hakim dedi:

– Ey Xəzangül, hərgah burada qalsaydım, verdiyin vədəni gözləyərdim. Heyf ki, Dərbəndə gedəsi oldum; hazır ol, sabah köç qafiləmiz gedir.

Xəzangül bu xəbəri eşindəndə gül rəngi zəfərana dönüb, çox fikirdən sonra dedi:

– Ey Əbdülkəbir, o vədə ki, sənə vermişəm, həmin

vaxtda gələrsən, sənin vilayətinə gedərik.

Əbdülkəbir bu sözü eşitcəyin dedi:

– Belə sözlər tamam bihudadı, mənə əsər etməz, əgər xoş ilə getməzsən, o vaxt zornan aparacağam.

Zavallı Xəzangül əlacsız mənzilinə gəldi. Anası özünü Reyhan qarının mənzilinə yetirdi, dedi:

– Qızım, bu zalımın əlinən can qurtarmaq çətindir. Get, bəlkə bir vaxt oldu ki, Dilsuz ölməyib gəlib səni tapdı.

O gecəni sabaha kimi hər kəs öz xəyalı ilə yatdı. Elə ki, sabah açıldı, köç təbili çalındı. Xəzangül özünü Reyhan qarının mənzilinə yetirdi, dedi:

– Ana, bu zalım məni zülm ilə aparır. Ala, bu üzüyümü saxla, bir də bir kağız yazım. Dilsuz gəlsə, ver ona.

Aldı Xəzangül, görək nə yazdı:

Nənə, bu üzüyü saxla yadigar,
Güzar düşdü, özgə xanə gedirəm.
Fələk məni etdi bu dərdə düşər,
Güzar düşdü, özgə xanə gedirəm.

Göy üzü buluddu, bəd oldu hava,
Yarın əmanətin vermərəm bada,
Həq özü yetişsin dada, fəryada,
Düşüb oda yana-yana gedirəm.

Yara deynən ki, fərman etdilər,
Saribanlar ətrafımı tutdular,
Mindirib kəcavəyə, getdilər,
Yetdim dərd əlindən cana, gedirəm.

Bir nəfər fərraş gəlib Xəzangülü hakiminin hüzuruna apardı. Onu gözü yaşlı kəcavəyə mindirdilər. Günə bir mən-

zil, təyyi-mənzil getdilər, bir çəmənzağa yetişdilər.

Xəzangül bir çadırda əyləşib, dərin fikrə getdi, istəyirdi ki, özünü həlak eləsin. Yenə də səbir eləyib deyirdi: «Haqqın ətəyindən əl üzmək olmaz, bəlkə haqq belə vəsilə etdi, Dilsuz gəlib məni tapdı». Bir azdan sonra durub tək-tənha çəmənzağda gəzməyə başladı, gəlib bir çeşmənin başında oturdu, aldı görək nə dedi:

Çərxin yaman gərmişindən,
Əcəb sərgərdan mən oldum,
Bu zülmkarın işindən,
Rüsvayi-dövrən mən oldum.

Qəm ləşgəri dəstə-dəstə,
Hücum eylər mən şikəstə,
Qalmışam biçarə, xəstə,
Dər-di-bidərman mən oldum.

Xəzangül həsrətədi yara,
Yar, səndən düşdüm kənara.
Ürcəh oldum sitəmkarə,
Dillərdə dastan mən oldum.

Əbdülkəbir nəgəhan yandan çıxıb dedi:

– Məgər mən sitəmkarəm, sən belə deyirsən? Bəs səndən kənara düşən yar kimdi ki, mən bilməyirəm?

Binəva Xəzangül mat-məhbut qaldı. Dedi:

– Ey Əbdülkəbir, vətəndən kənara düşməyimə qəlbim pərişan olub, onun üçün bu sözləri deyirəm. Bir də mənim mehriban yoldaşlarım, həmnəşinlərim uzaqda qalıb, onlar yadıma düşüb.

Əbdülkəbir bu sözlərə inandı. O gecə qalıb, sabahı

yola rəvan oldular. Bir neçə gündən sonra gəlib Dərbəndə çatdılar. Şəhər əhli Əbdülkəbirin gəlməsini bilib, tamamən pişvaza çıxıb xoş gəldin dedilər. Bir ali qəsrə yer göstərib ona mənzil verdilər. Onlar burada qalsınlar, nağılı eşit binəva Dilsuzdan.

Həmin mirqəzəblər Dilsuzu ayaqyalın, başıaçıq qabaqlarına qatıb, gecə-gündüz mənzil tey etdilər, bir ay yol getdikdən sonra Osmanlı məmləkətinə çatdılar. Onu Mənsur adlı bir kəndə qoyub qayıtdılar. Dilsuz qərrib vilayətdə gözüyaşlı çox dolandı, axırda Sərəndib adlı bir dağın daməninə yetişdi. Həzrət Süleymanın vaxtından qalma bir qala gördü. Bürcü, barısı çox uca idi. Amma elə xarabalıq idi ki, içərisində heç bir bəni-adəm yox idi. Dilsuz o gecə qalada qaldı. Sabah açıldı, yerindən qalxıb qalanın ətrafında seyr edirdi. Nə gördü, şərq tərəfdən bir dəstə karvan gəlib bu qalanın yanında düşüb. Dilsuz gedib qafilə əhlinə salam etdi. Söhbət, əhvalpürsandan sonra aldı görək onlardan nə cür yol soruşdu:

Sərəndib dağından gələn bəzircan,
Aman mən qərribə bir yol bələdi.
Tək-tənha qalmışam qəm girdabında,
Aman mən qərribə bir yol bələdi.

Bəzircan İran taciri Xacə Nəsir idi. Həmişə Türküstana, Azərbaycana işlərdi. Hər vilayətdən xəbər bilərdi. Görək Dilsuzun cavabında nə dedi:

Aldı Xacə Nəsir:

Xaraba qalada, yol kənarında,
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?

Aşıqsan, abdalsan, ya da ki, səyyad,
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?

Aldı Dilsuz:

Elimdən, obamdan olmuşam mən yad,
Həm aşığam, həm abdalım, həm səyyad,
Həmrah yox, nabeləd eylərəm fəryad,
Aman mən qəribə bir yol bələdi.

Aldı Xacə Nəsir:

Hansı yol tutuban mənzil edirsən?
Haradan gəlirsən, hara gedirsən?
Çeşmi karvan olub bağrım didirsən?
Cavan, kimsən, nə ararsan yolları?

Aldı Dilsuz:

Şəhrzardan çıxıb yetdim Fəxfura,
Gəzdim Türcü, Misri, yetişdim bura,
Atam Kərim, adım Dilsuz, dilpara,
Aman mən qəribə bir yol bələdi.

Aldı Xacə Nəsir:

Xacə Nəsir bu yolların quludu,
Lazım deyil, Cadə yoldu, bələdi,
Şərquə tərəf Şəhrzarın yoludu,
Cavan, di get aradığın yolları.

Dilsuz öz-özünə dedi: «Ey dili-qafil, dünyaya necə in-

sanlar gəlib gediblər. Gör ki, Süleymanın vaxtında nə qalalar tikilibmiş. Bu qala dayanıb bu vaxta qədər, amma neçə əsr, neçə qərinələr yola salıb». Sazını çıxarıb görək bu münasibətlə nə dedi:

Nə uca çəkilib bürcü hasarın,
Səndən gəlib nə dövrənlər keçibdi.
Süleyman vaxtının bina barısan,
Nə sultanlar, nə bəy-xanlar keçibdi.

Başın ərşdə, qübbən də dirəklənib,
Hər gələn mehmanlar səndə əylənib,
Kimisi düşübdü, kimi yüklənib,
Şahənşahlar, çox loğmanlar keçibdi.

Hər gələn sanayıb ömrün beş günə,
Heç kəs tab etməyib bu çərxi-dunə,
Qalmadı bu dünya heç Süleymana,
Dilsuz kimi çox nalanlar keçibdi.

Söz tamama yetdi, tacirlər xudahafizləşib yola rəvan oldu. Dilsuz bir neçə aydan sonra gəlib Şəhrzarın kənarına yetişdi. Şəhrzarın kənarında bir kümbəz vardı. Aldı bu kümbəzə görək nə dedi:

Yaradan, özün olub bu halə güvah,
Yaman dərddə düşüb bidərman oldum.
Bu qəddarın, sitəmkarın əlindən,
Bu günbəzsarada mən pünhan oldum.

Kim görüb dünyada cavan, ya qoca,
Sağlar mənzil edə günbəzdə gecə,

Ölüm eydir bu günlərə qalınca,
Zindəykən murdəyə mən mehman oldum.

Dilsuz, haq yetişsin bu dəmdə dada,
Vəhşilərtək çox gəşt etdin səhrada,
Meyitlərlə gəl ülfət qıl burada,
Bu dəhşətli haldan cigərhal oldum.

Sübh tezdən Reyhan qarının soməsinə getdi. Salam verəndə qarı qayıdıb baxdı ki, dərddli Dilsuzu. Qarı onun əl-ayağına döşənib dedi:

– Oğul, nə müddətdi hansı vilayətlərdə idin? Biz belə güman edirdik ki, sən dəryalara qərq olmusan.

Dilsuz sərgüzəştindən müxtəsəri xəbər verib şəhərin hakimini, Xəzangülü qarıdan xəbər aldı. Qarı dedi:

– Oğul, əylən bir az, vacib işim var, o danışıq xeyli çəkəcəkdə, gəlib sənə nağıl edərəm.

Dilsuz razı oldu, qarı yola rəvan oldu. Ancaq qarının məqsədi bu idi ki, bu müjdəni Mələktavusa, Mələknisəyə yetirsin.

Qarı özünü yetirdi Mələktavusun, Mələknisənin mənzilinə. Dilsuzun gəlmək müjdəsini verdi. Hər üçü yola düşdü. Qarı yolda o üzüyü ki, Xəzangül vermişdi, verdi Mələktavusa, dedi:

– Sən Dilsuza ver.

Ta ki yetişdilər soməyə, içəri daxil oldular. Görək Mələktavus Dilsuza nə cür xoşgəldin dedi:

Başına döndüyüm, ay dərddli Dilsuz,
Şükür haqqa, bu diyara xoş gəldin!
Məcnun kimi səhraları dolanan,
Şükür haqqa, bu diyara xoş gəldin!

Aldı Dilsuz:

Çəkdi bu dünyada görülməz bəla,
Şükür haqqa, bir də gördüm sizi mən.
Yar halından söylə mənə bir xəbər,
Şükür haqqa, bir də gördüm sizi mən.

Aldı Mələktavus:

Sevgilindən nə deyim mən baxtı qara,
Vətəndən didərgin düşdü kənara,
Nişan bu üzüyü dedi ver yara,
Dayanmasın ol diyara, xoş gəlsin.

Aldı Dilsuz:

Nə müddətdi gedib ol şahı-mənzər,
Könlüm quşu uçdu, havada gəzər,
Dilsuz, yenə oldun canından bezar,
Gəzər oldum, hər yan, səhra, düzü mən.

Aldı Mələktavus:

Əbdülkəbir hökm etdi, bidad etdilər,
Bir zülm ilə qızın toyun tutdular,
Köç tutuban o Dərbəndə getdilər,
Qismət oldu gülün xara, xoş gəldin!

Üzüyü, naməni Dilsuza verdilər. Dilsuz bu naməni gö-
rəndə səbri-aramı kəsilib əl atdı yaxasını para-para edib,
gözünün yaşını töküüb, fələyin əlindən dad çəkdi.

Reyhan qarı dedi:

– Mənim də bir tədbirim var. Lazımdır ki, qızın anası

Mələknisə Dilsuzla Dərbəndə getsin. Mələknisə qızını görmək bəhanəsi ilə Əbdülkəbirin yanına getsin. Bir neçə gün mehman təriqilə dolanıb bir gecə Xəzangülü Dilsuzun yanına gətirsin.

Hamı bu fikri qəbul elədi, ancaq Dilsuz qəbul etmədi, dedi:

– Ana, mənim üçün ayıbdı, deyərlər ki, Dilsuz hiylə ilə öz sevgilisini gətirdi. Qızı qaçıran zamanda Əbdülbəkin xəbər dar olub hər tərəfə qoşun gödrərər, bizi tutar, öldürər. Mən heç, arvad tayfasının öldürülməsi bizə böyük namus-suzluq olar. Ona görə belə tədbirlər lazım deyil. Əgər qismətdirsə, özüm sevgilimi gətirəcəyəm, qismət deyilsə, Xəzangülün yolunda can qoyacağam.

Elə ki, sabah açıldı Dilsuz qohum-qəbilə ilə halal-hümmət edib yola rəvan oldu. İki gün, iki gecə yol gedib Məzə dağına yetişdi.

Aldı Dilsuz görək Məzə dağına nə deyir:

Baharın puç olub bitdi zimistan,
Köçüb səndə qonan ellərin, dağlar.
Köksündə bayquşlar məskən eyləmiş,
Saralıb solubdu güllərin, dağlar.

Bir adın Məzədi, bir adın Qoşqar,
Alıbdı başını çiskin duman, qar.
Uçubdu tərmanın, çox görünür sar,
Boş qalıb sonalı göllərin, dağlar.

Yar seyr edən çəmənini, düzünü,
Mən gəzirəm oylağını, izini,
Ya nəşib, bu Dilsuz görə üzünü,
Kəsildi hər tərəf yolların, dağlar.

O günü yol gedib axşam böyük bir nəhrin kənarında məskən tutub qaldı. Səhəri durub şərq tərəfə yol başladı. Çöl-biyabanlardan, qarlı dağlardan keçib Sara adlı xoşmənzərəli yaylağa yetişdi. Yaylaqlardan qəmgin, nigaran gedərkən, baxıb gördü bir qatar durna qanad qanada verib uçar. Dərdli Dilsuz sazı sinəsinə basdı, görək yarını durnalardan necə xəbər aldı:

Havada dövr edib gedən durnalar,
Xəbər verin mənə Dərbənd elindən.
Qatarlanıb uçub gedən durnalar,
Xəbər verin mənə Dərbənd elindən.

Uca qalxıb göy üzündə süzərsiz,
Laləli, reyhanlı dağlar gəzərsiz,
Rəhm eyləyin, verin mənə xəbər siz,
Dərdi-qəm dustağı Xəzangülümdən.

Şimaldan gedirsiniz cənuba sarı,
Nə halda gördünüz vəfalı yarı?
Qəi hicran sərkəşi o vəfadarı,
Bülbül yad olubdu qönçə gülündən.

Söz tamam oldu. Az getdi, çox getdi, neçə gündən sonra Dərbənd şəhərinə yetişdi. O şəhərdə qəriblər kimi dolanıb, bir neçə gündən sonra güzarı bir xəyyat dükanına düşdü. Ustaya salam elədi. Xəyyat ona yer göstərdi, əyləşdi. Diqqətlə ustanın tutduğu işə baxırdı. Gördü ki, usta qabiliyyətdə mahirdi, dedi:

– Ay xəyyat, olarmı ki, bir neçə müddət sənin xidmətində qalıb mən də bir çörək sahibi olam.

Usta qəbul etdi. Bir neçə gündən sonra Dilsuzun

qabiliyyətli gözəl libas tikməyi şəhərə məlum oldu. Bütün şəhər əhli xəyyatların tərkini qılıb libasların Dilsuzun dükanına gətirdilər. Başqa xəyyatların çörəyini kəsdilər.

Günlərin birində şəhərin hakimi İbrahim xan özünə bir dəst libas tikdirmək fikrinə düşdü, dedi:

– Ay vəzir, belə bir xəyyat olarmı ki, mənim bu libasımı padşahanə tikə bilsin?

Vəzir dedi:

– Ay İbrahim xan, yaxın vaxtlarda bu şəhərə Dilsuz adlı bir xəyyat gəlibdi. Elə libas tikir ki, misli görünməmiş ola.

Xan bu sözü eşitcəyin bir adam göndərdi. Dilsuzu çağdırdılar. Dilsuz ustasından rüsxət alıb xanın qulluğuna gəldi, salam elədi. Cavabın aldı.

Xan dedi:

– Oğlan, söylə görüm əsil-nəsibin kimə yetişir? Haradan gəlib hara gedirsən? Nə üçün şəhərdə qalıbsan?

Aldı Dilsuz görək ona nə dedi:

Başına döndüyüm ədalət xanım,
Uzaqda qalıbdı ellərim mənim.
Özüm sərgəştəyəm, yoxdu pənahım,
Üzülüb yarımından əllərim mənim.

Dastan olub düşüb dildən-dillərə,
Sürgün olub tənha düşdüm çöllərə,
Dünyanı gəşt edib yetdim Fəğfura,
Türkə, Misrə düşdü yollarım mənim.

Şəhrzar hakimi o Əbdülkəbir,
Fərman verib məni etdi dəstigir,

Cəlladın əlində mən oldum əsir,
Lal oldu danışan dillərim mənim.

İtirmişəm əqrabamı, elimi,
Hicri qəmdən fələk бүkdü belimi,
Əlimdən alıblar Xəzangülümü,
Xara qismət oldu güllərim mənim.

Günbəzlərdə etdim mənzili-mava,
Ədalət olmadı yetişsin hova.
Atam Kərim, adım Dilsuz binəva,
Budu sizə ərzi-hallarım mənim.

İbrahim xan, məclis əhli Dilsuzun əhvalına yanıb heyifsiləndilər. Məclis əhli dağılıb hərə öz mənzilinə getdi. İbrahim xan Dilsuzun əqli-kamal sahibi olduğunu duydu, nə dərəcədə zülm, cəfa çəkdiyini nəzərindən keçirib öz-özünə dedi: «Mənim oğlum yoxdu, yaxşı əlimə düşübdü. Görüm bu xəyalı Dilsuzun başından çıxara bilərəmmi». Bu fikri qəlbində qəsd eləyib dedi:

– Oğul, bu bir xam xəyaldır ki, edibsən. Xəzangülün sənəlinə gəlməsi mümkün iş deyil, dünyada şövq, həvəs gül kimidi tez solub gedər. Gəl, qal mənə yanımda, mənə oğlu ol. Mən öləndən sonra məmləkətə sahib olarsan. Əgər eşq sevdası sənənin başından çıxmasa, bahar fəslə özüm ya qılinc zərbilə, ya da pulla sevgilini sənə yetirərəm.

Dilsuz bu sözü İbrahim xandan eşidəndə bir xeyli fikrə getdi, sonra bu məsləhəti qəbul etdi. Xanın xidmətində qaldı.

Xan Dilsuzun qəlbini açmaq üçün bir dəstə atlı müqərrar etdi. Dilsuz gündüzlər biyabanlara şikara çıxırdı, gecələr isə sübhə kimi söhbət, eyş-işrətə məşğul olardı.

Dilsuz bu minvalla dörd ay xanın qulluğunda qaldı. Bahar fəsli yaxınlaşdıqda Dilsuz tab gətirə bilmədi.

Novruz bayramı günü idi. Şəhərin cavan oğlan və qızları eyş-işrətə məşğul idilər. Qızlar, gəlinlər dəstə-dəstə səyahətə çıxıb kef edirdilər. Qohum-qəbilə bir-birini izzət, ehtiramla qonaq edirdi. Dilsuz bunları görüb öz-özünə dedi: «Əcəb işdi düşmüşəm, nə arzuma çatdım, nə də ki, qohum-qəbiləm içində qaldım. Xan qulluğunda nə vaxta kimi qalacağam!». Aldı görək nə dedi:

Necə dözsün bu dərdlərə,
Mənim bu biçərə canım?
Həm vətəndən, həm yarımından
Olubdu avara canım.

Əcəb qaldım yar yanında,
Acizsən yar sorağında,
Tər gülüm qonça çağında,
Qismət oldu xara canım.

Dilsuzam, eylərəm fəğan,
Sağlığıma yoxdu güman.
Xəzangülün gözü giryan,
Dayanma gəz, ara canım.

Dilsuz İbrahim xandan izin alıb halal-hümmət elədi. Dərbənd şəhərinə yola düşdü.

Dilsuz getməkdə olsun, eşit Xəzangüldən. O vaxt ki, Əbdülkəbir Xəzangülü Dərbənd şəhərinə aparmışdı, xidmətində müqərrar olmaq üçün səkkiz kəviz vermişdi. Kəvizbaşının adı Nərgizxatın idi. Çox əhli-dil, dərdimənd bir kəviz idi. Həmişə Xəzangüllə söhbət də olurdu. Xəzangül

adət etmişdi, hər həftə hakimdən izin alıb şəhərin ətrafına səyahətə çıxırdılar.

Bu gün yenə də Gülüstan ziyafətinə çıxmışdılar. Bahar fəsli yetişib Xəzangülün Əbdülkəbirə verdiyi vədə çatdığına görə işıqlı dünya gözündə qaranlıq idi, fikir, xəyala qərq olmuşdu, göz yaşlarını tökürdü, deyirdi:

Mənim bu qəmgin çağımda,
Yoxdu bir dərd bilən, haray!
Nə həmdəmin, nə yoldaşım,
Bir danışib gülən, haray!

Qəlbimdə sirlərim pünhan,
Sirdaşım yox edəm bəyan.
İçinizdə qərib mehman,
Hanı bir dərd bilən, haray!

Xəzangül, halın bilməzlər,
Sözünə bəli deməzlər,
Yad kimi bizə uymazlar,
Olmaz qeydə qadan, haray!

Xəzangül əhvalatı əvvəldən axıra kimi qızlara nağıl elədi. Qızların qəlbi Xəzangülün əhvalına yandı. Hamısı and içdilər ki, bu işdə ona kömək etməyə çalışacaqlar.

Xəzangül dedi:

– Qızlar, indi ki, siz mənim dərdimə şərik oldunuz, gündüzlər şəhəri dolanın, bəlkə Şəhrzardan gəlib-gedən sövdəgar ola, bir məktub yazıb anama göndərəcəyəm.

Qızlar əllərini gözlərinin üstünə qoyub səyahətdən qayıdıb mənzillərinə getdilər. Hər gün Nərgizxatın şəhərin yollarına baxırdı ki, bəlkə Şəhrzara gedən-gələn olar.

Əbdülkəbir bir neçə adamla Xəzangülün mənzilinə gəldi, söz açıb dedi:

– Ay Xəzangül, nə vaxta kimi məni öz vüsalına həsrət qoyacaqsan? Verdiyın vədə tamam oldu. Bahar fəslidi, lazımdı ki, toy tədarükünü görüb səni öz nikahıma gətirəm.

Xəzangül bu sözü eşitcəyin bir ah çəkib dedi:

– Ey hakim, düzdü, vaxt yetişibdi, amma yenə də mənə bir həftə möhlət ver, mən də toya hazırlıq görüm.

Əbdülkəbir qəbul edib getdi. Xəzangül kənizləri yenə yollar üstünə göndərdi. Kənizlər hərə bir tərəfə soraq tutmağa getdilər. Xəbər tutdular ki, şəhərin kənarında bir xacə yük tutub Şəhrzara gedir. Yalvarıb dayandırdılar. Xəzangülə xəbər apardılar. Xəzangül gəlib məktubu xacəyə verib dedi:

Başına döndüyüm pədərim xacə,
Bu naməni Şəhrzara yetirin.
Yanıb qara bağrım, dönübdü saca,
Bu naməni Şəhrzara yetirin.

Görsən yara söylə ərzi-halımı.
Fələk fərağında bükdü belimi,
Bir kəsim yox deyəm dərdi-dilimi,
Bu müşkül dərdimi yara yetirin.

Xəzangül qurbandı xacəm sərinə,
Güzarınız düşsə Fəğfur elinə,
Deynən: yarın göz tikibdi yoluna,
Dilsuz deyib yanır nara, yetirin.

Xacə məktubu alıb yola düşdü. Xəzangül mənzilinə qayıtdı.

İndi bir neçə kəlmə eşitginən Dilsuzdan.

Dilsuz Dərbəndin ətrafına çıxdı, dağlarına baxdı. Gördü ki, dağın ətəyində beş yol ayrılır, hərəsi bir səmtə gedir. Dilsuz bilmədi ki, bu yollar hara gedir, sazını aldı görək yollardan nə xəbər aldı:

Dolanıb dünyanı yetişib sizə,
Gəzirəm gözləri qapalı dağlar.
Küllü qafilənin güzərgahsız,
Görünməz bir kimsə nə xalı, dağlar.

Çox aşıqlər sizdə yetdi vüsala,
Çoxları çəkibdi görünməz bəla.
Yazıq Kərəm sizdə eylədi nala,
Eşq əhlilə tutduz nə qalı, dağlar.

Gəl sor bu Dilsuzun müşkül halını,
Nazlı yardan siz üzməyin əlini.
Bələdsiz, göstərin yarın yolunu,
Olun bu dərdimdən siz halı, dağlar.

Bu halda bir qafilə gördü, özünü yetirdi qafiləyə, salam eyləyib cavab eşitdi. Bu qafilə Xəzangül namə verdiyi xacənin qafiləsi imiş. Dilsuz xacədən soruşdu:

Qəfləli, qatırlı gedən bəzircan,
Xəbər verin bir mənə Dərbənd elindən.
Rahın tey eləyib gedən bəzircan,
Xəbər verin bir mənə Dərbənd elindən.

Xacə:

Başına döndüyüm ey qərib cavan!
Ver bir xəbər kimsən ərzi-halından.

Səyyad kimi bu dağları gəzirsən,
Bəyan elə vətənidən, elindən.

Dilsuz:

Dağların daməni olub məskənim,
İtirmişəm yarı, yoxdur bələdim,
Məkanım Şəhrzar, oradır elim,
Avarayam vətənimdən, elimdən.

Xacə:

Şəhrzar adını elədin zikir,
Sidq ilə edərəm mən həqqə şükür,
Söylə görək mənə öz adın nədir?
Əslin kimidir, hansı bağın gülüsən?

Dilsuz:

Mən gəzirəm bu dağları gülümsüz,
Atam Kərim xacə, öz adım Dilsuz,
Allahı sevirsiniz verin xəbər siz,
O hicran barkeşi Xəzangülumdən.

Xacə:

Xacə deyər o Dərbənddən gəlirəm,
Hər nə sorsan yaxşı xəbər bilirəm.
Ol yarından sənə fərman verirəm,
Gətirmişəm namə Xəzangülündən.

Dilsuz kağızı alıb geri qayıtdı. Gördü ki, şəhərin içəri-

sində böyük yığıncaq var. Toy səsi gəlir. İstədi getsin toy yığıncağına, sonra öz-özünə dedi: «Bu şəhərdə mən pünhan gəzib Xəzangüldən bir xəbər bilmək istəyirəm».

Bu xəbərlə şəhərdə bir soməyə pənah gətirdi. İçəridən bir qarı çıxdı. Dilsuz qarıya salam elədi, cavab eşitdi. Dedi:

– Ana, mən bu şəhərdə qəribəm. Bu gecə məni mehman edərsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, yatmağa yer var, amma yeməyə çörək yoxdur.

Dilsuz dedi:

– Ana, al bu pulu, get şəhərdən yemək tədarükü elə.

Qarı getdi, lazım olan şeyləri alıb gətirdi, dedi:

– Oğul, mənim övladım yoxdu, mənə övlad olarsanmı?

Dilsuz dedi:

– Ana, hələ ki sənə mehmanam, başımda qəza-qədər çoxdu, görək işimin axırı nə olur.

Qarı dedi:

– Oğlu, başında nə qəza-qədər var?

Dilsuz dedi:

– Ana, sən qoca arvadsan, dərdimə çarə edə bilməzsən.

Qarı dedi:

– Oğul, bəlkə dərdinə çarə qıldım, söylə.

Dilsuz başına gələn qəza-qədəri əvvəldən axıra qədər qarıya nəql elədi, dedi:

– Ana, iki ilə ayaq qoyur ki, mən cahankəşdilik edib, sevgilimin sorağını bu Dərbənd şəhərindən alıb gəlmişəm. İndi bilmirəm ölübmü, sağmı.

Qarı dedi:

– Oğul, sənin sevgilinin adı nədi?

Dilsuz dedi:

– Xəzangüldü.

Qarı Xəzangül adı eşitcəyin bir ah çəkib ağladı.

Dilsuz dedi:

– Ana, nə üçün ağladın?

Qarı dedi:

– Oğul, o vaxt ki, Əbdülkəbir Xəzangülü bu şəhərə gətirib. Xəzangülün bir dəqiqə də olsun göz yaşı qurumayıb. Bu gün Əbdülkəbir toy eləyir, Xəzangülü alır.

Dilsuz bunu eşidib dedi:

– Ana, mənim buraya gəlmək xəbərini bu üzüklə Xəzangülə çatdırıb bilərsənmi?

Qarı dedi:

– Oğul, can-başla çatdıraram.

Aldı görək Dilsuz nə dedi:

Başına döndüyüm mehriban ana,
Yetir bu üzüyü yara, de gəlsin.
Söylə ona müxənnəsdən qorxmasın,
Yetir bu üzüyü yara, de gəlsin.

Qarı:

Oğul, qəm çəkibən fəğan eləmə,
Yetirrəm üzüyü yara mən bu gün.
Əgər ölsəm sənək cavan yolunda,
Qurbandı cismimdə yara qan bu gün.

Dilsuz:

Həq yetirsin müxənnəsi bəlaya,
Xoş günün döndərsin tez ahı-vaya,

Ərz elə halımı o binövaya,
Dayanmasın zülfü qara, tez gəlsin.

Qarı:

Ərzini yetirrəm o mah camala,
Düşmə sən təşvişə, özgə xəyala.
Əgər salsalar da poladdan qala,
Gətirrəm, qoymaram qala mən bu gün.

Dilsuz:

Canım ana, deynən bizə mehmandı,
Fəraqi-hicrində didə giryandı.
Dayanma fürsətdi, tez gəl amandı,
Dilsuz oldu cigərparə, de gəlsin.

Qarı:

Pürcahanam, dərdə dərman taparam,
Sınıq könül binasını yaparam.
Arayıb-axtarıb axır taparam,
Gətirib yetirrəm sana mən bu gün.

Qarı üzüyü götürüb getdi. Toy olan həyəətə yetişdi. Amma qapıda qaravullar qoymuşdular. Qarı nə qədər çalışdısa da, içəri buraxmadılar. Qarı başqa bir hiylə tapa bilmədi, dedi:

– Ay qaravullar, bir neçə gün bundan qabaq Xəzangül məni gördü, dedi ki, ana, bu şəhərdə qəribəm, toyum olacaq, gərək o toya gəlib anam əvəzinə mənim başımı bağlayıb, toy libasını əynimə geydirəsən. O sözə görə də mən

gəlmişəm.

Qaravullar qarının sözünü doğru hesab edib bir nəfər göndərdilər Xəzangülün yanına, qarı deyənləri Xəzangülə nağıl elədi. Xəzangül bu sözü qaravuldan eşitcəyin anladı ki, əbəs yerə belə bəhanələrlə qarı toy otağına gəlməz. Bildi ki, xeyir və ya şər bir xəbər var, dedi:

– Qarıya izin verin gəlsin.

Deyirlər ki, toy başlananda Əbdülkəbir Dərbənd gözəllərindən, kənizlərindən Xəzangülün başına cəm edib onlar üçün ayrı aşıqlar vermişdi. Qadağan etmişdi ki, özgə adamlar o məclisə getməsin. Qarı içər daxil olub gördü ki, Xəzangül çox qəmgin, gözünün yaşını üzünə tökür, dedi:

– Qızım, bu toyda qəmgin olmağın yaxşı deyil. Mən sənə anan əvəzindəyəm, sözümü qəbul elə, şad olğınən, al bu üzüyü məndən sənə yadigar qalsın.

Xəzangül üzüyü görəni kimi özündən getdi. Xəzangülün yanında olan kənizlər təəccüb qaldılar. Dedilər ki, yəqin qarı üzükdə Xəzangülə zəhər verib.

Əl atıb əllərinə keçən ağac başmaq nə var idisə, qarıya vurdular, onu sürüyüb çölə atdılar. Qayıdıb Xəzangülün üzünə gül suyu səpib, onu huşa gətirdilər.

Qarı sürünə-sürünə xaraba bir məsciddə pünhan oldu.

Xəzangül huşa gəlcək dedi:

– Qarı necə oldu?

Dedilər ki:

– O ki, lazım idi xurd-xəşil edib qovduq.

Xəzangül dedi:

– Nə üçün o binəvanı döyüb qovdunuz? Dayanmayın, hərəgah qarı yer deşiyinə girmiş olsa da tapıb gətirin.

Qızlar şəhəri gəzib qarını məscidin viranəsindən tapıb gətirdilər. Könlünü aldılar.

Xəzangül dedi:

– Qızlar, siz bu otaqda söhbətə-saza qulaq asın, mən qarı ilə baş otağa çıxıram.

Xəzangül qarını götürüb baş otağa getdi. Aldı Xəzangül:

Başına döndüyüm xoş qədəm ana,
Bulunmaz dərdimə dərman, xoş gəldin.
Qalmışdım atəşdə mən yana-yana,
Bulunmaz dərdimə dərman, xoş gəldin.

Qarı:

Başına döndüyüm alagöz ceyran,
Sevdiyin bizlərə mehman gəlibdi.
Hicr əlindən qəddi olubdu kaman,
Sevdiyin bizlərə mehman gəlibdi.

Xəzangül:

Dağlar damənindən sel olar carı,
Açıldı könlümün getdi qubarı.
Harda gördün ana, vəfalı yarı,
Yerin mənə elə bəyan, xoş gəldin.

Qarı:

Dilsuz qonaq gəldi mənim xanama,
Dərdi-qəm möhnəti saldı canıma.
Qalx ayağa, gedək yarın yanına,
Sevdiyin bizlərə mehman gəlibdi.

Xəzangül:

Xəzangül dərđini deyir bəyana,
Mən qurbanam sizə gələn mehmana.
Söylə görüm, getməyibdi bir yana,
Bu qəmli könlümə anam, xoş gəldin.

Qarı:

Qarı deyər çox etmə sən ahu-zar,
Dur ayağa, bizə eyləyək güzar.
Göz yolda qalıbdır, çəkir intizar,
Sevdiyın bizlərə mehman gəlibdi.

Qarı tamam əhvalatı Xəzangülə nağıl elədi. Xəzangül əhvalatdan xəbərdar olandan sonra xeyli fikrə getdi. Baxdı ki, bu halda getmək mümkün deyil. Bir tərəfdən toy yığıncağı, aşıqların səsi şəhəri tutubdu, tamam yatanları oyadıbdı. O biri tərəfdən qaravullar darvazaları, qapıları kəsiblər. Dedi:

– Ana, getmək mümkün deyil. Bu naməni yazıram, Dilsuza yetir.

Şükür haqqa, mənə yetişdi namən,
Oxudum məzmunun didəm ağladı.
Kağız aldım sənə yazam halımı,
Od tutub əlimdə qələm ağladı.

Çəkə bilməm vallah mən belə dağı,
Xəzana dönübdü ömrümün bağı.
Yollarım kəsibdi sitəmkar yağı,
İntizar gözlərim dəm-dəm ağladı.

Gələn yollarına canım sadağa,
Mümkün deyil mən də çıxam irəğa,
Gecənin yarısı gəl güllü bağa,
Xəzangül dərdindən ələm ağladı.

Sözlə də dedi:

– Ana, bu naməni Dilsuza ver, deynən gəlmək mümkün olmadı. Gecə yarısı şəhərin şimal tərəfindəki güllü bağa gəlsin.

Qarı özünü Dilsuzun yanına yetirdi. Başından keçən əhvalatı Dilsuza nəql elədi. Dilsuz qarının soməsində paslı bir qılınc var idi, belinə bağlayıb xudahafiz elədi.

İndi eşit Xəzangüldən. Xəzangül elə ki, toy məclisi mütəfərriq oldu, qonaq qızları bir qəsrədə sakit eləyib, onlar tamamen yuxuya gedəndən sonra kəviz Nərgizxatunu hüzuruna çağırırdı, dedi:

– Ey mehriban bacı, o ki, həmişə arzu çəkib bir mətləbin hasil olmasını gözləyirdim, haqqa şükür olsun, müşkülümüz asan oldu. Dilsuz gəlib bu saat güllü bağda yolumuzu gözləyir. İstər məni həlak eləsinlər, istər zindana salsınlar, daha mən gedər oldum. Sən də mənimlə gedirsən, gedək.

Hər ikisi güllü bağa tərəf rəvan oldular. Onlar getməkdə olsunlar, indi eşit Dilsuzdan.

Dilsuz bağçada xeyli dolanıb gördü ki, Xəzangül gec gəldi. Gülüstanda bir çeşmənin yanında başını alma ağacının dibində bir daşın üstündə qoyub yatdı. Xəzangüllə Nərgizxatun gəlib bağın hər tərəfini gəzib-dolandılar. Dilsuzu tapa bilmədilər. Düşmənin qorxusu, vaxtın azlığı, Dilsuzun tapılmaması Xəzangülün dərdini daha da artırdı. Aldı görək nə dedi:

Viran qalmış bu gülşəni,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Düşüb düşman sorağına,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Doğar indi dan yıldızı,
Öldürərlər yəqin bizi,
Yaradan, yetir Dilsuzu,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Ahımdan asiman yanar,
İndi seyraqıb oyanar,
Xəzangül bağı dolanar,
Gəlmədi, yarım gəlmədi.

Nərgizxatun ilə bağın hər künc-bucağını gəzirdilər.
Nagah çeşmənin başına alma ağacının dibinə yetişəndə
gördülər ki, Dilsuz bərk yuxuya gedibdi. Xəzangül Dilsuzun
üzündən, gözündən öpüb ağladı, dedi:

Nə yatıbsan dərqli Dilsuz?
Dur, yatmağın çağı deyil.
Qalmışam bağda müntəzir,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Gəzib dünyanı dolandın,
Atəşi-hicrana yandın.
Həmişə xabsız dayandın,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Dur, xab etmə çeşmə üstə,
Bir qulaq ver mən şikəstə.
Qoşun gələr dəstə-dəstə,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Xəzangül boynun bükübdü,
Zülfün göz üstə tökübdü.
Qəflət sənə nə çökübdü,
Dur, yatmağın çağı deyil.

Dilsuz yuxudan ayılıb gördü Xəzangül yanındadı. Aldı görək nə dedi:

Könlümün aramı, nur təcəllası,
Qədəm qoyub bu gülşana xoş gəldin.
İntizar gözümün eyni səfası,
Qədəm qoyub bu gülşana, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Şükür haqqa, gördüm o didarını,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə, xoş gəldin,
Bu xəstə cisminin ruhi-rəvanı,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə, xoş gəldin.

Aldı Dilsuz:

Sorağında gəzdim göy yaylaqları,
Gəzdim bərri-bəhri, qarlı dağları.
Şükür, tapdım sənin kimi ağları,
Dərd əlindən yetdim cana, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Nərgizxatun bir kənizdi vəfadar,
Qürbət eldə mənə olubdu qəmzar.

Dərdimin dərmanı, mənə düz ilqar,
Gəşt eləyib bu Dərbəndə, xoş gəldin.

Aldı Dilsuz:

Bülbül çaşqın olar bağda gül üstə,
Nərgizxatun, olma məndən şikəstə.
Canım qurban səntək vəfalı dostu,
Dilsuz deyər gözəl sona, xoş gəldin.

Aldı Xəzangül:

Xəzangül sözünə siz deyib bəli,
Az qalıb səhərə, əsir dan yeli.
Bilər pasibanlar düşmənlər gəli,
Salallar bizləri bəndə, xoş gəldin.

Söz tamama yetişəndə Xəzangül dedi:

– Ey Dilsuz, daha durmağın çağını deyildir.

Nərgizxatun dedi:

– Bacım, mənim bir qardaşım var, adı Bilaldı. Əbdülkəbirin mehtəridi. Mən onu bu əhvalatdan xəbərdar eləsəm, yəqin ki fikrimizə şərik olub, hara getsək bizlə gedər. Hakimin yaxşı atları var, töylədən çıxarıb bizə verər.

Dilsuz, Xəzangül bu yaxşı məsləhəti qəbul elədilər. Hər üçü gəlib Əbdülkəbirin darvazasına yetişdilər. Nərgizxatun bir növ ilə özünü mehtərxanaya yetirib Bilalı yuxudan oyatdı. Əhvalatı ona dedi. Bilal razılıq verdi. Atları, əsləhəri götürüb özlərini darvazaya yetirdilər. Dördü də atlara süvar olub yola düşdülər. Axşam olacağı Gəncə mahalındakı Rəm yaylağına yetişdilər. Burada qədim vaxtlardan qalma bir qala vardı. Çox möhkəm bürcü, hasarı, eyvanı vardı. Bu-

rada düşüb qalaya pənah gətirdilər.

Bunlar burada qalsınlar, eşit Əbdülkəbirin mehtərlərindən.

Sabah açıldı, mehtərlər gördülər ki, hakimin, vəziri, əmirlərin atları yoxdu. Nə də Bilal görünür. O tərəfdən kənzilər sübh tezdən durub Xəzangülün qəsrinə getdilər, gördülər ki, lələ köçüb, yurdu qalıb. O yan, bu yana gəzib nə atlardan, nə də adamlardan soraq tapmadılar. Mehtərlər, kənzilər, qul-qarabaş bir-birinə qarışib fəryad edə-edə özlərini Əbdülkəbirin yanına yetirdilər. Əhvalatı dedilər. Elə ki, Əbdülkəbir bu sözü eşitdi, əmr elədi qoşun cəm oldu, yola düşdülər.

Dörd gün, dörd gecə at sürüb gəzdilərsədə, bir şey tapa bilmədilər. Nəhayət, xəbər tutdular ki, bir neçə gündü ki, Rəm yaylağından iki cavan oğlan camaatdan azuqə alıb aparır. Əbdülkəbir bu sözü eşitcəyin dedi:

– Yəqin ki, onlar Dilsuzla Bilaldı.

Rəm yaylağına tərəf yola düşdülər.

Dilsuz qalanın kənarında hər tərəfə nəzər yetirdi. Uzaqdan Əbdülkəbirin qoşununu görüb, aldı görək nə dedi:

Budu gəldi Əbdülkəbir leşkəri,
Üz tutub buraya gəlir səfbəsəf.
Qorxmayın dostlarım, girin qalaya,
Yetişsin köməyə ol şahi-nəcəf.

Ey köməyim, arxam, pənahəm Bilal,
Mənimplə bu gün dur sən dalbadal.
Haq bizimdi, bizə yetişməz zaval,
Əgər gəlsə dərya qoşun hər tərəf.

Dilsuzam, kənaram köməkdən, eldən,
Açılmadı başım qovğadan, qaldan.

Bir tər lanam, verməm şikarı əldən,
Eylərəm sinəmi onlara hədəf.

Qoşun gəlib qalanın dörd tərəfini əhatə elədi. Dilsuz atın belinə qalxıb dedi:

– Ey Bilal, qaladan kənara çıxma. Mən çıxıb bunlar ilə ərəbi dava edəcəyəm. O vaxt ki, gördün mənə güc gəldilər, onda mənim köməyimə gələrsən.

Dilsuz özünü meydana yetirdi. Atını cövlana gətirib bu cənginaməni oxudu:

Üz tutub Dərbənddən gələn atlılar,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiz?
Əlinizdə uryan şəmşiri-peykan,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiz?

Aldı Əbdülkəbir cavabında:

Hakiməm, mən əmr etmişəm ləşkərə,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.
At öldürüb axır piyada qalsaq,
Bilal yoldaş ilə kəsilsin gərək.

Aldı Dilsuz:

Mənəm axtardığın, gəzmə əfsanə,
Gəl batma sən də bu nahaq qana,
Tülkü şirlə girə bilməz meydana,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlmisiz?

Aldı Əbdülkəbir:

Gəzib hər tərəfi sən leyli-nahar,
Gəlib bu qalada tapmısan qərar.

Quş oluban əyər eyləsən fərar,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.

Aldı Dilsuz:

İyidsən, laf etmə bir gəl meydana,
Meydanı boyaram mən qızıl qana.
Dilsuzam, yetişdim mən axır cana,
Deyin görüm, nə fikirlə gəlibsiz?

Aldı Əbdülkəbir:

Əbdülkəbirəm, allam mən Rəm qalasın,
İndi hay vuraram ləşkər güc gəlsin.
Misri qılınc sərkərdəndə oynasın,
Bu yollar hər yandan kəsilsin gərək.

Dilsuz dedi:

– Ey Əbdülkəbir, göndər ləşkərini bir-bir meydana
gəlsinlər. Ərəbi dava edək. Mərd ilə namərd seçilsin.

Əbdülkəbir təklifi qəbul eləmədi, yanında əlli nəfər
atlısı var idi. Əmr elədi hamısı birdən Dilsuzun üstünə
töküldülər. Dilsuz qılıncın qəbzəsinə əl yetirib atını cövlana
gətirdi, özünü ləşgərin üstünə vurdu.

Bilalla Xəzangül gördülər ki, Dilsuz əlli nəfərin əlində
tək qalıb, tez atlarını minib özlərini Dilsuzun köməyinə ye-
tirdilər. Əl qılınca yetirib hərə bir tərəfdən qoşuna soxul-
dular. Düşməndən iyirmisi həlak olub, qalanı qaçdı. Dilsuz,
Xəzangül və Bilal qalaya çəkildilər.

Bir az dincəlib atları mindilər. Şəhrzara tərəf yola düş-
dülər. O gecəni yol getdilər, sabahı günü Məzə yaylağına
yetişdilər. Saf çeşməsinin üstündə düşdülər. Baharın gözəl

çağı idi. Əlvan çiçəklərin ətri ətrafı bürümüşdü.
Aldı Xəzangül görək nə dedi:

Şükür haqqa, mən də yetdim murada,
Gəlib çatdım sənə, Məzə yaylağı.
Cəfa çəkdim sə də, yetişdim kama,
Gəldim çatdım sənə, Məzə yaylağı.

Bir də gəlib sənə üstündən keçdim,
İndi şad-xürrəm sənə yetişdim.
Yandım atəşlərə, cənganə düşdüm,
Rəhm etdi həqq mənə, Məzə yaylağı.

Xəzangüləm, çəkdi bəllər başım,
Yanımda olmadı qohum-qardaşım,
İndi həm kənizim, yarım, yoldaşım,
Yetdik sərçəsmənə, Məzə yaylağı.

Burada bir az dincəldilər, sonra atlarına süvar olub yola düşdülər.

Onlar burada qalmaqda olsunlar, eşit Şəhrzarlı Bəxtiyar çobandan. Bəxtiyar yol kənarında qoyun otarırdı. Uzaqdan gördü ki, dörd atlı gedir. İçərilərində biri Dilsuza oxşayır. İrəli gəldi, salam verib görüşdü. Görək Dilsuz Şəhrzarin əhvalını ondan nə cür xəbər aldı:

Aldı Dilsuz:

Bu görünən Şəhrzardan,
Xəbər ver, sən bizə, çoban.
Yaylaqda yaylayan eldən,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Başına döndüyüm oğlan,
Nə xəbər alırsan deyim.
Canım olsun sənə qurban,
Nə xəbər alırsan deyim.

Aldı Dilsuz:

Dindirəndə halım bilən,
Mənim sınıq könlüm alan.
İndi sən, Mələknisədən,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Çox pərişandı əhvalı,
İtgin düşüb Xəzangülü.
Hicrində bükülüb beli,
Nə xəbər alırsan deyim.

Aldı Dilsuz:

Gəl söylə eldən, ulusdan,
Seryaqıb çıxmısan yoldan.
Mehriban Mələktavusdan,
Xəbər ver sən bizə, çoban.

Aldı çoban:

Çoban, nə oldun bəxtiyar,
Salamatdı tamam diyar.

Mələktavusdu intizar,
Nə xəbər alırsan deyim.

Dilsuz çobana baxşeyiş verdi. Çoban papağını qoltu-
ğuna vurub şəhərə yollandı. Şəhrzara çatdı. Əvvəlcə qızın
anası Mələknisənin yanına getdi. Görək müjdəni nə cür verdi.
Aldı çoban:

Müjdə olsun Mələknisə,
Budu Xəzangülün gəldi.
Nə batıbsan qəmə, yasa,
Budu Xəzangülün gəldi.

Yaradan yetib dadına,
Çatıbdı o muradına,
Gəliblər Məzə dağına,
Budu Xəzangülün gəldi.

Çoban sənə müjdə verir,
Müjdəsinə xələt alır.
Solunda bir kəviz gəlir,
Sağında Dilsuzun gəldi.

Mələknisə çobana xələt verdi. Çoban harda ki Xəzan-
gülün, Dilsuzun qohum-qardaşı vardı, onlardan da xələt aldı.
Şəhər əhli Dilsuzun, Xəzangülün, yoldaşlarının qabağına
çıxdı. Onları şəhərə gətirdilər.

Bir neçə gün istirahətdən sonra Xəzangülü Dilsuza,
Mələktavusu Bilala, Nərgizxatunu da Xəzangülün qardaşı
Əhmədə kəbin elədilər. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib
həsret əllərini bir-birilərinə çatdırdılar.

Şair Nəbi onların toyunda bu duvaqqapmanı oxudu:

Gözəl, sənin mah-camalın laleyi-əhmər kimidir,
Elmin, əqlin, kamalın Firdovsi, Loğman kimidir,
Çəkilibdir müjganların naviki-peykan kimidir,
Sədəf dəhanında dişlərin düzülüb mərcan kimidir,
Sərvi-sənuvər qamətin sərvi-xuraman kimidir.

Yeddi nişan var gözəldə, hamısı tapılıb səndə,
On dörd hörük siyah zülfün düzülübdür dal gərdəndə,
Qarşı gələn baş endirir gül camalını görəndə,
Gözəllikdə həm tayın, mislin yoxdur bu cahanda,
Şirin sözün, xoş məqalın mürği-xoşzəban kimidir.

Qaşların bənzər kamana, qüdrətindən sürmələyib,
Əynində zər nimtənə çarpazlanıb, düymələyib,
Gül əndama gümüş kəməz zər libas üstədən dolanıb,
Şəkər ləbə, şirin dilə qənd, noğul, bal bələyib,
Qoynun içi cənnət bağı, ruzeyi-rizvan kimidir.

Nə əcəb var gözəlim, qəmzəli süzgün baxışın,
Əqlimi zay elədi tavusmisal xoş gəlişin,
Şoq əhlinin canın alır ahutək sərxoş gəzişin,
Libası-tər pakizəsən, çatıbdır on beşə yaşın,
Nəzərin mərdlərə bir ruhi-rəvan kimidir.

Xislətin, xoş söhbətin Nəbini sevdəyə salıb,
Məcnuntək cünun edib, dəsti-səhraya salıb,
Rüxsarın mahi-taban, məxluqata saya salıb,
Eşqinin sevdası məni inan ki, ah-vaya salıb,
Didari mən xəstəyə deyilən dərman kimidir.

FƏRHAD VƏ ŞİRİN

USTADNAMƏ

Danəndə yanında, məclis içində,
Şirin sözün cana yayılsın gərək!
Sazın cingildəyib, səsin gələndə,
Qəflətdə yatanlar ayılsın gərək!

Ləli-mərcan gərək aşiq kalamı,
Afərin söyləyə eşidən hamı,
Firdovsi, Nizami, Füzuli, Cami,
Ustadlar tanınıb sayılsın gərək!

Yandırmaz hər qəlbi eşqin ataşı,
Fərhad istər çapa qayanı, daşı.
Kamil ustad olmaz hər yetən naşı,
Dəmir zindan üstə döyülsün gərək!

Əgər qismət olsa tər-xonça xara,
Şeyda bülbül batar min ahı-zara.
Dünyada düşməsin mərd adam dara,
Namərdlər comərdə əyilsin gərək!

Getdi bu dünyadan neçə şiri-nər,
Bahram şah hünərvər, Xosrov dilavər.
Aşiq Xeyri, sözün söylə dil əzbər,
Ustadlara rəhmət deyilsin gərək!

Ustadlar ustadnaməni bir deməyib. İki deyərlər. Biz də deyək iki olsun, mərdlərin başı dik olsun.

Fələk zəhər qatdı çoxlar aşına,
Çoxlar ömrün tamam eylədi bir gün.
Min bəla gətirdi axır başına,
Sitəmindən həzər söylədi bir gün.

Çoxlar məclis qurub döşətdi xalı,
Qaldı bu dünyada dünyanın malı.
Uddu qara torpaq ol Rüstəm Zalı,
Gör çərxi hökümdar neylədi bir gün.

Fələk hər kimsədən bir qisas aldı,
Əzrayıl yeriyl qanadı çaldı.
İskəndər əlindən qamçını saldı,
Xancal alıb bağrın teylədi bir gün.

Mərd iyidlər kəm olmazlar mürvətdən,
Hər kəsdənin qisməti var nemətdən.
Buğda verib çıxartdılar cənnətdən,
Şeytan ol Adəmi tovladı bir gün.

Ümid, bel bağlama fani dünyaya,
Gəl qiymət qoy ustad verən haq-saya.
Bəlkə əməyini döndərdi zaya,
Səni də yolundan eylədi bir gün.

Ustadlar ustadnaməni iki deməyib üç deyər, biz də
deyək üç olsun, namərdlərin ömrü puç olsun.

Söylə görüm, gəlib keçib,
Neçə insan dünya, səndən?
Ölüm şərbətini içib,
Qoca, cavan dünya, səndən?

Gah boşaldın, gah da doldun,
Çox işlərə səbəb oldun.
Neçə şahlar taxtdan saldın,
Çəkdi fəğan dünya, səndən.

Kimini qəmlə doydurdun,
Kimisinə al geydirdin.
Kiminin gönün soydurdun,
Getdi üryan dünya, səndən.

Əzəl savaba baxmadın,
Fağır qolundan tutmadın.
Kimsə dadına çatmadın,
Ay dad, aman dünya, səndən.

Birini eyləyəndə şad,
Birisinə çəkirdin dad.
Neçəsi getdi namurad,
Uddu al qan dünya, səndən.

Bir zaman murada yetdi,
Cəmi quşlara hökm etdi.
Ömr eylədi, köçüb getdi,
Çox Süleyman dünya, səndən.

Devlər ilə eylədi cəng,
Öldürdü çox iyid, sərhəng.
Can üzüldü, oldu diltəng,
Rüstəm-dastan dünya, səndən.

Şirtək bərələrdə yatdı,
Atasıyan güştü tutdu.

Cavan getdi, qana batdı,
Söhrab nalan dünya, səndən.

Firdovsi yazdı «Şahnamə»,
Dastanı yetdi tamamə,
Dad çəkdi çatmadı kamə,
Bir elə can dünya, səndən.

Nizaminin xoş həvəsi,
Aləmə yayıldı səsi.
Açıldı söz xəzinəsi,
Ləli-mərcan dünya, səndən.

İskəndər qoydu başa tac,
Balıqlardan aldı xərac.
Axır oldu taxtı tərəc,
Çəkildi yan, dünya, səndən.

Sən olandan bəri abad,
Gəlib keçib neçə ustad,
Neçə aşiq, Şirin-Fərhad,
Gedib giryan, dünya, səndən.

Kəsdin iyidlər yolunu,
Sındırdın şimşad qolunu.
Qocaltdın Əlioğlunu,
Qəddi kaman, dünya, səndən.

Sizə hardan xəbər verim, dünyanın bir əyyamından,
ustadlar qovlundan, şirlər yolundan, dünyanın bir zamanında
Şəmistan adlı varlı, cahi-cəlallı bir padşah var idi. Şəmistan
padşahın qoca vaxtında övlad payı, gözəllikdə tayı tapıl-

mayan, ayı mat, günü xəcalət eliyən Şirin adlı bir qızı var idi. Şəmistan padşah bir imarət qurdurmaq istədi. Bilal adlı yaxşı bir bəna var idi. Şəmistan padşah Bilalı çağırtdı. Bəna Bilal padşahın hüzuruna gəldi, baş əydi, torpağa düşdü, padşahın onu nə üçün çağırtdığını xəbər aldı. Şəmistan padşah dedi:

– Ey bəna, səni ona görə çağırtdırmışam ki, mən başı buluddan, ayağı dəryadan nəm çəkən yeddi mərtəbəli bir imarət tikəsən. Padşahların hökümünü yerinə yetirənlər xələt alırlar, yerinə yetirməyənlər qəzəbinə düşər olurlar. Fikirləş, hansını seçirsən, seç. Binanı tikib başa gətirsən, sənə yaxşı xələt verəcəm.

Bəna Bilal padşahın hökmünü yerinə yetirməyə söz verdi.

Bəna Bilalın Fərhad adlı camallı-kamallı bir qəşəng oğlu var idi. Fərhad yaxşı qaya çapmaq, daş yonmaq bilirdi. Bəna Bilal oğlu Fərhad ilə padşaha imarət tikəcəyi yerə gəldi. Fərhad daş yonub atasına verərdi, atası da imarəti tikərdi. Neçə aylar, günlər keçdi, bəna Bilal oğlu Fərhad ilə Şəmistan padşaha başı buluddan, ayağı dəryadan nəm çəkən imarət tikdi. İmarətə tamaşa eləmək üçün Şirin özünə yeddi qələm ilə ziynət verib qırx incə qızın oraya gəldi. Fərhad Şirini görüb bir könlüdən min könlə aşiq oldu. Şirin də gül camallı, xətti-xallı Fərhadı aşiq oldu. Fərhad nazlı-qəmzəli gözəl Şirinin sevdasına düşdü. Eşq başına vurdu, sinəsi dəmirçi kürəsi kimi alışdı. Ürəyi coşdu, aldı görək qırx incə qız arasında duran adı Şirin, özü Şirin qıza nə dedi:

Qurbanı olduğum, ay nazlı Şirin,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.
Sənsiz gecə-gündüz olmaz qərarım,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Qaşın qap-qaradı, gözün sürməli,
Gündə yüz yol gül üzünü görməli.
Səninlə sallanıb bağa girməli,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Gözəlliğin bəlli cümlə cahana,
Qız, öyünər səni bəsləyən ana.
Gözəllər başına olub pərvana,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

İstərəm üzünü görməsin yaman,
Seyrəqib kəsdənin əlindən aman.
Fərhadam, boyuna mən olum qurban,
Şirin, sən buraya səfa gətirdin.

Fərhad, sözünü tamam eylədi. Fərhadın şirin kəlam oxuması qızın çox xoşuna gəldi. Adı Şirin, özü şirin qız Fərhadı görüb gözəl gözlərini yana süzdü. Oğlana qıyqacı baxdı. Şirinin bu baxışı Fərhadın sinəsinə od saldı. Onun eşqini birə-beş artırdı. Fərhad daha da coşdu. Aldı görək Şirinin gözlərini necə tərif eylədi:

Başına döndüyüm gül üzlü Şirin,
Apardı aqlımı qara gözlərin.
Göyçək cəmalına aşiq olmuşam,
Eyləməz dərdimə çarə gözlərin.

Sənin kimi şama mənəm pərvana,
Amandı bu qədər qəsd etmə cana.
Çatmaqış altında süzülür yana,
Eyləyir sinəmi para gözlərin.

Nə olar anlayıb dərdimi bilsən,
Mina gərdənlisən, bir qara telsən.
Dağlarda lalasan, bağlarda gülsən,
Qorxuram ki, uya xara gözlərin.

Özün kimi gözəl olmaz dünyada,
Canım qurban olsun o şirin ada.
Aradakı ilqar getməsin bada,
Yandırar ciyərim nara gözlərin.

Fərhad qurban olsun bir şirin cana,
Könlümün evini qılma virana.
Züflərin tökülüb tamam gərdana,
Vurubdu qəlbimə yara gözlərin.

Oğlanın bu sözü də qızın xoşuna gəldi. Şirin yenə də naz atdı, işvə satdı, Fərhadın qarşısında tovus kimi cilvələnilib süzdü. Baş-başa çatılmış qara qaşlarını elə oynatdı ki, qaşının oynaması ilə Fərhadın könlü də oynadı. Qəlbini eşqin atəşi yandırdı. Fərhad Şirinin gözlərinə söz demişdi. Öz-özünə fikir eyləyib dedi: «Qaş gözün ziynəti, yaraşığıdır. Qaşsız göz, gözsüz qaş nəyə gərəkdir». Oydu ki, aldı görək qızın qaşlarını necə tərif elədi:

Adın Şirin, özün şirin, şirin yar,
Döndərib qəddimi kamana qaşlar.
Huş kamalı dürüst, ağılı dərin yar,
Yaraşır sən kimi canan qaşlar.

Bülbül cəh-cəh vurub dolanır bağı,
Nə gözəl qurulub yarın otağı,

Qapından qovma sən saxla qonağı,
Mürvət eyləyəndi mehmana qaşlar.

Vardır seyrəngahın, xoş mürğüzarın,
Düzülüb dəhana inci, mirvarın.
Tipılmaz dünyada heç barabarı,
Bənzəyir huriyi-qılmana qaşlar.

Gözəllikdə əcəb götürübsən pay,
Amandır, eyləmə əməyimi zay.
Qoyaram yolunda mən yüz haqqı-say,
Gətirsə də məni amana qaşlar.

Sevmişəm dünyada o gözəl adı,
İstərəm pərimdən versin muradı.
Eşqin sevdasına saldı Fərhadı,
Eylər mən fağırı divana qaşlar.

Şirin qorxdı ki, yanındakı qızlar işi duyub atasına, anasına xəbər versinlər, oydu ki, ordan getmək istədi. Fərhad Şirinin getmək istədiyini görüb aldı görək Şirinə nə dedi. Şirin ona necə cavab verdi:

Aldı Fərhad:

Məni eşq oduna salan,
Gözəl, getmə bircə dayan.
Ağlı, huşu başdan alan,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Atam-anam yolum gözlər,
Salamat qal, mən gedirəm,

Sinəmi odlar o gözlər,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Yaradan xoşlayıb səni,
Sevdaya caladın məni.
Sevdim sən kimi kimsəni,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Tanrıdan eylədim dilək,
Biz murada çatıb gülək.
Oğlan bil, səndədi ürək,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Səndən bir iltimasım var,
Çəkdirmə mənə ahı-zar,
Bağlayaq arada ilqar,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Bir od saldın şirin cana,
Az qaldı ki, ürək yana.
İlqarımız qalsın sona,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Seçmərəm gül üzdən səni,
Qoymaram heç gözdən səni.
Saz-söhbətdən, sözdən səni,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Bir də eşidəm sədanı,
Nuş eyləyəm xoş badanı.
Oğlan, mən alım qadanı,
Salamat qal, mən gedirəm.

Aldı Fərhad:

Rəhm elə mən mübtəlaya,
Qurbanam üzü lalaya.
Fərhadı saldın bəlaya,
Gözəl, getmə bircə dayan.

Aldı Şirin:

Sir sözünü söylə xəlvət,
Ürəkdə var rəhm, mürvət.
Şirin ola sənə qismət,
Salamat qal, mən gedirəm.

Şirin Fərhadan ayrılıb getmək istədi.
Biçarə Fərhad Şirinin ayrılıb getməsinə dözə bilmədi.
Üzünü gözəl Şirinə tutub dedi:
– Ay canımı alan, kölümə talan salan yar, gözümdən

getsən, özümdən gedərəm, insafa gəl, mürvət elə, bir ayaq saxla. Sinəmə beş xanə söz gəlib onu söyləyim, sonra ixtiyar özünündü. Fərhad Şirini sevdiyini bir də qıza bildirmək istədi:

Aldı Fərhad:

Lalə yanaq, gözəl Şirin,
Könül sənə bənd olubdu.
Sevdim səni əzəl Şirin,
Könül sənə bənd olubdu.

Əcəb həddə çatıb yaşın,
Sonatək yaşıldı başın.
Nə xoş çəkilibdi qaşın,
Könül sənə bənd olubdu.

Sənsən gözəllərə ülkər,
Ağzın baldı, dilin şəkər.
Ağrın alım, pəri peykər,
Könül sənə bənd olubdu.

Nə yaxşıdı oban, elin,
Yaraşır kəmərə belin.
Tökülüb gərdənə telin,
Könül sənə bənd olubdu.

Sallan bəri, lala yanağ,
Fərhad dələr külünglə dağ.
Gözlərimdən olma irağ,
Könül sənə bənd olubdu.

Aşiq-məşuq yüz cəfa ilə bir-birlərindən ayrıldılar. Şirin qızlarnan çıxıb evlərinə getdi. Fərhadı da atası apardı.

Bunlar burda qalsınlar, sizə Şəmistan padşahdan xəbər verim. Şəmistan padşah imarətin başa gəldiyini eşidib, oraya gəldi, bəna Bilalı çağırdı, ona xələt verib yola saldı. Sonra külfəti ilə təzə imarətə köçdü. Şəmistan padşah burda qalsın, sizə Şirindən danışım. Şirin Fərhadə aşiq olduğunu nə atasına, nə də anasına açma bilirdi. Məlul-müşkül əyləşib Fərhadın intizarını çəkirdi. O tərəfdən Fərhad da Şirindən ayrı dözə bilməyirdi. Səbri, qərarı kəsilməmişdi. Nə gündüzü gündüz idi, nə gecəsi gecə. Sevgilisinin firqəti onu rahat qoymayırdı. Biçarə Fərhad dərđini öz içində çəkirdi. Heç kimə sirrini açmayırdı. Şirin deyirdi, Şirin eşidirdi. Günlərin bir günü Fərhadın anası Reyhan oğlunu belə məlul görüb dedi:

– Ah, gözlərinin qurbanı olum oğlum, söylə görüm sənə nə olub ki, rəngin belə zəfəran kimi saralıbdı?

Fərhad əzəl istədi anasına eşqə düşdüyünü deməsin. Sonra fikirləşdi ki, bu sirri anasına da açmasa kimə açma bilər. Kim onun dərđinə əlac əyləyə bilər. Axırda Şəmistan padşahın qızı Şirinə aşiq olduğunu anasına açıb söylədi. Reyhan oğlu Fərhadın Şirinə aşiq olduğunu bilib onu dilə tutdu, bu sevdadan yayındırmaq istədi. Reyhan yalvarıb dedi:

– Ay oğul, başına dönüm, qadanı alım, sevda çox çətin dir, eşqə düşənlərin başı min bəla çəkir. Gəl sən bu sevdadan əl çək. Sən bir kasıb bəna oğlusan. Şirin dövlətli bir padşah qızıdır. Atasını sənə verməz. Şirin sənənin babın deyil. Axtar babını tap. Nə çoxdur eldə qız. Sev, birini al. Özü-nü də, bizi də əziyyətə salma.

Anasının cavabında aldı Fərhad görək nə dedi, anası necə cavab verdi:

Aldı Fərhad:

Bir gözəl salıbdı məni sevdaya,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.
Düşsəm də yolunda dərdi-bəlaya,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Qadasın aldığım gül üzli Fərhad,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.
Bu viran dünyada olmaz qəlbim şad,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Ağzı şəkər, dodaqları qənd olub,
Zülfləri boynuma bir kəmənd olub.
Görmüşəm üzünü, ürək bənd olub,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Eyləmə sən hər yetənə etibar,
Öz bağımızda var alma, heyva, nar,
Bil ki, padşah qızı olmaz sənə yar,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Camalının şövqi mat eylər ayı,
Yoxdur tək sonamın göllərdə tayı.
Əhdə düz gözəldi, deyil hərəcayı,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Qohum susar qohumuna, elinə,
Düşməyəsən seyrəqibin felinə.
Uyma bivəfanın şirin dilinə,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Məşuqun olmasa cövri-cəfası,
Hərgiz sürülməz ki, zövqi-səfası,
Mən bilirəm vardı mənə vəfası,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Vərqa Gülşa üçün saraldı, soldu,
Urha Urşa üçün sevdaya doldu.
Məcnun Leyli sevdi, divanə oldu,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Aldı Fərhad:

Fərhad Şirin üçün yandırır ürək,
İlqarlı kimsədən olarmı keçmək?
Aşiq eşq oduna alışsın gərək,
Ana, mən Şirindən dönə bilmərəm.

Aldı Reyhan:

Reyhanam, dərməyə nərgiz, lala çox,
Elə qaşığı qara, gözü ala çox.

Bu sevdada qəm, möhnət çox, bəla çox,
Gəl sən bu sevdadan əl çək, ay oğul.

Anası bildi ki, sevdaya düşənləri qaytarmaq olmaz. Aşiq məşuqənin dalınca gedib dağlara, daşlara düşüb, cövr-cəfa çəkib sevdiyi qızı tapıb gətirməsə ölər, geri dönməz. Fərhadı da bu sevdadan yayındırmaq çox çətindi. Yer üzünün gözəlləri, göyün huri-qılmanları gəlsə də, Fərhad heç birinə meyl eyləyib Şirindən əl çəkməz. Biçarə Reyhan çox məyus oldu. Bir yanda boynunu burub oturdu. Bu dəfə Fərhadın atası irəli yeridi. Oğluna öyüd-nəsihət eylədi. Yenə də başa gəlmədi. Fərhad Şirindən ötrü ah çəkməyə, aman eyləməyə başladı. Göysünü ötürdü. Bəna Bilal oğlu Fərhadın halına ürəkdən yandı, aldı görək oğluna nə dedi, oğlu Fərhad ona nə cavab verdi.

Aldı Bilal:

Cəfasın çəkdiyim Fərhad,
Göysünü ötürmə belə.
Qönçə gül əkdiyim Fərhad,
Əməyim itirmə belə.

Aldı Fərhad:

Mehriban ata, bir qızın,
Eşqi məni zayil eylər.
Al geyinib naz edəndə,
Gül üzünə mail eylər.

Aldı Bilal:

Oğlum, sən gəl olma naşı,
Tap özünə can sirdaşı.

Ahın ilə dađı-daşı,
Sən dilə gətirmə belə.

Aldı Fərhad:

Peymandan, ilqardan ötrü,
Çəməndən, gülzardan ötrü.
Şirin kimi yardan ötrü,
Axar göz yaşım sel eylər.

Aldı Bilal:

Eşidər dost, düşmən bilər,
Bu günə şad olub gülər,
Eşq yamandı dađı dələr,
Eşq daşın götürmə belə.

Aldı Fərhad:

Ürəyim sevdəyən yanar,
Əlimdə yoxdu ixtiyar.
Leyl-nahar qıllam ah-zar,
Ayrılıq günüm il eylər.

Aldı Bilal:

Bilal eşitməsin ünün,
Getsin qəldən dađ-düyünün.
Dəli olub axır günün,
O yerə yetirmə belə.

Aldı Fərhad:

Sevdim bir bəylər xasını,
Gözəllərin şəhlasını.
Şirinin hər bəlasını,
Fərhad cana qayıll eylər.

Söz tamam oldu. Atası da gördü ki, doğrudan Fərhadı bu eşqdən uzaqlaşdırmaq mümkün olmayacaq. Aşiq gərək məşuqindən ötrü çöllərə düşsün, yansın, qaralsın, solsun, saralsın, ya ölsün, ya da butasını ələ keçirsin. Bəna Bilal oğlunun bu yoldan qayıtmayacağını bilib ona xeyir-dua verdi, muradına, mətləbinə çatmasını arzu eylədi.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirindən danışım. Fərhad Şirinin fəraqını çəkən kimi, Şirin də Fərhadın intizarını çəkirdi. Gecə-gündüz ahu-zar eyləyirdi. Fərhadan ayrı qərarı tükənmiş, səbri kəsilmişdi. Anası Mehriban xanım qızını qəmgin görüb onun yanına gəldi. Halını soruşdu, telini sığallayıb boynunu qucaqladı, qəmgin olmasının səbəbini xəbər aldı. Şirin Fərhadı aşiq olduğunu indiyə qədər nə anasına, nə də atasına açmamışdı, indi də açmaq istəmirdi. Ancaq anası Mehriban xanım əl çəkmədi. Mehriban xanım qızı Şirini belə məlul, müşgül, pərişan görüb aldı görək nə dedi, Şirin ona nə cavab verdi.

Aldı Mehriban xanım:

Gözlərin qurbanı, gözəl Şirininim,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?
Nədən belə ahü-fəğan çəkirsən,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Məni boya-başa yetirən ana,
Ana, mən Fərhadə aşıq olmuşam.
Doqquz ay qundağım götürən ana,
Ana, mən Fərhadə aşıq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Geyməyə atlasın, alların vardı,
Ağ üzündə qara xalların vardı.
Dodağında şirin balların vardı,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Nə ola ki, bir şad olam, güləm mən,
Xoryadların bağrın başın dələm mən.
Sevgilimlə seyrangahdan gələm mən,
Ana, mən Fərhadə aşıq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Od kimi yandırır sinəmi sözün,
Xətrini istərəm bilirsən özün.
Bəzəyin, düzəyin, ağır cehizin,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Ana, sən artırma gəl qəm-qüssəmi,
Qeydimə qalmayıf nə dayı, əmi.

Nə ola tapaydı həmdəm həmdəmi,
Ana, mən Fərhadə aşıq olmuşam.

Aldı Mehriban xanım:

Gül-gülüstan olsun sənin dörd yanın,
Ana Mehriban da olsun qurbanın.
İstərəm ucalsın qoy adın, şanın,
Söylə, gözəl qızım, niyə qəmlisən?

Aldı Şirin:

Şirinəm, dad etdim mən dad eşitdim,
Cəmi aşıqləri namurad etdim.
Hər gün Fərhad dedim, Fərhad eşitdim,
Ana, mən Fərhadə aşıq olmuşam.

Mehriban xanım Şirinin Fərhadə aşıq olduğunu bildi. Əzəl ona nəsihət verdi, danladı. Gördü ki, sözləri Şirinə təsir eləmir, sonra aşıq olanların bir-birlərindən dönmədiklərini düşündü, qızına yazığı gəlib dedi:

– Qurbanın olum gözəl qızım, hələlik atan bu sirri bilməsin, evdə otur, bir yana çıxma. Atan sənin Fərhadə aşıq olduğunu bilsə, qəzəbi tutar, səni də, Fərhadı da öldürdər.

Bunun üstündən bir qədər keçdi. Mehriban xanım gördü qızının dərdi elə hey artır, ona qızlarla gəzməyə çıxmağa icazə verdi. Şirin qızlarla bağda gəzirdi, ancaq onun gözüne nə qızlar, nə də bağ görünürdü. Fərhad fikrindən çıxmırdı. «Yorulmuşam» – deyə, qızlardan ayrıldı, bir hovuzun başına gəldi.

Şirinin Məsmə adlı bir qarabaşı var idi. Şirin onun xatırını çox istəyirdi. Məsmə Şirinin sirrini heç kimə açmazdı.

Məsmə qarabaş Şirinin Fərhadı aşiq olduğunu bilirdi, xanımını bikef görüb ona ürək-dirək verirdi. Ancaq Şirinin səbri-qərarı kəsilmişdi, Fərhadıdan ayrı yaşaya bilmirdi. O tərəfdən Fərhad Şirinin ayrılığına dözə bilməyib onu görmək üçün evlərindən çıxdı. Gəzə-gəzə gəldi güllü bağa yetişdi. Fərhadın güllü bağa gəldiyini əzəlcə Məsmə qarabaş gördü. Götürdü görək Fərhadın gəlməsini Şirinə necə xəbər verdi:

Qəm-qüssəyə batan Şirin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!
Dərddən yükün tutan Şirin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Çarhovuzun başındasan,
Əcəb cavan yaşındasan.
Sən də eşq ataşındasan,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Xoryad kimsələr görməsin,
Canına qəsdə girməsin.
Atana xəbər verməsin,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Məsmə qurban Şirin ada,
Görməyəsən ağrı-qada.
Yetişsən tez murada,
Şad ol Şirin, Fərhad gəldi!

Fərhad gəldi hovuzun başına çatdı. Aşiq-məşuq görüşüb şad oldular. Fərhadın könlü açıldı, üzü güldü, çoxdan bəri həsrətini çəkdiyi gül üzlü Şirini görüb ona olan məhəb-

bəti birə-min artdı. Aldı görək qırx incə qızla güllü bağa
seyrə çıxan Şirinə nə dedi:

Qırx incə qız ilə səhər çağında,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.
Nə dövrən eylərsən gülşən bağında,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Aşiqin buraya gəldiyin bildin,
Nazlı gözəllərlə oynayıb güldün.
Oxuyan bülbültək sən şövqə gəldin,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Fərhadın dilinin əzbəri sənsən,
Çeşmi-nuri, şəmsi-qəməri sənsən.
Cümlə gözəllərin ölkəri sənsən,
Bəzənib seyrana çıxan Şirinim.

Aşiq-məşuq hovuzun başında yanaşı əyləşib şirin
söhbət eliyirdilər. Ayrılıqlarından, dərdlərindən bir-birinə
danışır dılar. Söhbət arasında Fərhadın bir sözü qıza deydi.
Şirin bundan bir az incidi. Fərhadan küsdü, çəkildi bir
yanda durdu. Şirin Fərhadan üzünü çevirib, getməyə
başladı. Fərhad görək nə dillərlə o nazlı, qəməzəli ceyranın
könlünü alıb, geri qaytarır:

Ala gözlü, nazlı Şirin,
Qayıt bəri, qayıt bəri.
Şəhdi şəkər sözlü Şirin,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Süzüb gedən mah camallım,
Sənə qurban dövlət malım.
Qız incimə, qadan alım,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Sənsən dağların maralı,
Dolanma məndən aralı,
Sənsiz gül rəngim saralı,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Məni öldürməkdə qəsdin,
Səbri qərarımı kəsdin.
Nə dedim ki, məndən küsdün?
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Zülflərinə çəkdi şana,
Fərhadı yetirdin cana,
Üz çevirib getmə yana,
Qayıt bəri, qayıt bəri.

Fərhadın yalvarıb-yaxarması Şirinin qəlbini yumşaltdı, geri qayıtdı. Fərhad sözü ilə, sazı ilə Şirinin könlünü aldı. Şirin Fərhadın yanına gəldi. Çarhovuzun başında yanaşı əyləşdilər. Fərhad həsrətini çəkdiyi gözəl Şirini yanında görüb könlü açıldı, üzü güldü, aldı görək nə dedi, Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Ala gözlü, nazlı Şirin,
Şükür ki, bir də görüşdük.
Sevdam ürəyimdə dərin,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Cövri-cəfa çəkən Fərhad,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.
Bağında gül əkən Fərhad,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Mərhəmət qıl sevgilinə,
Heyranam şirin dilinə.
Əlim yetişdi əlinə,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Göydən ensə huri-mələk,
Tapılmaz sən kimi göyçək.
Yolun süsən, sünbül, çiçək,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Qaşların bənzər kamana,
Gözlərin susayır qana.
Həsret idim sən canana,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Çarhovuzun başındayıq,
Yeniyetmə yaşındayıq.

Biz də eşq ataşındayıq,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Təbib gərək dərd araya,
Dərman eyləyə yaraya.
Rəqib girməsin araya,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Qamətim düz, belim incə,
Üzüm güldü, sən gəlincə.
Bülbül gülə qonub necə,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Aldı Fərhad:

Fərhad içib eşq camını,
Dost dostdan alar kamını.
Can dilər yaz əyyamını,
Şükür ki, bir də görüşdük.

Aldı Şirin:

Hovuzun xoşdu qaynağı,
Ördək ilə qaz oynağı.
Şirinin bu mələl çağı,
Sən bu bağa xoş gəlibsən.

Şirin yenə yerindən qalxıb başındakı gözəl qızlarla sal-
lana-sallana bağda gəzməyə, gül dərməyə, çiçək üzməyə

başladı. Danışan kim, deyən kim, gülən kim, qızların səsi, quşların cəh-cəhi bağı başına götürmüşdü. Şirinin min naz ilə əlində dəstə gül sallana-sallana gəlməsi Fərhadı bir də coşdurdu. Fərhadın sinəsi dəmirçi kürəsi kimi alışdı. Sazı yanan sinəsinə basıb götürdü görək gözəl Şirinə nə dedi:

Yüz nazilə gələn Şirin,
Olmaz səntək ceyran gözəl.
Bağrım başın dölən Şirin,
Mürvət elə, tər lan gözəl.

Nə zaman oldun anadan,
Seçilməzsən sən sonadan.
Yaranıbsan xoş binadan,
Gül-camallı canan gözəl.

Sallanıb gəlirsən bəri,
Adın dilimin əzbəri.
On dörd yaşlı huri-pəri,
Eyləyirsən seyran gözəl.

Yolunda çəkərəm cəfa,
Bircə gəlməzsən insafa.
Yar eylər əhdinə vəfa,
Fərhad sənə qurban gözəl.

Söz tamama yetişdi, iki sevgili bir-birindən ayrıldı. Şirin başında qırx incə qız güllü bağdan çıxdı. Evlərinə getdi, Fərhad da Şirindən ayrılıb evlərinə gəldi. Şirini atası heç yerə buraxmırdı. Günlərin bir günü Şirin atasından xəlvət anasından icazə aldı, yanında xalası qızı Badam, başında qırx incə qız güllü bağa gəldilər.

O tərəfdən Fərhad da Şirini yadına salıb evlərindən çıxdı, birbaşa güllü bağa gəldi. Gördü güllü bağda Şirin başında bir dəstə qız seyr eləyir. Aldı görək Şirinə nə dedi, Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Nə zamandı həsrətini çəkirəm,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.
Gözlərimdən qanlı yaşlar tökürəm,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.

Aldı Şirin:

Düşübən çəkdiyən bu nə firqətdir?
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.
Sinəmdə qövr edən dərddi, möhnətdi,
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.

Aldı Fərhad:

Əcəb xoş gəlibsən sən bizim bağa,
Fərhad gözlərinə olsun sadağa,
Mayıləm gül üzə, büllur buxağa,
Əcəb yaxşı oldu qız, bu gəlişin.

Aldı Şirin:

Bülbül olan heç unutmaz gülünü,
Sona olan tərək eyləməz gönülü.
Şirin heç döndərməz səndən meylini,
Oğlan, bir səbr eylə, sirrim duyarlar.

Söz tamam oldu. Fərhadın oxuması Şirinin xalası qızı Badam xanımın xoşuna gəlmədi. Badam qaşqabağını tökdü. Fərhad ancaq Şirindən oxuduğu üçün o, bundan sındı. Üzünü Fərhada tutub dedi:

– Ay aşıq, sən elə həmişə Şirindən oxuyursan, bəs biz adam deyilikmi?

Badamın cavabında götürdü Fərhad görək nə dedi:

Başına döndüyüm Badam,
Badam, sən də çox gözəlsən.
Yarı gördüm, könlü şadam,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Qaşlarını əcəb kaman,
Gözlərin buyurur fərman.
Əndamında libas əlvan,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Bizə satma işvə, nazı,
Gəl olginən məndən razı.
Şirinin xalası qızı,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Hər kimsə ki, qatsa ara,
Dərdinə olmasın çara.
Ürəyimə vurma yara,
Badam, sən də çox gözəlsən.

Badam xanım Fərhadın «sən də çox gözəlsən» deməsindən daha da bərk alındı. Şirin bu sirr açılmasın deyər, sözə qarışdı, dedi:

– Xalaqızı, aşığın qaydasıdı qıza, gəlinə tərif desin,

sən bundan ötəri incimə.

Badam Şirinin sözünə qane olmadı, aldı görək Fərhad
nə dedi, Fərhad ona nə cavab verdi:

Aldı Badam:

Aşığı, sənin dilin yansın,
Beləmi öyülər gözəl.
Mizrab vuran əlin yansın,
Beləmi öyülər gözəl.

Aldı Fərhad:

Xanım, gəl mənə qarğama,
Bəs necə öyülər gözəl?
Saz götürdüm, tərif dedim,
Bəs necə öyülər gözəl?

Aldı Badam:

Gülşən bağda bitər nərgiz,
Onu döşürər gəlin, qız.
Tərif söylədin ürəksiz,
Beləmi öyülər gözəl.

Aldı Fərhad:

Yana tutuban üzünü,
Yan-baş atırsan sözünü.
Təriflədim qaş-gözünü,
Bəs necə öyülər gözəl?

Aldı Badam:

Badamın qaşları kaman,
Görənə çəkdirər aman.
Aşığı, gəl söyləmə hədyan,
Beləmi öyülər gözəl.

Aldı Fərhad:

Gözüm yuxudan ayıldı,
Çox gülən gözlər zayıldı.
Fərhad Şirinə mayıldı,
Bəs necə öyülər gözəl?

Badam yenə Fərhadın oxumağından, onun tərif eləməyindən razı qalmadı. Badamın dərdi başqa dərd idi. O, həmişə xalası qızı Şirinin paxıllığını çəkirdi. Ona görə də burada Fərhadın Şirini tərif etməsi onun xoşuna gəlmirdi. Badam burda keçən əhvalatı yadında saxladı. Fərhad ilə Şirin dedilər, güldülər, bir-birlərindən ayrılıb evlərinə getdilər.

Səhəri gün Badam Şirinin Fərhad ilə güllü bağda görüşüb söhbət etdiyini Şəmistan padşaha xəbər verdi. Şəmistan padşah qızını yanına çağıraraq, onu danladı, bir də Fərhad ilə görüşüb-danışmağı Şirinə qadağan elədi.

Bundan bir xeyli keçdi. Günlərin bir günü Şirin atasından xəlvət Məsmə qarabaş ilə güllü bağa gəldi. Bunlar bağda gəzib dolanırdılar ki, bir də Fərhad gəlib oraya çıxdı. İki sevgili bir-biriləri ilə görüşüb, başlarına gələni bir-birlərinə nağıl etdilər. Fərhad sevgilisi Şirini çoxdan görməmişdi, indi onu görüb çox şad olmuşdu. Aldı görək Fərhad nə dedi, Şirin ona necə cavab verdi.

Aldı Fərhad:

Səhərin sübhündə çeşmə başında,
Yenə gördüm səni, gözəl Şirinim.
Yandırdı sinəmi eşqin atəşi,
Yenə gördüm səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Dua eylə, hasil olsun muradın,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.
Sevdaya düşmüşəm mən də sənə tək,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Aldı Fərhad:

Gözlərin şəhladı, qaşların qara,
Müjganın vurubdu sinəmə yara.
Sənsiz bu dərdimə kim eylər çara,
Gözüm gördü səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Dərin-dərin dəryalartək dolaram,
Eşq ucundan saralaram, solaram.
Qismət düşər mən də sənə olaram,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Aldı Fərhad:

Gəl sən zülm eyləmə aşiqə belə,
Şeyda bülbül hər vaxt məftundu gülə.

Fərhad qurban olsun o şirin dilə,
Gözüm gördü səni, gözəl Şirinim.

Aldı Şirin:

Yüz xanzadə gəlsə, yüz də şahzadə,
Mənim meylim səndən dönməz məbada.
Şirinəm, ilqarım heç getməz bada,
Fərhad oğlan, mənim könlüm səndədi.

Fərhad ilə Şirin həmişə görüşdükləri hovuzun başında əyləşib xeyli söhbət əylədilər. Bir-birlərinə yenə söz verdilər, əhdi-peyman bağladılar. Bir-birlərindən dönməyəcəklərinə and içdilər. Şirin Məsmə qarabaşla evlərinə, Fərhad da öz evlərinə getdi.

Bunlar burada qalsınlar, sizə Beysütun dağından xəbər verim. Bu elə bir dağ idi ki, başı həmişə bulud olurdu. Özü də başı göyə dəyirdi. Beysütun dağının o üzündə bir gur bulaq var idi. Bu bulağın suyu şəkərdən şirin idi. Şəmistan padşah bulağın tərifi eşitmişdi. O, bu bulağı çəkdirib imarətinin qapısına gətirmək istəyirdi. Neçə ustalar çağırdı, ənam, xələt vəd əylədi. Bulağı imarətinin qapısına gətirməyi onlara söylədi. Heç kəsin ağına batmadı. Bu olası iş deyildi. Axırda Şəmistan padşah car çəkdi ki, hər kim dağı yarıb Beysütun dağında olan bulağın suyunu mənim qapıma çəkib gətirsə, ona nə istəsə verəcəyəm. Yenə heç kəs bu işi boynuna götürmədi. Axırda Fərhad padşahın hüzuruna gəlib dedi:

– Padşah sağ olsun, izin versəniz mən dağı yararam. Beysütun dağında olan bulağın suyunu çəkib qapınıza gətirərəm.

Padşah dedi:

– İzindi, get gətir, nə istəsən verrəm.

Fərhad dedi:

– Qızın Şirini mənə verməyi vəd eləsən, gedib bulağın suyunu çəkib imarətinin qapısına gətirərəm.

Şəmistan padşah qızını Fərhada vermək istəmirdi, fikir eləyib öz-özünə dedi: «Hələ qoy getsin, dağı dəlsin, suyu gətirsin, sonra bir bəhanə ilə qızı ona vermərəm».

Şəmirstan padşah üzdə Fərhadın sözüne razı oldu. Fərhad bundan sevindi, şad oldu, bir külüng götürüb getdi. Beysütun dağına yetişdi. Şirinin eşqi ürəyində külüngünü çəkdi, qayaları parçaladı, daşları qırdı, dağı dəlməyə başladı. Xeyli müddətdən sonra şəkərdən şirin suyu olan bulağı Beysütun dağından çəkib düz Şəmistan padşahın qapısına gətirdi. Fərhad suyu çəkib gətirəndən sonra padşahın hüzuruna getdi; ondan verdiyi vədəni yerinə yetirdiyi üçün qızını verməyi xahiş elədi. Padşah gördü Fərhad dağı dəlib, suyu qapısına gətirib, Şirini ona verməsə el içində biabır olacaq, dedi:

– Nə deyirəm, qızım sənindi, ancaq bir şərtim də var, onu yerinə yetirsən, daha heç bir sözüm olmaz, Şirini sənə verərəm.

Fərhad dedi:

– Şərtin nədi?

Padşah dedi:

– Get daşları yon, qızım üçün bir imarət qur, sonra Şirini sənə verim.

Fərhad padşahın sözüne razı oldu. Külüngünü çiyinə götürdü, bir axar-baxarlı yerə yetişdi. O yer xoşuna gəldi. Daşları çapıb orada Şirin üçün bir qəsr tikməyə başladı. Fərhad işləyib yorulmuşdu, külüngünü yerə qoyub dağın ətəyinə endi. Axşam üstü idi, çöldən mal, qoyun qapılara dönürdü. Bir çoban Fərhadı dağ ətəyində qəmgin görüb onun yanına gəldi, çomağını saz eləyib döşünə basdı. Aldı

görək Fərhadə nə dedi, Fərhad ona necə cavab verdi:

Aldı çoban:

Yol üstündə duran oğlan,
Oğlan, de nədən məlulsan?
Gözlərindən qan-yaş axan,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Əhvalım soruşan çoban,
Çoban, yardan ayrılmışam!
Uca dağdan aşan çoban,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Aldı çoban:

Yaman olar yarın nazı,
Qumru kimi xoş avazı.
Sənə gəlməz padşah qızı,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Sinə qəmli, ürək məlul,
Yardan ayrı mənəm zəlil.
Nə eyləyim sevib könül,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Aldı çoban:

Çoban çıxdı güzarına,
Doğru ol sən ilqarına.

Görüm yetəsən yarına,
Oğlan, de nədən məlulsan?

Aldı Fərhad:

Dağlar başı duman olar,
Fərhad halı yaman olar.
Yarsız işim fəğan olar,
Çoban, yardan ayrılmışam!

Fərhad çobandan ayrılıb dağa qayıtdı. Külüngünü götürdü, qəsri qurmağa başladı. Fərhad Şirinə qəsr qurmaqda olsun, sənə Həmzə padşahdan xəbər verim.

Həmzə adlı bir padşah var idi. Həmzə padşahın Xosrov adlı bir oğlu vardı. Şahzadə Xosrov Şirinin gözəllik soruşunu almışdı. Şirini sevdiyini atasına söylədi. Həmzə padşah Şəmistan padşahının yanına Şirini oğluna almaq üçün elçi göndərdi. Şəmistan padşah bundan çox şad oldu. Fərhadın əlindən yaxa qurtarmaq üçün qızı Şirini Xosrova verməyə razı oldu. Şahzadə Xosrov toy tədarükünə başladı.

Xosrov toy tədarükündə olsun, sizə Şirindən xəbər verim. Şirin Fərhadın daşları yonub qəsr qurmaqda olduğunu bilirdi. Bir gün ata-anasından izin alıb bir dəstə qızla Fərhadın görüşünə getdi. Gördü Fərhad yonub bir qəsr qurur. Külüng qaldırır daşa vurur, hardan istəyir oradan kəsir, yonur, qəsr tikir. Fərhad Şirinin gəldiyini görüb külüngünü yerə qoydu, Şirinin yanına gəldi. Sevgililər görüşdülər. Fərhad Şirinin bu gəlişindən çox şad oldu. Aldı görək nə dedi:

Aldı Fərhad:

Bir dəstə qız ilə gələn Şirininim,
Camalın işığı diyara düşür.

Dostunun qədrini bilən Şirinim,
Eşqindən ciyərim sədpara düşür.

Aldı Şirin:

Eşqin firqətindən mən də yanırım,
Baş alıb yanına çölə gəlmişəm.
Sənsiz xar görünür gözümə bağlar,
Elə bil bülbüləm gülə gəlmişəm.

Aldı Fərhad:

Canım qurban olsun kamil ustada,
Dara düşər olsam yetişər dada.
Qorxuram ki, qismət olasan yada,
Onda elə bil ki, gül xara düşür.

Aldı Şirin:

Canından eşq olan üşüyüb donmaz,
Qəlbimi hər xənçəl doğrayıb yonmaz.
Meylim səndən başqa kimsəyə qonmaz,
Dərd istər bağrımı dələ, gəlmişəm.

Aldı Fərhad:

Səni bəsləyənin qız, evi abad,
Mən öləndən sonra ömr eylə şad.
Eşqə tutulanı biçarə Fərhad,
Elindən, günündən avara düşür.

Aldı Şirin:

Əziz dost, aşna, mehriban sənin,
Qonçalı bağ-bağça gülüstan sənin.
Əhdə dürüst çıxan Şirin can sənin,
Məlum olsun oba, elə gəlmişəm.

Söz tamama yetişdi. Aşiq-məşuq bir-birlərindən ayrıldılar. Şirin evlərinə qayıtdı. Fərhad da külüngünü çəkib daşları yonmağa, qəsri qurmağa başladı.

Fərhad xeyli vaxt idi ki, Şirin ilə görüşə bilmirdi. Şirinin atası qızının Fərhadın yanına getməsinə izin vermirdi. Fərhad Şirinin ayrılığına dözə bilmirdi. Şirin deyirdi, Şirin eşidirdi. Şirinin eşqi onu az qala dəli-divanə eyləmişdi. Biçarə Fərhad daş yonub Şirinə qəsr tikə-tikə aldı görək nə dedi:

Dad, aman çəkirəm əlindən fələk,
Şirin kimi gül-camallım görünməz!
Halqa zülfü dal gərdəni bürüyən,
Zənəxdanlı, qoşa xallım görünməz!

Qayda budu aşiq olan qəm çəkər,
Yarın ayrılığı qəddimi bükər.
Yanağı qırmızı, dodağı şəkər,
Ağzı şirin, ləbi ballım görünməz.

Yardan ayrı düşüb könlümə talan,
Məşuqdu aşiqi bəlaya salan.
Fərhadın ağlını başından alan,
Qalmağallım, qiyliğallım görünməz.

Fərhad burada qalsın, sənə Şirindən xəbər verim.
Fərhad Şirindən ayrı alışıb yandıği kimi, Şirin də Fərhadan
ayrı səbri-qərarı kəsilmışdi. Atası onu heç bir yana burax-
mırdı. Evdə oturub ah-zar eləyirdi, yeməyirdi, içməyirdi,
dərd-qəm çəkirdi.

Bir gün Fərhad yadına düşdü. Aldı görək nə dedi:

Yarımdan ayrı düşəli,
İşim ahı-zardı, fələk!
Üzün görə bilməyirəm,
Dünya mənə dardı, fələk!

Yarsız mənə sitəm olub,
Ürəyim qaynayıb dolub,
Güllərim saralıb solub,
Gülə düşmən xardı, fələk!

Fələk, unutma mürvəti,
Mən çəkirəm yar firqəti.
Gül üzlü dostun həsrəti,
Könlümə qubardı, fələk!

Mən çəkdiyim dərdi-sərdi,
Tale məndən üz döndərdi.
Şirin dərdi, eşq dərdi,
Aləmə aşkardı, fələk!

Şirin burada qalsın, sizə Fərhadın atası Bilaldan, anası
Reyhandan xəbər verim. Bilal ilə Reyhan oğlanlarının ayrı-
lığına dözə bilməyib Fərhadın qəsr qurduğu yerə gəldilər.
Ata-ana bircə oğlunu bağına basıb üzündən, gözündən öp-
dülər. Onlar Fərhadı öyüd-nəsihət verdilər, xahiş elədilər

ki, bu işdən əl çəkib evlərinə gəlsin.

Ata-anası nə qədər eylədi Fərhad evlərinə getmədi. Axırda ata-ana əlacsız qalıb oğulları ilə halal-hümmət eylədilər. Fərhad xeyir-dua verib getdilər. Fərhad yenə külüngünü əlinə alıb daş çapmağa başladı.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirinin anası Mehriban xanımdan danışım. Xosrov Şirinin atasından razılıq alıb, Şirinə toy paltarını göndərmişdi. O istəyirdi ki, bir neçə günə toy eləsin.

Mehriban xanım ha eləyirdi, Şirin Xosrov göndərdiyi toy paltarını geyinib üzüyünü barmağına taxmırdı. «Ölsəm torpaqnan, qalsam Fərhadnanam!» – deyirdi. Çəkilib bir yanda oturub ah-zar eyləyirdi. Mehriban xanım qızının könlünü almaq, onu dilə tutmaq üçün götürdü görək nə dedi, Şirin ona nə cavab verdi.

Aldı Mehriban xanım:

Gəl danış Şirinim, könlün açılısın,
Atan səni şah oğluna veribdi.
İnnən belə şad olmalı vaxtındı,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

Könlüm dərd-qəm ilə dolubdu mənim,
Öldürsələr, şah oğluna getməyəm.
Bu başıma küllər olubdu mənim,
Öldürsələr, şah oğluna getməyəm.

Aldı Mehriban xanım:

Qızım, al xına yax əl-ayağına,
Yaşdan ləkə düşər gül yanağına.

Nişan üzüyünü tax barmağına,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

İgiddə gərəkdi namus, ar olsun,
Atamın bəd işi dildə car olsun.
Nişan taxan yerdə görüm xar olsun,
Öldürsələr, şah oğluna getməyəm.

Aldı Mehriban xanım:

Mehriban xanımın əziz balası,
Yaxşı olar ana xeyir-duası.
Atandan ayıbdı, gəl olma ası,
Atan səni şah oğluna veribdi.

Aldı Şirin:

Şirin tərək eyləməz oba, elini,
Bülbül hər vaxt istər qızıl gülünü.
Versəniz əlimə Fərhad əlini,
Öldürsələr, şah oğluna getməyəm.

Onlar burada qalsınlar, sizə Fərhadan danışım. Fərhad daşlardan yonub Şirinə qəsr qururdu. Ancaq Şirin axır vaxtlar onun yanına gələ bilmirdi. Atası Şirini gün üzünü görməyə buraxmırdı. Şirin gecə-gündüz evin bir küncündə əyləşib ah-zar eləyirdi. Fərhadın da Şirindən ayrı hər günü bir il keçirdi. Şirini yadına salıb aldı görək Fərhad nə dedi:

Dərdə salıb eşqi məni,
Alagöz nazlı Şirinin.
Sevdası düşüb başıma,
Alagöz nazlı Şirinin.

Yanaqları gözəl lala,
Bəzənərdi yaşıl, ala.
Ağ üzü bələnib xala,
Alagöz nazlı Şirinin.

Odur mənə vəfalı yar,
Eşqindən ciyərim yanar.
Həsrəti yandırar, yaxar,
Alagöz nazlı Şirinin.

Əldə tuta badasını,
Bir eşidə sədasını,
Fərhad ala qadasını,
Alagöz nazlı Şirinin.

Fərhad burada qalsın, sizə Şirindən xəbər verim. Axır vaxtlar Şirinin atası, anası onu heç bir yana buraxmırdılar. Şirinin günü ağlamaqla keçirdi. Gecə-gündüz əli qoynunda, boynu çiyində, gözləri yolda idi. Ah-naləsini Fərhada yetirən bir kimsənəsi yox idi. Bir gün Məsmə qarabaşı çağırıb dedi:

– Sənə bir namə versəm, onu xəlvətcə aparıb Fərhada çatdırı bilərsənmi?

Məsmə qarabaş dedi:

– Xanım, bu nə sözdü, canla, başla çatdıraram.

Şirin göz yaşı ilə belə bir namə yazdı:

Hicran çəkən yazıq Fərhad,
Yanına gələ bilmirəm.
Sənsiz mən çəkirəm fəryad,
Danışıb gülə bilmirəm.

Yar da unudarmı yarı?
Atarmı əhdi, ilqarı?
Car olubdu üzüm sarı,
Göz yaşım, silə bilmirəm.

Səyyad, uçub tərlan quşum,
Onun üçün qara qaşım.
Xancal alıb bağrım başım,
Təyləyib gələ bilmirəm.

Şirin ağlar gündüz, gecə,
Baxtı qara varımı mənçə.
Olacaqdı sənsiz necə,
Ruzgarım, bilə bilmirəm.

Şirin naməni Məsmə qarabaşa verdi. Məsmə qarabaş xəlvətcə bir tərəfdən yol alıb özünü Fərhadı yetirdi. Şirinin naməsini ona verdi. Fərhad namənin Şirindən gəldiyini bildi, öpdü, gözünün üstünə qoydu, sonra açdı oxudu. Namənin məzmunundan hali oldu. Götürdü görək Şirinə necə cavab yazdı:

Başına döndüyüm Şirin,
Yar, yetişdi namən mənə.
Can sadağası gözlərin,
Yar, yetişdi namən mənə.

Ağlayıb ah-zar eyləmə,
Könlümü qubar eyləmə.
Gen dünyanı dar eyləmə,
Yar, yetişdi namən mənə.

İzin olsa, mən də gəlləm,
Soruşub halını billəm.
Külüng alıb dağı dəlləm,
Yar, yetişdi namən mənə.

Hər söz ilə yardan küsmə,
Fərhaddan meylini kəsmə.
Gətirdi qarabaş Məsmə,
Yar, yetişdi namən mənə.

Fərhad naməni tamam eyləyib Məsməyə verdi. Məsmə naməni gətirib Şirinə çatdırdı. Şirin əziz dostundan gəlmiş naməni aldı, gözünün üstünə qoydu. Açdı, oxudu, məzmunundan hali oldu. Dərdlə, həsrətlə evin bir küncünə qapanıb qaldı. Şirin burada qalmaqda olsun, sizə Xosrovdan xəbər verim.

Xosrov toy eləyib Şirini evinə aparmaq istəyirdi. Şirinin hər tədarükü görülmüşdü. Atası-anası əyər-əskiyini, cehizini hazırlamışdı. Ancaq Şirinin əvvəldən Xosrova meyli yox idi. Atası-anası bunu bildi, qızlarının şahzadə Xosrova getmək istəmədiyinə acıqlandılar. Şirini güclə Xosrovun evinə köçürmək istədilər. Anası Mehriban xanım Şirinin yanına gəldi, onu dilə tutdu, Xosrova getməsi üçün ona öyüdnəsihət eylədi.

Mehriban xanım nə qədər dil tökdü, əlləşdi, nə qədər çalışdısa da, Şirini razı sala bilmədi. Axırda əlacı kəsilib Şəmistan padşahın yanına getdi. Şirinin Xosrova getmək

istəmədiyini ona söylədi.

Onlar burada qalsınlar, sizə Beysütunda Fərhadan xəbər verim. Fərhad Beysütun dağında Şirinin eşqi ilə yanıb yaxılırdı. Ancaq əlindən bir iş gəlmirdi. Əlindən gələn bircə iş vardısa, o da külüng ilə dağı dəlib, daşları yonub Şirin qəsri tikmək idi.

Fərhad qorxurdu ki, o, qəsri qursun, başa gətirsin, ancaq Şəmistan padşah əhdinə vəfa edib Şirini ona verməsin. Fərhad bu fikirdə idi ki, bir də gördü bir adam gəlib Beysütunun yanından keçir. Fərhad o adamı yanına çağırdı. Adam Şəmistan padşaha namə aparırdı.

Qasid Fərhad dedi:

– Ey Fərhad, Şəmistan padşah ilqarından dönüb, qızını şahzadə Xosrova verir. Fərhad bunu eşitdi, padşahın verdiyi ilqardan döndüyünü bildi, qasiddən xahiş eylədi ki, mən bir namə yazım, onu Şəmistan padşaha yetir. Qasid Fərhadın naməsini Şəmistan padşaha çatdırmağa razı oldu. Fərhad aldı görək Şəmistan padşaha necə namə yazdı.

İlqar etdin, əhdi-peyman bağladın,
Padşah da ilqarından dönərmi?
Bağrım başın çarı-çarpaz dağladın,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Könlüm gəzir ərş üzünü, dərinini,
Sevdim, seçdim ala gözlü pərinini.
Gəl eyləmə sən də məndən Şirini,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Pirimin əlindən badələr içdim,
Düşdüm mən sevdaya, canımdan keçdim.

Şirinin eşqilə dağları deşdim,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Təqsirim var, başımı kəs, fərman ver,
Bir qız bəsləyibsən, bir oğlana ver.
Fərhadam, Şirini mənə nalana ver,
Padşah da ilqarından dönərmi?

Fərhad naməni tamam edib qasidə verdi. Qasidə naməni gətirib Şəmistan padşaha çatdırdı. Şəmistan padşah naməni oxuyub hali oldu, qəzəbləndi, naməni para-para eyləyib yerə atdı. Sonra qalxdı Şirinin yanına gəldi. Şəmistan padşah Şirinin yanına o vaxtda gəlmişdi ki, gəlinbaşı bəzəyənlər nə qədər çalışırdılarsa, Şirin toy paltarını əyninə geymirdi. Padşah bunu görüb daha da qəzəbləndi. Şirinin üstünə çığırdı. Qızına güclə toy paltarını geyindirirdi. Şahzadə Xosrov Şirini köçürüb evinə apardı. Şirin paltarının altında özü ilə zəhərli bir xəncəl götürmüşdü. Xosrov ona yaxın gəlmək istəyəndə Şirin zəhərli xəncəli çəkib dedi:

– Nə vaxt mənə əl uzatsan, bu xəncəllə səni də, özümü də öldürəcəyəm.

Xosrov Şirinin özünü öldürməyindən qorxub ona yaxın getmədi.

Şirin bir otaqda əsir kimi qalmışdı. Xosrovu yanına gəlməyə qoymurdu, demirdi, gülmürdü, danışmırdı, bütün günü ağlayıb ah-zar eləyirdi.

Bir gün yenə Şirin Məsmə qarabaşı yanına çağıraraq dedi:

– Əziz qarabaşım Məsmə, Fərhadada bir namə göndərmək istəyirəm, Fərhadan ayrı nə gecəm gecədi, nə gündüzüm gündüz, səbrim-qərarım kəsilib. Fərhadsız dərdim

başımından aşıb, namə yazım, onu xəlvətcə apar Fərhada çatdır. Fərhaddan da naməmə cavab al gətir.

Məsmə qarabaş Şirinin naməsini Fərhada çatdırmağa razı oldu. Şirin Fərhada belə bir namə yazdı:

Xətti-xallı Fərhad oğlan,
Oğlan, inan, mən səninəm.
Gül camallı, Fərhad oğlan,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Axtar, dolan, yar, məni gəz,
Eşqin bu sinəmdən sönməz.
Heç vaxt səndən meylim, dönməz,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Mənim günüm keçər ah-zar,
Aləm olub başıma dar.
Arada seyrəqiblər var,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Firqətindən bağrım yara,
Sənsiz günüm keçir qara.
Bəlkə ki, ölüm ayıra,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Şirinin olub qəlbi qan,
Dərd əlindən çəkir aman.
Ortada var əhdi-peyman,
Oğlan, inan, mən səninəm!

Məsmə qarabaş naməni götürüb yola düşdü. Gətirdi Beysütun dağında Fərhada çatdırdı. Fərhad naməni oxuyub

işdən hali oldu. Aldı görək sevgilisi Şirinin naməsinə necə cavab yazdı.

Aldı Fərhad:

Namən gəldi mənə çatdı,
Şirin sənin, Şirin sənin.
Tuti dillim, qadan alım,
Şirin sənin, Şirin sənin.

Sevdim sən kimi sənəmi,
Hüsnün bənzədim günəmi?
Sözlərin dəldi sinəsi,
Şirin sənin, Şirin sənin.

Fərhad sənin vəfadarım,
İstəkli mehriban yarın,
Başa varsın düz ilqarın,
Şirin sənin, Şirin sənin.

Fərhad naməsinəni tamam edib, Məsmə qarabaşa verdi. Məsmə yola düşdü. Fərhadın naməsinəni gətirib Şirinə çatdırdı. Şirin naməni oxudu, bir tərəfdən şad oldu, bir tərəfdən də qəmgin. Ona görə şad oldu ki, dostundan namə gəlmişdi. Ona görə qəmgin oldu ki, xeyli vaxt idi Fərhadın gül üzünü görüb şirin sözünü eşitməyirdi. Şirin Fərhadan ayrı burada ah-zar çəkib qalmaqda olsun, sizə Xosrovdan danışım.

Xosrov da avara qalmışdı. Toy eyləyib Şirini evinə gətirsə də, ancaq ona yaxın gedə bilmirdi. Şirin ilə demək, danışmaq, gülmək ona haram idi. Nə vaxt yaxın getmək istəyəndə Şirin xəncəli çəkib «özümü öldürürəm» deyirdi. Xosrov da Şirinin özünü öldürməyindən qorxub ona yaxın gedə bilməyirdi. Vaxtının çoxunu vəzirlə, vəkillə, başının

atlıları ilə ovda keçirirdi. Evə də gələndə Şirindən bir iz görməyirdi. Xosrov bilirdi ki, Şirin Fərhada, Fərhad da Şirinə aşiqdi. Xosrov yəqin eyləmişdi ki, qəsər başa gələn kimi, Fərhad padşahdan Şirini istəyib alacaq. Ona görə də Xosrov Fərhadı yox eyləmək, Şirinin meylini özünə döndərmək üçün çarə axtarırdı.

Xosrov burada qalsın, sizə yenə də Şirindən xəbər verim. Fərhad Şirinin yadına düşmüşdü. Bir yandan Fərhadın ayrılığı, o biri yandan da Xosrovun Şirini incitməsi, evdən, eşikdən bir yana çıxmağa qoymaması Şirini daha da dərdə-qəmə batırmışdı. Şirin Fərhadan ayrı işıqlı dünyada ömür eyləmək istəməyirdi. Yazıq Şirin Fərhadı yadına salıb aldı görək nə dedi:

Alışır eşqin oduna,
Bu canım Fərhadan ayrı!
Göyə ucalıbdı ahım,
Fəqanım Fərhadan ayrı!

Nə yamandı eşq atəşi,
Odlanır bağrımın başı.
Nəyə görə hilal qaşı,
Kamanım Fərhadan ayrı!

Gələydi vəfalı yarım,
Pozulmayaydı ilqarım.
Kəsilib səbrim, qərarım,
Amanım Fərhadan ayrı!

Fəryad qıllam gündüz-gecə,
Qohum-qardaş gəlməz vecə,
Şirinəm, solubdu necə,

Gülşanım Fərhadan ayrı!

Şirin Fərhadan ayrı ağlayıb sızladığı kimi Fərhad da Beysütun dağında Şirini yadına salırdı, Fərhadın Şirinsiz səbri, qərarı kəsilməmişdi. Külüngünü çəkib daşları yonur, qəsrin son daşlarını düzürdü. Fərhad öz-özünə fikir eyləyirdi ki, qəsr başa gələcək, o toy eyləyib Şəmistan padşahdan qızı alacaq, Şirini köçürüb bu qəsərə gətirəcək, onlar ömür, gün sürəcəklər.

Fərhad Beysütun dağında Şirin qəsri qurmaqda olsun eşit şahzadə Xosrovdan. Xosrov Fərhadı tələf eyləmək üçün çox fikirləşdi, düşündü, tədbir aradı. Ancaq xalq içində ona bir şey eyləyə bilmədi. Bir gün şahzadə Xosrovun yanına bir beyman qarı gəldi, dedi:

– Şahzadə, mənə nə verərsən Fərhadı tələf edib öldürsəm?

Xosrov dedi:

– Fərhadı öldürdüb bilsən sənə özün ağır qızıl verrəm!

Xosrov bunu deyib əlini cibinə saldı. Qabaqcadan qarıya üç ovuc qızıl verdi. Qarı qızılı görüb gözü hədəqədən çıxdı. Olan-qalan imanını da atdı. Bir büküm halva götürüb Beysütun dağına Fərhadın yanına yola düşdü. Qarı yol getməkdə olsun, eşit Fərhadan.

Fərhad yenə külüngünü çəkib daşları yonur, qəsri tikirdi. Şirinin qəsri başa gəlmiş idi. Fərhad Şirinin eşqi ilə külüngü daşa elə vururdu ki, neçə ağacdən səsi eşdilirdi. Yorulanda hərdən bir dayanıb ətrafa göz gəzdirirdi, özündən başqa heç kimi görmürdü. Biçarə Fərhad Beysütun dağında tək-tənha qalmışdı. Dilinin şirin sözü Şirin, şirin kəlməsi Şirin idi. Aldı görək bülbül gülündən ayrı düşən kimi, butasından ayrı düşmüş Fərhad Şirinin eşqinə nə dedi:

Tək-tənha dağda qalmışam,

Yada sala Şirin məni.
Yarsız saralıb solmuşam,
Yada sala Şirin məni.

Yar gələydi bu çağları,
Külüngüm dəlir dağları.
Qururam ağ otaqları,
Yada sala Şirin məni.

Arzularam Şirin canı,
Ala gözlü mehribanı,
Unutmaya əhd-peymanı,
Yada sala Şirin məni.

Hərdən qıyqacı baxanda,
Canımı oda yaxanda.
Qızlarla seyrə çıxanda,
Yada sala Şirin məni.

Fərhadam, candan olanda,
Rəngim saralıb solanda.
Piyaləm qanla dolanda,
Yada sala Şirin məni.

Söz tamama yetişdi. Fərhad yenə külüngünü çəkib, daşları yonub, qəsri qurmağa başladı. Bu tərəfdən beyman qarı Beysütuna yetişdi, Fərhadın yanına gəldi. Gördü Fərhad daşları yonur, qəsri qurur. Qarı dedi:

– Fərhad, bu qəsri kimin üçün qurursan?

Fərhad dedi:

– Şirin üçün qururam.

Beyman qarı dedi:

– Zəhmət çəkib daş yonub qəsri qurma! Şirin öldü. Fərhad beyman qarının sözünə əvvəlcə inanmadı. Qarı əlindəki büküm halvanı göstərib dedi:

– Şirin ölübdü, bu da onun ehsan halvasıdır.

Fərhad Şirinin ölüm xəbərini eşidib ürəyindən dərin bir ah çəkdi, bədəni titrədi, az qaldı ki, ağı başından çıxsın. Dünya gözünə qaranlıqlaşdı. Üzünü qarıya tutub dedi:

– Beyman qarı, necə sənin dilindən gəldi dedin Şirin ölübdü!

Mətləbinə yetməyən, muradına çatmayan biçarə Fərhad əzəl Şirinin ölüm xəbərini gətirən beyman qarıya bir külüng vurub öldürdü. Sonra öz-özünə dedi: Şirindən sonra mən dünyada ömür istəmirəm. Fərhad bunu deyib, külüngü var gücü ilə göyə atdı, başını külüngün altına tutdu. Külüng onun başına düşdü. Fərhad külüngün zərbəsilə öldü.

Fərhadın ölüm xəbəri Şirinə yetişdi. Şirin zəhərli xəncəlnən oraya gəldi. Fərhadı ölmüş görüb xəncəli çəkdi, dəstəsini Fərhadın meyitinə dayayıb özünü xəncəlin üstünə atdı. Xəncəl Şirini ürəyinin başından batdı, kürəyinin arxasından çıxdı. Şirin də Fərhadın yanında öldü. Fərhad ilə Şirinin ölüm xəbərini ataları, anaları eşitdi. Gəldilər bimirad ölmüş Fərhad ilə Şirinə yanaşı qəbir qazdılar, basdırdılar. Onlara ehsan verdilər. Ehsan yeməyə gələnlər beyman qarıya, padşaha, Xosrova lənət, Fərhad ilə Şirinə isə rəhmət oxuyub getdilər.

ŞAHZADƏ BƏHRƏM

USTADNAMƏ

Arıfsən, məclisdə yaxşı söz söylə,
Görənlər desinlər kamalı yaxşı.
Gözəl əyləş, gözəl danış, gözəl gül,
Gözlər gözəl, hüsnü camalı yaxşı.

Nanəcib kimsənin düy bağına daş,
Müxənnət adamla sən olma qardaş.
Namərd dağ olsa da, əymə ona baş,
Dolan el içində havalı yaxşı.

Yıxılanın əlindən tut, söylə dur,
Mərdlər ilə gen süfrə aç, dövrən qur,
Bir kimsədən suval eşit, cavab ver,
Baxan desin, sorğu-suvalı yaxşı.

Hər layiqsiz sözü gətirmə dilə,
Bülbül kimi həvəs eylə sən gülə,
Aşıqsan, sazını götür çıx elə,
Dolan hər oymağı, mahalı yaxşı.

Aşıq Mənsur deməz şirin candan bez,
Seyrəqib kimsədən yön alıb öt tez.
El içində gözəl dolan, gümrah gəz,
Görən desin əcəb cəlali yaxşı.

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər. Biz

də deyək iki olsun, dostların başı dik olsun.
Könül, nə uymusan qoca dünyaya?
Hər yetən kəsdəni əndir, ay könül!
Geyinib arada gümrah gəzirsən,
Yanımdan keçəni dindir, ay könül!

Yaxşını dünyada hər kişi tanır,
Onu el içində bir tərlən sanır.
Gördün ki, bir adam od alıb yanır,
Su töküb sən onu söndür, ay könül!

Sevin bar gətirən bağlar görəndə,
Başı qarlı uca dağlar görəndə.
Bir fəqir kimsəni ağlar görəndə,
Dinlə onu, gör nə ündür, ay könül!

Yaxşılıq eylə, sən çalış dünyada,
Etdiyin yaxşılıq itməz məbada.
Gördün ki, bir kimsə qalıb piyada,
Çağır, səməndinə mindir, ay könül!

Bir xoş gün görmədi biçarə Bayram,
Söylədi dilində nə şirin kəlam.
Axır ki, ömrünü eylədi tamam,
Ayrılıqdı, yaman gündü, ay könül!

Ustadlar ustadnaməni iki deməzlər, üç deyərlər. Biz
də deyək üç olsun, düşmanların ömrü puç olsun.

Göz tikmə kimsə malına,
Öz kəsəbkarına sığın.
Qal fəqaralar halına,

Düz etibarına sığın.
Bir kimsəyə pislük etmə,
Yalan sözə hərgiz bitmə,
Əyri yolu tutub getmə,
Doğru güzarına sığın.

Şadlıq yağsın üz-gözündən,
Xalqı incitmə özündən,
Dönmə verdiyin sözündən,
Behi-bazarına sığın.

Namərddə şan, şöhrət olmaz,
Müxənnətdə mürvət olmaz,
Nanəcibdə dövlət olmaz,
Öz dövlət, varına sığın.

Nəsir oğlu, etmə güman,
Mərdin dediyinə inan.
Dosta doğru çıx hər zaman,
Əhdi-ilqarına sığın.

Keçmiş zamanlarda Cəlal adlı bir padşah var idi. Dər-yalar mürəkkəb, meşələr qələm olsa idi, Cəlal padşahın dər-dövlətini hesablamazdı. Ancaq Cəlal padşah çox rəhmsiz, zülmkar bir padşah idi. Yıxılanın əlindən tutmazdı, fağır-füqəranın halına qalmazdı. Cəlal padşahın günü keçmişdi, qocalmışdı. Hələ övladı yox idi.

Günlərin bir günü Cəlal padşahın qapısına bir qoca dərviş gəldi. Padşaha bir alma verib dedi:

– Bu almanı yarı bölərsən arvadın ilə yeyərsən: Bir oğlun olacaq. Adını Bəhrəm qoyarsan, Bəhrəm böyüyər, başı çox bəlalər çəkər, ancaq axırda muradına, mətləbinə çə-

tar. Taxtına, tacına sahib olar.

Qoca dərviş almanı verib getdi. Cəlal padşah dərviş verdiyi almanı yarı bölüb arvadı ilə yedi. Bundan 9 ay, 9 gün, 9 saat keçdi. Cəlal padşahın arvadından bir oğul dünyaya gəldi. El adəti ilə üç gün sonra uşağa ad qoyası oldular.

Dünyagörmüş qarılar gəldilər. Qarılar bir neçə cür olurlar. Qarı var ipək qarı, qarı var napak qarı, qarı var ilan vursun, qarı var iman vursun, qarı var itələ getsin, harda durur dursun.

Napak qarı dedi:

– Məndən olsa oğlanın adını Örkənqulu qoyarsınız. Örkən enli, bərk olur. Oğlanın da ömrü çox olar.

İlanvuran qarı dedi:

– Məndən eşitsəniz oğlanın adını Sicimqulu qoyarsınız. Sicim uzundu, oğlanın ömrü də uzun olar.

İpək qarı dedi:

– Səsinizi kəsin, yediniz, içdiniz, durun gedək. Oğlan yiyəsi özü adını qoyar.

İpək qarının bu sözündən sonra qarılar çıxıb getdilər. Cəlal padşah oğlunun adını Bəhrəm qoydu. Bəhrəmi dayəyə verdilər. Dayədə böyüdü, sonra lələyə verdilər. Bəhrəm boy atdı, on səkkiz yaşına çatdı. Bəhrəmi pəhlivanlıq öyrətmək üçün pəhlivanlara tapşırdılar. Bəhrəm hələ uşaqlığından çox güclü idi. Pəhlivanlardan məşq aldı. Daha da gücləndi.

Günlərin bir günü Cəlal padşah oğlunu yanına çağırırdı. Keyfini, halını soruşdu. Pəhlivanlıq məşqini necə öyrəndiyini ondan xəbər aldı. Bəhrəm pəhlivanlardan yaxşı məşq aldığını atasına söylədi. Cəlal padşah Bəhrəmə xələt verdi.

Cəlal padşahın bir-birinin içində qırx otağı var idi. Şahzadə Bəhrəm hələ o otaqları görməmişdi, Cəlal padşah

oğlunu yanına çağırdı. Otaqların açarını ona verib dedi:

– Oğlum, get otaqların otuz doqquzunu aç, bax, ancaq qırxıncı otağa girmə.

Bəhrəm atasından otaqların açarlarını aldı, getdi. Qapıları açıb içəri girdi. Otaqları bir-bir gəzdi. Bəhrəm gördü otaqların biri qızıl ilə doludu, biri gümüş ilə, birində qılınç, birində qalxan, birində nizə, birində ox var. Şahzadə Bəhrəm beləliklə, otaqların otuz doqquzunu gəzdi. Gəldi qırxıncı otağa yetişdi, gördü qırxıncı otağın qapısı polad zəncirlə bağlıdır. Bəhrəm nə qədər çalışdısa, qırxıncı qapının ağzı açılmadı. Axırda acıqlandı, dartdı, bağlı zənciri qırdı. Otağın qapısını açdı, içəri girdi. Gördü qırxıncı otaq boşdu; ancaq divardan naxışlı bir xalça asılmışdır. Bəhrəmin xalçadan xoşu gəldi. Əlini atıb xalçanı divardan qaldıranda gördü divarda bir taxça var. Taxçada bir qızıl mücrü var. Bəhrəm mücrünü açdı. Nə gördü? Sandığın içində «günə çıxma, mən çaxacağam, aya doğma, mən doğacağam» deyən yeddi gözəl qız şəkli var. Şahzadə Bəhrəm görməzə, bilməzə yeddi qıza aşiq oldu. Oradan məlul-müşkül atasının yanına qayıtdı.

Cəlal padşah oğlundan otaqları necə gəzdiyini, nələr gördüyünü xəbər aldı. Atasının cavabında aldı şahzadə Bəhrəm görək nə dedi:

Başına döndüyüm mehriban ata,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.
Yeddisi də bir-birindən gözəldi,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Birinin qaşları qüdrətdən qara,
Biri ürəyimə vurubdu yara.
Dərmansız dərdimə tapılmaz çara,

Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.
Tutuldum sevdaya, canımdan doydum,
Xəncər alıb bağrım başını oydu,
Qırxıncı otağa mən qədəm qoydum,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Nə yaman olarmış eşqə calanmaq,
Canandan ötəri oda qalanmaq.
Dost yolunda yüz çapılmaq, talanmaq,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Bəhrəm deyər, budu eşqin əzəli,
Nəqqaş nəqş eyləyib yeddi gözəli.
Yeddisi də bir-birindən qəməli,
Gəzdim otaqları yeddi qız gördüm.

Söz tamam oldu. Cəlal padşah Bəhrəmin oxuduğundan əhvalatı bildi. Oğlunun eşqə düşdüyünü yəqin eylədi. Üzünü şahzadə Bəhrəmə tutub dedi:

– Oğul, sənə demədimmi ki, qırxıncı otağa girmə: başın bəlaya düşər? Sən sözümlə eşitmədin. Gördünmü, başına nə gəldi?

Bəhrəm dedi:

– Ata, mən qızların dalınca gedəcəyəm.

Cəlal padşah oğluna öyüd-nəsihət verib dedi:

– Oğul, hansı padşahın qızını istəyirsənsə, sən üçün alım. Ancaq gəl bu sevdadan əl çək, bu uzaq səfərə getmə.

Cəlal padşah çox dedi, Bəhrəm az eşitdi. Atasının sözlərinə qulaq asmadı. Şəkildə görüb aşiq olduğu yeddi qızın dalınca gedəsi oldu.

Aldı görək şahzadə Bəhrəm səfərə getmək üçün atasından necə izin istədi, atası ona nə cavab verdi.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Könül şövqə gəlib yeddi qız sevdim,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.
Gəlməz gecə-gündüz səbrü qərarım,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul, gəl sən getmə belə səfərə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.
Düşərsən qürbətə, uzaq ellərə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

İgid olan heç qorxarmı bəladan,
Hasarlı bürclərdən, uca qaladan?
Bu səfərdə köməyimdi yaradan,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul, sən sevdiyin gözəllər harda?
Alışar ürəyin atəşdə, narda.
Kimsiz, kimsənəsiz qalarsan darda,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Hara gəlsə baş götürüb gedərəm,
Yağılardan qara bağrın didərəm,
Qılınc çəkib mən də dava edərəm,

İzin versən, bu səfərə gedərəm.
Aldı Cəlal padşah:
Sən gedərsən, mən burada qalaram,
Qəm, hicranı şirin cana salaram,
Sən ölsən, qisasın kimdən alaram?
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

İgid olan ölməz cəngdə, davada,
Qılınc çəkib hünər eylər qovğada.
Nizəsi sağ-sola oynar havada,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Oğul olan heç gəlməzmi mürvətə,
Namərd olan uyar şana, şöhrətə,
Qurban olum qolundakı qüvvətə,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Aldı şahzadə Bəhrəm:

Mən Bəhrəməm, mətləbimə çataram,
Gecələri gündüzlərə qataram,
Ox alaram, səngərlərə yataram,
İzin versən, bu səfərə gedərəm.

Aldı Cəlal padşah:

Cəlal padşaham, çəkmişəm əmək,
Bala, can yarısı daha nə demək?

Oğul get, izindi, haqq sənə kömək,
Bu səfərdə başın bəlalar çəkər.

Söz tamam oldu. Cəlal padşah ha eylədi ki, şahzadə Bəhrəm belə uzaq səfərə getməsin, ancaq mümkün eyləyə bilmədi. Gördü çarə yoxdu, Bəhrəm gedəcək. Əlacsız qalıb axırda ona izin verdi. Dedi:

– Oğul, get anandan izin al.

Bəhrəm oradan anası Gülnisənin yanına gəldi. Aldı görək nə dedi, anası ona necə cavab verdi.

Aldı Bəhrəm:

Gəldim iltimasa mehriban ana,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.
Düşərəm çöllərə mən yana-yana,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Nədi iltimasın, gül üzlü oğul?
Qoymaram gözümdən iraq olasan.
Sənsiz mən dözmərəm dərdə, fəraqa,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Olmaz onlar kimi işvəli, nazlı,
Sonatək sığallı, durna avazlı.
Xoşsifət, qılıxlı, söhbətli, sazlı,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Eşitmədin sevgilinin dilini,
İyləmədin reyhanını, gülünü.
Yoxmu bizim elin qızı, gəlini,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Ağlımı başımdan aldı o qızlar,
Dodaqları şirin baldı o qızlar.
Məni yanar oda saldı o qızlar,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Yenə günüm oldu ağlı, qaralı,
Həsərətindən rəngim solub saralı.
Oğul, sən sevdiyin qızlar haralı?
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Qoy günün olmasın ağlı, qaralı,
Nədəndi gül rəngin solub saralı?
Hər birisi bir diyarın maralı,
Yeddi qız oğlunu sevdaya saldı.

Aldı Gülnisə:

Oğul, bu səfərdə dərd var, ölüm var,

Səfərdə çox cövri-cəfa, zülüm var.
Heç demirsən anam, ulus elim var,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, yanımcə qoşun götürürəm,
Müşkül olan mətləbimi bitirürəm.
Ya ölərəm, ya butamı gətirürəm,
Yeddi qız oğlunu sevdəyə saldı.

Aldı Gülnisə:

Gülnisəyəm, sözüm qoy aşkar olsun,
Görüm düşmanların tamam xar olsun.
Get oğlum, yaradan sənə yar olsun,
Qoymaram gözümdən iraq olasan.

Şahzadə Bəhrəm anasından da izin alıb, yenə atasının yanına qayıtdı. Cəlal padşah Bəhrəmə qızıl, gümüş, qoşun verdi, öz vəzirini də Bəhrəmə qatdı. Şahzadə Bəhrəm vəzir də yanında atlanıb qoşun ilə yola düşdü. Gecə, gündüz at sürdülər. O qədər getdilər ki, axırda Cəlal padşahın torpağından çıxdılar. Bu vaxt vəzir atının başını çəkib əylədi, onu görüb qoşun da dayandı.

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– Vəzir, niyə dayandın?

Vəzir dedi:

– Şahzadə sağ olsun, buradan o yana özgə padşahın torpağıdır. Torpaq basmaq olmaz. Bizlə onun üstündə dava edərlər.

Bəhrəm dedi:

– Mən davadan qorxan olsaydım, yeddi qız dalınca çöllərə düşməzdim. Torpaq kimin olmasını qılinc bilər.

Vəzir şahzadə Bəhrəmin cavabında dedi:

– Mən buradan belə gedə bilmərəm. Geri qayıdacağam. Qoşun əhli də qayıtmalıdır.

Şahzadə Bəhrəm üzünü qoşun əhlinə tutub dedi:

– Mən yeddi qızı gedib axtarıb, tapıb gətirməsəm geri qayıtmaram. Bu səfər çox ağır səfərdir. Bu səfərdə ölüm, cəfa, ayrılıq var. Hər kim bunlara dözə bilər mənimlə gəlsin, hər kəs dözə bilməz vəzir ilə getsin!

Qoşun əhli ikiye bölündü. Özünə gümanı gələn igidlər şahzadə Bəhrəm ilə, özünə gümanı gəlməyən qorxaqlar isə vəzir ilə geri qayıtdılar.

Vəzir başındakı qoşun ilə şəhərə qayıtdı. Cəlal padşahın yanına getdi. Əhvalatı ona nağıl elədi. Cəlal padşah oğlunun getməsindən məlul oldu.

Şahzadə Bəhrəm başındakı atlılarla yoluna davam elədi. Gecə-gündüz dağlardan, qayalardan, sıldırımlardan keçib yol getdilər. Yollarda Bəhrəm ilə gedən atlılar qırıldılar, axırda şahzadə Bəhrəmin yanında ancaq üç qardaş pəhlivan qaldı. Bu üç qardaş Cəlal padşahın məşhur pəhlivanı Firuz pəhlivanın oğulları idi. Ataları kimi bunlar da məşhur pəhlivan idilər. Üç qardaş pəhlivan şahzadə Bəhrəmlə çox mehriban idilər. Üç qardaşın hər birinin bir igidliyi, bir hünəri var idi. Böyük qardaş qılinc vurmaqda, ortancıl qardaş ox atmaqda, kiçik qardaş isə nizə oynatmaqda məşhur idi. Çox vaxt bu qardaşları el içində öz adları ilə çağırırdılar qılinc vuran, ox atan, nizə oynadan adı ilə çağırırdılar. Şahzadə Bəhrəm başında üç qardaş pəhlivan atını sürüb yol gedirdi. Gəlib bir dağa yetişdilər. Gördülər dağın başında bir qalaça var. Bərk acmışdılar. Dedilər gedək bəlkə bu qalaçada yemək tapıb yedik. Atlarını sürüb dağın başına çıxdılar. Qa-

laçanın yanına gəldilər. Atdan düşdülər, atları hörüklədilər. Qalaçaya girmək istədilər. Gördülər qalaçanın ağzına bir yekə daş qoyulubdu. Şahzadə Bəhrəm əlini atıb daşı qalaçanın ağzından götürdü, o yana atdı. Qalaçaya girdilər. Qalaçada daşdankəsmə, bir-birinin içində üç otaq var idi. Bəhrəm üç qardaş pəhlivanla birinci otağa girdi. Gördü birinci otaqda heç kim yoxdu. Ancaq yemək, içmək var. Bəhrəm üç qardaşla oturub yemək yedi. Sonra durub ikinci otağa keçdilər. Gördülər bu otağ ağzına kimi qılıncla, qalxanla, oxla, əmudla doludu. Oradan ötüb üçüncü otağa keçdilər. Gördülər bu otaqda bir gözəl qızı saçından asıblar. Onu açıb yerə qoydular. Qız özündən getmişdi. Bir az keçdikdən sonra qız ayıldı. Yanında dörd igid oğlan gördü. Oğlanların içində boyu bürcə kimi çəkilməmiş, xətti-xalı bənövşədən təzə şahzadə Bəhrəm qızın xoşuna gəldi. Şahzadə Bəhrəm günəş camallı, ay üzlü qıza tamaşa eyləyirdi. Bəhrəm diqqətlə baxanda nə gördü? Bu qız şəkildə gördüyü yeddi qızın biridi. Sevindi, könlü coşdu, aldı görək nə dedi:

Başına döndüyüm gül üzlü gözəl,
Mən sənin hüsnünə mayıl olmuşam.
Ala gözlərini görəndən bəri,
Ağlımı itirib zayıll olmuşam.

Aldı qız:

Başına döndüyüm gül üzlü oğlan,
De görüm, sən məni harda görmüsən?
Bir zalım elində mənəm giriftar,
Asılmışam göydən, darda görmüsən.

Aldı Bəhrəm:

Kamil bəna olub könüllər hördüm,
Müxənnət kəsləri yollarda yordum.
Yeddi qız içində şəklini gördüm,
Düşmüşəm çöllərə, sayıl olmuşam.

Aldı qız:

Ayrıldım atadan, anadan oldum,
Əlləri al-əlvan xınadan oldum,
Göllərdə çimişən sonadan oldum,
Gül üzlü tərlandı sarda görmüsən.

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, şad etdi sözlərin məni,
Yandırır sinəmdə közlərin məni.
Eylədi divanə gözlərin məni,
Qara qaşlarına mayıl olmuşam.

Aldı qız:

Pərinaz söyləyər halımdı müşkül,
Baxçadan ayrılısa qan ağlar bülbül.
Şaxta vursa solmaz məgər qızıl gül?
Qönçəni uğursuz xarda görmüsən.

Pərinaz söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay gül oğlan, eşit və inan. Mən pərilər padşahının qızı Pərinazam. Bir dev mənə aşiq olmuşdu. Atamdan istədi, atam məni ona vermədi. Bunun üstündən xeyli vaxt keçdi. Günlərin bir günü mən qırx incə qızla bağa gəzməyə çıx-

mışdım. Birdən göy guruldadı, şimşək oynadı, ildırım çaxdı. Qızlar qorxub hərəsi bir yana qaçdı. Mən tək qaldım. Birdən bir əl uzanıb məni götürdü. Mən özümdə olmamışam. Bir də gözümü açdım, özümü burada gördüm. Başımın üstündə bir dev durmuşdu. Mənə ürək verib dedi:

– Ey Pərinaz! Qorxma, mən sənə aşıqəm. Gətirmişəm özümə arvad eyləyəm.

Mən devin sözünə razı olmadım. Devın acığı tutdu, məni saçımdan göydən asdı. İndi neçə müddətdir ki, o bir yana gedəndə məni saçımdan göydən asır, qayıdıb gələndə düşürür.

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– O, nə vaxt gələcək?

Pərinaz dedi:

– İndilərdə gələr.

Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhlivan ilə bir tərəfdə durub gözlədilər. Birdən göy guruldadı, şimşək oynadı, ildırım çaxdı, dev gəldi. Şahzadə Bəhrəm onun yolunu kəsdi. Dev Bəhrəmi görüb dedi:

– Ey bəni-adəm! Sən burada nə gəzirsən?

Bəhrəm dedi:

– Gəlmişəm səni öldürəm.

Dev əmudunu götürüb Bəhrəmi vurmaq istədi. Bəhrəm aman vermədi. Qılıncını çəkib devə hücum eylədi. O devə elə bir qılınc vurdu ki, devin başı yeddi qədəm kənara düşdü. Pərinaz ilə üç qardaş pəhlivan Bəhrəmin şücaətinə heyran qaldılar. Ona afərin söylədilər.

Bəhrəm, Pərinaz və üç qardaş pəhlivan bir neçə gün qalaçada qaldılar.

Bir gün Pərinaz şahzadə Bəhrəmə dedi:

– Mən atamın yanına gedirəm.

Şahzadə Bəhrəm Pərinazın getmək istədiyini eşidib

məlul oldu, aldı görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Məcnun kimi bu dağlarda,
Məni qoyub getmə gözəl.
Gül camalına aşiqəm,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Atam yanına gedirəm,
Oğlan, gəlib apar məni.
Səninlə peyman edirəm,
Oğlan, gəlib apar məni.

Aldı Bəhrəm:

Yad üstümə ayaq alar,
Müxənnət könlümü çalar.
Sənsiz günüm yaman olar,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Sevgi təzə, dostluq təzə,
Qismət olar dövran bizə,
İgid gərək dərdə dözə,
Oğlan, gəlib apar məni.

Aldı Bəhrəm:

Bəlkə bu dostluğu atdın,

Gedib Bəhrəmi unudun,
Seyrəqibi aşna tutdun,
Məni qoyub getmə gözəl.

Aldı Pərinaz:

Oğlan, könlündə güman var,
Pərinaz kimi canan var,
Arada əhdi-peyman var,
Oğlan, gəlib apar məni.

Söz tamam oldu. Düşmanların ömrü tamam olsun. Pərinaz şahzadə Bəhrəm ilə əhdi-peyman bağladı, halal-hümmət eylədi. Ayrıldı. Göyərçin donuna girdi. Uçub pərilər torpağına, atasının yanına getdi.

Pərinaz pərilər vilayətində Bəhrəmin yolunu gözləməkdə olsun. Bu tərəfdən Bəhrəm üç qardaş pəhlivan ilə devin qalaçasından qiymətdə ağır, çəkiddə yüngül şeylərdən götürüb atlandı, yol getməyə başladı. İki gün, iki gecə at sürdülər. Gəldilər bir oylağa yetişdilər. Atdan düşdülər, ov eylədilər, kabab çəkdilər. Bəhrəm üç qardaşla kabab yeyirdi ki, buraya bir oğlan gəldi. Şahzadə Bəhrəm oğlanın kim olduğunu, burada nə etdiyini xəbər aldı.

Oğlan dedi:

– Mən ovçuyam. Buraya ova gəlmişəm. Şəhərdən çıxdım ki, ov eyləyəm, gəlib burada sizi gördüm.

Bəhrəm şəhərdən gəlmiş oğlanı sınamaq üçün dedi:

– Sən söylədin ki, yaxşı ovçusan. Al bu yay, ox, get ov eylə gətir.

Oğlan yayı, oxu götürüb dağa çıxdı. Çox ox atdı. Ancaq ov vura bilmədi. Boş qayıtdı. Şahzadə Bəhrəm bildi ki, bunun əlindən iş gələn deyil. Bol-bol dili var. Şahzadə Bəh-

rəm özü dağa çıxdı. Ox atdı, bir neçə quş vurdu. Gətirdi, bişirdilər, yedilər. Sonra qalxıb atlandılar. Oradan yola düşdülər. O oğlan da şahzadə Bəhrəmlə gedirdi. Bir xeyli yol getdilər, gəlib bir çaya yetişdilər. Çayın qırağı çəmənlik idi. Atdan düşdülər ki, özləri dilcəlsinlər, atları da otlasın. Birdən oğlan yerindən qalxıb dedi:

– Yol gəlib yorulmuşam. Gərək çayda çimim, yorğunluğum çıxsın.

Şahzadə Bəhrəm ha dedi ki, oğlan, su dərindi, batar-san, o eşitmədi. Paltarını soyundu, çayın qırağına qoydu. Özünü çaya atdı. Çay çox gur axırdı, oğlan əl-qol atdı. Bir yana çıxma bilmədi. Axırda çay onu batıraraq öldürdü. Şahzadə Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını götürdü. Baxdı ki, cibində qızıl var. Üç qardaş pəhlivana dedi:

– Gərək axtarıb tapam, bu qızılı oğlanın öz adamlarına verəm. Bu mərdlikdən deyil ki, mən özgənin qızılına yiyələnəm.

Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını, qızılını götürdü. Üç qardaş pəhlivanla atlandılar. Oradan yola düşdülər. Onlar at sürüb az getdilər, çox getdilər, bir şəhərə çıxdılar. Bəhrəm soraqlaşdı. Suda batmış oğlanı o şəhərdə xəbər aldı.

Şəhərli bir nəfər dedi:

– Padşahın qızı bunun nişanlısıdır. Apar paltarını, qızılı ona ver.

Bəhrəm padşahın imarətinə gəldi. Padşah qızı üzündə rübənd qabağa çıxdı, Bəhrəm suda batmış oğlanın paltarını ona verib oğlanın suda necə batıb öldüyünü ona söylədi. Padşah qızı Bəhrəmdən pulu, libası aldı. Geri qayıtmaq istəyəndə üzündən rübəndi açıldı, qızın üzünü gördü. Şahzadə Bəhrəm qızın gül üzünə, ay camalına baxdı. Nə gördü? Bu qız şəkildə gördüyü qızlardan biridi. Aldı gərək o qıza nə

dedi, qız ona nə cavab verdi:

Aldı Bəhrəm:

Göz gördü, könül alışdı,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.
Çiynin yeddi hörük saçdı,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Açıq qəbli igid oğlan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.
Yolundan olma, get oğlan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Gül yanağın xal içində,
Dodaqların bal içində.
Saxlaram al, şal içində,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Üstümüzdə çərxi-fələk,
Başa nə gətirir görək.
Səni gördüm, coşdu ürək,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Sənsən gözəllərin gözü,

Aşıqların şirin sözü.
Sinəm üstə basma közü,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Sənsən comərdlərin xası,
Əynində igid libası.
Ürək eşqin mübtəlası,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Səni vəfalı bilmişəm,
Qəlbim pasını silmişəm.
Uzaq mahaldan gəlmişəm,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Eşqə düşən çəkər cəfa,
Dərdə təbib verər şəfa.
Xoşa gəldin, gətdin səfa,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Aldı Bəhrəm:

Qəmli olan kimsə dinməz,
Məhəbbətin odu sönməz.
Bəhrəm ölər səndən dönməz,
Ay qız, gəl mənə, gəl mənə.

Aldı qız:

Sənubərəm, qaşım kaman,
Tayım olmaz huri-qılman.
Sözlərim doğrudu inan,
Gəlləm sənə, gəlləm sənə.

Söz tamam oldu. Bəhrəm Sənubəri sevdiyi kimi, Sənubər də Bəhrəmi sevmişdi. Bəhrəmin igidliyi, mərdliyi qızın xoşuna gəlmişdi.

Dedi:

– Ay oğlan, mən bu şəhərin padşahının qızı Sənubərəm. O suya düşüb ölən oğlan mənim nişanlım idi. Mənim ona meylim yox idi. Meylim olmaya-olmaya məni ona nişan taxmışdılar. Sən ki belə mərdlik eylədin, bu gündən mən səninem.

Bəhrəm dedi:

– Ay qız, mənim uzaq səfərim var, gedirəm. Ölməsəm, gələndə səni də apararam.

Şahzadə Bəhrəm Sənubərlə halallaşdı, üç qardaş pəhlivanla yollarına davam elədilər. Az getdilər, üz getdilər, dərə-təpə düz getdilər. Dərələrdən sel kimi, təpələrdən yel kimi keçdilər. At sürdülər. Gecəni gündüzə qatdılar. Xeyli yol getdilər. Ancaq yolları bir yana çıxmadı. Hayana getdiklərini bilmirdilər. Nə qədər at sürdülərsə də, bir yana çata bilmədilər. Bir qədər də at sürdülər, qoyun otaran bir çobana rast gəldilər.

Şahzadə Bəhrəm aldı görək çobandan yolu necə soruşdu, çoban ona nə cavab verdi.

Aldı Bəhrəm:

Qoyunu otlaqda otlayan çoban,

Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.
Dərədən, tərədən atlayan çoban,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Ay yanı yoldaşlı mərəd igid oğlan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.
Namərəd kəsi tutsun dərđ, igid oğlan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Buraxıb gəlmişəm güllü bağları,
At sürüb aşmışam uca dağları.
Sinəmin alışıb yanan çağları,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Nədəndi ki, uca dağlar aşmısan?
Közlərə qalanıb yanıb bişmisən?
Nə səbəbdən sən çöllərə düşmüşsən?
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Aşıb gəldim mən də qürbət ellərə,
Adım düşər ağızlara, dillərə,
Yeddi qızdı məni salan çöllərə,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Bizim qızlar qamətlidi, boyludu,
Dindirsen qan eylər, dava-dovludu.
Sən sevən gözəllər hansı soyludu?
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

Sevdiyim qızlarda kəmər bəldəndi,
Yanaqları lələdəndi, güldəndi,
Hər birisi bir obadan, eldəndi,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Xeyir gəlməz gənc, savaştan, davadan,
Görüm ki, uzaq ol səni qadadan.
İgid, gəl əl götür belə sevdadan,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Aldı Bəhrəm:

İgid olan bekar yerə ox atmaz,
Nahaqdan qan edib günaha batmaz.
Ölər Bəhrəm, bu sevdadan qayıtmaz,
Çoban, bir el, ucu nişan ver görək.

Aldı çoban:

Behbud çoban deyər ucalsın adın,

Olsun keyf damağın, ləzətin dadın,
Get oğlan, get, hasil olsun muradın,
Bizim el gözəldi, Bəndər elidi.

Behbud çoban söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay oğlan, bu gədikdən aşanda Bəndərqala şəhəridi. Şenlik abadanlıqdı. Gedin, düşün, dincəlin.

Şahzadə Bəhrəm Behbud çobandan ayrıldı, üç qardaş pəhlivan ilə atını sürdü, gədikdən aşdı. Bəndərqala şəhərinə yetişdi. Onlar gecə bir qarının evində qonaq qaldılar. Yatdılar, dincələrini aldılar. Sabah açıldı. Qalxıb şəhərə çıxdılar. Gördülər şəhərin bir tərəfində bir qaya var. Bir çox pəhlivan o qayanın yanına yığışıbdı. Bəhrəm də üç qardaş pəhlivanla oraya gəldi. Gördü qayanın başında bir gözəl kəklik var. Buraya yığışan pəhlivanlar nə qədər ox atırlarsa, heç biri kəkliyi vura bilmir. Kəklik oxlardan nə qırpınır, nə yerindən tərənir, nə də uçar.

Şahzadə Bəhrəm irəli yeridi. Oxunu çilləyə qoydu. Kəkliyə bir ox atdı. Bəhrəmin oxu da kəkliyə dəymədi. Bəhrəmin yanındakı ox atan ortancıl qardaş dedi:

– Şahzadə sağ olsun, dayan, mən kəkliyi vurum. Bəhrəm razı olmadı. Özü kəkliyə bir ox da atdı. Bu ox da dəymədi. Kəklik yerindən belə tərənib uçmadı. Bu, Bəhrəmə hamısından ağır gəldi. Acıqlı-acıqlı üçüncü oxunu çilləyə mindirib atdı. Bu ox da dəymədi. Ancaq kəklik qayadan uçdu. Bu vaxt Bəhrəm yoldaşlarına dedi:

– Siz burada dayanın, mən bu kəkliyin dalınca gedəcəyəm. Kəkliyin bu qədər atılan oxlardan uçmamasında bir sirr var.

Şahzadə Bəhrəm atını mindi, kəkliyin dalınca çapdı. Quş göy ilə, Bəhrəm yer ilə getdi. Kəklik uçub bir mağaraya girdi. Bəhrəm də onun dalınca mağaranın qapısına yetişdi.

Atdan düşüb istədi içəri girsin, birdən bir gül camallı, bə-növşə əndamlı qız, yanında da bir qarabaş mağaradan on dörd gecəlik ay kimi onun qabağına çıxdı. Şahzadə Bəhrəm tamaşa eyləyəndə nə gördü? Bu qız şəkildəki qızlardan biridi. Aldı görək nə dedi:

Bəzənib qarşıma çıxdın biqafil,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!
Az qaldı ağlımı alasan başdan,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Bilirəm elini, hansı ellisən,
Bağçası reyhanlı, qızıl güllüsən.
Şirin ləhcəlisən, şirin dillisən,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Çəkmişəm yolunda mən cövri-cəfa,
Nə ola gələsən sən bir insafa.
Dünyada ömr edək biz sürək səfa,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Dolannam çölləri sevda var başda,
Yanır dərqli sinəm eşqi atəşdə.
Məntək nə gəzirsən sən dağda, daşda?
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Artıb dərdi-qəmim heç gəlməz sana,
Üz tutub yanına gəldim dərmana.
Bəhram qurban olsun sən kimi cana,
Sevdi dəli könül səni, ay kəklik!

Söz tamam oldu. Qız Şahzadə Bəhrəmin ona aşıq

olduğunu bildi. Qız da oğlanı bəyəndi. Dedi:

– Ay oğlan, sözünü qəbul eyləyirəm. Mən Bəsrə padşahının qızı Mahmünəvvərəm. Atam məni vəzirin oğluna vermək istəyir. Mən ona getmirəm. Möhlət alıb qarabaşım ilə gəzməyə çıxmışam. Kəklik cildinə girib qayadan şəhərə tamaşa eyləyirdim ki, o pəhlivanlar gəlib mənə ox atdılar. Sonra da sən gəlib çıxdın. Səni bəyəndim. İndi gedirəm, yolunu gözləyəcəyəm, gəl məni apar!

Mahmünəvvər Bəhrəmdən ayrılıb kəklik cildinə düşdü. Qarabaşı ilə uçub getdi. Bəsrədə atasının evinə yetişdi. Bu tərəfdən də şahzadə Bəhrəm məlul, müşkül üç qardaşın yanına qayıtdı. Üç qardaş pəhlivan Bəhrəmi məlul görüb ondan səbəbini xəbər aldılar. Götürdü Bəhrəm görək üç qardaş pəhlivanın cavabında nə dedi:

Qulaq asın mərd igidlər,
Bir qız sövdasına düşdüm.
Könül ki, almaz öyütlər,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Müjganı ox, qaş qara,
Ürəyimə vurdu yara.
Bu dərdimə olmaz çara,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Can almaqdı onun qəsdı,
Səbr qərarımı kəsdi.
Yanında vardı qız dostu,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Vardı əcəb işvə, nazı,
Göllərində ördək, qazı.

Bəsrə padşahının qızı,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Dərd gələr Bəhrəmi tapar,
Getsə qiyamətmi qopar.
Dedi gəlib məni apar,
Bir qız sövdasına düşdüm.

Söz tamam oldu. Üç qardaş pəhlivan Bəhrəmə ürək-dirək verdilər. Bəhrəm üç qardaş pəhlivanla atlanıb yola düşdü, at sürdülər. Gəldilər bir padşahın torpağına çatdılar. Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhlivan da yanında padşahın imarətinin yanından keçirdi. Eyvanda gözü bir qıza sataşdı. Baxdı bu qız şəkildə gördüyü qızların dördüncüsüdür. Eşqi cuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Eyvanından baxan gözəl,
Sən mənim butamsan, butam.
Məni oda yaxan gözəl,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

At üstündə duran oğlan,
Düş burada qonaq əylən.
Yay-oxunu quran oğlan,
Düş burada qonaq əylən.

Aldı Bəhrəm:

Əynində var yaşıl, alın,

Çəkilibdi xətti-xalın.
Nə gözəldi gül camalın,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

Oğlan, bülbülmü, gülmüsən?
Dərmansız dərdim bilmisən.
Uzaq yollardan gəlmisən,
Düş burada qonaq əylən.

Aldı Bəhrəm:

Şirin dilli gözəl canan,
Bəhrəm olsun sənə qurban.
Saxlasan, olaram mehman,
Sən mənim butamsan, butam.

Aldı qız:

Tərən sözün deməz xəlvət,
Eşqindən yandım bimürvət.
Axır ollam sənə qismət,
Düş burada qonaq əylən.

Söz tamam oldu. Bəhrəm üç qardaş pəhlivan ilə bərabər atdan düşdülər. Tərlana qonaq getdilər. Tərlanın başında qırx qız əyləşmişdi. Şahzadə Bəhrəm söz ilə dediyi kimi, dil ilə də Tərlana aşiq olduğunu söylədi. Padşah qızı Tərlan dedi:

– Oğlan, dediklərinə mən razıyam. Ancaq gərək atam da razı olsun.

Gecə orada qaldılar, sabahı Bəhrəm padşahın yanına getdi.

Padşah yer göstərdi. Bəhrəm əyləşdi. Söhbətə başladılar. Şahzadə Bəhrəm Tərlana aşiq olduğunu padşaha dedi. Padşah Bəhrəmi kamallı oğlan gördü. Onun kamalını sınamaq üçün dedi:

– Oğlan, bir kişi ilə bir arvad var. O ər-arvadın hər il bir əli şil, ayağı topal övladı olur, sonra ölür. Get onların sirrini öyrən, mənə gətir, sonra qızımı sənə verim.

Bəhrəm baş endirib çıxdı. Üç qardaş pəhlivanın yanına gəldi. Əhvalatı onlara nağıl eylədi.

Üç qardaş dedi:

– Şahzadə, biz də sənənlə gedək.

Şahzadə Bəhrəm razı olmadı. Atlandı, özü tək yola düşdü. Bəhrəm yolda bir kor qocaya rast gəldi. Kor qoca ondan haraya getdiyini xəbər aldı. Bəhrəm kişi ilə arvadın sirrini öyrənməyə getdiyini söylədi.

Kor qoca dedi:

– Gedərsən, üç yol ayrıcında bir ev var. İçəri girərsən. Bir kişi ilə bir arvad görəcəksən. Onlardan sirlərini soruşarsan. Onlar səndən əlac istəyəcəklər. Onda sən deyərsən ki, əgər onlar ürəklərinin sirlərini bir-birlərinə açarlarsa, onda onların hər il bir əli şil, ayağı topal övladları ölməz, salamat qalar.

Şahzadə Bəhrəm razılıq eləyib kor qocadan ayrıldı. Atını sürdü. Gəldi üç yol ayrıcında bir evə çatdı. Atdan düşdü, içəri girdi. Gördü bir kişi ilə bir arvad oturub. İçəri girdi. Salam verdi. Salamını aldılar.

Kişi dedi:

– Oğlan, buraya nəyə gəlmisən?

Şahzadə Bəhrəm dedi:

– Sizin sirtinizi öyrənməyə gəlmişəm.

Kişi dedi:

– Biz sirrimizi o adama açarıq ki, bizim dərdimizə əlac eyləsin.

Bəhrəm dedi:

– Siz sirrinizi açın, mən əlac eyləyəyəm.

Kişi dedi:

– Ey oğlan, eşit və inan, bizim hər il bir şil, total oğlumuz olur, ölür. Bilmirik bunun əlacı nədi.

Şahzadə Bəhrəm kor qocanın öyrətdiyi kimi dedi:

– Siz ürəyinizdəki sirri bir-birinizə açın, onda oğlunuz ölməz.

Kişi dedi:

– Mənim bu qədər varım, dövlətim var. Yenə birinin əlində pul, mal görəndə istəyirəm o da mənim olsun, çox tamahkaram.

Kişinin cavabında arvad dedi:

– Ay kişi, mən bir cavan oğlan görəndə həmişə ona meylim qonur, nəfsim keçir.

Bəhrəm dedi:

– Bundan sonra sizin oğlunuz ölməz.

Şahzadə Bəhrəm ər ilə arvadın fikrini öyrənib atını mindi, sürdü gəldi sirri padşaha söylədi. Padşah Bəhrəmi kamallı görüb qızı Tərlanı ona verdi. Bəhrəm bir neçə gün orada qaldı. Bir gün üç qardaş pəhlivanla atlandı, yola düşdü. Onlar az getdilər, çox getdilər, gedib bir şəhərə çatdılar. Yorulmuşdular. Yorğunluqlarını almaq üçün bir müddət orada qalası oldular. Bir karvansaraya gedib atlarına töylə, özlərinə mənzil tutdular.

Bir gün şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə şəhərə çıxmışdı. Bir yerə yetişdi. Gördü bir tacir üzü rübəndli bir qız satır. Şahzadə Bəhrəmin o qıza yazığı gəldi. Qızıl verib qızı tacirdən satın aldı. Yoldaşlarına dedi:

– Yazıqdı, aparrıq, qarabaş olar.

Qızı götürüb mənzilə gətirdilər. Qız yaxşı qulluq edirdi. Bir gün səhər ertə şahzadə Bəhrəm yuxudan tez durmuşdu. Qız hələ oyanmamışdı. Bəhrəm oraya gəldi. Qızın üzündən rübəndi düşmüşdü. Bəhrəm nə gördü? Bu bir gözəldi ki, dünyada tayı, bərabəri yoxdu. Günə deyir sən çıxma, mən çıxacağam, aya deyir sən doğma, mən doğacağam.

Şahzadə Bəhrəm qıza diqqətlə tamaşa eyləyəndə baxdı ki, bu qız şəkildəki qızlardan biridi. Sevindi, könlü coşdu, qəlbi havalandı, götürdü görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Şirin yuxu yatan ay qız!
Oyan ay qız, sən mənimsən.
Ürbəndini atan ay qız!
Oyan, ay qız, sən mənimsən.

Şahzadə Bəhrəmin səsinə qız diksinib yuxudan ayıldı. Yasəmən zülflərindən üç tel ayırıb nar məmələrinin arasına basdı, görək nə dedi:

Aldı qız:

Xətti-xalı bənövşəsən,
Cavan, söylə mətləbin nə?
Salma məni təşvişə sən,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

De bir insansan, pərisən?

Dilimin bir əzbərisən?
Gözəllərin ölkərisən,
Oyan, ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Sinəmi yandırır fəraq,
Yox elimdən verən soraq,
Atamdan, anamdan iraq,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Əlif qəddim beydi, mimdi,
Sinəmə yeriən simdi,
Haralısan, atan kimdi?
Oyan, ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Dilləri xoş avazıyam,
Ərşin zöhrə ulduzuyam.
Gülşah padşahın qızıyam,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Gözəl olmaz bu mürvətdə,
Ciyərim yanır firqətdə.
Nə gəzirsən sən qürbətdə?
Oyan, ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Haramılar buyurdular,
Qəm hicranla doyurdular.
Vətənimdən ayırdılar,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəm deyər, eşqə dolmaq,
Dərin dəryalara dalmaq.
Mətləbimdi səni almaq,
Oyan, ay qız, sən mənimsən.

Aldı qız:

Firəngizəm, deməm yalan,
Könlüm oldu tamam talan.
Mən olum boyuna heyran,
Cavan, söylə mətləbin nə?

Söz tamam oldu. Qız söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay cavan, eşit və inan. Mən Gülşah padşahın qızı Firəngizəm. Atama qırx haramı yağı çıxmışdı. Bir gecə haramılar gəlib atamı öldürdülər. Məni götürüb bu şəhərə gətirdilər. Tacirə satdılar. Tacirdən də siz aldınız.

Bəhrəm üç qardaş pəhlivanla məsləhətləşdi.

Üç qardaş pəhlivan dedi:

– Şahzadə, bizim məsləhətimiz belədir ki, qızı bu şəhərdə qoy, gedək. Qayıdanda özün ilə apararsan.

Bəhrəm üç qardaşın məsləhətinə razı oldu. Firəngizi bir imanlı qarının evində qoydu. Ona yaxşı xərclik verdi. Halallaşıb üç qardaş da yanında yola düşdü. Onlar beş gün, beş gecə at sürdülər, gedib bir şəhərə yetişdilər. Şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə şəhərin içərisindən keçirdi. Bir də nə gördü? Qırx incə qız bir gözəli üzük qaş kimi ortaya alıb başına pərvanə kimi dolana-dolana aparır. Qızlar hamamdan gəlib evlərinə gedirdilər. Şahzadə Bəhrəm tamaşa eyləyəndə nə gördü? Qırx incə qızın ortasındakı ay kimi şəfəq salan, gün kimi yanan qız şəkildə gördüyü qızların biridi. Könlü havalandı, ürəyi coşdu, aldı görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Hamamdan qayıdan nazlı soltanım,
Söylə qız, güzarın hayana belə?
Nə zamandı firqətindən yanırım,
Od salıbsan sən bu canıma belə.

Aldı qız:

Kəhər at üstündə duran qoç iyid,
Yoxsa ki, giribsən qəsdə bu eldə?
Yol azıbsan axtar tap sən yolunu,
Dost əyri baxarmı dostu bu eldə?

Aldı Bəhrəm:

Mən bilmədim gözəl, sənün halını,
Gəl göc dolandırma sən xəyalını.
Sevmişəm ağ üzdə qara xalını,
Eyləyibsən məni divanə belə.

Aldı qız:

Bizim eldə qərib xoş mehman olar,
Canana sadağa şirin can olar.
Şah atam eşidər, yəqin qan olar,
Danış sözlərini asta bu eldə.

Aldı Bəhrəm:

Dağ başında titrəmişəm, əsmişəm,
Müxənnəti bir zərbəylə əzmişəm.
Bəhrəməm, at sürüb yollar keçmişəm,
Gəlmişəm mən sənə qurbana belə.

Aldı qız:

Gözəl ilə şirin söhbət qatarsan,
Sən tərlansan, yaşıl başı tutarsan,
Qismət olsa, muradına çatarsan,
Qalmaz igid könlü yasda bu eldə.

Şahzadə Bəhrəm söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Ay qız, mən sənə aşiqəm. Uzaq ellərdən sənənin sorağına gəlmişəm.

Gözəl dedi:

– Mən razıyam, ancaq ixtiyarım öz əlimdə deyil. Bura Çin elidi. Mən də Çin padşahının qızıyam. İstə, atamdan məni al!

Gözəl bu sözü deyib Bəhrəmdən ayrıldı, qırx incə qız ilə evlərinə getdi. Şahzadə Bəhrəm bundan xeyli məlul oldu. Üç qardaş pəhlivanı orada qoyub, özü Çin padşahının

yanına getdi. Çin padşahı yer göstərdi. Şahzadə Bəhrəm əyləşdi. Bir çox söhbətdən sonra Şahzadə Bəhrəm Çin padşahının qızından söhbət açdı. Gözələ aşiq olduğunu söylədi. Çin padşahı Bəhrəmin hünərini bilmək istədi. Çin padşahının qırx pəhlivanı var idi. Şahzadə Bəhrəmə dedi:

– Mənim pəhlivanlarımla güləşib onları yıxa bilsən, qızımı sənə verrəm. Yıxa bilməsən, boynunu vurdurram.

Şahzadə Bəhrəm Çin padşahının bu sözünə razı oldu. Padşah hökm əylədi, qırx pəhlivan meydana gəldi. Pəhlivanlar bir-bir şahzadə Bəhrəmin meydanına çıxdı. Bunu görüb üç qardaş pəhlivan Bəhrəmin köməyinə gəldi.

Bəhrəm dedi:

– Siz çəkilin, bir yanda durun. Mərd igid yoldaşını qağa verməz, özü irəli çıxar. Bir də ki güləş meydanıdı. Bir-bir güləşəciyik. Görək kimin baxtı güləcək, kim qalib gələcək.

Şahzadə Bəhrəm qırx pəhlivan ilə güləşməyə başladı. Qırx pəhlivan bir-bir Bəhrəmin meydanına çıxdı. Şahzadə Bəhrəm onların qırxını da yıxdı. Çin padşahı şahzadə Bəhrəmin hünərli bir igid olduğunu gördü. Ondan xoşu gəldi. Qızı Gözəli şahzadə Bəhrəmə verdi. Şahzadə Bəhrəm bir müddət burada qaldı. Bir gün Çin padşahının qızı ilə halal-hümmət əyləyib atlandı, yoldaşları ilə yola çıxdı. Onlar neçə gün neçə, gecə yol getdilər. Gəlib yol kənarında bir qocaya rast gəldilər. Şahzadə Bəhrəm qocadan hal-əhval bilmək, yol xəbər almaq üçün götürdü görək nə dedi, qoca ona nə cavab verdi, biz deyək, eşidənlər şad olsunlar:

Aldı Bəhrəm:

Başına döndüyüm, ay qoca baba,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?
Coşdu dəli könlüm sevdaya düşdüm,

Baba, söylə bu yol hayana gedir?
Aldı qoca:

Başına döndüyüm gül üz lü oğul,
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.
Nə olubdu sən sevdaya düşübsən?
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.

Aldı Bəhrəm:

Qızıl gülü dəstə tutub dərmışəm,
Dərib-dərib yaylıq üstə sərmışəm.
Canım alan yeddi camal görmüşəm,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?

Aldı qoca:

Onlar necə camal, necə canandı?
Babanın bu canı sənə qurbandı.
Əl götür sevdadan, sevda yamandı,
Oğul, sən deyən yol Yəmən yoludu.

Aldı Bəhrəm:

Bir nə ola müşkül işim düzələ,
Bağlarımız bürünməyə xəzələ.
Bəhrəməm, yetişəm yeddi gözələ,
Baba, söylə bu yol hayana gedir?

Qoca söz ilə dediyi kimi, dil ilə də dedi:

– Oğul, bu yol Yəmən şəhərinə gedir. Az qalıb, atları-
nızı sürün çatarsınız. Şahzadə Bəhrəm yoldaşları ilə atlarını

sürdü. Gəldi Yəmən şəhərinə yetişdi. Şahzadə Bəhrəm üç qardaş pəhlivanla gördülər şəhərdə, meydanın dörd tərəfində çadırlar qurulubdu. Bəhrəm bir yəmənliyə bunun nə olduğunu, çadırların burada nə üçün qurulduğunu xəbər aldı.

Yəmənli kişi dedi:

– Ey oğlan, Yəmən padşahının Mələkmənzər adlı günə göz qırpan, aya lağ eləyən, dünyada tayı-bərabəri tapılmayan bir gözəl qızı var. Çadırlar doqquz padşah oğlanlarının çadırlarıdır. Onların hər biri bir torpaqdan qoşun çəkib gəlibdi ki, Mələkmənzəri alsın.

Yəmənliyə bu sözü eşidən şahzadə Bəhrəm mətləbi anladı. O da yoldaşları ilə doqquz padşah oğlanları ilə yanaşı, meydanın bir tərəfində çadır qurdu, üç qardaş pəhlivani orada qoydu. Birdən güzarı Yəmən padşahının imarətinin yanından düşdü. Şahzadə Bəhrəm nə gördü, küləfirəngidə bir qız durub baxır. Camalından ay-gün işıq alır, gözəllikdə tayı tapılmaz. Tanrının xoşu gələndə bu gözəli yaradıb, gözəllik paylayanda birinci payı ona verib. Qələmini ilk dəfə onun qaşlarına çəkib. Şahzadə Bəhrəm qıza baxdı, gördü ki, şəkildəki qızıdır. Az qaldı ağı başından çıxsın, aldı görək nə dedi:

Küləfirəngidə öyləşən gözəl,
Apardı aqlımı qara qaşların.
Gözlərin cəlladtək giribdi qəsdə,
Eyləməz dərdimə çara qaşların.

Heyranam səndəki hüsnü camala,
Ağla, fərasətə, loğman kamala.
Tənə qılar ərş üzündə hilala,
Vurubdu sinəmə yara qaşların.

Bəhrəm deyər əhd-peymanə gəlmişəm,

Sən gözələ mən qurbana gəlmişəm.
Həsrətin çəkməkdən cana gəlmişəm,
Rəhm eyləmir cəfakara qaşların.

Şahzadə Bəhrəm baxdı ki, qız onun sözünə cavab verməyir. Aldı dübarə görək nə dedi:

Aldı Bəhrəm:

Qadasın aldığım pəri,
Şirin-şirin danış indi.
Adındı dilim əzbəri,
Eşq oduna alış indi.

Aldı Mələkmənzər cavabında:

Məlul baxıb duran oğlan,
Oğlan, söylə nə danışım?
Boyuncuğun buran oğlan,
Oğlan, belə nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Əyləşibsən taxt üstündə,
Sinəm qalıb dağ, düyündə.
Yaranıbsan nə xoş gündə,
Şirin-şirin gülüş indi.

Aldı Mələkmənzər:

Eşqin peymanası dolub,
Sonalar göllərə dolub.
Baxça içrə həsrət qalıb,

Bülbül gülə, nə danışım?
Aldı Bəhrəm:

Qumru ötür, gəlir səsi,
Sən yer üzünün pərisi.
Yeddi gözəlin birisi,
Həsret dostu, sarış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Asta söylə sözün aman,
Şah eşidər, verər fərman,
Uzaq eldən qərrib oğlan,
Qonaq gələ, nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Gözəl, sözü vurma üzə,
Sinəmi yandırma közə.
Biçdir, geyin təzə-təzə,
Köynəyini narış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Mərd igidsən, göstər hünər,
Gözüm göyçək, qaşım qəmər.
Yaraşır gümüşdən kəmər,
İncə belə, nə danışım?

Aldı Bəhrəm:

Bəhrəməm, girrəm meydana,

Bac verməm yağı düşmana.
Küsüllüyü at bir yana,
Gəl mənimlə barış indi.

Aldı Mələkmənzər:

Mələkmənzər deyib gülsə,
Dost dostunun qədrin bilsə.
Sevdiyim mərg igid gəlsə,
Bizim elə, nə danışım?

Söz tamam oldu. Mələkmənzər dedi:

– Ey oğlan, mənim meylim səndədi. Get atamdan istə, al.

Şahzadə Bəhrəm Yəmən padşahının yanına gəldi. Yəmən padşahı şahzadə Bəhrəmi xoşsifət oğlan görüb yanında əyləşdirdi. Nəyə gəldiyini xəbər aldı. Şahzadə Bəhrəm Mələkmənzərə aşıq olduğunu söylədi. Yəmən padşahı qızının şahzadə Bəhrəmə meyli olduğunu biləndən sonra dedi:

– Oğlan, qızımı sənə verərəm. Ancaq doqquz padşah oğlanlarının şərini mənim başımdan rədd eylə.

Yəmən padşahının cavabında şahzadə Bəhrəm dedi:

– Bu namərdlik olar. Mən qızı belə ala bilmərəm. Gedərəm, iki şir tutub gətirərəm. Qızın Mələkmənzəri o iki şirin arasında qoyaram. Hər kim cürət eyləyib, hünər göstərib şirlərin arasından qızı götürə bilsə Mələkmənzər onun olsun.

Yəmən padşahı Bəhrəmin tədbirinə razı oldu. Şahzadə Bəhrəm getdi iki şir gətirdi. Mələkmənzəri polad qəfəs içində şirlərin arasında qoydular. Doqquz şahzadələrə xəbər verdilər ki, hər kim gedib şirlərin arasından qızı götürə bilsə, qız onundu.

Şahzadələrin hər biri Mələkmənzəri almaq həvəsinə düşdü. Bir-bir meydana gəldilər. Şirlərin arasından Mələk-

mənzəri götürmək istədilər. Götürə bilmədilər. Şirlər padşah oğullarının doqquzunu da parçalayıb öldürdü. Şahzadələri ölmüş görüb onların başında gəlmiş qoşunlar dağıldılar, çıxıb yerlərinə getdilər. Axırda şahzadə Bənrəm qılınc çəkib şirlərə hücum etdi. Şirlər istədilər ki, Bəhrəmə yönəlsinlər. Bəhrəm aman vermədi. Şirlərin ikisini də qılınc ilə vurub öldürdü. Qızı götürdü. Yəmən padşahının başının adamları ilə üç qardaş pəhlivan şahzadə Bəhrəmin hünərinə, igidliyinə afərin söylədilər. Bundan sora Yəmən padşahı qızını Bəhrəmə verdi. Bəhrəm bir müddət burada qaldı. Sonra o, Mələkmənzəri götürüb gedəsi oldu. Bu vaxt Yəmən padşahı qoşun hazırladı. Qoşun böyüklərinə tapşırırdı ki, ixtiyarınız şahzadə Bəhrəmdədi. Şahzadə Bəhrəmi nişanlısı ilə aparıb öz yerlərinə qoyub qayıdarsınız. Şahzadə Bəhrəm Mələkmənzərlə, üç qardaş pəhlivanla, qoşun əhli ilə atlanıb yola düşdü. Gəldi Çinə yetişdi. Bir neçə gün orada qonaq qaldı. Çin padşahının qızı Gözəli götürdü. Gəldi Gülşah padşahının qızı Firəngizə yetişdi. Onu da götürdü, yol başladı. Getdi Tərlan olan yerə çatdı. Tərlanı da götürdü, getdi Bəsrəyə yetişdi. Gördü Bəsrədə Mahmünəvvərin toyudu. Qız vəzirin oğluna verilib, toy olur, köçhaköçdü. Şahzadə Bəhrəm Bəsrə padşahından Mahmünəvvəri istədi. Bəsrə padşahı qızını xoşluqla Bəhrəmə vermədi. Dava başladı. Şahzadə Bəhrəm başındakı qoşunla Bəsrə padşahının qoşununu qırıb dağıtdı. Davada vəzirin oğlunu da öldürdülər.

Şahzadə Bəhrəm Mahmünəvvəri qılınc gücünə aldı. Getdi Sənubərə yetişdi. Sənubəri götürdü, pərilər padşahının torpağına yetişdi. Bir müddət pərilər padşahının vilayətində qaldı. Pərilər padşahının qızı Pərinazı da götürdü, yola düşdü.

Şahzadə Bəhrəm yanında yeddi gözəl qız, başında çoxlu qoşun gəldi atasının torpağına çatdı. Şahzadə Bəhrəm

gedəndən bəri neçə illər keçmişdi. Bəhrəmin anası oğlunun ayrılığına dözə bilməyib ölmüşdü. Atası isə fağır-füqaraya göz verib, işıq verməyən zülümkar bir padşah olduğundan camaat onu taxtdan salıb öldürmüşdü. Şahzadə Bəhrəm gəldi, gördü atasının yerində vəzir padşah olubdu. Vəzir də insafsız, ədalətsiz bir adam idi. Şahzadə Bəhrəm qılınc çəkdi, vəziri və onu istəyənləri öldürdü. Özü taxta çıxdı. Ona dost, mehriban olan böyük qardaşı özünə vəzir, ortancıl qardaşı vəkil, kiçik qardaşı isə qoşun böyüyü eylədi. Üç qardaş pəhlivana eldə qız seçib aldı. Bəhrəm onların da toyunu özü ilə bərabər eylədi. Şahzadə Bəhrəm qırx gün, qırx gecə toy elədi. Yeddi qızı aldı. Yəmən qoşunu şahzadədən izin istədi. Çıxdı öz yerlərinə getdi. Şahzadə Bəhrəm camaatla ədalətlə rəftar edib, gətirdiyi gözəllərlə ömür sürməyə, gün keçirməyə başladı.

Deyirlər, şahzadə Bəhrəmin toyuna bir neçə aşiq gəldi, gözəllərin duvaqqapmalarını belə eylədi:

Aşığın qurban olsun,
Sənin kimi yara gözəl.
Gözlərin canlar alır,
Qaşlarındır qara gözəl.
Heyranam mən əzəldən,
Ö zülfü şahmara gözəl.
Ömür eylə, qismət olma,
Qonça gülsən, xara gözəl.
Sənsən qonça gül,
Saçların sünbül,
Aşığın bülbül,
Şöqə salırsan,
Eşqə dalırsan,
Canım alırsan.

Olmaz belə naz,
Şirin xoş avaz,
Öldürmə məni,
Ay şahinşahbaz,
Firqətini çəkməkdən,
Sinəm para-para, gözəl.

Gözəllərdə qaydadı,
Sallanar, yüz nazla gəzər.
Çalxanar sona kimi,
Ördək ilə qazla gəzər.
Gül reyhanlı bağlarda,
Bölük-bölük qızla gəzər.
Deyər, gülər, danışar,
Şirin söhbət, sazla gəzər.
Şirindi dilin,
İncədir belin,
Qaradı telin.
Telə bənd ürək,
Ay gözəl mələk,
Üzünü görək,
Əcəb göyçəksən,
Gözəl çiçəksən,
Tayın tapılmaz,
Halqa birçəksən.
Rəhm eylə, çəkmə məni
Zülflərindən dara gözəl.

Geyibsən əndamına,
İpək üstündən şal, ay dilbər.
Görəni valeh eylər,

Ağ üzündə xal, ay dilbər!
Necə gözəl yaraşır,
Qamətinə al, ay dilbər!
Çəkir sənin həsrətini,
El, oba, mahal, ay dilbər!
Eldə bir dənə,
Mərcan, dürdanə,
Mayılam sənə,
Qadanı alım,
Canıma salım,
Eşqinə dalım.
Səntək can olmaz,
Nə qılman olmaz,
Nə huri-mələk,
Kim qurban olmaz,
Özü xoş, sözü şirin,
Belə işvəkara gözəl.

Gözəllər gözəlisən,
Meylim qonub, ay qız sənə.
Amandı ağrın alım,
Bircə gəl rəhm eylə mənə.
Müjganların oxlayıb,
Bağrım başın dönə-dönə,
Bilmirəm şirin dostdan,
Nədən inciyibsən yenə?
İncimə məndən,
Ay nazik bədən,
Dönmərəm səndən,
Gül üzlü canan.
Əlindən aman,
Halımdı yaman,

Ay nazlı dilbər!
Qaşları qəmər,
Adın olubdu,
Dilimdə əzbər.
Tərifin, şan-şöhrətin,
Düşüb hər diyara gözəl.

Aşiq Əli heyran sənə,
Kənar gəzmə, qadan alım.
Gahdan bir qaşın çatıb,
Bağrım əzmə, qadan alım.
Yaşılbaş sona kimi,
Yana süzmə, qadan alım.
Amandı ətəyindən,
Əlim üzmə, qadan alım.
Ağzımdı acı,
Dərdim əlacı,
Baxma qıyğacı,
Əziz canansan,
Təbib loğmansan,
Mətləb qanansan,
Xubların başı,
Könül sirdaşı,
Oynadıb çatma,
O qaytan qaşı,
Aşiqəm mən əzəldən,
Gözləri xumara, gözəl.

SAM ŞAHZADƏ

Keçmiş zamanda Qəndilqala şəhərində ədalətli bir şah varmış. Bu şahın adına Tərkiman şah deyirlərmiş. O, olduqca ədalətli və səxavətli bir şah imiş. Ona görə bütün şəhər əhli hər vaxt onun ömrünə dua edirlərmiş. Çünki o şah olandan bəri camaatı vergi verməkdən azad edibmiş. Bu cəhətini də ərz eləyim ki, bu şahın heç bir fərzəndi yox imiş. Bu işdən həm şah, həm də xalq çox narahat olurmuş. Ağıllı kişilərdən biri deyir ki:

– Gəlin bir tədbir görək.

Biri soruşur ki:

– Bu işə nə tədbir olar?

O biri deyir ki:

– Niyə olmaz, gəlin bir elə tədbir eyləyək ki, həm Allaha, həm şaha, həm də camaata xoş gəlsin. Gəlin bir neçə yerdə körpü, məscid və dəyirman saldıraq, şəhərimizdə nə qədər kasıb adam varsa, ona kömək edək. Bir də kim harada yetim görsə, onu öz xərciynən saxlasın. Bu tədbirə hamı razı oldu, dedikləri işə əməl etdilər. Onlar burada qalmaqda olsunlar, indi sizə bir az şahdan danışım.

Tərkiman şah günlərin birində arvadı Dilarami-cəng ilə oturub söhbət edən zamanı birdən gözü arvadının boğazındakı bir padşahın yeddi ilinin xərcindən əmələ gəlmiş boyunbağıda öz əksini gördü. Bir qədər fikrə gedib dərin-dən bir ah çəkdi. O saat öz mehribanı işi başa düşüb qolunu şahın boynuna salıb dedi:

– Ey ədalətli şahım, niyə belə dərin-dən ah çəkirsən, nə olub, Allaha şükür, camaat ki, bizdən çox razıdır.

Tərkiman şah dedi:

– Ey məhbubum, dərdin birini bilirsən, birini bilmir-

sən. Elə mənim də çəkdiyim xalqın dərdir. Mən indi başa düşdüm ki, çox qocalmışam. Mənim bir neçə illik ömrüm qalıb. Bir övladımız olsaydı, bizdən sonra o xalqı dolandırardı.

Arvad dedi:

– Kişi, allah kərimdi, istəsə olar.

Onlar burada qalmaqda olsun, indi də sizə bir az şahın bağbanından danışım.

Bu bağban ömrünün çoxunu şahın gülşən bağçasında keçirmişdi. Buna görə də şah onun xətrini çox istəyirdi. Bağban da çox qocalmışdı, ona baxmayaraq yenə də bağa baxan o idi. Günlərin birində bağban gecə yatdığı zaman gördü ki, bir adam başının üstünü kəsib deyir ki:

– Qoca kişi, hasarın dibində bir alma ağacı bitib, onu oradan çıxart, apar çarhovuzun sol tərəfində basdır, ona yaxşı qulluq et, o alma ağacı mətləbrüzyədir. Çox çəkməz o alma ağacı yekələnər və bir alma gətirər. O almanı dər, apar şaha təqdim et.

Qoca kişi sərsəm qalxıb heç kəsi görmədi və bir qədər fikrə gedib yuxusu dağıldı, durub alma ağacını axtarmağa başladı və tapıb deyilən kimi əməl etdi. Çox çəkmədi, ağac böyüyüb bir dənə alma gətirdi. Qoca bağban şükür-sənasını yerinə yetirib almanı budaqdan üzdü, gətirib şahın imarətinə daxil olub başına gələn əhvalatı şaha nağıl edib almanı təqdim etdi. Şah almanı götürüb bağbana bir qədər qızıl ənam etdi. Bağban razılıq edib çıxıb getməkdə oldu. O saat şah arvadını hüzuruna çağırıb almanı iki yerə bölüb bir hissəsini özü, bir hissəsini də arvada verib mətləbini söylədi. Müxtəsəri deyək ki, bir qədər vaxt keçəndən sonra Dilarami-cəng hamilə oldu. 9 ay, 9 gün, 9 saat, 9 dəqiqə, 9 saniyə tamam olan kimi qadın yükünü yerə qoydu, bir oğlan uşağı oldu. Bütün şəhər əhli toplanıb şaha gözdənlığa gəldilər. Şah da

həmin gün şah sarayında böyük bir ziyafət düzəldib xalqı qonaqlığa çağırırdı. Nə ki şəhərdə dükan, bazar, yeməxana və çayxana var idi orada yeməklər pulsuz satıldı. Bir neçə gündən sonra camaat yığılıb uşağa ad qoymağa gəldilər. Çox söhbətdən sonra uşağın adını Sam şahzadə qoydular. Uşaq dayəyə verildi. Belə-belə uşaq böyüməyə başladı. Müxtəsəri deyək ki, uşağın 8 yaşı tamam olan kimi onu mollaxanaya qoydular. Bir neçə bilici molla uşağa dərs deməyə başladı. Vaxt gəldi keçdi. Sam on yeddi yaşa doldu. O çox bilici, çox güclü oğlan idi.

Günlərin birində uşağın əlindən mollalar şaha şikayətə getdilər ki, Sam daha bizim sözüməzə baxmır. O saat şah Samı hüzuruna çağırıb oğluna nəsihət verməyə başladı. Sam şahın qarşısında diz üstə çöküb atasına cavab verdi:

– Atayi-mehriban, mənə mollalıq əl vermir, çünkü bizim şəhərdən başqa, sarayda 40 molla var. Bir iş olsa bunların özünə düşməz, bəs mən nə edəyəm?

Şah soruşdu:

– Oğul, bəs sənə nə iş, nə sənət əl verər?

Sam cavab verdi:

– Mənə pəhlivanlıq xeyirli sənət olar. Bu sənət xeyirlidir.

Şah oğlunun sözünü yerə salmayıb o dəm əmr elədi ki, ona pəhlivanlıq dərsi keçilsin. Bəli, bir neçə vaxt da ona pəhlivanlıq dərsi keçdilər, ta ki Sam 19 yaşa çatdı. Günlərin bir günündə Sam gəzə-gəzə gəlib gülşən bağına çıxdı. Orada bir qədər dolanıb alma ağacının altında dincəldi. Yatıb yuxuya getdi. Bir qədər yatandan sonra bir də gördü ki, başının üstündə bir nurani dərviş durub deyir:

– Oğul, dur bu badəni nuş elə.

Sam deyir:

– Dərviş baba, o badə bizə layiq deyil. Atamız icazə

vermir içək.

Dərviş dedi:

– Oğul, bu badə o badələrdən deyil. Bu sevgini sevgiyə yetirən badələrdəndi.

Oğlan badəni alıb nuş elədi, dedi:

– Ağa dərviş, yandım, bir çarə.

Dərviş şəhadət barmağının arasını göstərdi.

– Oğul, nə görürsən?

Sam dedi:

– Uzaq yollar, böyük bir şəhər.

Dərviş dedi:

– Oğul, daha nə görürsən?

Oğlan dedi:

– Bir imarət, içində də bir gözəl qız görürəm.

Dərviş dedi:

– Oğul, o qızı sənə buta verirəm, səni də ona. Çox çəkməz ona yetərsən. O qız Cəm şəhərinin padşahı Cəmşidin qızı Məsləhət xanımdı. Çox çəkməz ki, sevgilinə yetərsən.

Oğlan bihuş halda üzü üstə yerə yığıldı. Oğlan yatmaqda olsun, sizə xəbər verim bağbandan. Qoca bağban yavaş-yavaş gəlib oğlanı bu halda gördü. Bağban öz-özünə düşünür: «Şükür sənə, ya rəbbi, bədbaxt bu almanı özü verdi, özü də aldı» – deyib birbaşa getdi şahın hüzuruna, əhvalatdan şahı hali eylədi. O dəm oğlanı ölü halda imarətə gətirdilər. Nə ki molla, həkim varsa ora topladılar. Biri dedi dəli olub, biri dedi qudurub. Biri dedi bunun duası məndədi. Bu vaxt bir təbib gəlib dedi:

– Bunun xəstəliyini məndən başqa heç kim başa düşməz.

Təbib oğlanın vəznindən bərk sıxan kimi oğlan gözünü açıb gördü ki, nə ki molla, təbib varsa, hamısı bura toplanıb. O saat təbib dedi:

– Oğul, haran çox bərk ağrıyır, mənə de, mən müalicə edəyəm.

Bu sözdən sonra Sam bir saz istədi. O saat ona bir saz tapıb verdilər. Sam götürüb görək təbibə nə dedi:

Ay təbib, əl vurma, haqqı seversən,
Nə xəstəyəm, nə də yaralıyam mən.
Bir ala gözlünün fərağındayam,
Pünhanı eşqindən saralıyam mən.

Təbib dedi:

– Oğul, mən ki sənin sözündən bir şey başa düşmürəm, nə demək istəyirsən? Sən ki xəstəsən.

Sam dedi:

– Təbib, haqq ilə danış, mən xəstə deyiləm. Qulaq as, gör nə deyirəm:

Oldum bir gözəlin payi-bəstəsi,
Həm yar ənsuru, dil şikəstəsi.
Qəmin bari keş hicran xəstəsi,
Nə qədər vətənimdən aralıyam mən.

Təbib dedi:

– Oğul, başa düşmürəm, açıq de.

Bir tərəfdən günü keçmiş bir qarı dedi:

– Doğrudu, siz həkimsiz, mollasız, siz başa düşməzsiz, amma mən yaxşı başa düşürəm. Rəhmətlik bizim kişi ilə mən də belə olmuşdum, oğul, sən de görüm harada gördün qızı və nə təhər ürcah oldun?

Sam götürüb dedi:

Mənə ürcah oldu aləm-vağyadə,

Pirimin d sdind n nuş etdim badə,
Məsləhət  rz etdi, ey Sam şahzadə,
Diyari-Cəmşidin maralıyam mən.

Söz tamama yetdi. Bütün camaat Samın dərdindən hali oldu. Bir neçə gün qalandan sonra Samın ürəyində eşqin dəryası t lat m elədi, o, d z  bilməyib yola d şm yi qərara aldı, anasının hüzuruna gəlib getmək  c n g r k necə icazə istədi:

Ana, Cəm şəhərinə qılıram güzar,
T rk edib ölkələr, ellər gedirəm.
Fələyin tədbiri beləymiş mənə,
Qürbət vilayətə yollar gedirəm.

Anası Dilaramic ng oğlunun getməsinə razı olmayıb dedi:

– Oğul, bəyəm baban sənin getm yinq  razıdırımı?
Sam anasının cavabında dedi:

Böyük şah babamnan qıllam iltimas,
Əfv etsin, h zurundan oluram xilas,
Z nburun şanına meyl etsə m kas,
Od tutar ahundan çöllər, gedirəm.

Anası dedi:

– Oğul, bu qədər Məcnun kimi nal  çəkmə, bizə yazığın gəlsin.

Anasının cavabında Sam g r k nə dedi:

Ana, Samın dərdi  llil r, y zl r,
Sinəmdə alovlar, atəşlər, k zl r,
Sevdiyim Məsləhət yolumu gözlər,

Car edər çeşmimdən yollar, gedirəm.
Söz tamam oldu, anası ilə öpüşüb görüşdü. Anası izin verib dedi:

– Oğul, get, uğurlar olsun.

Sam vidalaşıb babasının hüzuruna gəldi, görək babasına nə dedi:

Ey şah-ədalət, hökmi-vilayət,
Abad olmuş ölkən, el, şən qalasan.
Ağ eyvan otaqlar, yanı bağçalar,
Həsretin çəkdiyim gülşən qalasan.

Seyrangahım olan dağılan daşlar,
Yanır sinəm üstə narı atəşlər.
Nigaran qoyduğum yarı, yoldaşlar,
Həftələr, həm aylar, il, şən qalasan.

Tərkiman şah dedi:

– Oğul, hara getmək istəyirsən və kimin yanına gedir-sən?

Atasının cavabında görək Sam nə dedi:

Təklif etmiş Samı bir mələkzada,
Cəmşidin şəhrinə bə hökmü bada.
Dəmadəm sevdiyim gələndə yada,
Olur göz yaşım sel, şən qalasan.

Sam sözlə dediyi kimi atasına dillə də dedi, getməyinə icazə istədi. Şah bir qədər fikirdən sonra oğlunu yaxın çağıraraq üz-gözündən öpüb icazə verdi və bir neçə nəsihət verdi:

– Oğul, bu uzaq yoldu, nə qədər istəyirsən, qoşun, qızıl götür, sənə lazım olar.

Sam razı olmayıb bircə at istədi, bir də pəhlivanlıq libası. O dəm şah əmr eylədi ilxıdan bir yaxşı at, bir də polad libas gətirdilər. Sam göy polada qərd oldu, atının zilkətini yeddi yerdən bərkidib ata süvar oldu, babası ilə vidalaşib yola düşməkdə olsun, bütün şəhər əhli, at minməyi bacaran atına süvar olub hamısı Samın başına toplandı. Şeypur, balaban çala-çala Samı yola salmağa başladılar. Oqədər getdilər ki, az qaldılar sərhəddən çıxsınlar. Sonra hamısı bir-bir Samnan öpüşüb-görüşüb dedilər:

– Get, Sam, yaxşı yol, uğurlar olsun.

Sam tək-tənha yola düşdü, o qədər at sürdü ki, atasının torpağında olan gözəl, uca Qeys dağı deyilən dağı aşdı, atasının torpağından çıxdı. Atın başını çəkib əyləndi. Duman, çiskin hər tərəfini bürüyən zaman aldı görək Qeys dağına nə dedi:

Yazın mövsümündə bahar əyyamı,
Müntəzir gözləyir mahalı dağlar.
Açılan bənəfşən, gülün, nərgizin,
Şəbnəmlər çəkibən mahalı dağlar.

Hər dağdan ucadı Qeysin dağı,
Mərdlər məskənidi sol ilə sağı.
Abi-zəməzəm suyu, kövsər bulağı,
Dərdlərə dərmandı bahalı dağlar.

Səndə hasil olur iyidlər kanı,
Gəngərlər, qalalar onun məramı.
Nə üçün incidirsən şahzadə Samı,
Sinəm yaralı bey halı dağlar.

Sözünü tamama yetirib Sam yenə yoluna davam

etməkdə oldu. O qədər at sürdü ki, bir də gördü tamam ayrı qəribə bir yerə çıxıb. O zaman Sam çox qəmginləşdi. Aclıq, susuzluq yavaş-yavaş ona kar elədi. Bir düz ilə gedirdi, amma bilmirdi hayana gedir. Müxtəsəri, bir gün gedib günbatan zaman bir şəhərin kənarına çıxdı. Bilmədi nə eyləsin və harada axşamlasın. Çox gəzib dolandıqdan sonra gəlib dörd yanı böyük hasarla çəkilən bağın kənarına çıxdı. Öz-özünə fikir elədi ki, elə yaxşı oldu, gəl, bu bağın içinə bir təhər yol tap, gir, bu gecə burada gecələ, həm də at acdı, özüm cəhənnəm, at isə ac qalmasın. Nə qədər dolandısa, yol tapa bilmədi. Axırı atı cövləyə gətirdi. Hasardan at quş kimi sıçradı, bağın o tərəfinə düşdü. Gördü ki, bu bağ çox qəşəngdi. Özü də gülşən bağıdı. Qərək, atdan sıçrayıb düşdü. Atın yəhərini belindən alıb, atı bağa buraxdı. Yəhəri başının altına qoyub yatan zaman bağban atın hay-harayına özünü yetirdi. Gördü ki, bir cavan oğlan ağayana dirsəklənib. Salam vermədən: – Əy, balam, məyər bu bağ sənə dədəndən qalıb? Bu yekəpər heyvanı da güllərin içinə buraxıb xarab edirsən, – deyib bağban istədi ki, ata yaxın getsin.

Sam şahzadə dedi:

– A kişi, bura bax, dəymə o Allahın heyvanına. Qoy bir az otlasın.

Bağban istədi yenə atı tutsun. Sam cəld yerindən qalxıb bağbanın qolundan tutub elə sıxdı ki, bir də baxıb gördü ki, bağbanın süsünü sallanır. Tez əlindən yerə qoydu. Bağban özünə gələn kimi yalvardı, oğlanın əlinə, ayağına düşdü.

– Məni öldürmə, dədəmin bağçası ki deyil, istəyirsən bir ay da burada qal.

Sam dedi:

– Ədə, səsini kəs, çox uzunçuluq eləmə, başım ağrıyır. Ataların bir misalı var, hələ eşitməyibsən? Atalar deyir ki,

ac adamla əcəli yetişmiş danışar. Rədd ol mənim gözümdən oyana.

Bağban dalı-dalı çəkilib bir təhər özünə bir siçan yolu tapıb qaçdı. Özünü yetirdi bağ sahibinin yanına. Birinin üstünə beşini də qoyub xəbər verdi.

Sam o yerə gəlib çıxmışdı ki, həmin şəhərin adına Enzengan şəhəri deyirdilər. Enzengan şəhərinin hökmdarının adına Gavə deyirdilər. Gavə padşahın gözünün ağı-qarası bircə qızı var idi. Qızının adı isə Nəzakət xanım idi. Nəzakət xanımın imarəti bir az atasından aralı idi. İmarətin qabağında böyük bir gülşən bağça salınmışdı. Bağçanın ətrafı hündür və möhkəm hasar idi. Ancaq bircə qapısı var idi. Qapının açarı bağın bağbanında olardı. Bağbandan başqa heç kəsin həddi yox idi ora getsin. Həmin bağban idi ki, Sama rast olmuşdu; bağban özünü yetirdi qızın yanına. Başına gələn əhvalatı qıza nəql elədi.

Nəzakət xanım dedi:

– A qızlar, gəlin bir gedək görək o adam kimdi, nə işin sahibidir ki, çürət edib bağa girib?

Nəzakət xanımın başında qırx kəviz sona kəklik kimi ciltvələnmiş bağa daxil oldu, bağbana dedi:

– A kişi, bəs hanı o adam?

Bağban dedi:

– Xanım, başına dönüm, bax o tərəfdədi.

Qız dedi:

– Kişi, bəs hansı tərəfi deyirsən?

Bağban dedi:

– Xanım, mən ora gedə bilmərəm, çünki onun xasiyyətində bələdəm, odu bax, Səlim ocağı tərəfdə.

Qızlar bu sözə gülüşüb ocağa tərəf getməyə başladılar. Gördülər ki, bir oğlan yatıb, elə bil xudavəndi-ələm ilk qələmini bu oğlana çəkib. Qızların hamısı bir-birinin üzünə

baxdılar. Xanım da baxdı, bir balaca özündə ağırlıq hiss etdi.
Qızların hamısı onu başa düşdülər.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, deyəsən bu oğlan şahzadədi ha.

Xanım dedi:

– Qızlar, mən də elə hiss edirəm.

Sonra isə o biri qız dedi:

– Xanım, gəlsənə onu oyadaq, görək bu oğlan nəçidi,
kimdi?

Xanım dedi:

– Qızlar, yazıqdı, qoy yatsın. Ancaq bir kağız yazıb
yanında qoyaq ki, bilsin, bu bağ sahibsiz deyil.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, nə yazaq ki, bu oğlana xoş gəlsin?

Nəzakət xanım dedi:

– Mən bir şey yazaram, oğlana xoş gələr.

Nəzakət xanım görək nə yazmaq istəyir:

Xab içində novrəstə şahzadə,
Gəl bizim ellərə, sor asta-asta.
Mən olum bir ahu, sən də ol səyyad,
Düşüb də peşimə var asta-asta.

Sən məni yandırdın eşqin dağına,
Hicran atəşinə, qəm fərağına.
Nə olu, bağban ol könlüm bağına,
Dər sinəm üstünnən nar asta-asta.

Qızlardan biri dedi:

– Xanım, belə sözdən bir şey çıxmaz, nə bilir sən
kimsən, kimin qızısan?

Xanım dedi:

– Qızlar, yəni deyirsiniz ki, məsələ aydın olsun. Yaxşı, deyərəm, ancaq bu sirr aramızda qalsın.

Hamısı söz verdi. Xanım arxayın oldu. Aldı xanım:

Şəhri-Enzengandı mənim məkanım,
Babamdı hökmdar, ey mehribanım.
Sənə qurban olsun Nəzakət xanım,
Sevmə məndən qeyri yar asta-asta.

Söz tamam oldu, kağızı oğlanın yaxasını açıb sinəsinin üstünə qoydular. Ancaq oğlanın heç xəbəri olmadı. Sonra isə qızlar getməkdə oldular. Nəzakət xanım qızların hamısına icazə verib dedi:

– Qızlar, siz gedin bir az dincəlin.

Qızlar çıxıb getdilər dincəlməyə, ancaq Nəzakət xanım bir itiyi itmiş kimi dəli-dövrən olub bilmirdi neyləsin. Öz-özünə fikir eyləyirdi, ya rəbbi, mən nə eyləyim, mənim dərdimə kim əlac eyləyər. Sonra özgəyə deyərəm işin üstü açılar. Deməsəm səbri-qərarım tamamilə kəsilər. Ax, yarəb, sevgi dözülməz dərdədir. Mən necə dayana bilərəm – deyib, yenə tək-tənha gəzməyə çıxdı.

Nəzakət xanım gəzməkdə olsun, indi bir az Sam şahzadədən qulluğunuza ərz eyləyim. Samın nə qədər yatdığını deyə bilmərik. Amma sübhün meh küləyi yavaş-yavaş üzünə dəyib, oğlanı ayıltı. Sam ayılan zaman əl atdı yaxasını düymələrin açdı. Balaca bir kağız əlinə keçdi. Oxuyub məzmunundan hali olub fikir elədi. Yarəb, bu kim ola bilər, məni bədbəxtlikmi tutub, yoxsa xoşbəxtlikmi, – deyib, cəld ayağa durdu və atı yadına düşdü. İstəyirdi ki, atını axtarsın, gördü vəfalı atı başının üstünü kəsib ayağını yerə döyür. Cəld atı tutub, gözlərini sıgallayıb, sonra isə öpüb:

– Atalar deyir ki, atnan arvada etibar olmaz. Ancaq

mənim atım o atlardan deyil, çox etibarlı heyvandı, – deyib yenə gözündən öpdü, sonra ziltəngini yeddi yerdən bərkidib yavaş-yavaş getdi, istəyirdi ki, bağdan çıxsın. Qulağına astandan səs gəldi. Ayağını saxlayan zaman nə gördü? Gördü ki, bir qızdı, amma nə qız, misilsiz bir gözəl. Seçmək olmaz huridimi, qılmandımı, yoxsa mələkmi, tovuzmu. On dörd gecəlik ay kimi şölə verir. Bu qızın hilal qaşları can almaqdadır. Bu qaşlardan bir ox açılıb Samın ürəyini xırda-xırda oymağa başlayan zaman eşq dəryası cuşa gəldi, atın başını çəkib, aldı görək qızın belə dəli-dövrən gəzməsinə nə deyir:

Səyahət eyləyən Nəzakət xanım,
Seyrəngah sizindi, gəz qayıt indi.
Sən məni gətirdin xaki-payına,
Gəzib sinəm üstün əz, qayıt indi.

Geymisən zər-ziba, yaşılar, allar,
Tər köynək altından tax həmayıllar.
Vurdun ürəyimə həbəşi xallar,
Görsənir yaramda vəz, qayıt indi.

Sənə qurban olsun Samı beçara,
Tərəhüm etginən məntək naçara.
Olginən təbibim, qılginən çara,
Çək sinəm dağına xəz, qayıt indi.

Söz tamam olan zaman qız gördü ki, haman oğlandı bu sözləri oxuyan. Oğlanın bu sözündən və zəhmindən qız yerində donub qaldı, çox həyalandı. Ancaq oğlan da həyalanırdı, hər iki cavanın arasında bir qədər sakitlik oldu. İkisi də dərin fikrə dalmışdı. Hər ikisinin ürəyi bir ovçudan ürkmüş quş kimi çırpınırdı. Ancaq oğlan qızın o hilal qaşlarının

dan gözünü çəkmirdi. Bir qədər sükutdan sonra az qaldı ki, qızın ürəyi çatlasın. Özündən ixtiyarsız olaraq qız birdə dil-lənib:

– Ay şahzadə, siz bizim bağçaya xoş gəlmisiniz. Ancaq icazəsiz bağa girdiyinizə görə günahkarsınız. O günahımızdan keçmək üçün gərək xanımlan üzr istəyəsınız, – deyən zaman şahzadə Sam irəli yeriyib dedi:

– Xanım, mən bu yerə nabeləd olduğuma görə sizdən üzr istəyirəm.

Hər iki cavan bir-birinə yaxın gəlib əl tutdular, görüşdülər. Sonra isə hər ikisi bir-birindən utana-utana söhbətə başladılar. Bir qədər söhbətdən sonra qız bağbanı çağırub dedi:

– Qonağın atını tut, sahmana sal, amma heç kəs bilməsin.

Bağban Samın atını tutdu, amma gözünün altından oğlana çox baxırdı. Öz-özünə dedi: «Bu nə hesabdı».

Qız dedi:

– Ədə, nə fikir edirsən? Sənə mən nə deyirəm, yerinə yetir.

Bağban dedi:

– Xanım, mən bağbanam axı, mehtər ki, deyiləm.

Xanım dedi:

– Ədə, uzunçuluq eləmə, başa düşürəm nə demək istəyirsən, səni razı edərəm. Ancaq heç kəs bilməsin.

Bağban dedi:

– Xanım, nə işimə, dəvə gördünmü, izini də yox.

Atı çəkib apardı. Xanım isə Samın qolundan tutub öz imarətinə apardı. O saat kəninin birini çağırub yemək şeyləri əmr etdi. Tez yemək hazır oldu. Süfrə layiqincə düzəldi. Samı Nəzakət xanım yeməyə dəvət etdi. Süfrədə Sam və bir neçə cavan qız, bir də xanım əyləşdi, yemək-içmək başla-

nanda bağban özünü içəri verib süfrənin bir tərəfində əyləşdi. Bağbanın bu hərəkətinə xanım hirslənib dedi:

– Ədə, bağban, sənə kim icazə verdi ki, bura gəldin?

Bağban dedi:

– Xanım, məni bağışlayın, mən o səbəbə gəldim ki, bizim qonaq deməsin ki, bura nə təhər məmləkətə ki, burada heç bir başı papaqlı kişi yoxdu, elə hamısı qızdı.

Bağbanın bu sözünə hamı gülüşdü. Sonra yeyib-içib hərə öz işinə getdi. Bircə oğlanla qız qaldı. Yenə bir az söhbət etdilər. Sonra axşam araya gəldi. Nəzakət xanım iki yer saldı, sonra isə araya pərdə tutdu. Oğlan pərdənin bu üzündə, qız isə o biri üzündə yatağa girdilər. Ancaq ilan vuran yatardı, bunlar yatmadılar. Müxtəsəri, ərz eyləyim ki, bir neçə gün belə qaldılar. Hər cavanın üzündə bir həya pərdəsi var idi. Hər kim istəmirdi ki, o həya pərdəsini üzündən götürsün. Bunların bu məsələsi belə də qalmaqda olsun, indi keçək ayrı bir məsələyə.

Günlərin birində Sam ilə Nəzakət xanım imarətin yedinci mərtəbəsində oturub şəhərin mənzərəsinə baxırdılar, şirin-şirin söhbət edirdilər. Söhbət arasında qız soruşdu:

– Ey Sam şahzadə, sizin şəhərin mənzərəsi yaxşı olar, yoxsa bizim?

Sam bu suala cavab verməyib bir qədər də mənzərəyə təzədən baxdı. Gördü ki, bu şəhərin bir tərəfi böyük meşədi. Meşənin ətəyi ilə bir çay axır. Bir tərəfi isə dağdı. Dağın ən hündür yerində böyük bir qalaça tikilib. Çox gözəl və böyük qalaçadı. Əgər o qalaçadan adam baxsa, bütün dünya insanın ayağının altında görünər. Sam Nəzakət xanımın sualına cavab verdi:

– Xanım, sizin şəhər də yaxşıdı. Ancaq bizim şəhər də pis deyil.

Qız bir balaca gülümsəyib dedi: – Siz hər halda öz

şəhərinizə pis deməzsınız.

Şahzadə dedi:

– Əlbəttə, xanım, çünki hansı torpaq adamı yetirib, gərək adam o torpağa nankorluq eləməyə. Xanım, bu söhbət öz yerində. Sən mənə de görüm o qalaça sənın babanımmı əlindədi? Bütün bu şəhəri gözəl göstərən bax o qalaçadı.

Qız fikrə gedib dərindən bir ah çəkdi, sonra söhbətə başladı:

– Ey şahzadə, o qalaçanın tarixi çox uzundu. Söz ki düşdü, mən söyləyim, sən də qulaq as.

Şahzadə dedi:

– Hə, xanım, söylə gərək nə təhər, yəni uzundu?

Nəzakət başladı söhbətə:

– Ey şahzadə, o qalanın sahibinə Keyxan haramı deyirlər. O haramı başına yüzlər və minlərcə haramı yığıb orada məskən salıb. Onlar xalqa çox ziyan vururlar. Kimin malı və atı o dağın bir qulağına gedib düşsə, ondan yiyəsinə xeyir olmur. Bir də görürsən ki, gecə-gündüz şəhərə basqın eləyirlər. Əllərinə keçən şeyi buraxmırlar, evləri talayırlar. Nə ki yaxşı şey olsa, götürüb aparırlar. Şəhərin ən yaxşı göyçək qızlarını şəhərdə qoymurlar, hamısını aparıb o qalaya doldururlar. Gündüzlər dərviş, sail paltarında şəhəri cəzib yeri bələdləyirlər, gecələr isə oranı dağıdıb talayırlar.

Şahzadə dedi:

– Bəs baban bu işə nə deyir?

Qız dedi:

– Babam nə qədər qoşun çəkdirir, bir mümkün olmur.

Sam dedi:

– Hərgah mən oranı dağıtsam, baban mənə nə verər?

Qız gülüb dedi:

– Nə istəsən.

Sonra dedi:

– Babam o haqda belə bir qərar çıxarıb ki, kim o haramını öldürsə, gözümün ağı-qarası bircə qız... – utanıb başını yerə dikdi, sözünün dalını demədi.

Oğlan dedi:

– Hə, xanım, utanmayın, sözünüzün dalını deyən görək.

– Sözümün dalını da siz başa düşün, – deyib qız özündən ixtiyarsız oğlana söykəndi.

Oğlan isə utana-utana qızın başını sığalladı. Dedi:

– Xanım, siz mənim ürəyimi xarab elədiniz. Mən sabah onun meydanına gedəcəm. Allah ya ona verər, ya mənə.

O gecəni da başa verdilər. Sabah açılan kimi Sam atını tələb elədi. Atı gətirdilər. Atın ziltəngini yeddi yerdən bərkitdi. Tərlan kimi ata sıçrayıb sonra üzünü Nəzakət xanıma tutub:

– Xanım, siz salamat qalın. Mən bu meydandan bəlkəm qayıtmadım. Əməyinizi mənə halal edin – deyib, ata bir tazyana çəkdi, at yeldən yeyin, sudan iti gedirdi. Sam bir də gözünü açıb gördü ki, həmin qalanın meydanındadı. Atın başını çəkib əyləndi.

İndi sizə kimdən xəbər verim Keyxan haramıdan. Haramı gördü ki, meydanda bir cavan pəhlivan dayanıb, elə bil başına hava gəldi. Cəld atını minib meydana girdi. Hər iki pəhlivan meydanda üzbəüz dayandı.

Haramı dedi:

– Oğul, sən mənim adımı eşitmədinmi bura gəldin?

Şahzadə dedi:

– Elə sənin adını eşidib bura gəlmişəm.

Haramı dedi:

– Oğul, meydanın şərtini bilirsənmi?

Sam dedi:

– Nə şərtidi? Bu sən, bu da mən, ya Allah sənə verər,

ya da mənə.

Haramı öz-özünə dedi: «Gəl bu cavan oğlana hərbə-zorba gəl, bəlkə qorxa, gedə, hayıfdı belə cavana qılınc vurmaq».

Sonra haramı qılıncı saz əvəzinə sinəsinə basıb dedi:
– Oğlan, hələ bir de görüm, sən haralısan və nəçisən?

Aldı Sam şahzadə:

Şəhri Qəndilqala mənim məkanım,
Səfərim Cəmədi, Keyxan haramı.
Bəhləmisən Qeysi hərə dağların,
Sanırmısan kəndin bəy, xan haramı.

Aldı haramı:

Kəndinə güvənib laf eləməynən,
Ey Qəndilqaladan gələn şahzadə.
İçərsən dəstimdən əcəl şərbətin,
Ahlar əhvalına gələn şahzadə.

Aldı şahzadə:

Küsüb də kəndindən et məni dərguş,
Ey sarsaq divana kəndi kərəm huş,
Cəhənnəm mərgini sənə qıllam nuş,
Fayda verməz sənə qəvi xan, haramı.

Aldı haramı:

Mənim yurdum dağlar, daşlar bölənlər,
Saysız-hesabsızdı bunda ölənlər.
Danışallar, söyləyəllər, biləllər,

Tarixdə ad qoydum əlan, şahzadə.
Aldı şahzadə:

Samın sədasından dağlar titrəşər,
Zərbi-sulətindən tab etməz bəşər.
Dünyanı sənincün mən qıllam məhşər,
Yazallar tarixdə duyxa, haramı.

Aldı haramı:

Sənintək cocuqlar nə bilər cəngi,
Xofumnan unudar tiri-xədəngi.
Keyxa sındırıbdı hindi, firəngi,
Bir varis əlimdə ölən, şahzadə.

Söz tamama yetişdi, hər iki pəhlivan meydanda atlarını
covlana gətirib qarşı-qarşıya dayandılar. Keyxa haramı bir
nərə çəkib dedi:

– Ey cavan oğlan, növbət sənindi, ya mənim?

Şahzadə dedi:

– Bizlərdə qayda budu, əvvəlcə növbəni düşməne
verərik.

Haramı dedi:

– Onda qalxanı çək başına.

Əmud endi Samın başına. Sam əmudu göydəykən
vurub yerə saldı. Keyxa gördü əmuddan bir murad hasil
olmadı, yenə bir dəli nərə çəkib dedi:

– Cavan, budu gürz gəldi.

Gürzdən də murad hasil olmadı. Qərəz, növbət gəldi
Sama. Hər iki qəhrəman silahlarından o silah qalmaq ki,
işlətməsin. Müxtəsəri deyək ki, ustadın dediyinə görə səhər
tezdən dava gedirdi. Elə bil ki, göyün üzünü bulud tutmuş-

du. Hər tərəfi duman, toz bürümüşdü. Nərə səmindən, atların kişnəməsindən bir gurultu var idi ki, qulaq tutulurdu. Əmud, qalxan, gürz, qılınc, nizə bir-birinə dəydikcə göydən qığılıcım, od tökülürdü. Sam az qaldı ki, haramının əlində həlak olsun. O, qılıncı Keyxanın harasından vururdu, polada dəyirdi. Gördü ki, olmayacaq, odur ki, haramının qolu yuxarı qalxanda qoltuğunun altından Rüstəmyana bir nərə çəkib elə bir qılınc vurdu ki, Keyxanın sağ qolu tamam bir saat göydə fırlandı, yerə düşdü. Dalınca da elə bir qılınc vurdu ki, başı bədənindən beş qədəm aralı düşdü, sonra isə geri dönüb qalan haramıların dağıntısını dağnan bir eləyib qalaçaya daxil oldu. Nə gördü? Gördü ki, tamam iki padşahın xəzinəsinin qızılı buraya yığılıb. Sam burada qalmaqda olsun, indi sizə ərz eyləyim şəhər əhlindən.

Bu şadlıq xəbəri bütün aləmə yayıldı. Enzingan şəhərində nə ki ayağı tutan vardısı, hərə bir xurcun, ya çuval götürüb özlərini qalaçaya yetirdilər. Bu qalaçada nə ki qızıl, gümüş, başqa şey var idisə, birini də qoymadılar. Çünki Samın belə əhdi vardı ki, əgər mən o qalaçanı alsam, orada nə olsa xalqa paylayacam. Elə də elədi.

İndi sizə kimmən xəbər verim, bu şəhərin padşahından. Padşah bu əhvalatı eşidən kimi əmr etdi öz imarətindən qalaçaya qədər payandaz düzüldü, sonra dedi:

– O haramını kim öldürüb gərək mənim yanına payadazın üstü ilə gəlsin.

Qərəz, elə də elədilər. Sam ta gəlib padşahın yanına çıxdı. Padşah Samı görcək durub alnından öpüb yanında əyləşdirdi. O saat şadlıq məclisi düzəldi. Bir neçə gün ye-yib-içmədən sonra Samdan soruşdu:

– Oğul, indi bir de görüm sən kimsən və haralısan? Hardan gəlib hara gedirsən?

Sam haralı olduğunu, haraya gedəcəyini başdan-ayağa

padşaha nağıl elədi. Şah məzmunundan hali olan kimi bir adam göndərüb qızını hüzuruna çağırdı. Nəzakət xanım yüz işvənazla imarətə daxil oldu. Ona yer göstərdilər. Xanım oturandan sonra şah Sama dedi:

– Oğul, bu, mənim gözümün ağı-qarası bircə qızımdı. Qızımı bura çağırmaqda məqsədim budur ki, sən də məsələdən hali olasan.

Sam soruşdu:

– Ey qibleyi-aləm, ixtiyar sizindi, buyurun.

Padşah dedi:

– Oğul, mən belə əhd eləmişdim ki, kim o haramını öldürsə, qızımı ona verəcəyəm. İndi bu qızım, bu da sən.

Sam razı oldu. Həmin gündən toy tədarükü görülməyə başlandı. Ustadın deməyinə görə qırx gün toy oldu, qızı verdilər oğlana. Bir neçə gün Sam Nəzakət xanımın yanında qaldı. Ancaq Sam onunla bacı-qardaş kimi rəftar edirdi. Qız məsələni başa düşə bilmirdi. Bilmirdi ki, bu nə işdi.

Günlərin birində Nəzakət xanım imarətdə oturub qəmgin halda gəmissi dəryaya qərq olan kimi fikrə getmişdi. Sam Nəzakət xanımı bu halda görüb eşq dəryası cuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Gəldim mehman oldum, səni şad edim,
Oyan bu qəflətdən dur, ala gözlüm.
Peykan kirpiklərin tökər qanımı,
Çək sinəm üstündən vur, ala gözlüm.

Sənin gül camalın dağlar laləsi,
Tökülən dəstindən dost piyaləsi,
Camalın şöləsi, gözün alası,
Salıbdı aləmə şur, ala gözlüm.

Samı bənd elədi zülfü muyuncan,
Sərv olmaz qamətincə, boyunca,
Saxlaram nişanə dünya durunca,
İsrafil çalınca sur, ala gözlüm.

Söz tamam oldu. Nəzakət xanımın könlünü alıb, onu məsələdən hali elədi. Sonra isə dedi:

– Əziz mehribanım, mən öz sevgilimin dalınca gedirəm. Əgər bu yoldan sağ-salamat qayıdaramsa, onda gəlib səni də apararam.

Qız razı olub dedi:

– Sam şahzadə, indi ki, gedirsən, babamnan icazə al, ondan sonra get. Sənə uğurlar olsun. Mən ölənə kimi səni gözləyib, sənin günlərini sanayacam.

Sam həmin gün durub gəldi Gavə padşahın yanına. Bir qədər söz-söhbətdən sonra məsələdən onu hali elədi, getməyə icazə istədi.

Gavə şah bir qədər fikrə gedib dedi:

– Oğul, Cəm şəhəri çox uzaq yoldadı, çox da qorxuldu. Çünki o şəhərnən bizim şəhərin arasında böyük bir təhlükə var. O təhlükə həm bizə ziyan verir, həm də Cəm padşahına. O elə bir şeydi ki, ona güc çatmaz, çünki o tilsim kimi bir işdi. İndi ona görə mən sənin getməyini məsləhət görmürəm.

Sam gördü ki, şah ona icazə vermək istəmir. Sam işi belə görəndə şaha dedi:

– Ədalətli şah, icazə ver, sinəmə bir xanə söz gəlib deyim, siz qulaq asın.

Şah icazə verdi. Sam götürüb görək nə dedi:

Başına döndüyüm ədalət şahım,

Belə itaətdə yalan deyiləm.
Əhdi-peyman etdim nazlı yar ilə,
Mən ki ilqarıma yalan deyiləm.

İraqdı yollarım, rahimdi uzaq,
Canansız cahan mənim üçün duzaq.
Bəna işi deyil, bəs necə pozaq,
Peymanıma xilaf olan deyiləm.

Belədi Sam üçün haqqın ətəsi,
Mövlamın dəstindən nuş etdim tasi,
Şahi-Cəmşid nazlı yarın atası,
Unudub eşqindən solan deyiləm.

Şah gördü ki, istər-istəməz şahzadə gedəsidi, dedi:
– Oğul, gedirsən get, mən bir şey demirəm, ancaq mən belə məsləhət görürəm ki, sən tək-tənha getməyəsən. Özünlə bir neçə min qoşun igid sərkerdə aparasan, çünki yol çox qorxuludu.

Sam şahzadə şahin cavabında dedi:

– Ədalətli şah, əgər qoşun götürsəydim, atamın sərkerdələrindən güclü qoşun götürərdim. Çünki bu əziyyəti gərək mən tək çəkəm; qoşunun günahı nədi ki, mənimlə bərabər əziyyət çəksin? Mənə sən yalnız icazə ver, gedim.

Şah dedi:

– Oğul, get, sənə yaxşı yollar olsun, ancaq Nəzakət xanımdan da izin al.

Sam şahla öpüşüb görüşdü, Nəzakət xanımın yanına getdi. Yol tədarükü gördülər. Yola düşən zaman Nəzakət xanım dedi:

– Əzizim şahzadə, uzaq səfərə gedirsən, ola bilsin ki, deyiləsi sözün olar. Ancaq məndən gizlətmə. Çünki mənim

ürəyim sənə bağlıdı. Mənim borcumdu sənin sözlərini yadımda saxlayım.

Nəzakət xanım bir balaca yana çevrildi, ala gözlərindən yaş tökdü. Şahzadə Nəzakət xanımı belə dözülməz dərddə qoyub getməyə peşimançılıq çəkirdi. Ancaq nə çarə. Üzünü Nəzakət xanıma çevirib:

– Mənim məhbubum, ağlamaqdan keçib, bir neçə söz demək istəyirəm. Bu sözlərimi yadımdan çıxartma. Hərdən bir məni yadına sal, – deyən zaman Nəzakət xanım gözlərini silib dedi:

– Hə, şahzadə, de görüm nə demək istəyirsən?

Nəzakət xanımın cavabında Sam dedi:

– Sənə bir neçə söz tapşırıb gedirəm.

Götürdü görək nə dedi:

Saqın seyrəqibdən alagöz sonam,
Var olsun ellərin, aman, əl aman!
Həsərətindən didarını görməyə,
Qurbanı dillərin, aman, əl aman!

Sən eşqə müntəxibsən, mənə məhbub,
Yaraşır zər-ziba tər əndama xub,
Ayda bir, ildə bir yazginən məktub,
Var olsun əllərin, aman, əl aman!

Yad eylə hərdən bir, bəzən də Samı,
Gövhəri qəflətdən süzəndə Samı,
Məcnun kimi divanə gəzəndə Samı,
Öldürür tellərin, aman, əl aman!

Söz tamam oldu. Nəzakət xanımla vidalaşib tək-tənha yola düşdü. Gecə-gündüz at sürdü, neçə ay, gün yol gedib,

axırı gəlib bir düzə çıxdı. Bir də gördü ki, at əyləndi. Başını qaldıran saat nə gördü? Gördü ki, böyük qalaça kimi yerdə bir günbəz var, ancaq bunun üsdə böyük adama bənzər ifritə durub. Seçə bilmədi ki, bu pəhlivandı, ya ifritə. İstədi ki, atını sürüb getsin, həmin ifritə səsləndi:

– Ey pəhlivan, hara gedirsən?

O, bir at minib şahzadənin qabağını kəsib dedi:

– Əgər mənim əlimdən salamat qurtarsan, gedərsən.

Sam nə qədər yalvarıb-yaxardısa olmadı. Axırı məcbur oldu ki, dava eləsin.

Öz-özünə fikirləşdi ki, ölməyə də mərdlik lazımdı– deyib öz atını cövlana gətirdi. Meydanda onunla üzbəüz dayandı, dedi:

– Növbət sənindi, ya mənim?

Həmin ifritə pəhlivan dedi:

– Ey cavan oğlan, meydanın şərtini bilirsənmi, yoxsa elə-belə davaya başlayaq.

Sam şahzadə dedi:

– O ki meydanın şərtini xəbər alırsan, indi qulaq as, gör nə deyirəm?

Aldı Sam şahzadə görək nə dedi:

Kim mənim cəngimə etsə ictinab,

Ruzigarı siyah tirə tar olar.

Ya Əli deyibən nərə çəkəndə,

Surəti zərbimdən bimar olar.

Aldı cavabında ifritə:

Anla sözüm adam oğlu, dər güzəşt,

Səndə bir nəsiyyət yadigar olar.

Məğrurluq eyləmə, zor düşər sənə,

Xoş xəyal dərrakə dağıdar olar.
Aldı Sam:

Səceyi-Rüstəməm, etməm ictinab,
Sahibi-nizəyəm, mən Əfrasiyab.
Pirim imamətədi, o şiri yarəb,
Zinyəti dilimdə aşikar olar.

Aldı ifritə:

Mənə gəlmə hər bə-zoru, bilmişəm,
Rüstəmi ləngəhari bilmişəm.
Cəmi cümlə hər məşhuru bilmişəm,
Çağır kimlər sənə pərəskar olar.

Aldı Sam:

Mənə qüdrət verib xaliqi-sübhan,
Müxənnət kimsəni kor eyləsin nan.
Sam da rəzmidə cəld edən zaman,
Heybətindən şəmşir abidar olar.

Aldı ifritə:

Canda bir sahirədi cahan içində,
Yanarsan alovda, sazan içində.
Bir bağı-bağçada üryan içində,
Əgər sağ qalsan, iftixar olar.

Söz tamam oldu. Hərbə-zorbadan sonra hər iki pəhlivan əl atdı qılınc-qalxana. Bir qədər vuruşmadan sonra Sam gözünü açıb gördü ki, bir bağın içində üryan yatıb. Cəld

durub hərləndi ki, yol tapsın, ancaq mümkün olmadı.

Müxtəsəri deyək ki, otuz doqquz gün bu bağda üryan hərləndi, nə ki ürəyi istəyir, ba bağda tapılırdı. Qırxıncı gün gördü ki, həmin meydanda o ifritəylə dayanıb dava eləyir. Qırx gün də keçən kimi yenə gözünü açıb özünü bağda gördü. Bir neçə belə qırx günlər gəlib keçməkdə olsun. Sam get-gedə zəfəran kimi saralırdı. Sonra isə xəstə düşüb yatan zaman öz-özünə fikir elədi. Mən ki özbaşına bu azara düşməmişəm. Məni bu yola dəlalət eləyən kişi var, gəl o kişini çağır, bəlkə sənə köməyi dəydi. Həmin vağyasında gördüyü kişini görək necə çağırdı və nə dedi:

Sən gördün məni qəflətdə,
Aşkar ol ərən, bir gəl.
Mərd igidlər ağasısan,
Diləkləri verən, bir gəl.

Ərənlərin şahı sənsən,
Yerin, göyün mahı sənsən.
Şahın qərargahı sənsən,
Camalı xoş nuran, bir gəl.

Sam cıdadi xanasından,
Yaxmır qaran hənasından.
Olmamışdan anasından,
Lalə, nərgiz dərən, bir gəl.

Söz tamam olan kimi Sam gördü ki, həmin qoca kişi başının üstündə durub. Sonra Sama dedi:

– Oğul, məni nə üçün çağırдың? Özünə agahdı. Səni tilsimə salıblar. Sənin bu tilsimdən çıxmağının bircə əlacı var, o da öz fərasətindən asılıdır. Bu gün otuz doqquzuncu

gündü. Səhər yenə səni ifritə öz meydanına aparacaq, onda sən bacar onun əlindəki qılıncı vur yerə sal, cəld o qılıncı götür, öz qılıncı ilə onu vur. Əgər öz qılıncı olmasa ona ölüm yoxdu. Sonra isə al, sənə bir lələk verim. O lələyi yandıran kimi bir quş gələr sənənin yanına. Həmin quş sənənin sözündən çıxmaz. Nə istəsən, o yerinə yetirər. Oğul, daha mən gedim, ancaq dediklərim yadından çıxmasın.

Sam daha qoca kişini görmədi. Öz-özünə: «Əcəba, mən başa düşürəm bu möcüzədi, ya yuxudu, yoxsa bu sirdi, yarəb, nə ola səhər fürsət əlimə keçə, mən bu zindandan qurtaram» – deyə fikirləşirdi, bir də gördü yenə öz atının belində həmin ifritəynən üz-üzə meydanda dayanıb. Öz-özünə ürək verib, cəld ifritənin qılıncını vurub əlindən yerə saldı. Tez həmin qılıncı götürdü. İfritəyə elə bir qılınc endirdi ki, başından dəyən qılınc bir qədər də torpağa işlədi. İfritəyə dedi:

– Ey məlun, bir hərəkət elə görüm.

İfritə istədi ki, hərəkət ələsin, bacarmadı, ondan bir inilti, gurultu qopdu ki, gəl görəsən. Yıxılan zaman Sam gördü ki, ifritə iki şaqqadı, çəkəsən bir-birindən oyan-buyan olmaz. Sam başını qaldırıb gördü əyə, burada nə bağ, nə bağça, nə hasar, heç bir şey yoxdu. Elə hamısı bu ifritəynən yox olub.

Müxtəsəri deyək, Sam yenə yoluna davam etməkdə oldu. Bir neçə gün at sürdü. Gəlib bir yaxşı mənzərəli yerə çıxdı, dedi:

– Burada bir az dincəlim, atın yorğunluğu çıxsın. Sonra gedərəm.

Atdan düşdü, atı ota buraxıb özü dincələn zaman, həmin qoca kişinin verdiyi lələk yadına düşdü. Tez lələyi yandıran zaman bir murğu quşu güllə kimi özünü yetirib onun yanına düşdü. Sam quşu əlinə alıb başını sığalladı. Sonra öz-

özünə fikir eləyirdi ki, yaxşısı budu gecə-gündüz yolunu gözləyən sevgilim Məsləhət xanıma bir məktub yazım, gəlməyimi bilsin, həm də başıma gələn əhvalatdan da hali olsun. Kağız-qələm götürüb görək murğu quşu ilə nə demək istəyir:

Murğu, yetir mənim ərzi-halımı,
Nazlı Məsləhətə bir xəbər eylə.
Aylar, illər həsrətini çəkdiyim,
O yarı afətə, bir xəbər eylə.

Sonra görək başına gələn əhvalatdan daha nə yazdı:

Şapuru can ilə oğradım cəngə,
Məğlub eyləyibən gətirdim təngə.
Güc verdim şəmşirə, tiri-xədəngə,
Qoşuldum höcətə, bir xəbər eylə.

Qələm, davat olar mahir əlində,
Çox çəkdim zalımın qahir əlində,
Sam da sarsılmadı sahir əlində,
Zor gəldim zillətə, bir xəbər eylə.

Söz tamam oldu. Məktubu qatlayıb sapla murğunun ayağına bərk bağladı. Murğunu əldən buraxdı. Sonra durub atın ziltəngini bərkidib yola düşdü.

Sam gecə-gündüz yol getməkdə olsun, indi sizə bir balaca Məsləhət xanımdan nağıl eləyim. Məsləhət xanım gecə-gündüz sevgilisi Samın yolunu gözləyirdi. Qız fikrə getdi. Samı necə rüyada görmüşdü, gözünün qabağına gəldi. Az qaldı ki, dəli-divanə olsun. Bilmirdi ki, nə eləsin. Sonra durub öz bağçasına gəzməyə çıxdı. Bağçada tək-tənha elə

gəzirdi ki, elə bil bir itiyi itib, onu axtarır. Hər gülün, hər çiçəyin, hər ağacın yanından ötən zaman elə bil ki, otlar da baş qaldırıb onun ürəyinə təsəlli verirdi ki, ey nazəndə, az qəm ye, az dərd çək, yaman günün ömrü az olar. Tezliklə sevgilin Samla görüşərsən. Bu fikirləri eylədikcə yavaş-yavaş onun ürək döyüntüsü azalır, təsəlli tapırdı. Bu xəyal içində hərlənən zaman bir də gördü ki, başının üstündə bir şaqqıltı qopdu. Məsləhət xanım ovçudan hürkmüş ahu kimi hürküb bağın açıq bir yerinə çəkilmişdi. Birdən bir quş ona sarı uçub onun çiyninə qondu. Qız istədi ki, quşu əliynən vurub yerə salsın, bir də gördü ki, bu quşun ayağına bir kağız bağlanıb. Kağızı quşun ayağından açıb oxudu, az qaldı ağılı başından çıxsın. Sonra öz-özünə təsəlli verib, məktubu bir də oxuyub məzmunundan hali oldu. Quşun gözlərindən öpüb bağına basdı. Quşu da götürüb imarətinə gəldi. Dərin fikrə gedib dedi:

– Turalım ki, bir neçə günə Sam şahzadə gəldi, mən onu necə qarşılayım. Mən bu işi bacara bilmərəm. Özgə də onu kim tanıyır, kim bilir ki, o şahzadədirmi, yoxsa Rüstəm-Zala nisbət bir pəhlivandımı? Yalnız bu sirdən bircə mən haliyəm, heç kəs bilmir. Elə yaxşısı budu ki, götürüb şah babama bir məktub yazım. Bu sirri o bilmir. Həm sirr açılınsın, həm də məsələdən hali olsun, görək axırı nə təhər olar. Məsləhət xanım qələm-kağız götürüb Cəmşid şaha bir məktub yazdı, qasidə verib tapşırırdı ki, babamın özünə verərsən. Qasid «bə çeşm» deyib yola düşməkdə olsun, indi sizə ərz eləyim Cəmşid şahdan.

Cəmşid şah vəzirini yanına çağırıb dedi:

– Qoca vəzir, sən bir ağıllı adamsan. Bu işə bir tədbir tök.

Qoca vəzir diz üstə çöküb dedi:

– Qibleyi-aləm, ixtiyar sizindi, buyurun görək mənim

üçün nə qulluq? Mən sizin əmrinizə hazırım.

Şah dedi:

– Vəzir, əgər bir neçə günə bir tədbir tökməsək, o tilsimli ifritə şəhərin altını üstünə çevirib, qızı aparacaq.

Qoca vəzir dedi:

– Ədalətli şahım, o haqda biz bir il bundan əvvəl bütün şəhər əhlinə elan etmişik ki, kim ifritənin tilsimini qırıb, onu öldürərsə, qız onunkudu.

Bu zaman qasid içəri daxil olub naməni padşaha təqdim etdi, getməyinə icazə istədi. Şah icazə verdi. Qasid baş əyib çıxıb getdi. Şah məktubu açıb oxuyan zaman gördü ki, birinci beytdə qız yazıb: Ədalətli şah, birinci, sizə gözaydınlığı verirəm. İkincisi isə qulaq asın, görək nə demək istəyirəm:

Şah baba, təşəkkür haqqı xudaya,
Arzusun çəkdiyim yar bizə gəldi.
Göhər qalib olmuş nadan əlində,
Bulundu sərrafı, var bizə gəldi.

Cəmşid şah məktubu yarımçıq qoydu, üzünü vəzirə tutub dedi:

– Qoca vəzir, mən bir şeyi başa düşmürəm. Mənim qızım dəli olub, yoxsa divanə? Onun sözündən belə gəlir ki, onun uzaq yerdən yarı gəlib. Bir də mənim qızım uzaq yeri nə görüb ki, özünə yar tapsın.

Vəzir dedi:

– Ey şahım, səbr eylə, bir kağızın dalını oxu, görək nə demək istəyir. Şah yenə oxumağa başladı:

Qəvvas çəkər dəryaların dürrünü,
Bilmək olmaz yaradanın sirrini.

Dəf etmiş başından Camın şirini,
Bulundu sərrafı, var bizə gəldi.

Şah sevindiyyindən ayaq üstə qalxıb qoca vəzirin yanına gəldi, dedi:

– Tarix elə qəhrəman yetirdi ki, ifritəyə qalib gəldi.

Qoca vəzir dedi:

– Ey şahım, qız uşağı çox şeytan olar. Bizim qanuna görə o pəhlivan kimsə, ona yar deyir.

Şah namənin gerisini oxudu:

Butamın dəstindən yazılmış namə,
Didəm vadar olmuş selinə, namə,
Məsləhət qurbandı belə həmdəmə,
Çəkdir aləmlərə car, bizə gəldi.

Şah məktubun məzmunundan hali olan kimi dedi:

– Vəzir, durmağın yeri deyil. Bu saat hər yerə xəbər elə ki, şəhərin hər bir küçəsinə, hər yerinə elan yazıb vursunlar ki, uzaq yerdən bir pəhlivan gələcək, o pəhlivan ifritəni öldürüb bizim şəhərə gəlir. Bütün nə ki şəhərdə ayağı yer tutan varsa hərə bir at minib həmin pəhlivanı qarşılamağa getsin. Özümüz də gedək.

Qoca vəzir «baş üstə» – deyib çıxdı. Müxtəsər deyək ki, bir neçə saata şahın əmri yerinə yetirildi. Nə ki ayağı yer tutan varsa hərə bir ata süvar olub şəhərin kənarına toplandılar. Qoşun əyləndi, onların dalınca padşah, vəzir, vəkil hamı birdən yola düşüb Samı qarşılamağa getdilər. Şəhərdən bir qədər kənar getmişdilər, bir də gördülər ki, bir pəhlivan gəlir, gəl ki, görəsən. Elə bil Rüstəm-Zaldı, iyirmi yaşında bir cavandı. Gözəllikdə Yusifə taydı. Oğlan bunları

görən kimi atdan sıçrayıb yerə düşdü. Ədəb-ərkanla padşaha, bütün camaata salam verdi.

Padşah qoca vəzirə dedi:

– Vəzir, deyəsən bu oğlan şahzadədi.

Vəzir dedi:

– Elə görünür.

Sonra şah dedi:

– Vəzir, bir soruş görək həmin oğlandı mı?

Vəzir dedi:

– Oğul, hansı şəhərdənsən? Səfərin haradı?

Sam dedi:

– Qəndilqala şəhərindənəm, Cəm şəhərinə gedirəm.

Vəzir dedi:

– Oğul, Cəm şəhərində kimin yanına gedirsən?

Şahzadə dedi:

– Cəmşid şahın.

Qoca vəzir dedi:

– Oğul, həmin Cəmşid şah budu.

Sam şahzadə o saat əllərini döşünə qoyub diz üstə çökdü. Şah onu tez yerindən qaldırıb alnından öpdü. Sonra isə ata minib bərabər şəhərə yola düşdülər. O saat şadlıq məclisi quruldu. Bir neçə gün yeyib içməkdə oldular. Kef məclisində Sam öz dərđini qoca vəzirə açıb nağıl etdi.

– Qoca vəzir, mən Qəndilqala şəhərindən qılınc vura-vura ta ki Cəm şəhərinə Məsləhət xanımdan ötrü gəlmişəm. İndi sən bilirsən, nə etmək lazımdır?

Qoca vəzir dedi:

– Oğul, sən arxayın ol, mən tezliklə işi sahmana salaram.

Qoca vəzir işi sahmana saldı, toy tədarükü görüldü. Cəmşid şah qırx gün, qırx gecə toy vurdurub Məsləhət xanımı Sam şahzadəyə verdi. Sam bir neçə ay burada qaldı.

Günlərin birində Cəmşid şahla söhbət edən zaman atası Tərkiman şah yadına düşdü. Bütün imarət başına hərləndi. Şah onu bu halda görüb yaxın gəldi, soruşdu:

– Oğul, olmaya xəstələnmişən? Rəngin qaçıb.

Sam dedi:

– Xeyr, qibleyi-aləm, əgər icazə versəniz deyərəm.

Şad dedi:

– Oğul, de görüm.

Sam götürüb görək nə dedi:

On səkkiz ay qürbət ellər içində,
Üzür qıl şah baba, Kana gedim mən.
Gözü yolda ata-ana qoymuşam,
Yad edib intizar xana gedim mən.

Mərd igid qürbətdə olarmı xəstə,
Nə eşqi-damaqda, nə də həvəsdə,
Nə danışmaz, gülməz, sanki şikəstə,
Əhv elə, çatmışam cana gedim mən.

Samın həsrətidi tamamən ellər,
Çəkəllər arzumu aylar və illər.
Dağlarda ruzigar, dərədə sellər,
Dönüm coşmuş bir ümmana gedim mən.

Söz tamam oldu. Sam diz üstə çöküb dedi:

– Qibleyi-aləm, mən vətəndən çıxalı on səkkiz aydı.

On səkkiz ayda bilmirəm atam, anam necə dolanırlar. Atam çox qocadı. Mən istəmirəm qoca vaxtı mənim dərdimi çəksin. O səbəbdən görək mənə izin versən.

Şah bir qədər fikrə gedib dedi:

– Oğul, mən də razı deyiləm sənənin bu qədər burada

qalmağına. Çünki sən elə yersiz adam deyilsən, özün bir şahzadəsən. Madam ki şahzadəsən, öz vətəninə getməyə razılıq verirəm. Ancaq oğul, bir neçə gün də qal, sənə getmək tədarükünü görüm.

Elə də razılaşdılar. Tədarük görüldü və hazır olan zaman şah Sami hüzuruna çağıraraq dedi:

– Oğul, mən səni tək buraxmayacağam, bir neçə sərkerdə qoşunla getməlisən.

Buna Sam da razılaşdı. O gün qırx qatır, dəvəyə Məsləhət xanımın cehizi yükləndi, Cəm şəhərindən gəlib Enzengah şəhərinə çatdılar. Sam sərkerdaları hüzuruna çağıraraq dedi:

– Qoşunu burada dayandırmaq lazımdı.

Şəhərin kənarında çadırlar quruldu. Qoşun əhli dincəlməkdə olsun. Sam öz sevgilisi Məsləhət xanımın yanına gəlib bir gün icazə aldı.

Məsləhət xanım dedi:

– Mən bilirəm, sən Nəzakət xanımı gətirməyə gedirsən. Əgər o qız məndən gözəl olsa, məni qafilə qatır ilə geri qaytarasan.

Sam bir söz demədi, başladı getməyə. Sam getməkdə olsun. O yerə gəldi ki, Nəzakət xanımı orada görmüşdü. Baxdı ki, qız yoxdu. Bağbandan Nəzakət xanımı soruşdu.

Bağban dedi:

– Əhd eliyib ki, Sam gəlməyincə, mən öz imarətimdən çölə çıxmıyacağam.

Sam Nəzakət xanımın imarətinə getdi, qız onu görəndə qəşş eləyib yerə yıxıldı. Nəzakət xanımın üzünə Sam şahzadənin göz yaşları düşəndə ayıldı, gördü başı Sam şahzadənin dizi üstündədi. Hər iki cavan görüşdü, öpüşdü.

Sam dedi:

– Ey mehribanım, niyə zəfəran kimi saralmısan?

Nəzakət xanım aldı görək ona nə cavab verdi:

On səkkiz ay şamsız xanə içində,
Ağlayıb qalırdım zar, səndən ötrü.
Leyli-nahar həsrətini etdiyim,
Arzular çəkirdim yar, səndən ötrü.

Aldı Sam şahzadə:

O ala gözlümün gözü yoldadı,
Bağda heyva, nar var, yar, səndən ötrü.
Əhsəntü bağbana olsun afərin,
Becərib bəsləmiş bar, səndən ötrü.

Aldı Nəzakət:

Geyib sarmanıbdı tirmə, atlası,
Dərdin həvəskarı gözəllər xası.
Könlümün istəyi, dil təmənnası,
Oturdum qeyrətlə ar, səndən ötrü.

Aldı Sam şahzadə:

Xeylidi vəsmindən mənəm aralı,
Hicrinə baş əyən əlbət saralı.
Qəlbimin ceyranı, könlüm maralı,
Kəs məni qurbana yar, səndən ötrü.

Aldı Nəzakət:

Baxmadım kimsənin qəddi-qamına,
Çünki dalmış idim Leyli halına,
Nəzakət xanımın xoş iqbalına,

Günəş sayə saldı kar, səndən ötrü.
Aldı Sam şahzadə:

Qüdrətdən sürməni gözə yetirən,
Büküb tellərini üzə yetirən.
Hicranla cismini gözə yetirən,
Şahzadə Sam kimi var, səndən ötrü.

Söz tamam oldu. Müjdə getdi qızın atası Gavə şaha ki, gözün aydın olsun, Sam şahzadə gəldi. Şah qızı Nəzakət xanımı və Sam şahzadəni yanına çağırıb dedi:

– Oğul, başına gələn əhvalatı nağıl elə.

Sam başına gələn əhvalatı ona nağıl elədi. Sonra dedi:

– İcazə verin, biz gedək.

Həmin gün tədarük görüldü, yüz qatar dəvəyə cehiz yükləndi. Nəzakət xanımı gətirdilər Məsləhət xanımın yanına. Hər iki gözəl öpüşdü, görüşdü. Sam şahzadə sərkərdələri çağırıb yola düşmək əmri verdi. Qafilə qatırı yükləyib Qəndilqala şəhərinə yola düşdülər.

Qəndilqala şəhərinin iki yolu vardı. Biriynən altı aya getmək olardı, biriynən üç aya. Sam üç aylıq yolnan gedirdi. Atasının torpağına az qalmışdı çata. Bir böyük qalaçaya rast gəldi. Onların qabağını bir pəhlivan kəsdi, adına Təhri deyərtilər. Soruşdular:

– Nə üçün yolu kəsmisən?

Dedi:

– Burdan keçən torpaqbasdı verib keçməliidi.

Sam dedi:

– Ey ərəb, gəl bizi incitmə, bir qədər qızıl, gümüş verim, izin ver keçək.

Ərəb cavab verdi:

– Mana uzunçuluq lazım deyil, ya hamınızı qıracağam,

ya da adambaşına torpaqbasdı verəcəksiniz.

Müxtəsəri, hər iki pəhlivan meydana atıldı. Axırda belə qərara gəldilər ki, kim məğlub olsa, cah-cəlal onun olar.

Sam dedi:

Ey ərəb, güvənmə hər bə-zoruna,
Sana fayda verməz fellər, ağlarsan.
Bir gəliş gələrəm ruzigarına,
Yanar əhvalına ellər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Ey cocuq, üz qıl mənəm bir əzab,
Düşübdür payıma qullar, ağlarsan.
Mən oldum anadan o Şiri əzab,
Salaram gözünə tellər, ağlarsan.

Sam dedi:

Mən bir mövlanın kəmər bəstəsi,
İsminə can fəda dil şikəstəsi.
Arasti səflərlə keflər dəstəsi,
Keçibən qılıncdan illər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Duyarlar ismimi ürəkdə xali,
Baş qoyub qarşımda olasan hali.
Görən igidlərin artar zavali,
Qər q oldu ümmana sellər, ağlarsan.

Sam dedi:

Sama mövla nəzər bari çəkildi,
Qüdrətindən yadigari çəkildi.
Uzun illər ahi-zari çəkildi,
Ey yazıq, başına küllər, ağlarsan.

Aldı Təhri:

Təhrinin tərifin alimlər bilir,
Duymasan isminə qəlbindən dilir,
Gəl, olsa sənintək neçə min dəlir,
Sanaram dağlarda yerlər, ağlarsan.

Söz tamam oldu, hər iki pəhlivan əl atdı qılınca. Təhri qışqırdı, növbət Sama yetişəndə qoltuğunun altından bir qılinc vurub öldürdü. Qoşun cah-cəlalla Sama yetişdi. Sərkərin biri açarları Sama verdi, Sam bir-bir qapıları açdı, nə qədər ləli-cavahir var idisə qoşuna payladı.

Təhrinin sərkərdələrindən biri dedi:

– İki qoca zindandadır. Onları burax.

Sam gördü zindanda olan qocalar öz atasıynan onun vəziridi. Üz-gözləri tüklənib. Sam onlarnan görüşüb öpüşdü.

Sam soruşdu:

– Atayi-mehriban, nə səbəbə xətti-tacı buraxıb zindana düşmüşən?

Atası dedi:

– Səni axtarmağa çıxmışdım. Birdən hər yeri duman basdı, bizi tutub bu qalaçaya gətirdilər.

Atası ilə vəziri götürüb öz şəhərlərinə gəldilər. Şad-yanalıq keçirildi. Sam şahzadəyə qırx gün, qırx gecə toy oldu. Onlar murad hasil elədilər.

ŞƏMŞİR VƏ SƏNUBƏR

USTADNAMƏ

Namərdə yalvarmaq insafdan deyil,
Düşməne yaltaqlıq mərdə yaraşmaz.
Öyünüb desə də min yol nakişi:
Mənəm qəhrəman da, nərdə–yaraşmaz!

Hər kəs qeyrətini düşünsün əzəl,
Gül olmaz söyüddən, tökülər xəzəl,
Abır, həya, hörmət bilməyən gözəl,
Çəksə də üzünə pərdə, yaraşmaz!

Qatil də özünə deməz cəlladam,
Onun işdəyinə düşmənim, yadam.
Xalqın əhvalına yanmayan adam,
Desə də şərikəm dərdə, inanma!

Həmişə kəm hünər sellənər, daşar,
Döyüşə girməmiş qanayar, coşar,
Yerdə iş bacarmaz, göydən danışar,
Ona gəzmək heç düz yerdə yaraşmaz!
Şəmşir məqsədinə çata yaxşıdı,
Gövhəri sərrafa sata yaxşıdı,
Yaxşı oğul, comərd ata yaxşıdı,
Beyveci xeyirdə, şərdə yaraşmaz!

Ustadlar ustadnaməni bir deməzlər, iki deyərlər. Biz də deyək iki olsun, düşmənin gözü qorla dolsun.

Adam oğlu, ağı topa başına,
Hər deyilən söz dalınca düşmə sən.
İnanıban vermə sirr yoldaşına,
Fələk salmış iz dalınca düşmə sən.

Mərddən soxa gözlə, igiddən hünər,
Uyma nanəcibə, nə çəkmə xətər.
Qızılda qiymət var, poladda kəsər,
Gövhər deyib bez dalınca düşmə sən.

Qazanmaq istəsən halaldan varı,
Atma namusunu, satma ilqarı,
İmtahan etməmiş sevdiyin yarı,
Tələsiyib tez dalınca düşmə sən.

Beyhaya alçaqdan dolan haşa sən,
Can sağlığı gör elində yaşa sən.
Dərs oxuyub yetirməmiş başa sən,
Aşiq olub söz dalınca düşmə sən.

Bu Şəmşir bir yana yerişər gedər,
Canı qürbət eldə çürüyər gedər.
Çiləkən çaylarda ərişər gedər,
Körpü deyib buz dalınca düşmə sən.

Ustadlar ustadnaməni iki yox, üç deyərlər, biz də
deyək üç olsun, yağılar saralıb solsun.

Alağa qərənfil, yovşana reyhan,
Tikanlı qanqala gül desəm, olmaz!
Dəmirə saf qızıl, söyüdə sandal,

Tapılan hər daşa ləl desəm, olmaz!
Arı şirə çəkir yazda çiçəkdən,
Nə çıxar boş yerə yalan deməkdən?
Bir fayda axtarma məkəs-milçəkdən,
Şanında tapılar bal desəm, olmaz!

Namərdin varı var, ürəyi yoxdu.,
Bir insan oğluna gərəyi yoxdu,
Səxası, süfrəsi, çörəyi yoxdu
Yoxsula verəcək pul desəm, olmaz!

İgid yeri düşən yerdə yaxşıdı,
Yaxşıya yaxşılar bir də yaxşıdı,
Mərd olan xeyirdə, şərdə yaxşıdı,
«Bivəfa, arxaya gəl» desəm, olmaz!

Şəmşir, de sözlərin, saxlama ləngə,
Əsli aslan olan layıqdi cəngə.
Pişik tab gətirməz şirə, pələngə,
Dovşana hünərdə fil desəm, olmaz!

İndi sizə kimdən, nədən danışım Dəmirçidamlı Aşıq Qurbandan. Aşıq Qurbanın atası Şəmşəddin elindən köçüb Gədəbəy rayonunun Böyük Qarabulaq kəndinə, sonra isə Cavanşir qəzasının Dəmirçidam kəndinə gəlib, orada yaşamışdır. Aşıq Qurban Güneypəyə kəndində Səlmi adlı bir qıza aşiq olub onunla evlənmişdi. Qurbanla Səlminin 1893-cü ildə bir oğlu olur, adını Şəmşir qoyurlar. Şəmşir 15 yaşında Ağdaban kəndində molla məktəbinə daxil olur, orada yeddi il oxuyur. Aşıq Şəmşir yaxın qonşuları Hilalızərrin qızı Sənubərlə hələ mədrəsəyə gəlməzdən qabaq sevisirlərmiş, ancaq ürək sirlərini açə bilmirlərmiş.

Bir gün Sənubər fikirləşdi ki, mən nə bəhanə ilə məktəbə gedib Şəmşirlə görüşüm. Bu zaman bənövşələr açılan vaxtı idi. Sənubər belə qərara gəldi ki, bir dəstə bənövşə aparıb mollaya verim, bəlkə məni məktəbə götürə. O, çiçəkli güneydən bənövşə dərdi. Sənubər baxdı ki, bənövşə boynunu əyri tutmuşdur. Öz-özünə dedi: «mənim atam yoxsuldu, məni məktəbə qoya bilmir, mən boynumu əyri tutmaqdan, bu bənövşənin dərdi nədi ki, belə məlul boynunu əyri tutub. Gəl bunların dərini xəbər al». Odur ki, dedi:

Boynunu niyə əymisən,
Açan təzə bənövşələr?
Qurtarıb bu qarlı qışdan,
Çıxan yaza, bənövşələr.

Mənim kimi bir aşıqsan,
Əlbət dərdin var, aşıqsan.
Çiçəklərə yaraşıqsan,
Gül-nərgizə, bənövşələr.

Belə əyri tutma başın,
Mən olum qəmli yoldaşın.
Car eylərəm gözüm yaşın,
Süzər üzə, bənövşələr.

Mən yoxsul qızıyam bəli,
Haradadır Kərəməli.
Yaradanın rəhmi gəli,
Bir gün bizə, bənövşələr.

Ətiriniz baş cənnətdi,
Kim bilir kimə qismətdi.
Bəlkə dərdin məhəbbətdi,

Salmır üzə, bənövşələr.
Siz ki gözəl çiçəksiniz,
Qərənildən göyçəksiniz.
Yaraşıqlı bəzəksiniz,
Gəlin, qıza, bənövşələr.

Sənubərəm, yüz dərdimə,
Dərman olar söz dərdimə.
Çox yanırım öz dərdimə,
Bir də sizə, bənövşələr.

Sənubər sözlərini tamam eləyib, əlində bənövşə gedib məktəbin qapısında dayandı. Bu vaxt Şəmşir əlində qələm çölə çıxdı, Sənubərin əlində bənövşəni görüb soruşdu:

– Qonşu qızı, bu bənövşəni kimə gətiribsən?

Sənubər cavabında dedi:

– Niyə sən bilmirsən ki, mən nə üçün gəlmişəm bura? Bir də ki, ataların belə bir misalı var: «bir atın əvəzi bir alma olar». Apar bu bənövşəni mollaya ver, bəlkə məni məktəbə gəlməyimə icazə verdi.

Şəmşir bənövşələri alıb molla'nın yanına gəldi. Molla bənövşəni görən kimi acıqlı-acıqlı dedi:

– Bənövşəni məktəbə niyə gətirmisən?

Şəmşir utana-utana dedi:

– Molla əmi, bu bənövşəni Hilalızərrin qızı Sənubər gətirib, deyir ki, əgər mümkünsə, molla məni də məktəbə qəbul eləsin.

Molla Fərzəli hirslənib dedi:

– Mən də elə bildim bir layiqli sovqatdı. Qızın məktəbdə oxuması günahdı.

Sənubər qapının arxasından bu sözləri eşidib öz-özünə dedi: «Əgər mənim atam yoxsul olmasa idi, molla heç

deməzdi qızın məktədbə oxuması günahdı».

Belə deyib ucadan ağlamağa başladı. Şəmşir Sənubərin ağlamasını görüb dedi:

Zimistan yaz olar, çəkmə həsrəti,
Dayan bu möhnətə, çox da darıxma.
Ədalətin gücü, haqqın nüsrəti,
Köməkdi qabaqda, toxta, darıxma.

Alan olar qoynu qurdun əlindən,
Hicranın əlindən, dərдин əlindən,
Görərsən köməklіk mərdin əlindən,
Gələr bir ədalət haxtda, darıxma.

Rubə yeyib eldən rüşvət alanlar,
Başlarına dünya bir gün olar dar.
Hər bir şeyin vədəsi var, vaxtı var,
Gəl sən sığın kəskin baxta, darıxma.

Şəmşir ilə bir kam alarsan sən də,
Düyün düyən özü düşər kəməndə.
Görərsən mollanı elə bir gündə,
Vurular ağzına noxta, darıxma.

Şəmşir sözünü tamam edib mollasına dedi:

– Mən elə bilirdim ki, qız ilə oğlan bir yerdə oxuya bilər. Elə onsuz da sən iki varlı adamın qızını oxudursan.

Molla Fərzəli dedi:

– Mən bilirəm, sənin fikrin odur ki, o yoxsul qızını pulsuz-parasız oxutdurasan. Onu görməyəcəksən.

Bu sözdən sonra aldı Şəmşir görək nə dedi:

Qapıda ah çəkər o mələkzadə,
Qanadı sinəsin yarası, molla.
Nə cavab verərsən haqqa dünyada,
Açılmır qəlbimin qarası, molla.

Yaxşılıq eyləsə insan insana,
Əlbəttə xoş gələr adil divana.
O, yazıq yoxsulun bil ki bir dana,
Nə malı var, nə pul-parası, molla.

Şəmşiri qoymursan cavabın deyə,
Gözün yoxdu yoxsulları görməyə,
Bir manat tapmır ki, sənə verməyə,
De nədi bu dərdin çarası, molla?

Söz qurtaran kimi molla dedi:

– Mən bilirəm ki, o yoxsul qızın nə üçün tərəfdarısan.
Bu zaman Sənubər ağlaya-ağlaya evlərinə yola düşdü.

Atası yolda onun qabağına çıxıb soruşdu:

– Qızım, nə üçün ağlayırsan?

Qız ağlaya-ağlaya dedi:

– Ata, heç elə, kasıblığımıza görə ağlayıram. Mən bu gün mollanın yanına bir dəstə bənövşə aparmışam ki, məni də mədrəsəyə götürsün. Acıqlı söz deyib məni qovdu.

Hilalızərrin dedi:

– Qızım, molla bir uşağı oxutmaq üçün bir inək alır.
Bizim inəyimiz var ki ona verək.

Sənubər sakit dayanıb mollanın yanına oxumağa getməkdən əl çəkdi. Ona da deyim ki, qız tez-tez Şəmşirlə görüşüb dərdləşir və sevişirdilər.

Bir gün Şəmşirlə Sənubərin söhbət çağında Sənubərin

anası gəlib bunları bir yerdə görüb geri qayıtdı, düz ərinin yanına gedib əhvalatı ona söylədi və dedi:

– A kişi, sənin qızın bizim başımıza hələ bundan da artıq iş gətirəcək, bunu bir oğlana verək, qulağımız dincəlsin.

Ər-arvad götür-qoy elədilər. Sözü bir yerə qoydular ki, kordan, keçəldən kim qıza müştəri çıxsa verib başlarından eləsinlər. Elə bu zamanlar Hidayət adlı bir oğlan qıza elçi göndərdi. Ata-ana qızı Hidayətə vermək istədilər. Sənubər bunu bildi, içəri girdi, elçiləri geri qaytardı, ata-anasının sözünü qəbul eləmədi.

Hidayət mollanın yanına gedib dedi:

– Molla əmi, mən Hilalizərrin kişinin qızı Sənubəri istəyirəm, mənə gəlmir. O, Şəmşir adlı bir oğlana aşiqdir. Mən nə cür edim?

Molla gülüb dedi:

– Ona bir dua yazacağam, ver birinə suyunu ona içirsin.

Molla duanı yazıb verdi Hidayətə.

Hidayət özünü Qədəm qarıya yetirib dedi:

– Nənə, bu duanın suyunu Sənubərə içirtsən, nə istəsən sənə verəcəm.

Qarı «baş üstə» deyib, özünü Hilalizərrin evinə çatdırdı. Duanı çıxarıb dedi:

– Su gətirin, bu duanın suyunu kim içsə xoşbəxt olar.

Sənubər işi başa düşüb dedi:

– Qarı nənə, sən nahaq zəhmət çəkirsən, mənim məhəbbətimi mollanın duası poza bilməz.

Qarı peşiman olub, qayıdıb gəldi. Hidayətə ikinci dəfə elçiliyə getməyi məsləhət gördü. Molla ilə bir neçə adam Hilalizərrin evinə elçiliyə getməkdə olsunlar, eşit Sənubərdən. Sənubər bunu bildi, tez qaçıb əhvalatı görək Şəmşirə

nə cür xəbər verir, Şəmşir ona nə cür cavab verir:

Sənubər:

Dörd yanımı düşmən alıb,
Sevgim niyə yatar indi?
Məni səndən ayrı salıb,
Günahıma batar indi.

Şəmşir:

Dedin yağı düşmənlərdən,
Mən də yaxşı bildim indi.
Aralığı qatanlardan,
Dürüst xəbər oldum indi.

Sənubər:

Qoyma qalam bəxti qara,
Əğyar hara, de mən hara.
Uzaq elə, bir diyara,
Götür məni apar indi.

Şəmşir:

Haqq, ədalət, divan yoxdu,
Oyanarmı yoxsul bəxti.
Mənim ki dostlarım çoxdu,
Niyə yalqız qaldım indi?

Sənubər:

Ümidini kəsmə məndən,

Biganələr gülər gəndən.
Sənubər ayrılır səndən,
Sevinməsin əğyar indi.

Şəmşir:

Demə Şəmşir, dərdir azdı,
Bir görüşün mənə yazdı.
Məhəbbətim yorulmazdı,
Qəlbimdə var vüqar indi.

Şəmşirlə Sənubər sözlərini tamam eləməkdə olsunlar. O biri tərəfdən Hidayətin elçiləri gəlib çıxdı. Danışmaqdan, hə-yoxdan sonra gətirdikləri yaylığı Sənubərin başına örtmək istədilər, ha axtardılar, qızı tapmadılar.

Çuğul Bədi dedi:

– Yəqin o, Şəmşirin yanında olacaq.

Bir dəstə adamı Bəsti ilə birlikdə Sənubərin dalınca göndər-dilər.

Onlar Şəmşirlə Sənubərin yanına gedəndə Sənubər uzaqdan onları görüb Şəmşirə dedi:

– Şəmşir, onlar gəlib məni sənənin yanında görsələr, hər ikimizi öldürəcəklər. Sən qaç get, gəlib məni tək görsünlər, xəta sovuşsun.

Şəmşir qaçıb getdi. Adamlar gəlib Sənubəri tək gördülər. Onu aparmaq istəyəndə o, zar-zar ağladı. Onlardan kömək istədi. Adamların ona yazığı gəldi. Ona dedilər.

– Bacı, biz səni aparmırıq. Haraya istəyirsən get. Ya da qaç gizlən.

Adamlar geri qayıdıb Sənubərin atasına və Hidayətə dedilər:

– Sənubəri tapmadıq.

Hidayət başqa bir dəstə gördərdi. Onlar da çox ax-tardılar, lakin Sənubəri tapmadılar.

O biri tərəfdən Sənubər qaçıb kənddən çıxdı. Az getdi, çox getdi, dağ ətəyində bir çobana rast gəldi. Bu çobanın adı Heykəl idi. Heykəl çoban Sənubəri görüb dedi:

– Bacı, sən kimsən, haraya gedirsən?

Sənubər başına gələnə ona nağıl eləyib dedi:

– Sənə pənah gətirmişəm, qardaş, mənə kömək elə!

Heykəl çobanın ona yazığı gəldi, dedi:

– Sən mənim oldun qiyamət günü bacım. Əlimdən gələnə sənə kömək edəcəyəm.

Elə bu zaman iki balalı ceyran bunların yaxınına gəldi. Sən demə Heykəl çobanın dostu ovçu Məhəmmədlə ovçu Nadir pusquda imişlər. Onlar ceyranları görəndə istədilər ki, ox atsınlar. Sənubərin qəlbi dərdlə dolub ovçulara görək nə dedi:

Saxlayın əlizi, amandı aman,
Ox atmayın bu ceyrana, ovçular.
Könlümün şəhrini etməyin bərbad,
Siz qiymayın gözəl cana, ovçular.

Ovçular təəccüb qalıb sözün məbədini gözlədilər.
Aldı Sənubər:

Dərs alıram ya əlifdən, ya sindən,
Meylim kam almadı təmənnəsindən.
Qəza-qədənindən, qul xatasından,
Mən qaçmışam bu məkana, ovçular.

Sinəmdə baqidi qurtarmaz bir dağ,
Qərib Sənubərəm, çəkərəm fərağ.

Gəlin bacı-qardaş olaq ayrılacaq,
Siz bir yana, mən bir yana, ovçular.

Yoxdur Sənubərin başqa əlacı,
Mərd igid olmasın namərd möhtacı.
Siz mənə bir qardaş, mən sizə bacı,
Öz sevgimin dürdanəsi ovçular.

Sənubər sözünü tamam edib, dərdi-qəmə qərq oldu.
Heykəl çoban onu bu halda görüb dedi:

– Sənubər bacı, ovçu Məhəmməd mənim dostumdu.

Ovçu Məhəmməd dedi:

– Əziz bacım, mən də öluncə sənın qardaşınam.

Elə bu zaman Nadir dedi:

– Zənanələr əhlində qayda elə belədi. Əzzəl özlərini
çox çəkirlər, mazamata mindirirlər.

Aldı Sənubər görək Nadirə nə dedi:

Haqq yetişsin köməksizlər dadına,
İşim tənəzzüldür, dara düşmüşəm.
Salan yoxdu mən yazığı yadına,
Eliyə dərdimə çara, düşmüşəm.

Ox atmısan mənə, yaralıyam mən,
Elimdən, obamdan aralıyam mən,
Ağdiyar elinin maralıyam mən,
Vətənimdən çıxıb hara düşmüşəm?

Kimi döyər, kimi söylər qəribsən,
Bənövşətək qəddim əyər, qəribsən.
Baxanlar rəngimə deyər qəribsən,

Bu nə haldır mən avara düşmüşəm.
Bu sözdən sonra ovçu Məhəmməd dedi:
– Bacı, sən özünə niyə qərib dedin?
Bu, Nadirə xoş gəlmədi. Elə bildi ki, Sənubər Məhəmmədə vurulubdu, – dedi:
– Məhəmməd namərd yoldaşdı. Araya keçib işimizi pozur.
Sənubər cavabında dedi:
– Atam oğlu, mən sən deyən adam deyiləm. Mən sevgilimin ucundan çöllərə düşmüşəm.
Ovçu Nadir dil azarlığı başlayıb dedi:
– Əgər sən bir ağıllı qız olsaydın, ata-anan qoymazdı çöllərə düşsən.
Bu söz Sənubərə toxundu, aldı görək ona nə dedi:

Deyim, bil dərdimi vəfasız qardaş,
Hər insan oğluna ana şirindi.
Məhəbbət əhlini yandırır ataş,
Yandıran oda pərvana şirindi.

Kim görsə mənimtək eşq ataşını,
Tökər gözlərinin qanlı yaşını.
Fərhad külüng çalıb dəldi başını,
Kim qıyardı şirin cana şirindi.

Sənubər, geyməyə kətan yaxşıdı,
Mən deyə bilmərəm yetən yaxşıdı.
İnsan üçün ana vətən yaxşıdı,
Arif olub sözüm qana şirindi.

Sənubər sözünü deyib qurtardı.
Nadir dedi:

– Dünyada çox oğlan var. Elə gərək sənin dediyin olsun? Məgər mən pis oğlanammı? Mənə gəlsən xoşbəxt olarsan.

Bu danışıda dülgər oğlu Fail gəlib çıxdı. Sənubərdən xəbər aldı:

– Ay qız, sən bu ovçuların yanında nə gəzirsən?

Sənubər ona cavab verdi:

– Mən də şikarı itkin düşən ovçunun maralıyam. Hərçəndi bu dövr Leyli-Məcnun dövrü deyil, ancaq mənim bu çöllərə düşməyimin əsil səbəbi zalımlar olub. İndi qulaq as, deyim:

Mənim elim Ağdiyardı,
Deyim sənə haralıyam.
Gözüm yardan intizardı,
Ürəyimdən yaralıyam.

Dülgər oğlu Failin ürəyi dərdə gəlib dedi:

– Bacım, mən səni tanıyıram, mən də ağdiyarlı Aşiq Qurbanın şagirdi olmuşam. Dülgərliyi də mənə o öyrədib. İndi icazə ver sözünə cavab verim.

Aldı Fail görək nə dedi:

Qəm eləmə, qərib bacım,
Solub gültək saralarsan.
İndi bildim bir səyyadın,
Sən bir dərdli maralısan.

Aldı Sənubər:

Mən öz rahimdə olmadım,
Ölüb vətəndə qalmadım,

Sevdim, seçdim, kam almadım,
Belə baxtı qaralıyam.

Aldi Fail:

Daşqın sellər bir gün yatar,
Qəm yükün üstündən atar.
Müşkül olan kama çatar,
Niyə qəlbi qaralısan?

Aldı Sənubər:

Atam saili kəmtərdir,
Qəddim əyib sevgi dərdir.
Mənim adam Sənubərdir,
Şəmşirimdən aralıyam.

Fail o saat bildi ki, bu həmin onun ustadı Qurbanın
oğlu Şəmşiri deyir:

Aldi Fail:

Hədən getməz əziyyətin,
Fail deyir var şöhrətin.
Harada olsa niyyətin,
Sən özün də oralısan.

Fail ilə Heykəl çoban onlardan ayrıldılar.
Məhəmməd Sənubəri gətirdi evinə. Arvadı Həliməyə
dedi:

– Bu qızı su tapılmaz səhrada istəkli dostum Heykəl
çoban mənə əmanət verdi və dedi adamları gələnə kimi

qonaq saxlayam. Mənim üçillik uzaq yola səfərim var. Mən gələnə kimi onu öz qızımız kimi saxlarsan.

Məhəmməd yola düşəndə Sənubər fikir edlədi ki, birdən Hidayətin adamları Məhəmmədi görüb məni ondan soruşarlar. Məhəmməd bilməz yerimi deyər.

Aldı görək bu münasibətlə Məhəmmədə nə dedi:

Xəbər tutan olsa itkin bacından,
Sən vermə bir kəlmə nişana məndən.
Çöllərə düşmüşəm eşqin ucundan,
Qoy əhval çatmasın düşmana məndən.

Canım qardaş, yolda uyma uyquya,
İşini bildirmə, yağılar duya.
O haqqın düşməni məlun mollaya,
Lənət apar həmin şeytana məndən.

Bir ah çəkib bəislərə qarğaram,
Necə ki, dünyada hələ sağ varam.
Sənubərəm, şamlar kimi yanaram,
Gəlsin od aparsın pərvanə məndən.

Sənubər sözünü tamam etdikdən sonra, Məhəmməd xudahafizləşib yola düşdü.

Nadir Məhəmmədin getməsindən xəbərdar olub düz onun arvadı Həlimənin yanına gəlib dedi:

– Həlimə, sən nə səbirli adamsan. Sənin belə səbirli olduğunu mən bilməzdim.

Həlimə dedi:

– Nadir, bu nə sözdü dedin?

Nadir yavaşcadan ona dedi:

– Niyə, sən öz evində olan gününü görmürsən?

Həlimə dedi:

– Nadir, sən belə şeytan söhrerini danışma. O, Məhəmmədin doğma bacısıdır.

Nadir gülüb dedi:

– Düz deyiblər, arvadın ağılı olmaz. Bacı, o düz deyil, Məhəmməd səni alladır. Sabah başın ağrı çəkəcək ha.

Bu söz ağılsız Həlimənin başına batır. Evə gəlib Sənubərə deyir:

– Çəpəl, sən mənə günü gəlmisən? Bu saat evdən çıx.

Sənubər nə qədər and-aman edirsə də Həlimə onun sözünə baxmır. İtələyib bayıra çıxardır, qapını bağlayır. Sənubər əlacsız qalib çöl-biyabana düşür. Gethaget, gedib Xoşnişan elində həkim Saniyə rast gəlir. Həkim Sani ondan hal-əhval soruşur. Sənubər başına gələn qazeyi-qədəri ona danışır.

Həkim Sani deyir:

– Qızım, qorxma, Məhəmməd mənə də dostumdur. O, tez qayıdib gələcək. O gəlincə sən bizim evdə qalarsan.

Sənubər burada qoyaq, görək Məhəmməd necə oldu.

Məhəmməd uzun səfərə çıxmağı hələ saxlayıb, bir neçə gündən sonra qayıdib evinə gəldi. Sənubəri evdə görməyib Həlimədən soruşdu:

– Bəs Sənubər haradadı?

Həlimə doluxsunub dedi:

– O, gecə mənə yuxuya verib, harasa qaçib gedib, bir soraq yoxdu.

Məhəmməd soruşdu:

– Ovçu Nadir bizə gəlməmişdi ki?..

Həlimə dedi:

– Bəli, gəlmişdi.

Məhəmməd mətləbi anladı, elə həmin saat yola düşdü ki, gedib Xoşnişan elində həkim Sani ilə görüşsün və ondan

məsləhət alıb Sənubəri axtarsın.

Bəli, o, gedib Xoşnişan elinə yetişdi, həkim Sani ilə görüşdü. Həkim Sani Məhəmmədi kefsiz görən kimi işi duydusa da, bir söz demədi. Öz-özünə dedi: «Əgər bunlar bacı-qardaşdılsa, bir-birini tanıyaçaqlar».

Həkim Sani Məhəmmədi evə dəvət etdi. Sənubər Məhəmmədi görən kimi aldı görək nə dedi:

Tavar laçın kəklik ovlar,
Tülək tərən daş axtarar.
Bizim eldə bir qayda var,
Bacını qardaş axtarar.

Məhəmmədin gözləri doldu və belə dedi:

Mərd igidlər bu dünyada,
Namus çəkər, ar axtarar.
Gözü taxta niyyət budur,
Ellərini var axtarar.

Aldı Sənubər:

Dərd olub həddən ziyada,
Bilməm kimə gedim dada.
Bayqu gəzər viranada,
Məskənini boş axtarar.

Aldı Məhəmməd:

İlqar üçün can nisaram
Xain ilə yoxdu aram.
O nanəcib zətı haram,

Gen dünyanı dar axtarar.
Aldı Sənu bər:

Sənu bərəm, fələk mənə,
Dəydi acı külək mənə,
Nadir qurdu kələk mənə,
Məcgəz milçək leş axtarar.

Aldı Məhəmməd:

Məhəmmədə sən sən bacı,
Namərdin olma möhtacı.
İndi bildim o oğracı,
Xainlikdən kar axtarar.

Söz tamama yetişdi. Məhəmməd həkim Sani ilə görüşüb Sənu bəri götürüb evinə gəldi. Həlimə Sənu bəri görcək fəryad çəkib dedi:

– Gözümün qanlısını niyə gətirdin?

Məhəmməd Nadiri çağıraraq dedi:

– Hər kəsin etdiyi yaxşılıq öz qabağına çıxmamış olmaz, indi qulaq as, gör nə deyirəm:

Satqın işlərindən utan, öl, barı,
Sən əl götür, hiylə, kələkdən, Nadir.
Atdın namusunu, satdın arını,
Heç zaman qorxmadın fələkdən, Nadir.

Ağ buluddan qara yağış bir damar,
Arı çəkər çiçəklərdən birmədar.
Dost olarmı şeytan, çaran, bir də mar,
Bilginən xainsən ürəkdən, Nadir.

Yaxşı adam el gözünə çıraqdı,
Məhəmməd də bilir el deyib haqdı.
Mərd igidlər yaman gündə yaraqdı,
Səni ayırmaram köpəkdən, Nadir.

Məhəmməd sözünü qurtardı. O, Həlīməyə cəza vermək, evindən qovmaq istəyirdi. Bunu Sənubər başa düşüb, aldı görək Məhəmmədə nə dedi:

Xeyli vaxtdan bəri mənim,
Nələr çəkib başım, qardaş.
Pis günlərə düşən zaman,
Sən oldun sirdaşım, qardaş.

Ürəyimdə var bir zədə
Açıb deyə bilməm nədə.
Vaxt dolandı, çatdı vədə,
Düşüb sənə işim, qardaş.

Saraldım dərdi-qəmlərdən,
Bar götürdüm sitəmlərdən.
Küsmə o ağılı kəmlərdən,
Ayağına düşüm, qardaş.

Ayrılıb sevgili yardan,
Dönə bilmirəm ilqardan.
Neçə ildi Ağdiyardan,
Atılıbdı daşım, qardaş.

Sənubər, yox gəlib-gedən,
Bu yollar bağlanıb nədən?

İncimə sən Həlimədən,
Axar gözdən yaşım, qardaş.

Söz tamam olduqdan sonra Sənubər Məhəmmədə dedi:
– Qardaş, Həliməni bağışla, onu Nadir yoldan çıxart-
mışdı.

Məhəmməd Sənubərin sözünü qəbul edib Həliməni
bağışladı.

Bəli, Sənubər bir gün bulaq üstündə oturub gəlib-ge-
dənlərə baxırdı. Bu vaxt iki yolçu Sənubəri görən kimi,
onun duruşundan qərib olduğunu hiss elədilər. Onlardan biri
Sənubərə dedi:

– Bacı, qərib adama oxşayırsan.

Sənubər dedi:

– Mən qərib deyiləm. Bəs siz hardansınız?

Onlar dedilər:

– Şəhrizarlıyıq.

Sənubər yaxşı bilirdi ki, Şəhrizara yol Ağdiyardan
adlayıb gedir. Dedi:

– Qardaş, siz oxumaq, yazmaq bilənsinizsə, bir neçə
sözüm var, deyim yazın. Aparıb Ağdiyarda bir adama verin.

Onlar dedilər:

– Adını desən verərik.

Aldı Sənubər:

Aparın kağızı qərib yolçular,
Şəmşir adlı bir insana yetirin.
Düşmən bilər birdən, sirrim açılar,
Çəkin onu çox pünhana yetirin.

Adı məşhur eldi Ağdiyarın da,

Uca dağları var dörd kənarında.
Gedin sakit durun qapılarında,
Tapıb onu bir bəhana yetirin.

Tala düzündədi ev binaları,
Qapısı açılır cənuba sarı.
Görüş bulağından bir az yuxarı,
Özünüzü siz o yana yetirin.

Yolçular dedilər:

– Bacı, bəlkə özünü tapmadıq, qardaşlarının adını desənə.

Aldı Sənubər:

Körpə qardaşları Əmir, Talıbdı,
Bilmirəm onların hansı qalıbdı.
Qara məni niyə gözdən salıbdı,
Sözlərimi dərd qanana yetirin.

Sənubər sözünü qurtardı. Yolçular kağızı qatlayıb ciblərinə qoydular. Onlar gəlib Ağdiyardan keçən zaman, məktəb uşaqlarını görüb dedilər:

– Bizə Şəhrizarın yolunu göstərə bilərsinizmi?

Uşaqlar gülüşüb qaçdılar.

Bu vaxt Şəmşir onların yanına gəldi.

Onlar dedilər:

– Şəmşir adlı bir adam lazımdı, əgər mümkünsə, onu bizə göstər.

Şəmşir dedi:

– Elə mən həmin axtardığınız adamam. Nə demək istəyirsinizsə, buyurun.

Onlar məktubu verməzdən əvvəl dedilər:

– Biz Nurələm elindən keçəndə bir qıza rast gəldik. O, bizə bir məktub verib, özü də səndən başqa heç kimə veril-məməsini xahiş etdi.

Məktubu Şəmşirə verdilər. Şəmşir oxuyub çox şad oldu. O, yolçulardan çox razı qaldı, Şəhrizarın yolunu onlara göstər-di.

Şəmşirin Bəybulud adlı qoçaq bir yoldaşı var idi. Gedib yoldaşı Bəybuluda dedi:

– Bəybulud, amandı, Sənubərdən xəbər var, gəl bir yerdə gedək.

Bəybulud dedi:

– Canla-başla razıyam, gedək.

Dostlar elə həmin gün ata-analarından icazə alıb yola düşdülər. Bir qədər getmişdilər ki, birdən göy üzündə bir qatar durna gördülər.

Şəmşir aldı görək durnalara nə dedi:

Bir mələk misallım itibdir çoxdan,
Siz də gedin baxa-baxa, durnalar.
Bizə də bu yazı yazılıb haqqdan,
Qarşınıza xoş gün çıxsa, durnalar.

Artıb ürəyimdə qəmin fərağı,
Qəlbimə çəkilib eşqimin dağı.
Dumanlı dağlara salım sorağı,
Oyanarmı qara çuxa, durnalar.

Ay gözəl durnalar, görsəniz yarı,
Dərdimi canana danışın barı.
Deyin unutmasın o düz ilqarı,
Qoymasın göz yaşım axa, durnalar.

Onun ayrılığı neçə il oldu,
İndi gül yanağı saraldı, soldu.
Şəmşirin gözləri yaş ilə doldu,
Üzər dəryasında naxa, durnalar.

Şəmşir sözünü tamam etdi, yola düşdülər. Gəlib bir dağın ətəyində əkinçinin yanına çıxdılar. Əkinçinin adı Nasim idi.

Əkinçi Nasim Şəmşirdən xəbər aldı:

– Siz haradan gəlib, haraya gedirsiniz?

Şəmşir əkinçi Nasimdən Sənubəri soruşdu.

Əkinçi Nasim dedi:

– Qardaşım, sən axtardığın itgini mən də axtaracağam.

Onlar əkinçi Nasimlə halal-hümmət edib yola düşdülər. Gəlib malyeməz sonsuz Səlimin çobanına rast gəldilər.

Bəybulud çobanı görəndə Şəmşirə dedi:

– Çobanlar həmişə çöldə olurlar, gəl bundan da xəbər alaq, bəlkə bir şey bilir.

Şəmşir razı qalıb, çobandan Sənubəri soruşdu:

– Çoban qardaş, sən Nurələm elini tanıyırsan?

Çoban cavab verdi:

– Mən Kərəməz kəndində malyeməz sonsuz Səlimin çobanıyam, ildə iyirmi qoyuna bir toğlu alıram. Mən Sənubəri-zadı tanımıram.

Şəmşirlə Bəybulud çobandan ayrıldılar, gəlib həmin malyeməz sonsuz Səlimə qonaq oldular. Şəmşirlə Bəybulud sonsuz Səlimdən heç bir şey öyrənə bilmədilər. Şəmşirin yadına Sənubər düşdü, dərdi cuşa gəldi, aldı görək nə dedi:

Çal-çarpazdı yanır, sönməz,

Var sinəmdə dağım mənim.
Hanı Ağdiyar elimiz,
Görünmür ovlağım mənim.

Necə yorub məni təklik,
Kimsədən yoxdur köməklik.
Öz elimdə gözəl kəklik,
Olurdu qonağım mənim.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sən yüz gün danışsan da, başıma bir şey batmır.
Aldı Şəmşir:

Sən əl vurma, yaram qanar,
Cəsədim alışıb yanar.
Arif qanar mənası var,
Nədir danışmağım mənim?

Şəmşirəm, inan sözümə,
Dünya tar olur gözümə.
Sonsuz Səlim, öz-özümə,
Gəlir indi lağım mənim.

Söz tamam oldu. Şəmşir sonsuz Səlimdən soruşdu:

– Sənin ürəyin kimə yanar, kimə rəhm edərsən?

Səlim dedi:

– Qışda mənim bir qara kürə qoynum düşüb ölmüşdü, bilməmişəm, onun ətini qonşuluğumuzda Pənah adlı bir yoxsul vardı onun uşaqları aparıb, bir də bir aşıq gəldi kəndə, ona əlli qəpik vermişəm, elə mənim qəlbim bu iki şeyə yanır, başqa şeyə yanmır.

Şəmşir aldı görək bu münasibətlə malyeməzə nə dedi:

Çox mal qazanıbsan həddindən artıq,
Yemədin qalacaq kimə, malyeməz?
Boğazın tikilib açılmır ağzın,
Batıbsan möhnətə, qəmə, malyeməz.

Qızılın ilandı, gümüşün çayan,
Dolanar boynuna onlar bir zaman.
Yoxdu səndə nə etibar, nə iman,
Dünyada insanam demə, malyeməz.

Səni bir gün qucaqlayar dar məzar,
Şəmşirin sözünü saxla yadigar.
Yurdunda nə oğlun, nə də qızın var,
Varis olmaz ağı kəmə, malyeməz.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sənin bu hədyan sözünü eşitməyə vaxtım yoxdu.
Mən sizi kimiləri görmək istəmirəm.

Şəmşir dedi:

– Səlim əmi, biz gedərgiyik, bir kəlmə söz də deyim.

Aldı Şəmşir:

Bu dünyanın varı, malı-dövləti,
Hanı Süleymana qalmadı, getdi.
İskəndər axtardı abi-həyatı,
İçib bir kamidil almadı, getdi.

Sonsuz Səlim dedi:

– Sən İskəndəri görübsən ki, ondan danışırısan.

Şəmşir dedi:

– Mən görməmişəm, ancaq tarix yazanlar belə xəbər

verirlər:

Nə Calub, nə Qalub, nə Cəmşid, nə Cəm,
Hatəmin qardaşı oldumu Hatəm,
Sənin kimi neçə milyon ağıl kəm,
Bu cahanda baqi olmadı, getdi.

Fikriniz düz deyil, dərdiniz təmiz,
Çərxin qərarına yaxşı baxın siz.
Dağyanusdan əsla qolmayıb bir iz,
Qülləsinin başı dolmadı, getdi.

Sosuz Səlim dedi:

– Sənin deməyindən belə çıxır ki, elə mən var-
dövlətimi sənə verim, hə!?

Şəmşir dedi:

– Sənin malın mənə lazım deyil, qulaq as dalına:

Nəmrud deyib mənəm bəhridə Allah,
Şəddat məzlumlara çəkdirirmiş ah.
Firon da dəryada geyinib siyah,
Dərdinə bir əlac almadı, getdi.

Gülər Şəmşir kimi qəlbi dağlılar,
Əriyər, nazilər qarnı yağlılar.
Qazanıb yeməyən ağızı bağlılar,
Dünyadan bir xəbər bilmədi, getdi.

Sonsuz Səlim acığı tutub dedi:

– Mən sizi bir gecə qonaq saxladım, bu da mənim
yaxşılığım ki, mənimlə ədavətə başlayırsan?

Bəybulud sonsuz Səlim dedi:

– Biz sənin suyundan da bir içim içməmişik. Ancaq biz

dediyimiz sözdən sən bir şey başa düşürsənmi?

Səlim dedi:

– Demək, indi də məni başadüşməz hesab edirsiniz, başa düşməyən siz özünüzsünüz.

Bu danışıqda qarabağlı Ələkbər gəlib bura çıxdı. O, Şəmşiri tanıyırdı. Ələkbər Şəmşirlə hal-xoş elədi. Şəmşir əhvalatı ona söylədi.

Ələkbər dedi:

– Axı, siz bura nə üçün gəlmişsiniz? Bura sizin yeriniz deyil. Durun bizə gedək.

Qarabağlı Ələkbər Şəmşirlə Bəybuludu götürüb evlərinə gəldi. Soruşdu:

– Sənubərin məktubu sizə haradan gəlmişdi?

Şəmşir dedi:

– Nurələm elindən gəlib.

Ələkbərgilin kəndindən Nurələmə getmək üçün gərək Xoşnişan mahalından keçəydin.

Ələkbər dedi:

– İndi durun gedək. Mənim Xoşnişanda bir həkim dostum var, elə ondan xəbər tutarıq.

Onlar yola rəvan olub, gəlib həkim Saninin evinə çıxdılar.

Həkim Sani soruşdu:

– Siz itiyi itmiş adama oxşayırsınız. Bəs bu oğlanlar kimdi?

Ələkbər cavab vermədən, aldı Şəmşir görək ona nə cavab verdi:

Məhəbbət salıbdı məni bu hala,
Bir kimsə dərdimi bilməz, ay həkim.
Köməksizəm, tutan yoxdu nəzərdə,
Nə şad olub üzüm gülməz, ay həkim.

Nə edim ürəkdən çıxmadı xətər,
Axırda Məcnundan mən oldum bətər.
Eli Ağdiyar, adı Sənubər,
Şəmşirin səsinə gəlməz, ay həkim.

Söz tamam olan kimi həkim Sani dedi:
– Oğlum, üç il bundan qabaq həmin qız bura gəlmişdi.
Həkim Sani əhvalatı olduğu kimi danışdı və dedi:
– Bəs sən onun dalınca nə üçün gec gəlmisən?
Belə deyəndə Şəmşir dedi:

Qoymur məni dərdi-qəmim,
Ayaq tutub gəzim eldə.
Gözəl sevdim, itkin düşdü,
Adı qaldı bizim eldə.

Dolanıram biyabanı,
Səs-sorağın bilən hanı?
Bir görəydim o cananı,
Həsret qalıb gözüm eldə.

Bağ-bostanın tağbatağdı,
Fəraqi sinəmdə dağdı.
Bilmirəm ölüb, ya sağdı,
Dərdə necə dözüm eldə.

Harayıma bir kəs yetmir,
Qohum-qardaş gəlib getmir.
Neçə ildi daha ötmür,
Nə söhbətim, sazım eldə.

Könlüm ondan intizardı,
Bu gərmişdə nələr vardı.
Şəmşir, bu bir yadigardı,
Yaz, oxunsun sözün eldə.

Söz tamama yetdi. Həkim Sani dedi:

– Oğlum, bu qarabağlı Ələkbər qocaq oğlandı, səni öz sevgilinə çatdırar. Ancaq sən də əsil-nəslini de görüm, haralısan?

Aldı Şəmşir belə dedi:

Əslim miskinlidi, elim Ağdiyar,
Mənim üçün mehribandı vətənim.
Bu diyarda səndən qeyri kimim var,
Nə şirindi mənə candan vətənim.

Baxmadım dövlətin azı-çoxuna,
İnsaf deyil dostu düşmən toxuna.
Sinəm nişanıdır hicran oxuna,
Bir dərdimə yüz dərmandı vətənim.

Atam Aşığı Qurban, anam kürd qızı,
Üstümə Murovda səpihlər duzu,
Mənə köynək olub Buzluğun buzu,
Şəmşirəm, Ağdabandı vətənim.

Elə bu sözdə həkim Sani dedi:

– O qızın etibarını mən çox yaxşı gördüm, o ölünce ilqarından dönməz. Gedin Məhəmmədin yanına, ola bilsin ki, haman qızı bu günə kimi saxlamış olar. Əgər köməyin varsa, öz arzuna çata bilərsən.

Həkim Saninin bu sözünə qarşı Şəmşir aldı görək nə dedi:

Deyim dərdi, sən tanış ol yaxından,
Çoxdandı qəlbimə yara düşübdü.
Sevgi fəraqından, qəmin oxundan,
Sinəm üstə dərin yara düşübdü.

Hanı bu günümdə qardaşdan imdad,
Köməksizin qəlbi heç olarmı şad.
Vermir xəbərini nə qohum, nə yad,
Leyli kimi bu dağlara düşübdü.

Şəmşir istər hasil ola diləyim,
Hamı arxam, elim olsun köməyim.
Gəzirəm tapılmır, huri-mələyim,
Gözdən itib uzaqlara düşübdü.

Söz tamam olan kimi həkim Sani dedi:

– Ələkbər, sən ovçu Məhəmmədin elini tanıyarsan, gedin, mən də soraq alaram.

Şəmşir, Bəybulud və qarabağlı Ələkbər yola düşüb getməkdə olsunlar, sizə kimdən danışım, ovçu Məhəmməddən.

Bir müddətdən sonra ovçu Məhəmməd Sənubərə dedi:

– Bacı, mən əhd eləmişdim ki, səni öz vətəninə aparım, bu gün gərək yol başlayaq.

Bu zaman Məhəmmədin oğlu Hafiz dedi:

– Ata, Sənubəri mən aparacağam, çünki o mənə ana-bacı kimi olub.

Məhəmməd Hafizin sözündən keçə bilmədi, Sənubər

ilə Hafizi yola saldı.

Onlar getməli olanda Sənubər fikir etdi ki, dünya işidir, yolda uşağa bir qəza üz verə bilər, gəl onu şirin dil ilə geri qaytar. Aldı Sənubər görək nə dedi:

İtkin canım sənə qurban,
Hafiz, gəl bax mənə birdən.
Gəl sənə qayıt bu yollardan,
Xəta dəyər sənə birdən.

Hafiz başa düşüb aldı görək nə dedi:

Sən bu sözü dedin nədən,
Nə dərd olsa mənə gəlsin.
Bir yol deyib Həlimədən,
Yüz min yara mənə dəysin.

Sənubər:

Pənahladım adınıza,
Yansam, xoşdu odunuza.
Sən uşaqsan, yadınıza,
Düşər sənün anan birdən.

Hafiz:

Demirəm el-obasızam,
Nə də yurdsuz-yuvasızam.
Bilmirsənmi anasızam,
Dərdin mənə ana, dəysin.

Sənubər:

Cuşa gəldi canımda qan,

Ana adın çəkmə, aman.
İndi mənəm sənin anan,
Dərdin dəysin mənə birdən.

Hafiz:

İgidlik gedər biz ilə,
Ürəyimdə ildən-ilə,
Hər kim sənə atsa güllə,
Qoy gəlsin bu cana dəysin.

Sənubər:

Sirri sənnən necə danım,
Rəqib kimi var düşmanım.
Sənubərəm, qəmli canım,
Gedər badi-fəna birdən.

Hafiz:

Sən Hafizə oldun ana,
Cəfa çəkdin qana-qana.
Gedib çatsaq Ağdabana,
Oduna pərvana dəysin.

Söz tamam oldu, Sənubər dedi:

– Görürəm, sən qayıtmaq istəmirsən. Atamın Teymur oğlu Mərd Mustafa adlı bir dostu var, axşam onun evində qalarıq.

Bəli, onlar gedib Teymur oğlu Mərd Mustafanın evində qonaq qaldılar. Sabahı günü getməli olanda Teymur oğlu dedi:

– Qızım, mən səndən xəbər almadım ki, haralısan, sən də demədin. Mənim evimə çox gələnlər olur, ancaq adlarını, haralı olduqlarını deyirlər, inciməsən, sən də deyərsən.

Aldı Sənubər görək nə dedi:

Gecələr ah çəkib, gündüz ağlıyan,
Var Leyli, Əslinin parəsi məndə.
Sinəm yaralıdı, tapılmır loğman,
Eşqin, məhəbbətin yarası məndə.

Teymur oğlu dedi:

– Mən səndən elinizi xəbər aldım, sən isə eşq aşığı kimi başladın.

Aldı Sənubər:

Bağban oldum gül yerinə qəm dərdim,
Alıb canım həm möhnətim, həm dərdim.
Bu günümdə hanı bilir kim dərdim?
Yoxdu həkimlərin çarəsi məndə.

Belə əhd eylədim düz ilqarınan,
Ömür başa vuran vəfadarınan,
Ürək qopub, uçub gedib yarınan,
Üzülüb qalıbdı parası məndə.

Sənubər sözünü qurtaran kimi Mehdi bəyin qızı Mina xanım gəlib bu söhbətə çıxdı. Sənubərə diqqətlə baxıb dedi:

– Qızım, sən Hilalızərrin itkin düşən qızı Sənubər deyilsən?

Sənubərin gözləri doluxub, aldı Mina xanıma görək nə dedi:

Bir vəfalı yar yolunda başı-candan keçmişəm,

Qohum-qardaş, el-obadan, xanimandan keçmişəm.
Ondan ayrı bu dünyada sağlığı mən neynirəm,
Qorxum yoxdu ölümümdən, çünki candan keçmişəm.

Sənan kimi yoldan çıxıb ərkanı tərək etmişəm,
Cadı-küpə nifrət edib duanı tərək etmişəm.
Qazılara lənət deyib, mollanı tərək etmişəm,
İblisləri yolda qoyub, şər-şeytandan keçmişəm.

Nə zamandı intizaram mən ana torpağıma,
İnsafdırmı yar yarının düşməyə sorağına.
Əsdi badi-xəzan eşq ömrünün yarpağına,
Sənubərəm, dumanlardan, qar, borandan keçmişəm.

Mina xanım Sənubər adını eşidəndə dedi:

– Mustafa əmi, bu haman mən deyən qızıdır. Onun atası bizə çox qulluqçu olub. Mənim eşitdiyimə görə bunların kəndində bu bir oğlana aşıq olub, o da məktəbdə oxuyurmuş. Bu qız da məktəbə getmək istəyəndə molla onu «yox-sulsan» – deyə qovub. Başqasına zor ilə nişan qoymaq istəyəndə bu, baş götürüb itib. Hələ bu günə kimi səddi-sorağı yox idi.

Belə dedikdə Sənubər ağladı. Mina xanım Sənubərin ağlamasına görə dedi:

– Niyə ağladın, elə mənim də dərdim çoxdu.
Aldı Mina xanım görək nə dedi:

Sən ağladın qəlbim oldu virana,
Gözlərinin yaşı axdı, ağlama.
Bil ki, mənim nə atam var, nə anam,
Dəli dərdim səndən çoxdu, ağlama.

Mən ki don geyərdim yaşıldan, aldan,
Yoxsulluq əl verib düşmüşəm haldan,
O vardan, o maldan, cahı-cəlalından,
Hanı bir nişanə yoxdu, ağlama.

Bu möhnət Minanı yandırır, yaxır,
Fələk hər insana bir təhər baxır.
Kimiyə əvvəldi, kimiyə axır,
Yaradanın rəhmi çoxdu, ağlama.

Mina sözünü tamam edəndən Sənubər dedi:
– Bacı, indi mənim dərdimi lap artırdın.
Aldı Sənubər:

Dərdsiz aşiq ağlıyarmı,
Mənim dərdim var, ağlaram!
Namərdə bel bağlamışam,
Sinəm sızıldar, ağlaram!

Aldı Mina xanım:

Bacı, bir söz deyim sənə,
Olar qəlbin şad, ağlama!
Oyanar iqbalın yenə,
Taparsan imdad, ağlama!

Aldı Sənubər:

Düşmənim çox, dostum azdı,
Bu möhnətim qurtarmazdı.
Kim günümü belə yazdı,

Dərd çəkib azar, ağlaram!
Aldı Mina xanım:

Sözümü anladın bəli,
Yaxşısı hər kəsin eli.
Dar günündə kömək Əli,
Olma xəcalət, ağlama!

Aldı Sənubər:

Dolanaram Leyli kimi,
Bəxtimdən gileyli kimi,
Sənubərin meyli kimi,
Tapmaz, ya tapar, ağlama!

Aldı Mina xanım:

Mina xanım desin inan,
Dərdinə tapılar dərman.
Möhnətini elə pünhan,
Bilməsin xoryat, ağlaram!

Sənubər və Mina xanım sözlərini qurtardılar. Bu vaxt Mərd Mustafa dedi:

– Mina xanım, sən ki bu qızı tanıyırsan, buna hörmət lazımdı.

Mərd Mustafa Sənubərlə Hafzi öz balaları kimi saxlamaqda olsun, indi sizə kimdən xəbər verim, Şəmşirdən, Bəybuluddan və qarabağlı Ələkbərdən.

Onlar gəlib ovçu Məhəmmədin evinə çıxdılar. Sənubərdən əhval sordular.

Məhəmməd dedi:

– Sizdən bir neçə gün qabaq oğlum Hafizlə ona Ağ-diyar elinə yola saldım. Ancaq Sənubər əvvəlcə atasının dostu Teymur oğlu Mərd Mustafanın yanına getməli idi. Onun da evi imarət mülkündədi.

Şəmşirlə Bəybulud qarabağlı Ələkbərlə görüşüb ayrıldılar. Bir qədər getdikdən sonra yolda məsləhət elədilər ki, hər birimiz ayrı yol ilə getməliyik. Bəlkə birimizə rast gələrlər. Şəmşir Gülhəyat çayına tərəf yol başladı, Bəybulud isə İmarət mülkünə gəlib Mustafanın evinə çıxdı.

Sənubər Bəybuludu tanımadı. Ancaq Bəybulud gördü ki, bu qızın adına Sənubər deyirlər.

Bəybulud qızdan xəbər aldı:

– Bacı, sən bu evdənsən, yoxsa qonaqsan?

Sənubər dedi:

– Qardaş, sənin səsin mənə dost səsi kimi gəlir.

Bəybulud dedi:

– Bacı, mən səni tanıya bilmədim. Məni bağışla. Deyəsən, bizim gəzdiyimiz elə sənsən. Biz iki yoldaş idik, o başqa yol ilə getdi, mən bu yol ilə gəldim.

Sənubər soruşdu:

– Bəs o biri yoldaşın kim idi?

Bəybulud dedi:

– O Şəmşir idi. Gülhəyat çayı ilə getdi.

Sənubər qorxdı ki, birdən bu adam Hidayətin adamı olar. O, fikrə getdi.

Bəybulud başa düşüb dedi:

– Sənubər bacı, belə görünür ki, sən məni Hidayətin adamı hesab etdin. Bu da Şəmşirə verdiyin nişanə, baxa bilərsən.

Bəybulud cibindən Sənubərin Şəmşirə nişanə üçün verdiyi üzüyü çıxarıb Sənubərə göstərdi. Sənubərin qəlbi sevindi.

Sənubər ondan soruşdu:

– Bəs Hidayət necə oldu?

Bəybulud Sənubərin Hidayəti soruşmasından şübhələnib dedi:

– Olmaya Şəmşiri unutmaq istəyirsən?

Bu söz elə bil Sənubərin ürəyini qılınc kimi parçaladı. Bəybulud baxdı ki, sözü ona toxunmuşdur. Ondan üzr istədi. Sənubərin könlün aldı.

Sənubər Mustafadan icazə aldı, Mina xanım ilə veda-
laşıb Hafiz və Bəybuludla yola düşdü. Bir qədər gəlmişdilər
ki, Bəybulud öz-özünə dedi: «Bu bir yoxsul qızı ola, özü də
bu etibarda, gəl bunu bir sına».

Bəybulud dedi:

– Sənubər, bu qədər qürbət ellərdə gəzdin, heç səni
sevən olmadımı?

Cavabında Sənubər aldı görək nə dedi:

Namərdə sığınıb arxalanmadım,
Şahmarın qoynunda yata bilmədim.
Məhəbbət eşqilə çöllərə düşdüm,
Namusu, qeyrəti sata bilmədim.

Qaçdığım qəzaya gəldim yetirdim,
Sağ əlindən tərlanımı itirdim.
İlqar üçün xoryat sözü götürdüm,
Möhnətin yükünü ata bilmədim.

Sənubər həsrətdi ana-ataya,
Bu cavan ömrümü yetirdim zaya.
Könlümün ilk ovu uçdu havaya,
Yüyürdüm, dalınca çata bilmədim.

Sənubər razı qalmadı, dübarə dedi:

Kim inansın doğru deyib danışam,
Bilinməz bir dərdim var, gəzirəm mən.
Hələ ilqarımı unutmamışam,
Namus axtarıram, ar gəzirəm mən.

Şər atlansa çapar, atı yorular,
Axan sular ha bulansa durular.
Böhtanın zənciri çox tez qırılar,
Eləyib aləmə car, gəzirəm mən.

Bir qədər getdikdən sonra Sənubər dedi:

– Atam oğlu Bəybulud, Hafizi atası mənim əziz qardaşımı. Birdən onun başına bir qəzayi-qədər gələr, olarmı onu aparıb sahibinə verək.

Bəybulud dedi:

– Mən Şəmşirlə Gülhəyat çayına vəd vermişəm, birdən gəlib bizi burada tapmaz.

Sənubər dedi:

– Eybi yoxdur, əgər onda əsil məhəbbət varsa, qoy o da məni gəzsın.

Onlar razılaşıb Hafizi atasının yanına gətirdilər. Məhəmməd onları görüb çox şad oldu. Məhəmməd elə bildi ki, Sənubər öz mətləbinə çatıb.

– Ellərinizdə nə var, nə yox? – deyəndə, Sənubər belə cavab verdi:

– Qardaş, mən hələ Şəmşirlə görüşməmişəm. Fikrini dağıtma.

– Bacı, olmaz ki, sən ondan birdəfəlik üz döndərəsən. Axı, nə qədər əziyyət çəkmək olar?

Sənubər dedi:

– Qardaş, mən ölməyə razıyam, üz döndərməyə yox.

Aldı görək Məhəmmədə nə dedi:

Səhər günəşilə sinməyən bir kəs,
Gün batsa, kölgədə sinər, inanma.
Leyli, Leyli deyib dağlara düşən,
Məcnun ilqarından dönər, inanma.

İgid sonu gözlər, köhlən qabağı,
Gör heç sönginərmi eşqin ocağı.
Özündən yanarsa baxtın çırağı,
Əsərsə yüz külək sönər, inanma.

Çoxdu bu dünyada var sevən insan,
Bağca sevən insan, bar sevən insan.
Sənubərtək doğru yar sevən insan,
Cəfadən ovsanıb dinər, inanma.

Sənubərin sözünə Məhəmməd əhsən dedi. Onlar Hafizi atasına verib vətənə qayıtmaqda oldular. Gəlib Laləliyurd dağının yastana bir yerində əyləşdilər. Dağlara baxan Sənubərin ürəyi dərdə gəlib Murov dağı yadına düşdü, aldı görək nə dedi:

Uca başın qar örtülü,
Ayağı göy meşə, dağlar,
Bəzənirsən çəməngülə,
Olursan tamaşa, dağlar.

Qərib qürbət eli gəzdim,
Göz yaşımdan namə yazdım,
Hər kim desə inanmazdım,
Yolum sənə düşə, dağlar.

Sən xəstəyə saxla qarı,
Baxar gözü sənə sarı.
Unutmasa yar ilqarı,
Dönər könlüm quşa, dağlar.

Yarpızdıdı bulaqların,
Göy çəməndi yaylaqların,
Çiçəklidi ovlaqların,
Sürmə çəkir qaşa, dağlar.

Quru bağa bar gələydi,
Mərd olana var gələydi,
Bu günümdə yar gələydi,
Sənubərlə qoşa, dağlar.

Sənubər sözünü tamam edib Bəybuluda dedi:

– Bəlkə, mən gedib Ağdiyara çıxmadım.

Bəybulud dedi:

– Bacı, niyə darıxırsan, üç-dörd günə gedib Ağdiyara çatırıq.

Sənubər keçəcək günlərin birini yüz günə bərabər bilirdi. Odur ki, Bəybuluddan soruşdu:

– Sən doğrusunu mənə de görüm, əgər Şəmşir səninlə gəlmişdisə, niyə səndən ayrıldı?

Bəybulud dedi:

– Hörmətli bacı, sənın qardaşın Məhəmməd bizə demişdi ki, hərəniz bir yol ilə gedin. Sənubər bəlkə birinizə rast gələr.

Bəybulud Sənubəri sakitləşdirmək üçün dedi:

– Bu qədər cövri-cəfaya dözmüş adamın təzədən ümitsizliyi yaramaz.

Bu vaxt aldı Sənubər görək nə dedi:

Səyyad baxtım yeni qurub torunu,
Tutmaq istər ya bir tərlan, ya sona.
Bir misaldı tənəzzüldə tərəqqi,
Düşməliyi ya əzələ, ya sona.

Gözüm yaşı qətrə-qətrə a damı,
Məndə yoxdu, dəryada var adamı,
Ha çəkəsən kefi, eyşi, o dəmi,
Axır gərdiş tutmalıdı yas ona.

Sənubər möhnətdən çəkilib, odu var,
Məni dərdə salan sevgim odu var.
Sinəsində mən sənəmin odu var,
Kim bilir ki, o hey yana, ya sönə.

Sənubər sözünü qurtardı, yola düşdülər, gedib Ağdiyarın kənarında olan daş novlu bulağın başında düşdülər. Bir az sakit olmuşdular ki, elə bu zaman Yelli yaldan bir dəstə atlının gəlməsini gördülər. Atlılar yaxınlaşdıqda Sənubər baxıb dedi:

– Onun biri mənim qardaşım İsfəndiyardı. Biri isə Hidayətədi. Bəs onlar bizi tanısa nə edəcəyik?

Bəybulud dedi:

– Qorxma, bir bəhanə edərik.

Onlar gəlib Bəybuludu tanıdılar. Sənubər isə üzünü bürüdüyündən onu tanımadılar.

Hidayət şübhələnib dedi:

– Bəybulud, bu qız kimdi?

Bəybulud dedi:

– Mən tanımıram, özündən xəbər al.

Hidayət Sənubərə: – Sən kimsən? – dedikdə, Sənubər

ona cavab vermədi.

Hidayət Bəybuluda dedi:

– Onu haradan gətirmisən?

Sənubərin qardaşı İsfəndiyar dedi:

– Bu qızın duruşu mənim itkin düşən bacıma oxşayır.

Hidayət dedi:

– Deyəsən, bu sənin bacın Sənubərdir, elə o evdə olan zaman da məni görəndə üzünü gizlədərdi.

Bəybulud dedi:

– Adam adama oxşayar da.

Hidayətlə İsfəndiyar çıxıb getdilər.

Elə bu zaman Sənubərin yaxın qonşusu Güllər də gəlib çıxdı. Sənubəri görəndə hər iki qonşu qızı qol-boyun oldular.

Güllər Sənubəri anasına şadlıq xəbəri vermək üçün getmək istəyəndə Sənubər onu dayandıraraq görək nə dedi:

Gəl sən mənim gəldiyimi,
Gedib demə, bacım mənim.
Yağı düşmənlər bilməsin,
Sən ol sərdə tacım mənim.

Aldı Güllər dedi:

Ay mənim istəkli pirim,
Qəmli könlüm güldü deyim,
Qoy ananı sevindirirəm,
Sənubərin gəldi deyim.

Sənubər:

Mənim dərdim çoxdu inan,

Sənsən istəkli mehriban,
Məni güldürsən bu zaman,
Oldun kəbəm, hacım mənim.

Güllər:

Hanı sən dərdə saldığın,
Varmı sorağın aldığın,
Oldumu bir ucaldığın,
Söylə nələr oldu deyim.

Sənubər:

Gəzdim, dolandım dayazı,
Bir kəsə etmədim nazı.
Sənubərin bahar yazı,
Gəlmədi mehracım mənim.

Güllər:

Güllər sənə desin gözəl,
Bağlar kimi olma xəzəl.
Doğru sözlü axır, əzəl,
Sənin dərdin doldu deyim.

Bu iki qonşu qızı sözlərini tamam etdilər. Güllər özünü Sənubərin anasını yanına yetirib onu muştuluqladı.

Sənubər də gəlib anası ilə görüşüb öpüşdü.

Anası xəbər aldı:

– Qızım, sən bu uzun müddətdə çöllərdə oldun, sən-dən bir soraq ala bilmədim, indi gəlib çıxıbsan, bəs sən sorağın alan qonşumuzun oğlu haradadır ki, Bəybulud gəlib

o, gəlib çıxmayıb?

Sənubər dedi:

– Ana, hələ heç mən özüm də onu görməmişəm. O, Bəybuluddan ayrı düşüb.

Onlar burada qalsınlar, indi sizə kimdən xəbər verim, Şəmşirdən. Şəmşir Bəybuluddan sonra gəlib Gülhəyat çayına çatdı, bir neçə gün gözlədi. Axırda əlacsız qalıb İmarət mülkünə gəldi. Orada Mina xanımın əmisi qızı Bulqar ilə görüşüb əhval tutdu ki, Sənubər Bəybuludla Ağdiyara gedib.

Şəmşir tək-tənha gəlib Səngən qalasında aşiq məclisinə çıxdı. Aşıqları görəndə çox sevindi.

Onların böyüyü Aşiq Soltan dedi:

– Sənin əgər aşıqlıqdan xəbərin varsa, bir neçə sözüm var, ona cavab ver.

Şəmşir razı oldu:

Aldı Soltan:

Səndən xəbər alım, ay gəzən aşiq,
Söylə, görüm üç yüz altmış beş nədi?
On iki qardaşdı, qırx səkkiz otaq,
Dolu nədi, yarım nədi, boş nədi?

Aldı Şəmşir:

Verim cavabını, ay aşiq Soltan,
Bir ildə gün üç yüz altmış beş olur.
Məhsulat bol olur yay, payız hər an,
Qışda yarım, yayda dolu boş olur.

Aldı Soltan:

Birdən bar gətirir, birdən tökülür,

Birdən çadır qurur, birdən sökülür.
Birdən sərv olur, birdən bükülür,
Onu bilən idrak nədi, huş nədi?

Aldı Şəmşir:

Qış dağı qar alır, əriyir yazda,
Sularda buz donur soyuq ayazda,
Ürək hərdən büküləndə az-az da,
Onu bilən fəhm, kamal huş olur.

Aldı Soltan:

Ulduzlar görünür, bilinmir sanı,
Onun bağçasının kimdi bağbanı?
Düzgün başa salın Aşiq Soltanı,
Gərdişində bahar nədi, qış nədi?

Aldı Şəmşir:

Ulduzlar görünür, bilinmir sanı,
Təbiətədi o bağçanın bağbanı,
Şəmşir düşündürsün Aşiq Soltanı,
İldə bir yol bahar olur, qış olur.

Şəmşirə afərin dedilər. Aşıqlar da baxdılar ki, o zor aşıqdı, bir söz demədilər.

Şəmşir xudafizləşib yola düzəldi, gəlib Hacırza kahasında Qədim adlı bir adamın evində qonaq qaldı.

Qədim dedi:

– Quzunun anası mələməsə idi, birini kəsərdim.

Şəmşir dedi:

- Səxavətinə görə çox çağ ol, ancaq qulaq as.
Qədim dedi:
– Aşıq, isti-isti birini de, qulaq asaq.

Xəbis, namərd adam dərdə dayanmaz,
Dar gündə yanından qaçar, əylənməz.
Səxasız insanda, qonaqsız evdə,
Mal-dövlət çoxalmaz, nə var əylənməz?

İgidin əsli var, gözəlin zətı,
Nakəsin boynuna bağlansın çətı.
Mərdlər üçün olsa halal baratı,
Çırağı özündən yanar, əylənməz.

Nə lazım nadana bildirmək sirri,
Qalmaz xəyalında min sözün biri.
Xain canavardan kim görüb sürü,
Hər ovçu bir yerdə qırar, əylənməz.

Varlı Qədim dedi:

– Aman o canavarın əlindən, gecələr qoymur yuxu yataq.

Söz tamam olandan sora Şəmşir yola rəvan oldu. Bir dağın döşündə bir daşın başında oturdu. Birdən onun qulağına ağdiyarlı əmisi ovçu Qaraşın səsi gəldi:

– Adə, sən kimsən orada?

Şəmşir əmisinin səsini tanıdı.

Ovçu Qaraş Şəmşirə yaxınlaşıb onu bağrına basdı. Öpüşdülər, görüşdülər, bir-birindən əhval-pürsan oldular.

Ovçu Qaraş qolçağından çörək çıxarıb ortaya qoydu. Hərə bir az taam edəndən sonra söhbətə başladılar. Birdən iki balalı maral otlaya-otlaya onların yanına çıxdı. Ovçu Qa-

raş marallara güllə atdı. Marallar qaçdı. Balaları isə mə-ləşməyə başladı. Şəmşir bunu görəndə aldı görək ovçu Qaraşa nə dedi:

Sənin tüfənginin güllə səsindən,
Titrəşir bu ucqar dağlar, əmi can.
Ananın qanını döndərdin çaya,
Balalar mələşib ağlar, əmi can.

Çox ovçular töküb qanı bu dağda,
Gülləsinin var nişanı bu dağda,
Mənim atam Qurban hanı bu dağda,
Kimə qalib o ovlaqlar, əmi can?

Şəmşir dedi vurma dərqli maralı,
Qorxusundan canda qanı maralı.
Bəzən elə olur qaçır yaralı,
O yaranı de kim bağlar, əmi can?

Bu zaman ovçu Bayram da gəlib çıxdı, hal-xoşdan sonra Bayram dedi:

– Atan xəstə idi, indi yaxşıdı. Sənubərlə Bəybulud bir neçə gün bundan qabaq sağ-salamat gəlib çıxdılar.

Şəmşir atasının xəstə olmasını eşidəndə sarsıldı, çünki o, atasına çox istəyirdi. Ona görə aldı görək nə dedi:

Zimistandan çıxan təzə bülbüləm,
Yeni nobaharı görməsəm olmaz.
Sanki bağ salmışam min zəhmət ilə,
Butağında barı görməsəm olmaz.

Onunla şirindi ağzımın tamı,

Heyif ki, doyunca almadım kamı.
Ziyarət etməyi böyük atamı,
Kamil sənətkarı görməsəm olmaz.

Ovçu Qaraş dedi:

– Oğlum, sənın atan ilə mən bu dağlarda çox gəzmişik.
Bir neçə kəlmə bu dağlara de, gedək.

Aldı Şəmşir:

Yaranmışa ölüm haxdı dünyada,
Gəlmişəm səninlə görüşüm, dağlar.
İndi qız-gəlinlər oynamaqdadı,
Qoy mən də xeyrinə qarışım, dağlar.

Qayadan kəkliyin gəlir avazı,
Elə bil dillənir aşığın sazı.
Bir söz deyim əgər qalarsan razı,
İzin ver əhvalın soruşum, dağlar.

Eşq əlindən xəzan kimi əsən var,
Umudunu yar yolundan kəsən var.
İndi məndən inciyən var, kəsən var,
Gedim onlar ilə barışım, dağlar.

Adın çox çəkilir söz qatarında,
Dumanlar oynadır bürcü barında.
Çiçəkli köksünün cığırlarında,
Az olmadı yeriş-yürüşüm, dağlar.

Quş kimi bu dağdan uçub gedirəm,
Sərin sularından içib gedirəm,
Şəmşirəm, demirəm köçüb gedirəm,

Kamıma çatmamış var işim, dağlar.

Söz tamam oldu, onlar gəlib Ağdiyara çatdılar, atası ilə görüşdü, onun sağaldığını görcək çox şad oldu. Sonra Şəmşir Sənubərin yanına gəldi. Onlar bir-birini görəndə kimi, bihuş oldular. Onları özlərinə gətirdilər.

Sənubər uca dağlara və kəndinin gözəlliyinə baxıb görək nə dedi, Şəmşir ona nə cavab verdi:

Hər zülmü cəfaya, dərdi-möhnətə,
Döz sevgilim, döz, başına dolanım.
Məni salar yada, gələr qeyrətə,
Çox demişəm düz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Hanı bir insafı, mürvəti olan?
Haqdan ümid gəz, başına dolanım,
Mərdin ətəyindən tutmaqdan qeyri,
Yoxdu başqa söz, başına dolanım.

Aldı Sənubər:

Möhtac olur namərd, quldur, yolkəsən,
Hansı namussuza deyiblər əhsən.
Zəhmətindən halal barat istə sən,
Dolan doğru, düz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Qeyrət, namuslu ol obada, kənddə,
Mənimtək xidmət et ellərə sən də.
Şeytan səni sala bilməz kəməndə,

Qaç, sən ondan tez, başına dolanım.
Aldı Sənubər:

Həmişə yan fəqəralar halına,
Rəhm et Sənubərtək ayaqyalına,
Göz tikmə özgəyə, yoxsul malına,
Əl zəhmətin gəz, başına dolanım.

Aldı Şəmşir:

Bağlı qapıların gələr açarı,
Murada yetirər hər sənətkarı,
Şəmşirin sözüne açar bazarı,
Salar şerim iz, başına dolanım.

Şəmşir Sənubərin üzünə heyrətlə baxdı. Təbi cuşa gəldi. Aldı görək nə dedi:

İsmin hərifində ay qaş kaman,
Hərəsən olmuşam ikisinə mən.
İmlasında əlif-nuna vurulan,
Adını çalmıram iki sinə mən.

Ara yoxdu kitablarda miməsan,
Əlif-nundu sat əlində mim asan
Oxuduqca aşikardı mim asan,
Çarpaz dağlı gördüm iki sinə mən.

Şəmşir gül becərdi, nə dərdi qaldı,
Çarxın sarayında nə dərdi qaldı.
De görüm, o kəsin nə dərdi qaldı?
O bal ləblərinin ikisinə əmən.

Söz tamam oldu. Sənu bər Şəmşirdən incimişdi, ondan ayrılıb getmək istəyəndə Şəmşirin qəlbi dərdə gəlib aldı görək dübarə nə dedi, Sənu bər ona nə cavab verdi:

Mərd igidlər səxasından bəllidi,
İstər yesin arpa, pənir, yağ, darı.
Kim nə bilir ömrü yüzdü, əllidi.
Çoxlar deyib bu dünyaya ya darı.

Aldı Sənu bər cavabında görək nə dedi:

Mən sənə can dedim, sən də mənə can,
Bildim məndən soyuxlaşmaz o xara.
Mənəm bu bağçanı bəsləyən bağban,
Cəfa çəkdim, qismət oldu o xara.

Aldı Şəmşir:

Gəl qoy məni qəm oxuna, şana sən,
Heç baxmadın nə şövkətə, şana sən,
Gəl keşik çək o pətəyə, şana sən,
Qoyma qonsun qapımıza yad arı.

Aldı Sənu bər:

Çal mismarı xanəmizdə polada,
Mərd cibində bəzək verər pul ada,
Su verərsən daşdan keçər polada,
Boş dəmiri döymə, gəlməz oxara.

Aldı Şəmşir:

Bu Şəmşirdən döndərməsin o da üz,
Desin mənə süd gölündə o da üz,
Canın salar el uğrunda oda, üz,
Əgər olsa namus, qeyrət, ya arı.

Aldı Sənubər:

Od salarsan quru yanar yaş ilə,
Sənubərin gözü dolub yaş ilə,
Sağ bədənə ya ipək gey, ya şilə,
Xəstə üçün badə dəyməz o xara.

Söz tamam olub, Sənubərin belə dərddli sözlərinə qarşı
aldı Şəmşir dedi:

Bağ becərdim allı-güllü, çiçəkli,
İnsaf deyil yarpağını yad üzə.
Hava bəd əsməsin qarlı, küləkli,
Qatarımı ya dağıda, ya düzə.

Çox sevirəm saz sinəmdə mən zili,
Ümüdvaram, tez taparam mən zili.
Nabələdlər çətin kəsər mənzili,
Yolu düşər dağa, daşa, ya düzə.

Qış dolansın Şəmşir üçün ara yaz,
Göy üzündə ara bulud arayaz.
Ədalətsən, bu dərddini ara yaz,
Yüz yalvarsan soyux baxar yad üzə.

Hidayət Sənubərin gəlib çıxdığını və Şəmşirin yanında olduğunu bildi. Tez gedib Mahmud qazıya şikayət elədi.

– Şəmşir mənim nişanımı aldadıb, özünə ram edib. Bu dinə ziddi. Başına dönüm qazı ağa, onun cəzasını ver.

Qazı o saat Şəmşiri çağırıb dedi:

– Sənin nə ixtiyarın var ki, xalqın nişanlığını yoldan çıxardırsan. Səni bu saat dara çəkdirərəm.

Şəmşir aldı görək qazıya nə dedi:

Əzəl ibtidadan bəli deyəndən,
Yolundan çıxarıb insanı qazı.
Millətlər yarınb xalq olan gündən,
Qatır o zamandan aranı qazı.

Beş söz deyər dördü hədyan, biri şər,
Elin arasına salar kin-kədər.
Yalan nöqsan söylədiniz nə qədər,
Aləmi çalxadı ruhani qazı.

Elə ki kəməndə saldınız bizi,
Bu qurğunu qurub hiyləbaz özü.
Xəstələrə deyir cin tutub sizi,
Özünə dost tutur şeytanı qazı.

Gəlin tapaq günahkarı bu işdə,
İman yoxdu əfəndidə, keşişdə.
Hanı o dev, hanı o cin, fəriştə,
Nahaqdan danışır yalanı qazı.

Ancaq pul almaqdı molların dərdi,

Bacarsa dünyanı talan edərdi.
Zökəm düşənlərə deyir nəzərdir,
Tumova da yazır duvanı qazı.

Qulaq ver, sözümdə mənə dərindi,
Kimdi görkəzənlər bizə zor indi.
Quranın qanunu dirilərindi,
Öləne oxuyur quranı qazı.

Mahmud qazı dedi:

– İndi mən sənə dəymirəm, sonra bilərsən.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirin haqqı var düz deyib sözü,
Baxsın ədalətli bir hakim gözü.
Haqq özü qəlbinə oxşadıb sözü,
Mən sənə demirəm böhtanı, qazı.

Şəmşir sözünü qurtaran kimi Mahmud qazının yaxın dostu Mürsəl Əfəndi qazının tərəfdarı olub Şəmşiri təkləmək istədi. Şəmşir Mürsəl Əfəndiyə işin doğrusunu danışsa da, sözünü eşitmədi. Ona görə Mürsəl Əfəndiyə aldı görək nə dedi:

Əfəndim, yolundan çıxma dişqara,
Namərd dəmir şişə taxılıb ölsün.
Halaldan tapmışıq bil ki bu varı,
Xanlar qoy yanıb-yaxılıb, ölsün.

Malyeməz istəyir inad yeridə,
Təhri qoyun özü qurddur dəridə.
O qəlbi dar qalmalıdı geridə,

Üzüksün qonşudan, üzülüb ölsün.
Ətə çatmayanda bir muşun əli,
Qan sormasa zəli tez olar dəli.
Olarını şeytanın düzgün əməli,
Lənət torbasına soxulub ölsün.

Ya hiyləgər adam, ya da göbələk,
Əlindən qaç qurtar, üzündən əl çək,
Satqını, alçağı quru çinartək,
Daş kimi yerində çaxılıb ölsün.

Şəmşirəm, obanı, eli sevirəm,
Səadət baxtımdan alıram ənam,
Nə həsrət aparır alçaq, ağıl kəm,
Ürəyi çatlasın, sıxılıb ölsün.

Söz tamam olan kimi Mahmud qazının, Əfəndinin tapşırığı ilə Şəmşiri tutub bir dama saldılar. O, damda qalmaqda olsun, eşit Qapanlı mahalında Şəmşirin Mədət Məhəmməd oğlu adlı bir dostundan. O, Şəmşirin tutulmasını eşitdi. Gəlib damın bacasını açdı. Şəmşiri səslədi. Şəmşir Mədəti səmindən tanıyıb aldı görək nə dedi:

Mədət, açdın pəncərəni,
Aldıq səhər küləyini.
Müşküllərə verdi barat,
Qanadının lələyini.

Pəncərədən saldın işıq,
Nə gözəldi bu yaraşiq.
Zindanlarda qalan aşiq,
Mərddən istər diləyini.

Bu gün səni saldım yada,
Nə tez yetişdin imdada.
Görüm var ol bu dünyada,
Verdin könül istəyini.

Hər gününə, hər ayına,
Qəmlər qonmaz sarayına.
Gəldin Şəmşir harayına,
Gördüm dostun köməyini.

Şəmşir sözünü qurtardı.

Mədət dedi:

– Mən necə dedim ki, səni buradan qurtarım.

Şəmşir cavabında dedi:

– Sən məni buradan necə qurtara bilərsən? Sabah Mahmud qazı mənə divan tutacaq, gəlib tamaşa edərsən.

Elə bu zaman yüzbaşı Sarı Şəmil başının dəstəsi ilə gəlib onlara divan tutmaq istəyəndə Şəmşir dedi:

– Yüzbaşı, olarmı sizə bir söz deyim, sonra cəzalandırarsan.

Sarı Şəmil elə bildi ki, Şəmşir ona yarvaracaq, icazə verdi.

Aldı Şəmşir:

Elmin dəftərində çəkilmir adın,
Əylənibsən tərən quş yuvasında.
Şahbaz olmaz sardan, ala qarğadan,
Dolanma laçının boş yuvasında.

Sarı yüzbaşı Laçın adı çəkiləndə elə bildi ki, onun ev yoldaşından danışılır. Gülüb dedi:

– Bu nə bilir ki, mənim xanımımın adı Laçındı?
Aldı Şəmşir:

Çiçək açmaq qışda qara yaraşmaz,
Qızılgülün rəngi xara yaraşmaz.
Şikar saxsağana, sara yaraşmaz,
Gəzmə qarçı-qayın daş yuvasında.

Nə durubsan hazır nemət nam üstə,
Xalqın əli yıxar səni yan üstə.
Sızıldarsan axır quru şan üstə,
Məkkəz milçəklərin boş yuvasında.

Sənintək çoxları getdi dünyadan,
Sən hələ qafilsən, ay alçaq nadan.
Vaxt olar qalarsan səri-sərgardan,
Donub buz olarsan quş yuvasında.

Bu sözə Mədət güldü. Sarı yüzbaşı Mədətə bir neçə tatar vurdu. Bu halda Şəmşirin qəlbi tab gətirməyib dedi:

Soyub o yoxsula vurma şallağı,
Şəmşirin qəlbinə çəkmə bu dağı.
Belə taraqqanın nəsdə qabağı,
Qal qəza-qədrinin çaş yuvasında.

Bu sözdən sonra Mahmud qazı dedi:
– Bunun cəzası çox olmalıdı.
Şəmşir dedi:

Bəhram-Gura, Nadir şaha qalmadı,
İsgəndərə, Süleymana bu dünya.

Qoşunlu Fironu çarxın fərmanı,
Qərq elədi bir ümmana bu dünya.

Bu halda qarabağlı Ələkbər gəlib bu məclisə çıxdı.
İşdən xəbərdar olub, sonu gözləməyə başladı:

Dağa gül ələdib iz axtaranlar,
Görünmür birisi də, hanı onlar?
Adlarına təbil, cəngivuranlar,
Qoymaz ondan tək nişana bu dünya.

Şəmşir bu əhvalı bilir ürəkdən,
Xəbərdaram bütün hiylə, kələkdən.
Əzilib un olur, keçir ələkdən,
Düzüb zülmükarı sana bu dünya.

Söz tamam olan kimi qazı dedi:

– Bunların cəzasını vermək lazımdı.

Bu vaxt qarabağlı Ələkbər və qapanlı Mədət birləşib
Şəmşiri qaranlıq damdan çıxartdılar. Soruşdular:

– Səni nə üçün tutublar.

Şəmşir belə cavab verdi:

Haqqı, ədaləti gəl unutma sən,
Sözün doğrusunu bizdən xəbər al.
Ev sahibi odur, qonaq olan mən,
Nə tutmuşuq malyeməzdən xəbər al.

Bunlar yalnız görüb iki qardaşı,
Əlbir olub Manmud qazı, yüzbaşı.
Artdı gözümüzün car oldu yaşı,

Əyriyə inanma, düzdən xəbər al.

Qarabağlı Ələkbər dedi:

– Bəs sən özün haradansan? Bura nə iş üçün gəlmisən?

Bizə düşmən olub qazı, Əfəndi,
Şəmşiri bənd edib hiyləsi fəndi.
Bunlar talayırılar obanı, kəndi,
Ara, axtar, kəndimizdən xəbər al.

Söz tamam oldandan sonra qarabağlı Ələkbər üzünü qazıya, Əfəndiyə tutub dedi:

– İnsanı günahsız yerə incitmək düz deyil. Siz onları nə üçün incidirsiniz? O, qızı sevir, qız da onu.

Şəmşir əhvalatı olduğu kimi Ələkbərə danışdı və dedi:

– Mən onu sevirəm, o da məni. Zalımlar bizi bir-birimizdən ayırırlar. Qardaş, bizə kömək elə. Sənubər Hidayətin nişanlısı deyil.

Mürsəl Əfəndi dedi:

– Mən Şəmşirə bir bağlama deyəcəyəm. Aça bilsə buraxarıq gedər. Aça bilməsə, Sənubərin üzünü görə bilməz.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Bir bədən gördüm bu gün əl-ayağı yeddidi,
Qırx səkkiz qanadı var, şəmsi çırağı yeddidi.
Dörd qardaşın bir səhrada bağçası, bağı yeddidi,
Səkkiz min yeddi yüzün qırx dörd qolbağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

Bir ilin gərdeşinin hər bir sayağı yeddidi,

Qırx səkkiz həftəsinin əli barmağı yeddidi.
Üç yüz altmışbeş günü var, qarası, ağ yeddidi,
Səkkiz min altı yüz saatın qırxı, cəm tağı yeddidi,
Dörd fəslin qərarının həm təm-tərağı yeddidi.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Səkkiz min altı yüzün qırx olan barmağına bax,
On iki kargüzərin gəşti dolanmağına bax.
Bəzəyinə, kəmərinə, dörd yerdən qurşağına bax,
Onun əlvən libasına, qarasına, ağına bax.
Müxtəsər, sözlərinin yaxın, uzağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

İlin səkkiz min altı yüz qırx olan saatını bil,
Bir ilin beş bayramının mən deyim, sən adını bil.
On iki aylarının gərdişi, muradını bil,
Gecə qara, gündüzü ağ, ləzzətini, dadını bil.
Əfəndim, həftələrin başı, ayağı yeddidi.

Aldı Mürsəl Əfəndi:

Sənə Mürsəl Əfəndinin yenə vardı bir sualı,
Sualıma cavab verin, olsanız bu işdən halı.
Mənim qorxumdan bu yana quşlar gəlsə qanad salı,
Bir məkanın kimlər üçün yaman olur qeyli-qalı,
Gözümlə görməmişəm, gəlir sorağı yeddidi.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirəm, baş əymərəm mollaya, sizin hədə nizə,

Dolanıb ilan kimi yoxsul malı mädənizə.
Yıxarsınız aralıqdan hazır olur vädənizə,
Göstərdiyin yaman məkan qismət olsun dädənizə,
Görməsən o mənzili, deməzdin çağı yeddidi.

Ələkbər dedi:

– İndi də Şəmşir desin, qazı ilə molla cavab versinlər.
Bu təklifə hamı razı oldu.

Aldı Şəmşir:

Beş alim gördüm bu gün onun dəftərxanası beş,
Onun on min şagirdi var, səkkiz min zəbanəsi beş.
Ağzından şəkər süzür, kəlməsi-dürdanəsi beş,
Yazısı beş, mətləbi beş, qələmi-nişanəsi beş,
Dili əhmərdən yaranan gövhəri-xəzanəsi beş.

Əfəndi cavab verə bilməyib dedi:

– Sözünün hamısını desin, biz hamısına birdən cavab
verərik.

Aldı Şəmşir:

Libaslarından danışım, bəzəniblər doqquz dona,
Beş alimin yeddi əli səcdə qılır dəyir rəna.
Baş açmadı qazı, əfəndi, molla da qaçdı bir yana,
Boy üstündə bir hesabı yetişir minə, milyona,
Qaşlarını yoxdu bilən gərdişi-zəmanəmi beş.

Şəmşir, saxla sən yanında xeyli qənimətdi bu söz,
Sahadı qanan yanında elmi-mərifətdi bu söz.
Sərraflar bazarında çox əla qiymətdi bu söz,
Təşbehətlə yoxdu işim, doğru həqiqətdi bu söz,
Atası bir, anası bir, səbəb nədi xilqəti beş.

Cavab olmadığına görə qarabağlı Ələkbər dedi:

– İndi bu adam mənim ixtiyarıma keçdi. Bir adamın hünəri yoxdu ki, ona bir söz desin.

Qazının, Əfəndinin sözü qurtardı. Şəmşiri Ələkbərə verib buraxdılar.

Sənubər anasının yanına getdi.

Sənubər gedəndən iki il sonra atası vəfat etmişdi. Atasının ölüm xəbəri Sənubərin dərini birə-beş artırdı. Aradan xeyli keçəndən sonra Sənubər soruşdu:

– Ana, bəs Hidayət necə? Evlənib, yoxsa yox?

Anası dedi:

– O, hələ sənin yolunu gözləyir.

Bu söz Sənubəri elə sarsıtdı ki, elə bil yara üstündən yara vurdular.

Sənubər aldı görək anasına nə dedi:

Heç qurtarmaz söz yarası,
Məni niyə yaraladın?
Var sinəmin öz yarası,
Bir də kəsib paraladın.

Vurdun qəmi, qüsərini,
Bax gör yara yerlərini.
Qəlbimin ağ dəftərini,
Niyə pozdun, qaraladın?

Sənubərəm, aslan kimi,
Qəmlərim var dastan kimi.
Bir sahibsiz bostan kimi,
Məni vaxtsız uraladın.

Bu zaman Şəmşir gəlib çıxdı. Şəmşirin buraxılmasından ürəyi açıldı.

Sənubər Şəmşirə dedi:

– Hidayətin bacısı Səməriyə gəldi mənə dedi ki, biz səni gözləyirdik, nə yaxşı gəldin. Onun sözü mənim ürəyimi paralayıb, o gündən bəri özümü doğrulda bilmirəm. Deyəsən bizi bir-birimizdən ayıracaqlar. Bu dünyadan nakam gedəcəyik. Aldı görək nə dedi:

Düşdüm eşq ucundan elə bir dərdə,
Dərman yoxdu azarına sinəmin.
Nələr çəkdim qərib-qürbət ellərdə,
Bir qulaq as güzarına sinəmin.

Aldı Şəmşir cavabında:

Məni Məcnun edən vəfalı Leyli,
Sən ov çıxdın şikarına sinəmin,
Bu çərxi-fələkdən mənəm gileyli,
Qəmlər qondu vüqarına sinəmin.

Aldı Sənubər:

Bir sənin eşqinə min badə içdim,
İlqarın yolunda başımdan keçdim,
Məcnun sorağına gəldim yetişdim,
Yaxşı çatdın bazarına sinəmin.

Aldı Şəmşir:

Ey sənəm sürahi qaməti şahbaz,
Mənim də dərdimi desən qurtarmaz,

Sənin gəlişində dedim açar yaz,
Qarmı yağdı baharına sinəmin?

Aldı Sənobər:

Sənobəri bir sal yada, gedirəm,
Kam almadım mən dünyada, gedirəm,
Can verib yolunda fəda gedirəm,
Göz yaşı tök məzarına sinəmin.

Aldı Şəmşir:

Bu dərdə dayanıb dözmərəm sənsiz,
Şəmşirəm, bağları gəzmərəm sənsiz.
Döşümə bənövşə düzmərəm sənsiz,
Gül taxmaram kənarına sinəmin.

Söz tamam olanda Sənobər gözünü dolandırdı, bir
neçə qətrə yaş gözlərindən leysan kimi süzələndi.

Şəmşir dedi:

– Sənobər nə üçün ağlayırsan?

Bu xəstə çağında gözəl Sənobər,
Gəzdiyini ellərmi yadına düşdü?
Çiçəkli güneylər, soyuq bulaqlar,
Çəmənli çöllərmi yadına düşdü?

Sənobər dedi:

– Qulaq as, gör yadıma düşən nədi.

Məni oyadardı səhər yuxudan,

Anamın gur səsi yadıma düşdü.
Deyərdi dur qızım, bahar çağıdı,
O şirin nəfəsi yadıma düşdü.

Aldı Şəmşir:

Hanı, kimdi kömək duran bu işə?
Arif əhsən deməz belə gərmişə,
Ayazın şəhinə çimən bənövşə,
Açılan güllərmi yadıma düşdü?

Aldı Sənubər:

Dalıb xəyallara, düşmə uzağa,
Məhəbbətmi salıb Məcnunu dağa,
Səməndər aşiqdi oda yanmağa,
Şamın pərvanəsi yadıma düşdü.

Aldı Şəmşir:

Şəmşirə sən doğru verdiyin ilqar,
Niyə müşkül olub etibarlı yar?
Dünyada baxtıdan var yarıyanlar,
Həmin gözəllərmi yadıma düşdü?

Aldı Sənubər:

Sənubər mətləbə çatmadı nədən?
Yoxsa bu fələkdi mənə zülm edən,
Çox olub əlindən balası gedən,
Kərəmin anası yadıma düşdü.

Bu əhvalatı eşidən Hidayət və bacısı Səməriyə gəldilər Sənubərin yanına. Onları görəndə Sənubərin dərdi daha da artdı və dedi:

– Siz durun evinizə gedin, mənə sizi gözümlə görməsin.

Onlar durub evlərinə getdilər.

Sənubər Şəmşirə dedi:

– Şəmşir, qəmlənmə, qulaq as, gör nə deyirəm:

Mənə bu bir ürəyim,
Yarı mənə, yarı sənə!
Gəl düz bələk alma kimi,
Yarı mənə, yarı sənə.

Aldı Şəmşir cavabında:

Qocalarım fərağından,
Ala gözlü pəri, sənə.
İşıq salır yarpağında,
Didarının nuru sənə.

Aldı Sənubər:

Bülbüllərim dil açmadı,
Mənə kömək əl açmadı,
Bir bağ saldım, gül açmadı,
Dedim olar barı sənə.

Aldı Şəmşir:

Boyağın vicdanının,
İlqarının, imamının,

Bədəndə iki canımın,
Biri mənim, biri sənin.

Aldı Sənuvər:

Məcnun kimi dağları gəz,
Lal sulartək dinməz-dinməz,
Mən gedirəm bir də görməz,
Gözün Sənuvəri sənin.

Aldı Şəmşir:

Eldən aldım sorağını,
Gör sinəmin bu dağını,
Şəmşir çəkir fərağını,
Uşaqılıqdan bəri sənin.

Söz tamam oldu, Sənuvərin yanına gələn qız-gəlinlər onun könlünü aldılar. Bu zaman qarabağlı Ələkbər bir dəstə ilə gəlib çıxdı, dedi:

– Niyə kefsizsiniz?

Əhvalatı ona xəbər verdilər.

Ələkbər dedi:

– Qəm yeməyin, sizin toyunuzu eləyib, gedəcəyəm. Hamı ilə razılaşmışam.

Bu zaman Hidayət də gəlib çıxdı, dedi:

– Əzizlərim, görürəm siz bir-birinizi ürəkdən sevirsiniz. Mən əl çəkdim. Sənuvər bu gündən sonra mənim bacımdı. Toyunuzu edin. Allah mübarək eləsin, xoşbəxt olasınız.

Hamı şad oldu. Həmin gündən toya başladılar. Bir dəstə xəndə, aşıq gətirdilər. Yeddi gün, yeddi gecə toy eləyib

Sənubəri Şəmşirə verdilər. Toyun axırınıcı günü Şəmşir özü aşağıdakı duvaqqapma ilə öz toyunu tamamladı.

İnsaf et, sevgili yar, salmısan haldan məni sən,
Məcnuntək zay elədin əql, kamaldan məni sən,
Gözlərin min can alır, saxla zavaldan məni sən,
Gəl qurtar, bir mən ölüm, bu qeyli-qaldan məni sən,
Tovlayıb salma kənar eldən, mahaldan məni sən.
Təzə cavan,
Şirin zəban,
Öldüm, aman!
Halım yaman.
Bir şux cavansan, pərim!
Gözəl, göyçək dilbərim!
Uzun boylu ərərim!
Ətrim, mişkü ənbərim!
Dildə şirin əzbərim!
Cismdə bir can kimi,
Ağılda ümman kimi,
Tutiyi-imran kimi,
Hüsnü də qılman kimi,
Çöllərdə ceyran kimi.
Ovçunam, salma uzaq, gözəl camaldan məni sən.

Naz ilə bir bəri bax, ağıllı, kamallı gəlin!
Xoş gülüş, xoş danışiq, ey incə ufallı gəlin!
Qaşların təhri-qələm, yanaqların xallı gəlin!
Boy gözəl, bədən lətif, bir mələk misallı gəlin!
Sinni bir ilk bahar, bənövşəli, allı gəlin!
Qası hilal,
Huri misal,
Ləbində bal.

Eylər xəyal,
Bu xətti çal.
Qoy, quzu, alsın qadan!
Bəzəkli, tovuz nişan!
Gəl danışaq mehriban!
Biz sən ilə hər zaman,
Sirr bir olaq canhacan...
Kəndimizin göyçəyi,
Sinəsi dağ çiçəyi,
Gəl kəsmə tel, birçəyi,
Budur sözün gerçəyi.
İnsaf et, ayırma heç ağ üzdə xaldan məni sən.

Kölgədə, quzey yerdə gün dəyməmiş qardı sinən,
Xəstəyəm, min fərmana təkçə bərabərdir sinən.
Elə bil göy bağçada yetişməmiş nardı sinən,
Gül açır, çiçək açır, bir yeni bahardı sinən.
Simuzər, yaqut, göhər açılıb, elə bil bazardı sinən.
Sanki mələk,
Bəyaz bilək,
Açma kələk,
Etdim dilək,
Öldüm, fələk!
Səndə nələr var hələ,
Özün salıbsan dilə,
Mən yazığa rəhm elə,
Zər düzülüb kəkilə,
Dilin dönüb əsələ.
Çıxdı aşığın canı,
Gəzdi bütün dünyanı,
Dolanıram hər yanı –
Cümlə Azərbaycanı,

Sənin kimi can hanı?
Ac arıyam, bir doyuzdur dodaqda baldan məni sən.

Gah qaçır könlüm quşu saçları ilana tərəf,
Gah baxır həsrət gözüm döşdəki bostana tərəf,
Mürği-ruh fərar edir, uçur asimana tərəf,
A dostlar, nəzər salın bu canlar alana tərəf,
Göz yetirsin hərdən o, biztək nocavana tərəf.
Camalın bir ağ kağız,
Bir busə ver sən, ay qız,
Yaram üstə bağla buz,
Kənar keçmə, ay ulduz.
Ol mənimlə qol-boyun,
Toylarda olur oyun,
Qızlar, siz də oynuyun,
Ləzzəti var bu toyun.
Gəl barı, al könlümü, sənsən ucaldan məni sən.

Tellərin çin-çin edib, hər yana gərdəndən aşır,
Arxalıq, zər yaxalıq baxar-baxmaz göz qamaşır.
Hələ də mənim könlüm dərya kimi aşıb-daşır,
Səni ki el tanıyır, cahanda olmusan məşhur.
Camalı ay,
Qaşları yay,
Aman, haray,
Qılmana tay
Sailə pay.
Ancaq o da dodaqdan,
Bir cüt busə yanaqdan,
Fikrim odu bayaqdan,
Mən öldüm ağlamaqdan,
Düşdüm əldən, ayaqdan.

İnsaf eyləsən əgər,
Dərdimi alsan xəbər;
Aşiq üçün bir qədər,
Qapında qalar nökər,
Qulluğunda sərbəsər.
De nədir qəsdin, qərəzin, eylədin yoldan məni sən!

Şəmşirəm, qeydimə qal, səni sevən bir aşığam,
Möhnətin sərsəmiyəm, dərd əlindən dolaşığam,
Məhəbbət çırağından şölə çəkən bir işığam,
Dərin eşq dəryasıyam, elə sanma bir qaşığam,
Toylarda, nişanlarda, məclislərdə yaraşığam.
Əlində saz,
Bülbül avaz,
Oyna az-az,
Sən elə naz,
Ey quba qaz.
Məskəndi göllər sənə,
Çəmənli çöllər sənə,
Quldur gözəllər sənə,
Yoncudu dillər sənə.
Oyna, danış, gül barı,
Dünyanın odu varı;
Bizim tərəfə sarı,
Mənə də bax, sən tarı!
Gözəldə yoxdu vəfa,
Çoxu çəkibdi cəfa,
Çoxu gəlir təvafa,
Vardı sürən xoş səfa,
Yar, sən də gəl insafa.
Yetir bir lütfün varına özün halaldan məni sən.

QEYDLƏR

ŞAHZADƏ ƏBÜLFƏZ

Bu dastan Lənkəran şəhərində yaşamış Mir Murtuza Mir Mustafa oğlu Talışlının əlyazmalarından götürülmüşdür. Dastanın üzünü köçürən Əhliman Axundovdur.

Mir Murtuzanın əlyazmalarını oğlu Mir Haşım Talışlı mühafizə edir. Mir Haşım hazırda Lənkəran internat məktəbinin müəllimidir.

SƏYYAD VƏ SƏDƏT

Dastanın bu kitabda verilmiş variantı 1960-cı ildə Tovuz rayonunun Aşağı Quşçu kəndində Aşıq Abıldan toplanmışdır. Bu dastanın bir variantı 1937-ci ildə Azərnəşr tərəfindən çap edilmiş «Dastanlar və nağıllar» kitabında getmişdir.

«Səyyad və Sədət» ən çox yayılmış və çox variantlı dastanlardandır. Bir variantın ustadnamələri bayatılardan ibarətdir. Hər ustadnamənin yerində bir nəsihətamiz bayatı verilmişdir.

DİLSUZ VƏ XƏZANGÜL

Şair Nəbi Kərim oğlu Nəcəfov 1898-ci ildə Kəlbəcər rayonunun Milli kəndində anadan olmuşdur. O, çox kasıb həyat keçirmişdir. Atası Kərimlə birlikdə 1924-cü ilə kimi rəncbərlik etmiş, böyük bir ailəni çətinliklə dolandırmışdır. O, həm də ən kamil sazbənddir. 1924-cü ildən 1930-cü ilə kimi kənd soveti katibi olmuşdur. 1930-cu ildən sonra rayonda müxtəlif vəzifələrdə çalışmışdır. 1969-cu ildə vəfat etmişdir.

Şair Nəbi 15 yaşından aşığıvari şer yazmağa başlamışdır. Külli miqdarda aşığıanə şer və 4 dastan yazmışdır. Onun rəvan

təbi vardır. Şair Nəbinin bütün aşiqvari formalar üzrə şeri vardır. O sənətkar el şairidir. Şair Nəbi gözəl saz çalır, bütün xalq havalarını məharətlə ifa edirdi.

Nəbi «Dilsuz və Xəzangül» əsərini 1926-cı ildə yaratmışdır. O, bu əsərin mövzusunı məşhur «Çəhli-tuti» əsərindən götürmüşdür. Bundan başqa şair Nəbi «Fəzl və Məhluqə» adlı böyük bir dastan da yazıb tamamlamışdır.

Onun bu kitabda verdiyimiz «Dilsuz və Xəzangül» dastanı 1930-cu ildə «Dastanlar və nağıllar» adlı kitabda da çap edilmişdir.

ŞAHZADƏ BƏHRƏM, FƏRHAD VƏ ŞİRİN

Aşıq Əli Cənubi Azərbaycanda 1855-ci ildə anadan olmuş, təqribən 1944-cü ildə vəfat etmişdir. 25 yaşında ikən Bakıya gəlmiş, neft mədənlərində fəhləlik etmişdir. O, 20 yaşından aşılıq etməyə başlamışdır. Aşıq Əli heç bir ustadın yanında qalmamış, saz çalmağı, oxumağı və məclis keçirməyi müstəqil öyrənmişdir. O, həm yaradıcı və həm də ifaçı aşiq olmuşdur. Aşıq Əli özü şer yazdığı kimi, çoxlu aşiq şeri və dastan da bilərmiş. Onun çox qüvvətli yaddaşı var imiş.

Aşıq Əli «Sovet dastanı» adlı mənzum bir dastan da yaratmışdır. Bu dastan aşiq yaradıcılığına bir yenilik kimi daxil olmuşdur.

Aşıq Əlinin kitabda gedən «Fərhad və Şirin» və «Şahzadə Bəhrəm» dastanları «Nizaminin el variantları» kitabında nəşr edilmişdir. Bu dastanları Aşıq Əli 1937-ci ildən yazmağa başlamış, 1940-cı ildə bitirmişdir.

SAM ŞAHZADƏ

Şair Novruz Şahismayıl oğlu Cəfərov Gürcüstanın Qarayazı (Samqorski) rayonunun Qaratəhlə kəndində 1921-ci ildə anadan olmuşdur. O, qüvvətli təbə malik bir el şairi olmuş,

aşıq şerinin bütün formalarında 500 qatardan çox şer yazmışdır. Şair Novruz külli miqdarda aşiq şeri və dastan bilirdi. O, çox qüvvətli yaddaşa malik bir sənətkar idi. «Sam şahzadə» dastanını şair Novruz 1956-cı ildə yaratmışdır. Şairin əlyazması Qaratəhlədə öz ailəsindədir.

Şair Novruzun kitabda verdiyimiz «Sam şahzadə» dastanı Marneuli (Borçalı) şəhərində yaşayan Aşıq Ülfətdən toplanmışdır.

Şair Novruz 1931-ci ildə 40 yaşında vəfat etmişdir.

ŞƏMŞİR VƏ SƏNUBƏR

Aşıq Şəmşir Qurban oğlu Qocayev 1893-cü ildə keçmiş Cavanşir mahalının Dəmirçidam kəndində anadan olmuşdur. Onun atası Qurban dövrünün kamil el şairlərindən olmuşdur. Aşıq Şəmşir 1907-1908-ci illərdən şer yazmağa və saz çalmağa başlamışdır. Onun ilk şerləri aşiqanə parçalardan ibarət idi. Bəzən atası Qurbanın təsiri altında həcvlər də yazırdı. Şəmşir xalq şerinin bütün növlərindən ustalıqla istifadə etmişdir.

Xalq şairi Səməd Vurğun 1955-ci ildə Kəlbəcərdə Aşıq Şəmşirlə tanış olmuş, onun saz çalmasını və şerlərini xoşlamışdır. Səməd Vurğunun təşəbbüsü ilə Şəmşirin şerlər kitabı nəşr edilmişdir. Bu zamandan Aşıq Şəmşirin şerləri mətbuat səhifələrində müntəzəm nəşr edilməyə başladı.

Azərbaycanda Sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra Şəmşirin yaradıcılığı həm məzmun, həm də forma cəhətdən xeyli zənginləşmişdir. O, Sovet quruluşundan, onun nailiyyətlərindən iftixarla yazır. Aşığın yaradıcılığında əsas yeri qoşmalar tutur. «Şəmşir və Sənubər» dastanını Aşıq Şəmşir 1960-cı ildə yaratmışdır.

O, aşıqların II və III qurultayının nümayəndəsi olmuşdur. Şəmşir Yazıçılar İttifaqının üzvüdür. Partiya və hökumət onun sənətini yüksək qiymətləndirmişdir, anadan olmasının 70 illiyi münasibətilə ona Əməkdar sənətkar adını vermişdir.

MÜNDƏRİCAT

.....	3
.....	40
Dilsuz və Xəzangül.....	69
Fərhad və Şirin.....	144
Şahzadə Bəhrəm.....	194
Sam şahzadə.....	240
Şəmşir və Sənubər.....	279
Qeydlər.....	352

**Azərbaycan folkloru külliyyatı,
XXIII cild, Dastanlar (XIII kitab),
Bakı, “Nurlan” nəşriyyatı, 2011.**

*Nəşriyyat direktoru:
Nadir Məmmədli*

Kompüterdə yığdı:
Səadət Əliyeva

**Korrektoru:
Günəl Ələkbərli**

Kompüter tərtibçisi və
texniki redaktoru:
Ramin Abdullayev

Kağız formatı: 60/84 1/16
Mətbəə kağızı: №1
Həcmi: 22,5 ç/v
Tirajı: 500
Qiyməti müqavilə ilə.

Kitab AMEA Folklor İnstitutunun
Redaksiya-Nəşriyyat şöbəsində yığılmış, səhifələnmiş,
“Nurlan” nəşriyyatında hazır diapozitivlərdən
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.